Eşeğin Gölgesi Davası

Abderalılar

Dâhi ile Dar Kafalılar Üzerine
Bir Felsefe Romanı

CHRISTOPH MARTIN WIELAND

Çeviren: Vural Ülkü

BİLGE
KÜLTÜR
SANAT

Tarihteki Abdera, Trakya'da Gümülcine dolaylarında, bugün çağdaş Yunanistan'ın Avdhira kentinin bulunduğu yerde, MÖ 6. yy'da Batı Anadolu'dan gelen Teos halkının kurduğu bir şehir devletidir. Abderalılar, Eski Çağ'ın yergi ve taşlama yazarlarına sık sık konu olmuş, günümüzde ülkemizdeki Karadenizli fıkraları ve hikâyeleri benzeri pek çok fıkra ve hikâye, o dönemlerde Abderalılar hakkında üretilmiş.

Eserin ana teması, bağnazlık, dogmacılık, tutuculuk, dar kafalılık, bilgi sahibi olmadan görüş sahibi olmak gibi konularla ilgili taşlamalardır. Bir yanda Filozof Demokritos, Hekim Hippokrates, tiyatro yazarı Euripides gibi akılcı (ve tarihî) kahramanlar, öte yanda ise, boş inançların, ön yargıların, eleştirisiz düşüncelerin tutsağı dar ufuklu küçük taşra insanları yer alır. Çeşitli bölümlerde Abdera'nın felsefesi, devlet yönetimi, hukuk sistemi ve mahkemeleri, tiyatrosu ve sanat hayatı, akademisi ve bilim dünyası konularında bilgi edinen okuyucu, (Haldun Taner'in aynı adlı ünlü oyununa da esin kaynağı olan) "Eşeğin Gölgesi Davası" bölümünde, dünya mizah tarihinde eşi bulunmayan bir hukuk parodisinin doyumsuz zevkini tadar.

Abderalılar'ı okuyup bitiren herkes, yazarın belirttiği gibi, aslında yok olmamış bir soy olan Abderalıların günümüzdeki torunlarını ve çevresindeki Abderalıları "onları görür görmez veya duyar duymaz hemen fark edip anlayacaktır".

THG
0462454
CLF
THG 0462

EŞEĞİN GÖLGESİ DAVASI
(ABDERALILAR)

YAYIN NO: 645

EŞEĞİN GÖLGESİ DAVASI (ABDERALILAR)
Christoph Martin Wieland

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1-3. Basım, 1982-1993 Ankara
4. Basım 1999 İstanbul
Bilge Kültür Sanat, 1. Basım, Ekim 2014

ISBN: 978 - 605 - 4921 - 45 - 4

Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*
Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Alemdar Ofset*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 29-30 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 544 23 09
Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT
Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

EŞEĞİN GÖLGESİ DAVASI
(ABDERALILAR)

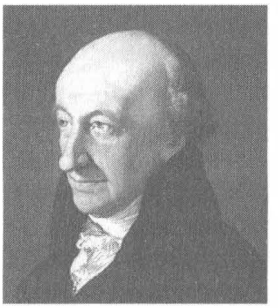
Dâhi ile Dar Kafalılar Üzerine Bir Felsefe Romanı

CHRISTOPH MARTIN WIELAND

Çeviren
Prof. Dr. Vural Ülkü

BİLGE KÜLTÜR SANAT

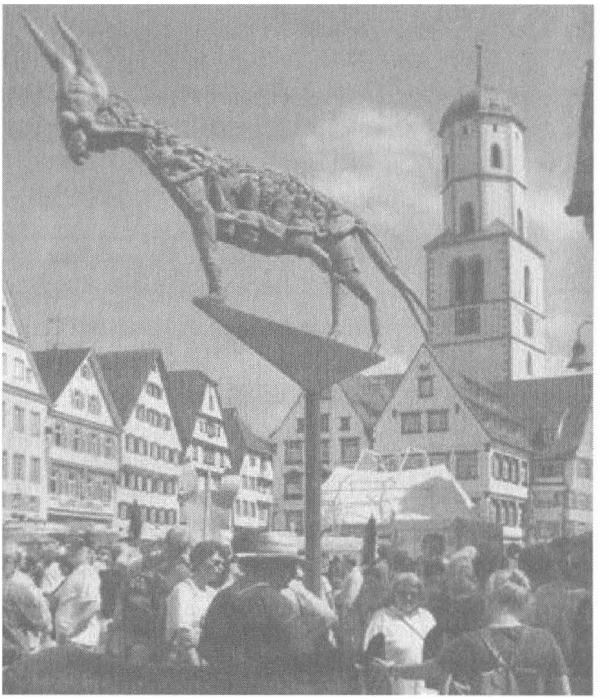
Eşeğin Gölgesi Davası / "Abderalılar" - Dahi ile Dar Kafalılar Üzerine Bir Felsefe Romanı / *Christoph Martin Wieland/ Çeviren: Prof. Dr. Vural Ülkü/ İnkılap Kitabevi/ 349 s.*

Tarihteki Abdera, Trakya'da Gümülcine dolaylarında, bugün Yunanistan'ın Avdhira kentinin bulunduğu yerde, MÖ 6. yy.da Batı Anadolu'dan gelen Teos halkının kurduğu bir şehir devletidir. Abderalılar, Eski Çağ'ın yergi ve taşlama yazarlarına sık sık konu olmuş, günümüzde ülkemizdeki Karadenizli fıkraları ve hikâyeleri benzeri pek çok fıkra ve hikâye, o dönemlerde Abderalılar hakkında üretilmiş. Eserin ana teması, bağnazlık, dogmacılık, tutuculuk, dar kafalılık, bilgi sahibi olmadan görüş sahibi olmak gibi konularla ilgili taşlamalardır.

Bir yanda filozof Demokritos, hekim Hippokrates, tiyatro yazarı Euripides gibi akılcı (ve tarihî) kahramanlar, öte yanda ise, boş inançların, ön yargıların, eleştirisiz düşüncelerin tutsağı dar ufuklu küçük taşra insanları yer alır. Çeşitli bölümlerde Abdera'nın felsefesi, devlet yönetimi, hukuk sistemi ve mahkemeleri, tiyatrosu ve sanat hayatı, akademisi ve bilim dünyası konularında bilgi edinen okuyucu, (Haldun Taner'in aynı adlı ünlü oyununa da esin kaynağı olan) "Eşeğin Gölgesi Davası" bölümünde, dünya mizah tarihinde eşi bulunmayan bir hukuk parodisinin doyumsuz zevkini tadar. "Abderalılar"ı okuyup bitiren herkes, yazarın belirttiği gibi, aslında yok olmamış bir soy olan Abderalıların günümüzdeki torunlarını ve çevresindeki Abderalıları "onları görür görmez veya duyar duymaz hemen fark edip anlayacaktır."

Cumhuriyet KİTAP, 23.12.1999 Per.

Biberach şehri Pazar Meydanı'nda sanatçı
Peter Lenk'in yaptığı eşek heykeli.

İÇİNDEKİLER

Wieland ve "Abderalılar" 9
Yazarın Ön Sözü 23
"Abderalılar" İçin Dediler ki 25

BİRİNCİ KISIM

1. KİTAP: DEMOKRITOS ABDERALILARIN ARASINDA 31
2. KİTAP: HIPPOKRATES ABDERA'DA 111
3. KİTAP: EURIPIDES VE ABDERA'NIN TİYATROSU 151

İKİNCİ KISIM

4. KİTAP: EŞEĞİN GÖLGESİ DAVASI 217
5. KİTAP: TANRIÇA LATONA'NIN KURBAĞALARI 299
ABDERA HİKÂYESİNE ANAHTAR 356
YAZARA MEKTUP 365
AÇIKLAMALAR 367

WIELAND VE "ABDERALILAR"

Klâsik Alman ulusal edebiyatının Klopstock ve Lessing ile beraber kurucularından ve Alman Aydınlanma Devri (Aufklärung) edebiyatının en önde gelen temsilcilerinden biri olan CHRISTOPH MARTIN WIELAND, 5 Eylül 1733'de Güney Almanya'da Ulm yakınlarındaki Biberach'ta doğdu. Babası bir Protestan rahibi, annesi ev kadınıydı. Wieland üç yaşına geldiğinde babası Biberach'a tayin edildi ve sonraki yıllarda bu küçük şehir cumhuriyetinin en yüksek dinî makamına kadar yükseldi.

"Almanya" 17. ve 18. yüzyıllarda üç yüzden fazla devletçikten oluşuyor ve tam bir parçalanmışlık manzarası arz ediyordu. Wieland'ın doğduğu sıralarda Biberach, irili ufaklı bu yüzlerce Alman Devleti içinde, yeni gelişen burjuva tabakasınca yönetilen elli kadar "bağımsız" şehirden biriydi. Bu elli şehir, en büyükleri ve önemlileri Prusya ve Avusturya olan elli kadar krallık ve prenslik, seksen kadar (başpiskopos ve piskopos gibi) dinî liderlerce yönetilen bağımsız özel bölge ve yüzden fazla bağımsız dükalıkla beraber "Heiliges Römisches Reich deutscher Nation"u, yani "Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu" federasyonunu oluşturuyordu. "Kaiser" (İmparator) Viyana'da oturuyordu ve "hüküm sürüyordu", ama unvanından başka hemen hemen hiçbir gücü ve fonksiyonu yoktu.

İşte Wieland böyle bir ortamda dünyaya geldi. Dört yaşında babasından ders almaya başladı, son derece zeki ve yetenekli olduğu görülünce, (o zamanlar zorunlu olmayan) okula gönderildi. Sekiz yaşındayken, Lâtinceyi bu

dilde şiir yazabilecek kadar öğrenmiş, on altı yaşına geldiğinde bütün Romalı yazarların eserlerini orijinallerinden okumuştu. Ayrıca Yunanca, İbranice, matematik, mantık, tarih, din bilgisi öğrenmişti. On dört yaşındayken Magdeburg yakınlarındaki Klosterbergen yatılı okuluna gönderildi. Bu okulda Fransızca öğrendi ve Fransız Aydınlanma döneminin Fontenelle'den Voltaire'e kadar en önemli yazarlarının eserlerini okudu.

Onu en etkileyen eser, Pierre Bayle'in yazdığı ve o devirdeki bütün bilgileri derleyen *Dictionnaire historique et ciritique* (Tarihsel-Eleştirel Sözlük, 1695-1697) idi. Avrupa Aydınlanma hareketinin bu el kitabı, onun eski Yunan-Roma kültürünün mirası eserlere bambaşka bir gözle bakmasına ve onu çağın sorunlarının ele alınmasında tükenmez bir fikir ve ilham kaynağı olarak görmesine yol açtı. Leukippos, Demokritos, Epikuros ve Lukretius'un dünyanın oluşumu konusundaki kuramlarını da Bayle aracılığı ile tanıdı ve böylece çocukluğunun pietist (sofu) inançlarından koptu. Bu havada on altı yaşındayken yazdığı bir yazıda Venüs'ün deniz köpüğünden doğuşu efsanesini "atomların hareketi" ile açıklamaya kalkışması, az daha dinsiz damgasıyla okuldan atılmasına yol açacaktı.

1749'da Wieland Erfurt'a, amcası Baumer'in yanına giderek felsefe bilgilerini genişletmek istedi. Johann Wilhelm Baumer de önce bir din adamıydı, fakat zamanla dünya görüşündeki değişiklik sonucu, mesleğini bırakıp kendini fen bilimlerine vermişti. Wieland bir yıl onun yanında kaldıktan sonra evine döndüğünde artık kararını vermişti ve babasının ilâhiyat okuyup kendisi gibi rahip olması isteğine karşı çıkarak Tübingen'de hukuk öğrenimine başladı.

1751'de yayınladığı ilk eseri, *Die Natur der Dinge* (Nesnelerin Doğası) başlıklı ve Aydınlanma havasında bir öğretici şiirdir. Bu arada Wieland kendisinden iki yaş büyük yeğeni Sophie von Guterman ile nişanlanmıştı. Ancak Sophie 1753'te nişanı bozup Mainz Prensliği Kanzleri (şansölyesi)

Kont Stadion'un sekreteri Georg Michael von Laroche ile evlendi. Son derece zeki ve kültürlü bir kadın olan Sophie, romanları ve hikâyeleriyle tanınmış, Sophie von Laroche adı ile Alman edebiyatında yer almıştır. 1771'de yazdığı ilk romanı *Geschichte des Fräuleins von Sternheim* (Fräulein von Sternheim'ın Hikâyesi)ni Wieland yayımlamıştır.

Wieland için bu aşk hikâyesi oldukça önem taşır. Çünkü delikanlılık çağının mekanik materyalizmini aşarak, Leibniz'in ve Worff'un görüşlerine dayalı idealist Aydınlanma felsefesi olan deizme kaymıştır. *Nesnelerin Doğası*'nda ilâhiyatı bu açıdan eleştirir. Tanrı, onun için insanlığın iyiliğine yönelik bir felsefî ilkedir. İncil'deki yaratılış öğretisini, öbür dünya mistisizmini, Kilisenin veya bir mezhebin, Hıristiyanlıktaki bir "Tanrı'nın oğlunun" aracılık misyonunu vb.ini, bu ilke ile uyuşmadığını ileri sürerek reddeder.

Sonraki eserlerinin hiçbirinde Wieland din ve ilâhiyatı bu derece açık bir tartışma konusu yapmamıştır. Ancak hemen hemen bütün eserlerinde Kilisenin dünya işlerinde egemenlik iddiasına ve (tarihteki bütün kanlı olayların sorumlusu olarak gördüğü) dinî fanatizme karşı eleştiriye rastlanır. Kendisi gerçek bir Aydınlanmacı kimliği ile her zaman tolerans (hoşgörü) düşüncesini savunmuş, insanların birbirlerinin fikirlerine, özellikle dinî konulardaki farklı görüşlerine saygı göstermelerini istemiştir. 1783'te yayınladığı *Über religiöse Toleranz* (Dinî Tolerans Hakkında) isimli yazısında bu fikirlerini en açık şekilde özetlemiştir.

1752'de Wieland kendisini tamamen edebiyata verebilmek için üniversiteden ayrıldı ve devrin tanınmış yazarı Bodmer'in davetlisi olarak Zürih'e gitti. Başlangıçta onun etkisiyle tekrar dine ve dinî konulara yöneldiyse de, 54 yaşındaki Bodmer'den kısa zamanda maddî ve manevî bakımdan koptu (yirmi ay onun evinde kalmıştı). Bu kopuşta en önemli rolü, Shaftesbury'nin ve Shakespeare'in eserlerini Almancaya çevirme çalışmaları ve İsviçreli hekim, filozof ve yazar Johann Georg Zimmermann ile tanışması oy-

namıştır. Kendisinden pek yaşlı olmayan Zimmermann, bundan sonraki yıllarda onun en yakın arkadaşı olmuştur.

1754-59 arasında Wieland hayatını Zürih'te ve ondan sonraki iki yıl Bern'de özel öğretmenlik yaparak kazandı. Bu şehirlerin önde gelenlerinin, soyluların ve burjuvaların evlerindeki toplantılarda aranan ve sevilen bir insandı, bilgisi, kültürü ve güzel konuşmalarıyla dikkati çekiyordu. Daha sonra Jean-Jacques Rousseau ile ilişki kuracak olan ve salonunu aydınlar için bir buluşma ve toplantı yeri hâline getirmiş bulunan zeki ve kültürlü Julie Bondeli ile tanışması ve nişanlanması da bu döneme rastlar. Ancak Wieland Biberach'a yerleşince bu nişan bozulmuştur.

1760 Nisanında Wieland, Biberach şehir cumhuriyetinin senatörlüğüne getirildi, aynı yılın temmuz ayında da kançılarya (divan) direktörü oldu. Daha 27 yaşında oldukça iyi maaşlı ve en üst derece mevkilere gelmişti; edebî faaliyeti için de bol bol vakti vardı artık. Resmî görevi sayesinde hayat tecrübelerini arttırdı ve çağın toplum yapısını daha iyi görme imkânı buldu. Bunun yanında (sonradan *Abderalılar* romanında işleyeceği), çevresindeki dar görüşlülüğü, cehaleti ve bağnazlığı da çok iyi tanıdı ve inceledi. Biberachlıların üçte ikisi Reformasyon hareketine katılarak Protestan olmuş, geri kalanı ise Katolik kalmıştı. 1648 Vestfalya Barış Antlaşması'yla bu durum resmen onaylanmış, ancak belediye başkanlığından gece bekçiliğine kadar her makamda -dengenin korunması için- bir Protestan'ın ve bir Katoliğin nöbetleşe veya yan yana görev yapması kararlaştırılmıştı. Böylece baştan itibaren birçok "Abderalı hikâyesi" için temel sağlanmış oluyordu. Örneğin, Wieland'ın görevi ile "Syndikus"un, yani hukuk danışmanının görevi hemen hemen aynıydı. Ancak Syndikus yılda yüz gulden daha az maaş alıyor ve kimse de bunun sebebini bilmiyordu. Kançılarya direktörü ancak bir Protestan, hukuk müşaviri de Katolik olabildiğinden, Katolik tarafı maaşlarda eşitlik istedi. Tam yüzyıldır sü-

ren anlaşmazlık, Wieland'ın göreve başlaması ile yeniden alevlendi. Bir dava açıldı ve tam dört yıl süren, sonunda Viyana'daki İmparatorluk Üst Mahkemesine kadar giden bu dava sonunda Katolik görevlinin maaşına zam yapıldı. Ancak bu arada da yıllık farkın tam otuz iki katı harcama yapılmış, yüzlerce hukukçu ve memur konuyla ilgilenmek zorunda kalmıştı.

Bu dar görüşlü kasaba ortamına tahammül edemeyen Wieland, sık sık yakınlardaki Warthausen Şatosu'na kaçıyordu. Wieland'ın sözleriyle "önemli bir devlet adamı ve sanat dostu" olan Graf (Kont) Stadion 1761'de oraya yerleşmişti. Kendisi çevrede endüstrinin kurulmasına, fuarlar açılmasına öncülük etmiş ve Mainz'da rahiplerle sıkı bir mücadeleden sonra Orta Çağ dinî fanatizminin yıkılarak Aydınlanma fikirlerinin yerleşmesini sağlamıştı. Wieland'ın ilk nişanlısı Sophie ve kocası Michael Laroche da onun yanında idiler. Wieland onlarla dostluğu sayesinde aklın, neşenin, seviyeli tartışmaların ve hayattan zevk alma düşüncesinin egemen olduğu bir çevreye girdi ve böylece "yüksek sosyete"yi de tanıma fırsatı bulmuş oldu. Ancak Kont ufak çapta bir "aydınlanma sarayı" kurmuş olmakla beraber, ayrıcalıklarından vazgeçmeyi asla düşünmüyordu. 1766'daki bir olayda Biberach şehrinin haklarını kabul etmemekte direnince, Wieland kesin biçimde şehrin tarafını tuttu ve bu yüzden Stadion ile ilişkilerini kesmek zorunda kaldı.

Bu arada 28 yaşındaki Wieland, 1761'de halktan Christine Hagel adında ve yirmi yaşında bir kıza gönlünü kaptırmıştı. Bir süre beraber yaşadılarsa da evlenmeleri mümkün olmadı. Bunda hem sosyal sebepler (Wieland'ın soylu dostlarının ve daha önemlisi, ailesinin karşı çıkması), hem de mezhep farklılığı (Christine'in Katolik ailesinin, kızlarının bir Protestan'la evlenmesini asla kabul etmemesi) rol oynamıştı. Wieland da Katolik Kilisesinin istediği tarzda bir evlenmeyi, böyle bir durumda bütün haklarını ve işini

kaybetmesi söz konusu olduğundan, kesinlikle kabul edemiyordu. Sonuçta bu büyük aşk, acıyla ve ayrılıkla noktalandı. Wieland unutamadığı bu sevgisine eserlerinde bir özlem, bir rüya olarak sık sık yer verdi.

1765 yılı Ekiminde Wieland, akrabalarından ve Augsburglu bir tüccar kızı Anna Dorothea von Hillenbrand ile evlendi. Başlangıçta kendisi bu evliliğin yürüyeceği konusunda oldukça şüpheci davrandıysa da, son derece mutlu oldular, tam otuz altı yıl süren uyumlu evliliklerinde on dört çocukları oldu.

Bu yeni hayat tecrübeleri, Wieland'ın 1760'ta yeni bir kimlikle başlayan ve başlıca özellikleri gerçek toplum hayatını inceleme, görüşlerinde geniş ufukluluk ve içerik ile ustaca bir biçimlendirme arasındaki birlik olan edebî çalışmalarının temelini oluşturur. Bu tarihten itibaren artık Alman edebiyatının gelişimini son derece önemli ölçüde etkileyen ve yeni alanlara uzanan eserleri çıkmaya başlar. Bu dönemin başlıca ürünleri Shakespeare'in 22 dramının çevirisi (1762-1766), *Komische Erzählungen* (Komik Hikâyeler, 1761-65), *Don Sylvio* (1763-64), *Agathon* (1766-67) ve *Musarion*'dur (1768).

Biberach'taki dar görüşlü taşra atmosferi Wieland'ı son derece sıkıyor, bu dar çevreden ve kasaba dünyasından kaçabilmek için her yolu deniyordu. Nihayet bir dostunun aracılığı ile 1769'da Orta Almanya'daki Erfurt Üniversitesi'ne felsefe profesörü olarak atandı.

Erfurt başlangıçta onun için bir kurtuluş olmuştu. İnsanlık tarihi, felsefe, devlet kuramı, Yunan ve Roma edebiyatları konularında dersler veriyor, onu dinlemek isteyenlerin sayısı giderek artıyordu. İnsanları Aydınlanmacı anlamda eğitmek arzusunu gerçekleştirme fırsatı bulmuştu ve bu onu mutlu ediyordu. Edebî alanda da çok sayıda eser verdi. *Die Dialoge des Diogenes von Sinope* (Sinoplu Diogenes'in Diyalogları) ve *Der Goldene Spiegel* (Altın Ayna, 1772) bu dönemin en önemli ürünleridir.

Ancak kısa sürede bu huzur havasının yerini huzursuzluk aldı. O zamanlar yaklaşık on altı bin nüfuslu olan Erfurt'ta hâlâ bağnaz düşünce tarzı ve engizisyon kalıntıları hüküm sürüyordu. Üniversite Senatosu, Wieland'ın "fazla serbest" Aydınlanmacı zihniyetini tehlikeli bularak karşı çıktı. Şehir Meclisi de Senatoya katıldı. Wieland'ın çalışmaları engellendi. Yazar bunun üzerine Leipzig'e ve daha sonra Laroche'ların davetiyle Koblenz'e gitti. Ancak hiçbir yerde yerleşemiyordu. Viyana'ya davet edilme ümidi, *Altın Ayna*'ya şiddetli karşı çıkan bağnaz Katolik saray yöneticileri tarafından yok edilmişti. İşte bu sırada Viyana yerine küçük Weimar'dan bir davet geldi.

Yaklaşık 100.000 nüfuslu küçücük "Sachsen-Weimar-Eisenach Devleti"ni 1758'den itibaren Herzogin (Düşes) Anna Amalia, "başkent" Weimar'da naip sıfatıyla yönetiyordu. Bugün Thüringen eyaletinde 70.000 nüfuslu bir şehir olan Weimar, o dönemde altı bin nüfuslu bir kasabaydı. Fakir ülkenin ekonomisini düzenlemeye çalışan Düşes, son derece açık fikirli, zeki ve kültürlü bir kadındı ve çocuklarının iyi bir eğitim görmesini istiyordu. *Altın Ayna*'yı okuduktan sonra, böyle bir eğitimi ancak Wieland'ın verebileceği sonucuna varmıştı. Prens eğiticisi sıfatıyla davet edilen Wieland, 1772'de gelerek Weimar'a yerleşti ve bu şehrin Almanya'nın kültür merkezi olmasına öncülük etmiş oldu. Prens Karl August üstün niteliklere sahip ve Aydınlanma düşüncelerine açık bir gençti (sonradan Goethe ile arkadaş olacak ve devrin bütün aydınlarını ve sanatçılarını Weimar'a toplayacaktır). Bu yüzden Wieland'ın çabaları çok verimli oldu. 1775'te Karl August erginlik çağına erişince Wieland'ın resmî görevi sona erdi; artık serbest yazar olarak yaşayabilecekti. O tarihten sonra ölümüne kadarki yaklaşık kırk sene içinde Weimar'dan çok az ayrıldı: Sadece 1777'de "Rosamund" isimli müzikli oyununun temsilinde hazır bulunmak üzere Mannheim'a (*Abderalılar*'daki Üçüncü Kitapta bu gezisindeki izlenimlerini de-

ğerlendirmiştir) ve bir de bir damadını ziyaret için 1796'da üç ay için İsviçre'ye gitti.

Weimar'da Wieland düşünsel ve maddî bakımlardan aradığı her şeyi buldu, istediği ve plânladığı her şeyi gerçekleştirdi. 1772'den itibaren *Teutscher Merkur* dergisini çıkarmaya başladı. Bu edebiyat, sanat, tiyatro, siyaset dergisi Wieland'ın olağanüstü yayımcılık yeteneği ile otuz yıldan fazla bir süre Almanya'nın en etkili ve popüler fikir dergisi oldu. Bu alanlarda Wieland yıllar boyu tek otorite olarak kabul edildi; herkes onun fikrini alıyor, o da özellikle yetenekli gençleri bulmak ve desteklemek bakımından büyük rol oynuyordu. 1775'de Goethe'nin, daha sonra Herder ve Schiller başta olmak üzere sayısız sanatçının Weimar'a gelip yerleşmesini sağladı. (Goethe 1832'de ölünceye kadar Weimar'dan ayrılmamıştır). Weimar o yıllardan itibaren Alman kültür hayatının kalbi, Almanya'nın kültür başkenti oldu.

Weimar'da Wieland çeşitli alanlarda pek çok eser verdi. Bunların içinde en önemlisi, onu Avrupa'da üne kavuşturan ve dünya edebiyatında yer sağlayan romanı *Abderalılar*'dır. 1774'te başladığı bu eseri 1781'de tamamlamıştır.

Ömrünün sonlarında Wieland şöhretinin zirvesinde bulunuyordu. Alman yayımcılık tarihinde ilk defa olarak, bir yazarın, Wieland'ın, ölümünden önce toplu eserleri 42 cilt hâlinde (1802'de) yayınlandı.

Kitaplarından sağladığı gelirle Wieland 1797'de Weimar yakınlarındaki Ossmannstedt'te bir çiftlik almıştı. Orada saraydan uzak, bağımsız olarak ve yalnız başına yaşamak istiyordu. Tarım işlerini oğlu Karl'a bırakmıştı. Sophie von Laroche'un torunu, şair Clemens ve Bettina Brentano'nun kızkardeşleri Sophie Brentano da yazarın yanına gelip yerleşmişti. Bir süre bu mutlu ve sâkin ortamda yaşadıysa da, Sophie Brentano'nun 1800'de, karısının 1801'de ölümleri, Wieland için ağır birer darbe oldu. Gerek bu üzücü olaylar, gerekse çiftliğin iyi yönetilememesi dolayısıyla ortaya çıkan

ekonomik zorluklar yüzünden, 1803'de Wieland her şeyi satarak tekrar Weimar'a yerleşti.

Ölümünden önceki son on yıl, Wieland için acı olaylarla dolu geçti, en sevdiği yakınlarını ve dostlarını teker teker kaybetti. 1803'te Herder, 1805'te Schiller, 1807'de Sophie Laroche ve Düşes Anna Amalia öldüler. Çocukları da kendisinden önce öldü.

1806'da Fransız kuvvetleri "Kutsal Roma İmparatorluğu" ordularını Weimar'ın hemen yakınlarındaki Jena ve Auerstedt'te darmadağın etmişler, bin yıllık bu ilk Alman İmparatorluğunu sona erdirmişlerdi. Weimar'ı işgal eden Fransız askerleri bütün evleri yağma ederken, sadece Napoleon'un şahsî korumasındaki Wieland'ın, Fransızların büyük saygı ifadesiyle söyledikleri şekliyle "Almanların Voltaire'inin" evine dokunmadılar. Yazara büyük saygı duyan Fransız İmparatoru 1808 Ekiminde Weimar sarayında onu kabul ederek uzun uzun görüştü. O sıralar Napoleon'u Avrupa'ya barış getirecek ve Fransız İhtilâli'nin ilerici fikirlerini yayacak biri olarak gören Wieland, bu görüşmeden İmparatorun şahsiyetine hayran kalarak ayrılmıştı. Ancak kısa süre sonra Fransız yayılmacılığına karşı çıktı ve Napoleon'a karşı muhalefet cephesine katıldı.

Ölümüne kadar eser vermeye devam etti. 20 Ocak 1813'te öldüğünde yapılan cenaze törenine katılanlar kilometrelerce uzunlukta bir kortej oluşturuyordu. Arzusuna uyularak Ossmannstedt parkında karısı ve Sophie Brentano ile yan yana gömüldü. 18 Şubat 1813'teki anma töreninde Goethe'nin yaptığı "Zu brüderlichem Andenken Wielands" (Wieland'ın Kardeşçe Anısına) başlıklı konuşma, ona adanmış en güzel anıtlardan birisi olarak kabul edilmektedir.

* * *

Wieland 19. ve 20. yüzyıllarda, Alman Klâsik döneminin büyük yazarları (bir anlamda öğrencileri olan) Goethe ve Schiller'in gölgesinde kalmıştır. Ölümünden sonra azalan

şöhreti, yaşadığı dönemdeki popülerliğine asla uymamaktadır. Ancak son yıllarda eserlerine ilgi yeniden artmaktadır. Bazı edebiyat bilimcileri, Wieland'ın yeterince değerlendirilememesinin ve eserlerinin hak ettikleri canlılıkla edebiyat dünyasında ele alınmamasının, Alman Romantizmi dönemindeki bazı değerlendirmelerden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Almanya'dan çıkıp Avrupa'ya yayılan tek kültür, sanat ve edebiyat akımı olan ve en yoğun dönemi 1798-1830 yılları arasını kaplayan Romantizmin en önde gelen temsilcilerinden Friedrich ve August Wilhelm Schlegel kardeşler, çıkardıkları *Athenäum* dergisinde 1799'da Wieland'ı orijinal olmamakla, konularını ve motiflerini dünya edebiyatından derlemekle suçlanmışlardı. Her ülkede, her devirde görülen bir olay söz konusuydu aslında. Yeni bir akım ortaya atan gençlerin, kendilerini gösterebilmek, seslerini duyurabilmek, ilgi uyandırabilmek ve bir tepki yaratabilmek için Wieland gibi bir anıtı, şanın, şöhretin zirvesinde, oldukça yaşlı (o sırada 66 yaşında) bir devi yıkmaya çalışmaları gerekmektedir.

Aslında Romantiklerin eleştirilerinin hepsi de temelsiz ve haksız değildir. Wieland'ın ele aldığı sorunların bir kısmı ve onun biçimlendirme yolu, dar anlamdaki Alman Klâsik edebiyatının temsilcilerinin, yani Goethe'nin ve Schiller'in eserlerinde en çarpıcı biçimlerde işlenmiştir. Ancak Wieland'ın eserlerinin hak ettikleri etkiye ulaşamamalarının başlıca sebepleri dört noktada toplanabilir: 1) Wieland gerçekçi anlatım yerine entelektüel tartışmayı tercih etmiştir. Eserlerinde karakterler yerine fikirler ön plândadır. 2) Wieland'ın devrinde eski Yunan ve Roma kültürünü tanımış olmak, herkes için doğal bir şeydi. Aydınlar muhakkak Lâtince ve Yunanca bilmek zorundaydı. Bu yüzden Wieland eserlerinde antik mitologya ve tarihle ilgili pek çok motife ve göndermeye yer vermiştir. Romantikler ise, Almanların kendi geçmişlerine yönelmelerini istiyor, "parlak devri", örnek alınması gereken "altın çağı", eski Yunan-Roma dünyasından değil,

Alman Orta Çağı'nda görüyorlardı. Antik çağlar kültürü ile ilgili bilgiler zayıfladıkça, özellikle gençlerin Wieland'ı anlaması zorlaşmıştır. Ancak bu arada onun özellikle çok iyi tanıdığı eski Yunan kültürüne, çağdaşlarının çoğunda görüldüğünün aksine, körü körüne ve tek yönlü bir hayranlıkla değil, tarafsız denilebilecek eleştirel bir biçimde yaklaşması da olumlu noktalardan biridir. 3) Gerçek bir Aydınlanmacı olarak Wieland, çağının pek çok sorununa da el atmış ve eserlerinde kendi devrinde bağlı bu konulara yer vermiştir. Ancak bunlardan çoğunun, devirleri aşan, bütün dönemlerde ilgi çeken sorunlar olmadığı ortaya çıkmıştır. Kısacası Wieland'ın her eseri çağlar üstü değildir. 4) Wieland'ın Alman ulusal edebiyatının kurucularından olduğunu söylemiştik. Dilinde ve üslûbunda, 18. yy.ın ikinci yarısındaki bu kuruluş döneminin kusurlarından bazılarını görmek mümkündür. Kısa, özlü, açık ifadeler yerine, kusursuz ve eksiksiz olma çabasını belli eden bir genişlik, süslü ifadeler, bazen yarım sayfayı bulan uzun cümleler, bu üslûbun en dikkati çeken özellikleridir.

Bütün bunların yanında, 19. yy.ın ikinci ve 20. yy.ın ilk yarısında Alman kültür politikasını belirleyen çevreler, "ciddiyet"e aşırı derecede önem verirken, yergi-taşlama türü eserleri yok saymayı marifet bilmişler, Wieland'ı ve onun akılcı, Aydınlanmacı, eleştirel eserlerini okullara sokmayı pek uygun görmemişlerdir. Bunun sonucu olarak da Wieland yüz yıldan fazla süre geri plânda bırakılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki değerlendirmelerde, Cervantes, Swift ve Voltaire çapında evrensel düzeyde bir hiciv yazarı olduğu ortaya konan Wieland kendisine dünya edebiyatında bir yer ve Avrupa çapında ün sağlayan *Abderalılar* romanını da, diğer birçok eseri gibi, antik kılığa bürümüştür. Gerçek konu, Almanya'da ve kendi çağındaki dar kafalılık ve dar görüşlülük ile alaydır.

Ufacık şehir, hattâ kasaba devletçiklerinden oluşan bir çağın Almanya'sında fikir hayatındaki gerilikle Wieland

çeşitli eserlerinde alay etmişti, *Abderalılar*'da bu gerilik ve sığlık, ana konu ve hiciv için ana hedef olmuştur.

Wieland Biberach'ta, Erfurt'ta, Weimar'da, Mannheim'da çok yakından karşılaştığı ve tanıdığı bu geri kafalılıkla mücadeleye girişmeden, insanların hümanizm yönünde eğitilmesinin ve toplumun ileriye götürülmesinin mümkün olamayacağı inancındaydı. 18. yy.ın ikinci yarısında (ve Fransız İhtilâli'nden hemen önce), fikir hayatında aşılması gereken başlıca engeller, feodal mutlakıyet, Kilisenin bağnazlığı, geri kafalılık ve cehaletti.

Romanda Wieland, Trakya'daki küçük Abdera şehir cumhuriyetini ele alır ve anlatır. Eseri, 18. yy.ın Alman romanı için yeni olan bir teknikle epizodları (tek tek maceraları, hikâyeleri) peş peşe sıralayıp bağlayarak yazmıştır. Çekirdeği bir veya birkaç insanın kaderi olan ve baştan sona muntazam bir şekilde ilerleyen bir hikâye seçmemiş, sadece ana konu ve çok sayıda kahramanlarla, Abderalılarla bağlı tutulan çok sayıda hikâyeyi serbest bir şekilde yan yana dizmiştir. Bu "açık" biçim sayesinde çok sayıda yan konuya el atmak imkânını bulmuştur; çünkü aksi takdirde, bir "kahraman"ın başından her şeyin geçmesi gerekecek, bu da eserin etkisini azaltabilecekti.

Abderalılar'ın üslûbu, Wieland'ın diğer eserlerine göre daha durudur. Karakterler, davranışları ve olaylar ustaca belirlenmiştir. Aydınlanma döneminin başlıca özelliği olan "yararlı olma" düşüncesi ve "eğiticilik", insanı hiç de rahatsız etmeyecek ölçülerde tutulmuştur.

Wieland'ın hicvinin hedefleri, önce, tek tek insanlarla ilgili delilikler, ikinci olarak da devrin burjuva sınıfına özgü zaaflardır. Bu noktalarda Wieland alay eder ve gergin sinirleri gevşetici şekilde güler. Hicvini en keskin biçimde ise, "eski"ye ne pahasına olursa olsun sımsıkı sarılan ve böylece Aydınlanmanın, ilerlemenin (ve bu şekilde insanlığın) çabalarına karşı çıkan yobazca dar görüşlülüğe yöneltir. Ancak hiçbir zaman kavgacı, savaşçı değildir Wie-

land. Zarif şekilde iğnelemeyi, bir yan cümlede taş atmayı, elinde kılıçla saldırmaya her zaman tercih eder.

"Abderalıların hikâyesi", beş "kitap"ta anlatılır, her kitap, Abderalıları belirli bir açıdan gösterir. İlk iki bölümün başlığı "Dâhi ve Dar Kafalılar" olabilirdi. Bu bölümlerde dar kafalılar grotesk "mantıkçılar" olarak, Abdera'nın yetiştirdiği tek olağanüstü adam olan filozof ve doğa bilgini Demokritos ile tartışırlar. Bu mükemmel insan, bütün varlığı ve hareketleri ile dar görüşlüler için gitgide anlaşılmaz ve ürkütücü olmaktadır. Sonunda ünlü hekim Hippokrates'i davet edip ondan filozofu deli ilân etmesini bile isterler.

Üçüncü kitapta, yani Euripides ile karşılaşmada, dar görüşlülerin sanat anlayışı ve eleştirici olarak gülünç durumlara düşmeleri anlatılır. Bu bölümde Wieland, Mannheim'da yaşadıklarından yola çıkarak, devrin tiyatro hayatını hicvetmek fırsatını bulur.

Dördüncü kitap, "Eşeğin Gölgesi Davası", eserin gerilimi en yüksek bölümüdür. Bu bölümdeki hiciv oklarının hedefi, yargıç rolündeki dar kafalılıktır. Birkaç para için açılan gülünç bir dava, dinî kılıklı partiler arasında iktidar kavgasına dönüşür ve mücadele, devleti yıkacak ölçülere varır.

Beşinci bölümde Abdera Devleti'nin nasıl yıkıldığı anlatılır. Sınırsız şekilde çoğalan "kutsal kurbağalar", farelerle birleşerek Abderalıları şehirden kovar ve böylece dar kafalılığın ve dar görüşlülüğün dünyanın her tarafına yayılmasına sebep olurlar. Ayrıca Orta Çağ kilisesinin tartışılmaz ve dokunulmaz "dogma"ları ile de bu bölümde ince ince alay edilir.

Wieland'ın, *Aderalılar*'ında özellikle dar kafalıları ve yobazları psikolojik olarak tasvirde son derece başarılı olduğu söylenmiştir. Nitekim bu geri kafalıları son derece gerçekçi şekilde kişileştirmeyi, onları canlı bireyler olarak karşımıza getirmeyi başarmıştır. "Anahtar" kısmını da okuduktan sonra her okuyucu, kendi çevresindeki Abderalıları tanımakta güçlük çekmez.

Wieland'ın Başlıca Eserleri:

Epik şiirler ve şiir biçiminde hikâyeler: *Lobgesang der Liebe* (Aşka Övgü, 1751); *Die Natur der Dinge* (Nesnelerin Doğası, 6 kitap, 1752); *Der geprüfte Abraham* (İbrahim Peygamber'in Sınanması, 1753); *Der Noah* (Nuh Peygamber, 1753), *Kodmische Erzählungen* (Komik Hikâyeler, 1765); *Musarion* (1768); *Idris und Zenide* (1768); *Die Grazien* (Zarafet Tanrıçaları, 1770), *Der neue Amadis* (Yeni Amadis, 2 cilt, 1771); *Gandalin* (1776); *Geron der Adelige* (Soylu Geron, 1777); *Pervonte oder Die Wünsche* (Pervonte veya Arzular, 1778); *Oberon* (1780); *Hermann* (1782).

Romanlar: *Der Sieg der Natur über die Schwärmerei oder die Abenteuer des Don Sylvio von Rosalva* (Doğa'nın Coşkunluğu Yenişi veya Rosalvalı Don Sylvio'nun Maceraları, 2 cilt, 1766-67); *Der goldene Spiegel* (Altın Ayna, 4 cilt, 1772); *Geschichte der Abderiten* (Abderalılar, 1774-81); *Geheime Geschichte des Philosophen Peregrinus Proteus* (Filozof Peregrinus Proteus'un Gizli Tarihi, 2 cilt, 1791); *Agathodaimon* (1799); *Aristipp und einige seiner Zeitgenossen* (Aristip ve Çağdaşlarından Bazıları, 4 cilt, 1800-1802).

Tiyatro eserleri: *Lady Johanna Gray* (1758); *Aurora* (1772); *Alceste* (1773); *Rosamund* (1778); *Pandora* (1779).

Çeviriler: Shakespeare'in, Horatius'un, Lukian'ın, Aristophanes'in, Xenophon'un, Euripidis'in ve Cicero'nun eserleri.

Prof. Dr. Vural ÜLKÜ

YAZARIN ÖN SÖZÜ

Elinizdeki bu hikâyenin esasını oluşturan gerçek olayların ve karakter çizgilerinin doğruluğundan emin olmakta ısrar edenler, -bunları asıl kaynaklarda, Herodotos'un, Diogenes Laertius'un, Athenaeus'un, Aelianus'un, Plutarch'ın, Lucian'ın, Pahaephatus'un, Cicero'nun, Horatius'un, Petron'un, Juvenal'ın, Valerius'un, Gellius'un, Solinus'un ve diğerlerinin eserlerinde aramayı düşünmedikleri takdirde-Bayle'in ansiklopedisinde "Abdera" ve "Demokritos" maddelerine baktıkları takdirde, bu Abderalıların Lucian tarzında "gerçek hikâyelere" girmediğini göreceklerdir. Gerek Abderalılar, gerekse onların bilgili yurttaşları Demokritos, kitabımızda gerçek ışıkla aydınlatılmaktadır. Yazar, yukarıda belirtilen eski yazarların eserlerindeki boşlukların doldurulmasında, karanlık noktaların aydınlatılmasında, çelişkilerin ortadan kaldırılmasında ve ilk bakışta çelişki gibi görülen noktalardaki gerçeklerin açıklanmasında, kaynağı belirtilmeyen bilgilere dayanıyormuş gibi görünmektedir. Ancak zeki okuyucular, onun bütün bu konulardaki başlıca güvenilir yardımcısının, saygınlığı bütün Aelianus'lardan ve Athenaios'lardan kat kat üstün, tek bir görüşüne karşılık bütün dünyanın tanıklığının, bütün Amphictyonların, Areopagitlerin, Onlar Meclisi, Yüzler, İkiyüzler Meclisleri kararlarının, bütün doktorların, uzmanların ve üniversite mezunları yargılarının en ufak bir etkisi olmayan birisi, doğanın kendisi olduğunu anlayacaklardır.

Bu küçük eser, insan aklının tarihi konusuna ufak da olsa bir katkı olarak görülürse, yazar bundan büyük mutluluk duyacaktır, ancak kendisi inanmaktadır ki, "Geschichte der Abderiten-Abderalıların Hikâyesi" gibi kibar ve zarif bir başlık altında da bu eser ("Güzel Melusine"nin de altına düşmek ve Dame D'Aulnoy'un masallarının en yavanı ile aynı kefeye konmak istemedikleri takdirde) tarih kitaplarının olması gereken düzeyde bir eserdir.

"ABDERALILAR" İÇİN DEDİLER Kİ...

BENİM DELİLERİM

AZİZ NESİN

Delilik, bulaşıcı hastalıklar gibi insandan insana geçmediği hâlde, bir topluluğun ya da toplumun çoğunlukla çıldırdığı dönemler de oluyor. Kimileyin bu çılgınlık sürekli bir toplumsal isteri hâlinde yıllarca sürüyor. Örneğin Almanlar'ın Nazi çılgınlığı ve onlarla birlikte kimi ülkelerdeki toplu faşist çılgınlığı bu toplumsal deliliğin tarihteki en korkuncuydu. Türkiye'de de zaman zaman toplu deliliklere tanık olduk. 6/7 Eylül 1955 tarihinde, zamanın iktidarının kışkırtmasıyla başlayıp, sonradan ipin ucunun elden kaçmasıyla bir serseriler (lumpen) yağması biçiminde İstanbul'un talan edilmesi, yaşadığımız çok acı toplu deliliklerden biriydi.

Toplumsal deliliği yeren bir başyapıt var, Ch. Martin Wieland'ın "Abderalılar" adlı romanı. Bu büyük Alman yergi ustası, Eski Yunan döneminde Trakya'da yaşayan Abderalılar'ı anlatıyor. Ama Abderalılar aracılığıyla gerçekte anlattığı kendi toplumunun insanları, Almanlar... Wieland'ın anlattığı Abderalılar -yani yazarın hemşehrileri olan Almanlar- toptan deli ve yarı deli insanlar. Bunların içinden çıka çıka bir akıllı insan çıkmış: Ünlü filozof Demokritos... İçlerinde tek akıllı Demokritos olduğu için, çoğunluktaki deli Abderalılar O'nunla alay eder, O'nu küçümser ve üstelik filozof Demokritos'u deli sayarlar. Peki, Demokritos, gerçekte deli olan hemşehrilerinin delilikleri karşısında ne yapıyor? Gülüyor onlara.

Deliler ve delilik karşısında Demokritos gülüyor, Heraklitos ise ağlıyor. Seneca ise, Demokritos'un davranışını beğenerek daha doğru buluyor. Bana gelince, "Benim Delilerim" karşısındaki davranışım nedir? Açıkça söyleyeyim ki, bir gülmece yazarı olarak "Benim Delilerim"dekilere gülemiyorum. Onların davranışlarını gülünç de bulmuyorum. "Benim Delilerim"e olan tutumum, delisine göre değişiyor. Onları, deli olduklarını da bilerek ciddiye aldığım için, kimisine güldüğüm oluyor, kimisini ve çoğunu seviyorum; sevmediklerim, acıdıklarım, kızdıklarım da oluyor.

Yine Abderalılar romanı üzerinde durmak istiyorum. Büyük yergici Wieland, bana öyle geliyor ki, kendi toplumunun toplumsal deliliğini anlatmak için deli Abderalılar'ı anlatırken, sanki romanını yazdıktan yüzyıl sonra gelecek olan Nazi deliliğini ve Naziler döneminde Almanlar'ın toplumsal deliliğini anlatmış ve sanki Almanlar'ı yüz yıl öncesinden uyarmıştır. Deli Abderalılar, içlerinde tek akıllı olan filozof Demokritos'u deli saydıkları için, elinden mallarını almaya kalkarlar. Demokritos'un deli olduğunu mahkemede ispat etmeye çalışan bir demagog avukatın savları çok ilginçtir; çünkü avukatın sözleri Demokritos'a uygun düşmemekle birlikte, bir tür deliyi anlatması bakımından önemlidir: (.....)

Benim Delilerim (1984), s. 12-13.

GÜNÜMÜZ MANZARALARI VE "EŞEĞİN GÖLGESİ DAVASI"

VURAL ARIKAN
Eski Maliye Bakanı

Günümüz manzaralarının aynası basınımızdır. Üstünkörü de olsa gazete sayfalarına baktığımızda tartışma yapılan konuların şunlar olduğunu görüyoruz:

Türban, Ayasofya, şeriat düzeni, hayat kadınları, açlık, cumhurbaşkanının sivil mi asker mi olması gereği, emekli aylıklarının kırdırılıp kırdırılmaması, cumhurbaşkanının davetine icabet edilmeli mi, cumhurbaşkanının eli sıkılmalı mı, kıyak emeklilik, GAP'ı kim yaptı, Başbakan'a uzaktan kumandalı denilebilir mi, Danıştay 100 yıl önceki konumuna dönüşsün mü, Hafize Özal'ın bir türbeye defnedilmesi caiz midir, 1980 öncesine döner miyiz, 70 sente muhtaç olur muyuz, her şey var, ama alabiliyor muyuz, memurlar din dersi almalı mı, dış politikada nazarın payı nedir? ve benzerleri gibi...

Bu denli güzel manzaraların seyredildiği bir ülkede ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların bulunmadığı, işlerin tıkırında gittiği sanılır. Oysa, ülkemiz açısından yaşamsal sorunlar güncelliğini korumakta ve ivedi çözüm beklemektedir. İsterseniz bunların neler olduğuna da kısa bir göz atalım:

Enflasyon kronikleşmiştir, gelir dağılımı giderek daha da bozulmaktadır, köşe dönen zenginler, ayrıkotu gibi ekonomiyi sarmaktadır, vergi yükü dengeli dağılmamakta, çok kazanan az, az kazanan çok vergi ödemektedir, 1990

bütçesi on bir trilyon açıkla bağlanmıştır, KİT ürün ve hizmetlerine sürekli zam yapılmaktadır, tarım ve tarımcılar perişandır, küçük sanayi zor durumdadır, kapanan iş yerleri çığ gibi büyümektedir, yatırımlar durmuştur, büyüme hızı yok gibidir, iç ve dış borçlar geometrik dizi ile artmaktadır, Avrupa topluluğu kapısını kapamıştır, her ülke Türk vatandaşlarına vize koymaktadır, ahlaki değer ölçüleri kaybolmuştur ve benzerleri gibi.

Yanılmıyorsam, sıralanan sorunlar ciddiye alınmadığı içindir ki çareleri araştırılmamaktadır.

Şu durumda günümüz manzaraları ülkemizde ikili bir durum içermektedir. Ortaya çıkan bu ikili durum bana "Eşeğin gölgesi davası"nı anımsattı.

Eşeğin gölgesi davası Abdera'da geçer. Trakya'da bir ülkedir. (...)

Öyküyü elimden geldiğince yorumlamaya çalıştım. Yorum yok.

(Eserin adı: Abderalılar; yazarı Chr. Martin Wieland, Alman Klasik Ulusal Edebiyatı kurucularından. Çeviren: Prof. Dr. Vural Ülkü)

* *Cumhuriyet* gazetesi, 24.02.1990, sayfa 2.

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ KİTAP

DEMOKRİTOS ABDERALILARIN ARASINDA

BİRİNCİ BÖLÜM

Abdera Şehrinin Ortaya Çıkışı ve Sakinlerinin Karakteri Hakkında İlk Bilgiler.

ABDERA şehrinin tarihi, efsanelerle karışık kahramanlar çağına kadar uzanır. Şehrin adını, Bistonya Traklarının müthiş bir at meraklısı olduğu için sayısız at besleyen, sonunda da ülkesiyle beraber kendi atlarına yem olan kötü şöhretli Diomedes'in kız kardeşlerinden Abdera'dan mı, bu kralın atlarının bakıcılarından Abderus'tan mı, yoksa Herakles'in dostu olduğu söylenen bir başka Abderus'tan mı aldığı, bizim için o kadar önemli değildir.

Abdera, ilk kuruluşundan birkaç yüzyıl sonra yıpranıp çökmüştü; Klasomenai'lı Timesius, otuz birinci Olimpiyatlar sırasında şehri yeniden kurmaya teşebbüs etti. Fakat yakınlarında yeni şehirler doğmasını istemeyen vahşî Traklar, Timesius'a emeğinin ürününü tatmak fırsatını tanımadılar; onu kovdular. Böylece Abdera, elli dokuzuncu Olimpiyatların bitişi sıralarında Teoslular gelene kadar, boş ve tamamlanmamış olarak kaldı. Teos'un sakinleri, Batı Anadolu'da İonia'yı ele geçiren Kyros'un boyunduruğuna girmek istemedikleri için, gemilere atlayıp Trakya'ya doğru yelken açmışlardı ve bu Abdera'yı da son derece verimli bir yerde hazır kurulmuş olarak bulduklarından, terk edilmiş ve sahipsiz şehre yerleştiler. Yeni sakinler orada barbar Traklara karşı kendilerini öyle güzel savundular

ki, onlara ve torunlarına artık Abderalı dendi. Abderalılar küçük bir cumhuriyet kurmuşlardı; bu, (Yunan şehirlerin çoğu gibi) demokrasiyle aristokrasi arasında biraz karışık bir şeydi ve irili ufaklı cumhuriyetler eskiden beri nasıl yönetildiyse, işte, öylesine yönetiliyordu.

"Trakya'daki Abdera şehrinin nasıl kurulduğundan, başına neler geldiğinden bize ne?" diyecektir okuyucular, "Abdera bizi ne ilgilendirir? Çoktan yeryüzünden silinmiş bir şehir, ne zaman, nasıl nerede, niçin, kimin tarafından, ne gayeyle kurulmuşmuş - bunu bilsek ne olur, bilmesek ne olur?"

Biraz sabırlı olun, lütufkâr okuyucularım! Ben anlatmaya devam etmeden önce, şartlarımız hususunda anlaşana kadar sabırlı olun. Eğer yapacağınız daha önemli işleriniz veya okuyacak daha iyi kitaplarınız varsa, onların yerine tutup da **Abderalılar**'ı okumak gibi bir işe girişmekten Tanrı korusun sizi! - "*Vereceğim vaaz üzerinde çalışmam gerekiyor. - Birkaç referans, bir karar, bir açıklama, yukarıya bir rapor yazmam lâzım. Bir eleştiri yazısı hazırlamam gerek. - Yayımcıma sekiz gün içinde teslim etmem gereken dört forma var, daha on altı yaprak eksik. - Bir çift öküz satın aldım. - Elendim.*" Ve benzeri mazeretler, bahaneler ... Allah aşkına! Çalışın, ziyaret edin, yazı yazın, eleştiri veya çeviri yapın, satın, alın, evlenin! - Meşgul okuyucudan, iyi okuyucu pek çıkmaz. Ya her şeyi beğenirler veya hiçbir şeyden hoşnut olmazlar; dediklerimizin ya yarısını anlarlar, ya hiçbirisini anlamazlar, ya da (daha kötüsü) hepsini yanlış anlarlar. Zevk alarak ve faydalanarak okumak isteyen insanın, ne yapacak başka işi, ne düşünecek başka şeyi olmalı. Ve eğer siz bu durumda bulunuyorsanız: bir Salmasius'a, bir Bayle'e, - ve doğrusunu söylemek gerekirse, bizzat bana (çünkü Bayle'deki maddeye bakmak zamanında aklıma gelmedi) birçok saate mal olan bir şeyi öğrenmek için niçin iki üç dakika ayırmayasınız? Ama tutup size "Yedi Şatolu Bohemya Kralının Hikâyesi"ni anlatmaya başlasam, sabırla dinlerdiniz.

Neyse, işte bu Abderalılar (anlatılanlara göre), o zamana kadar yaşamış en hoş, hayat dolu, zeki ve akıllı insancıklarmış.

"Niyeymiş o?"

Bu soru herhâlde çok bilgili olmayan okuyuculardan gelecektir. Ama bütün okuyucular yazar kadar bilgili olsaydı, kim tutup da kitap yazardı? "Niyeymiş o?" sorusu bir kere çok yerinde ve akıllıca bir sorudur ve insanlarla ilgili hususlardan söz edildiğine göre (tanrılarla ilgili hususlar ayrı bir bahistir), ne olursa olsun, bir cevap ister. "Niyeymiş o?" sorusuna cevap vermek zorunda kalınca şaşıran, utanan veya sinirlenenin ise, vay hâline! Okuyucular o kadar aceleci olmasa, biz hemen cevabı verirdik. Neyse, buyurun, işte cevap!

Teos, Kodrus'un oğlu Neleus'un önderliğinde Batı Anadolu'da İonia bölgesinde kurulan on iki veya on üç Atina kolonisinden biriydi. Atinalılar eskiden beri neşeli, zarif ve akıllı insanlarmış; söylenildiğine göre de hâlâ öyleler. İonia'ya giden Atinalılar, doğanın bütün cömertliğiyle şımarttığı ülkeyi saran göğün altında, Afrika'nın öbür ucundaki Ümit Burnu'na götürülüp dikilen Burgund üzümü fidanları gibi gelişip serpildiler. Yeryüzündeki halklar arasında, sanat perilerinin en gözdesi, bu İonialı Greklerdi. Homeros bile büyük ihtimalle bir İonialı idi. Bizim hikâyelerimizin ve romanlarımızın öncüsü olan erotik şarkıların ve Millet hikâyelerinin yurdu İonia'dır. Greklerin Horatius'u Alkaios, ateşli Sappho, şarkıcı Anakreon, hanım öğretmen Aspasia, zarafet ve güzellik tanrıçaların resmini yapan Apelles - bütün bunlar İonialıydı. Hatta şair Anakreon da Teos'da doğup büyümüştü. Barnes doğru hesapladıysa, yurttaşları Abdera'ya göç ettiği sırada, o on sekiz yaşlarında bir delikanlıymış. Anakreon Teoslularla birlikte gitti; aşk tanrılarına adanmış sazını geride bırakmadığının işareti olarak da yeni ülkesinde "bir Trak kızına şarkı"yı söyledi (Barnes'in eserinde altmış birinci şarkı). Bu şarkıda, onun eski eserlerine has İon zarafetinin aksine, belirli bir vahşî Trakya tonunun varlığı dikkati çeker.

Asılları Atinalı olan, daha sonra o kadar uzun süre İonia'da oturan, üstelik bir de Anakreon'un yurttaşı olan Teosluların, Trakya'da da akıllı bir insan topluluğu karakterini devam ettirdiklerini düşünmek en doğal şey değil midir? Ancak (sebebi kim bilir her neyse), bunun tam tersi oldu. Teoslular Abderalı olur olmaz davranışları değişti, bir garip oldular. Iuvenalis'in haksız bir şekilde suçladığı gibi, eski canlılıklarını tamamen kaybedip koyunlaşmadılar gerçi. Sadece o canlılıkları garip bir şekilde değişti; çünkü hayal güçleri mantıklarının o kadar önüne geçti ki, akıllarının gidip ona erişmesi bir daha mümkün olmadı artık. Abderalılarda buluşlar, fikirler hiç eksik olmazdı; ama ya buluşları meseleye pek uymazdı, ya da iş işten geçtikten sonra akılları başlarına gelirdi. Çok konuşurlardı, ama ne söyleyeceklerini ve nasıl söyleyeceklerini hiç düşünmeden. Bunun doğru sonucu olarak da, ağızlarını açmalarıyla saçma bir şey söylemeleri hemen hemen bir olurdu. Neyse ki, ahmaklık yapma alışkanlığı, hareketlerinde de aynen görülürdü ve genellikle kafesin kapısını ancak kuş kaçtıktan sonra kaparlardı. Bütün bunlar, onların düşüncesizlikle suçlanmasına yol açtı; ama tecrübe ile görüldü ki, akıllarını başlarına topladıklarında da durumları değişiklik göstermezdi. Son derece budalaca bir hareket yaptıklarında (ki bu ne yazık oldukça sık olurdu), bunun sebebi daima her şeyi çok çok iyi yapmak arzuları olurdu. Ortak işleriyle ilgili meseleler konusunda uzun uzadıya, enine boyuna, ciddî tartışmalara giriştiklerinde ise, insan rahatça emin olabilirdi ki, sonunda alınabilecek bütün mümkün kararlar içinde en kötüsünü seçeceklerdir!

Abderalılar böylece sonunda Grekler arasında dile düştüler. Nasıl biz Almanlarda Schildbürger hikâyeleri, İsviçrelilerde Lalleburg hikâyeleri varsa, Grekler için de bir "Abderalı buluşu", bir "Abderalı hikâyesi" hemen hemen aynı şeydi; ve iyi kalpli Abderalılar, alaycılara bu tarz sivri zekâ eserleriyle durmadan malzeme temin edip dururlardı. Bunlardan şimdilik birkaç örnek vermekle yetinelim.

Bir keresinde, Abdera'ya güzel bir havuz yaptırmaya, onu da şehrin büyük pazarının ortasına yerleştirmeye karar verdiler. Masrafları karşılamak üzere hemen bir vergi saldılar, paralar topladılar ve Atina'dan çok meşhur bir heykeltıraş getirtip istenen şeyi anlattılar. Plâna göre, çeşmenin etrafında heykeller yer alacak, deniz tanrısı, sağında solunda deniz perileri, tritonlar ve yunuslar olduğu hâlde, dört deniz atının çektiği bir arabanın üzerinde görülecek, deniz atlarıyla yunusların burunlarından da sular fışkıracaktı. Fakat her şey bitip tamamlandığında görüldü ki, yeterince su sağlamayı unutmuşlardı ve Abdera'da tek bir yunusun burnunu ıslatacak kadar bile su mevcut değildi; fıskiyeler açıldığında da öyle oldu ki, sanki bütün deniz atları ve yunuslar nezleydi ve burunları tıkalıydı. Daha fazla alay konusu olmamak için, Abderalılar heykelleri kaldırıp Neptun mabedine taşıdılar. Bir yabancıya bu heykelleri görmesi tavsiye edildiğinde, mabet bekçisi, övgüye değer Abdera şehri adına gayet ciddî bir şekilde, böyle muhteşem bir sanat eserinden "doğanın fakirliği dolayısıyla" faydalanılamadığını üzüntüyle anlatır dururdu.

Bir başka sefer, Abderalılar Praxiteles'in en büyük eserlerinden biri olarak kabul edilen, fil dişinden bir Venüs heykeli satın aldılar. Heykelin yüksekliği bir buçuk metre kadardı ve aşk tanrıçasının bir mihrabı üzerine konacaktı. Heykel şehre geldiğinde, bütün Abdera halkı Venüslerinin güzelliği karşısında büyülenmiş gibiydi, - şunu da ekleyelim, Abderalılar durmadan sanattan çok iyi anladıklarını, güzel sanatları çok sevdiklerini söylerlerdi. "Bu heykel, öyle alçak bir yere konulmayacak kadar güzel!" dediler oy birliği ile, "Şehrimize böylesine şeref kazandıran, bize de bu kadar çok paraya mal olan böylesine büyük bir eseri ne kadar yükseğe yerleştirirsek azdır; onu öyle bir yere koyalım ki, Abdera'ya giren bir yabancı, ilk bu heykeli görsün!" Bu parlak düşünceye uyarak, küçük, zarif heykeli otuz metre yüksekliğinde bir sütunun tepesine oturttular. Böylece sütunun tepesin-

dekinin bir Venüs mü, yoksa istiridye içinde bir deniz perisi mi olduğu pek fark edilmiyordu gerçi, ama Abderalılar gene de bütün yabancıları sıkıştırıp, bundan daha mükemmel bir şey olamayacağını itiraf ettiriyorlardı.

Bize öyle geliyor ki, bu örnekler, Abderalılara biraz fazla akıllı ve sivri zekâlı diyenlerin pek de haksız olmadıklarını göstermeye yeterlidir. Fakat onların karakterini en iyi gösteren olay, Iustinus'un anlattığı gibi, şehirlerinin içinde civarında bulunan kurbağaların son derece çoğalmasına karşı bir şey yapamayışları, evlerini barklarını vırak vırak bağıran hemşehrilerine bırakıp, mesele halledilene kadar Makedonya Kralı Kassandros'un himayesinde başka bir yere göçmek zorunda kalışlarıdır.

Bu felâket Abderalıların başına ansızın gelmemiş, aralarındaki bir bilge, çok uzun zaman önce bunun böyle olacağını haber vermişti. Bütün hataları, belâyı savuşturmak için başvurdukları yoldaydı; ancak bu, kendilerine hiçbir zaman anlatılamadı. Onların Abdera'dan göçmelerinden sadece birkaç ay sonra Gerania bölgesinden turna kuşları gelip orayı öylesine temizledi ki, Abdera'nın bir mil çevresinde, baharı vırak vırak ederek karşılayacak bir tane kurbağa bile kalmadı; bu olay onların gözlerini açabilirdi belki, ama ne çare, geç kalınmıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

Abderalı Demokritos. Doğduğu Şehrin
Onunla Övünmeye Hakkı Var mıydı?

HİCİV üstadı Iuvenalis, "Bir yerin havası ne kadar kirli, bir halk ne kadar aptal, bir kasaba ne kadar önemsiz olursa olsun, gene de oradan bir büyük adam çıkar." der. Pindaros ve Epeminandos Boiotia'da, Aristoteles Stagira'da, Cicero Arpinum'da, Vergilius Mantua yakınlarındaki ufak Andes köyünde, Albertus Magnus Lauingen'de, Martin Luther Eislebe'de, Beşinci Sixtus Ancona bölgesindeki Montaldo köyünde ve şimdiye kadar yaşamış en iyi krallardan biri de Fransa'nın Bearn bölgesinin Pau kasabasında doğmuştu. Abdera'nın, İlk Çağ'ın en büyük doğa bilgini olan Demokritos'un tesadüfen de olsa kendi surları içinde dünyaya gelmesi şerefine sahip bulunması, bu yüzden şaşırtıcı olmamalıdır.

Bir yer nasıl olur da bu durumu kullanıp büyük bir adamın şöhretinden yararlanmaya kalkar, anlamıyorum. Doğacak olan, nasıl olsa her hangi bir yerde doğacaktır; geri kalanı doğa kendi üzerine alır. Ve hiç zannetmem ki, Lykurgos hariç başka bir kanun koyucu çıkmış olsun da, doğacak çocuklara bakım konusunu ceninlere kadar uzatmış, devlete sağlam yapılı, güzel ve canlı çocuklar sağlansın diye bütün önlemleri almış olsun. İtiraf etmeliyiz ki, bu bakımdan Sparta devletinin, yurttaşlarının üstün vasıflarıyla gurur duymaya biraz hakkı vardı. Fakat Abdera'da (hemen hemen bütün dünyada olduğu gibi), tesadüf ve yaratıcı güç

serbest bırakılmıştı ve Abderalılar içinden bir Protagoras veya Demokritos çıktı diye, iyi Abdera şehri suçlanamazdı, tıpkı Sparta'da bir geri zekâlı veya korkak doğdu diye Lykurgos yasalarının suçlanamayacağı gibi.

Bu kayıtsızlık üzerinde, bir devlet için son derece önemli bir konu ile ilgili olsa da, durulmayabilir. Doğa rahat bırakılırsa, yarattığı eserlerin bir şeye benzeyip benzemeyeceği konusundaki endişeleri çoğu kere boşa çıkarır. Öte yandan, en sevdiği eserini, bir mükemmel insanı oluşturabilecek bütün yeteneklerle donatmayı hemen hemen hiç unutmazsa da, oluşturma, geliştirme işini sanata bırakır, yani her devlet, vatandaşlarının üstün vasıflarını ve meziyetlerini geliştirerek, başarılarından pay çıkarma fırsatını yeterince bulabilir.

Ancak Abderalılar bu noktada da hiç akıllı davranmazlardı ve Abdera dışında, müstakbel vatandaşlarının kafalarını ve gönüllerini geliştirmek için öylesine az şey yapan bir başka ülke bulmak da gerçekten pek zordu.

Zevkin, yani ince, doğru ve bilgili bir güzellik duygusunun geliştirilmesi, nazik, âlicenap, yardımsever ve mutlu insanı oluşturan iç güzelliğinin ve iyi ruhluluğun, Sokrates'in söz ettiği ünlü "Kalokagathie" (güzelle iyinin birleşmesi) nin en sağlam temelini teşkil eder. Ve çocukluktan itibaren gördüğümüz her şey güzel ise, içimizde bu doğru güzellik duygusunu geliştirmek de son derece kolay olur. Bütün sanat dallarında en mükemmel eserlerin yaratıldığı ve plâstik sanatların en seçkin eserleriyle dolu bir şehirde, bir Atina'da doğmuş olmak, bu sebepten bir talihliliktir. Ve Atinalılar, Platon ve Menandros çağında bütün başka halklardan daha üstün bir sağbeğeni sahibiydilerse, bunu muhakkak ki vatanlarına borçlu idiler.

İtalyan şehirleri arasında Floransa, "güzel" lâkabı ile övünür. Anlamı konusunda bilginlerin, âdetleri uyarınca hiç anlaşamadıkları bir Grek atasözünde de Abdera'dan "güzel" lâkabı ile söz edilirmiş. Abderalıların güzel sanatlar merak-

lısı olduklarını söylemiştik; gerçekten de, en parlak zamanlarda, yani tam topraklarını bir süre kurbağalara terk etmek zorunda kaldıkları sırada, Abdera muhteşem binalarla, yapılar tablolarla ve heykellerle doluydu. Şehrin gayet güzel bir tiyatrosu, bir de konser salonu vardı. Kısacası, Abdera ikinci bir Atina'ydı âdeta - ancak Atina'nın ince zevkinden ve güzellik duygusundan nasibi olmaksızın! Çünkü Abderalıların yukarıda bahsettiğimiz acayiplikleri, güzellik ve uygunluk kavramlarına kadar uzanıyordu. Şehrin koruyucu tanrıçası Latona için en çirkin mabedi inşa etmişlerdi; Argonotların önderi olmaktan başka özelliği olmayan ve (Altın Postuna sahip olduklarına iddia ettikleri) Iason için ise en güzel ve muhteşem mabedi. Meclisleri bir depoya benzerdi ve devlet işlerinin tartışıldığı salonun tam önünde Abdera'nın bütün ot, sebze ve yumurta satıcısı kadınlarının tezgâhları bulunurdu. Buna karşılık, gençlerin güreş ve kılıç çalışmaları yaptıkları gimnasium, üç dizi sütun üzerine inşa edilmişti. Kılıç talimleri yapılan salon, baştan aşağıya konuşan ve tartışan şahısların resimleri ve sakin sakin oturan, tefekküre dalmış insanların heykelleri ile donatılmıştı. Meclisin duvarları ise, şehrin yöneticilerine tam bir göz ziyafeti çekerdi; çünkü muhteremler toplantı salonunda gözlerini ne tarafa çevirseler ya yakışıklı çıplak savaşçıların, ya yıkanan Dianaların ya da şarap ilâhı Bacchus'un avanesinden uyuyan sarhoşların resimlerini görürlerdi. Arkhon'un makamının tam karşısında asılı duran büyük tabloda ise, Vulkan'ın, karısı Venüs'ü âşığıyla suçüstü yakalayışı ve onları bir ağ içinde Olympos'taki tanrılara gösterişi tasvir ediliyordu. Bu tablo yabancılara öyle büyük bir gurur ve coşkunlukla gösterilirdi ki, ciddî Phokion bile ömründe ilk defa olarak kahkahalarla gülmeye mecbur olmuştu. Kral Lysimakhos'un bu tabloya karşılık tam altı şehir ve millerce karelik toprak teklif ettiğini ileri sürerlerdi Abderalılar. Ama onlar böylesine eşsiz bir eseri satmaya razı olmamışlarmış, çünkü bir kere "resmin eni ve boyu, meclisteki duvara pek uygunmuş"; ayrıca da

sanat uzmanlarından biri, derin ilimle tıka basa doldurulmuş büyük bir eserinde, bu tasvirin, asılı bulunduğu yerle temsilî-alegorik münasebetini son derece akıllı bir şekilde anlatmışmış.

Bu harika ülkenin her yerinde ve her zaman insanın karşısına çıkan sayısız saçmalıkların hepsini ele almaya kalksak, bunun sonu gelmezdi. Fakat bunlardan bir tanesini daha anlatmadan olmayacak; çünkü bu acayiplik, Abderalıların önemli bir özelliğini oluştururdu ve onların karakteri üzerinde de oldukça etkiliydi. Şehrin en eski devrinde, nomophylax dedikleri yasa koruyucu (meclisin en üst görevlilerinden biri) muhtemelen bir orphik âdet gereğince, aynı zamanda ibadet törenleri korolarında başşarkıcı ve müzik işlerinin de başsorumlusu olurmuş. O zamanlar bunun makul bir sebebi varmış yani. Fakat zaman geçince yasaların dayanakları da değişir; eski yasaları harfi harfine uygulamak gülünç olur, bu yüzden onları değişen şartlara uydurmak gerekir. Abderalı kafası ise başka türlü çalışırdı. Yasaları iyi kötü koruyan, fakat ilâhi söylemesini bilmeyen veya müzikten hiç anlamayan nomophylaxların seçildiği çok oluyordu. Ama Abderalılar ne buldu buna çare olarak, biliyor musunuz? Uzun tartışmalardan ve görüşmelerden sonra tutup bir yönetmelik hazırladılar, buna göre Abdera'nın en iyi şarkıcısı, o tarihten itibaren aynı zamanda nomophylax da olacaktı; nitekim Abdera yaşadığı sürece de öyle oldu. Nomophylax ile ilâhi okuyucunun iki ayrı şahıs olabileceği, tam yirmi resmî toplantıda bir tek Abderalının bile aklına gelmemişti.

Abdera'nın bu durumunda, müziğe orada ne büyük saygı gösterilmiş olması gerektiği kolayca tahmin edilebilir. Şehirde herkes müzikle meşgul olurdu, herkes şarkı söyler, nefesli olsun telli olsun bir müzik âleti çalardı. Abderalıların ahlâk öğretileri ve siyasetleri, ilâhiyatları ve evren bilgileri müzik esasına dayanırdı; hatta hekimleri bile hastalıkları çeşitli makamlarla ve melodilerle tedavi ederlerdi. Bu noktaya

kadar öyle görünüyor ki, fikir ve teori bakımından, İlk Çağ'ın en büyük bilgelerinden bir Orpheus'un, Pythagoras'ın ve Platon'un görüşlerinden faydalanmışlardır. Fakat uygulamada bu filozofların katılığından çok uzaklaşmışlardı. Platon, devletinden[1] bütün tatlı-yumuşak ve iç ezen melodileri uzaklaştırır; müzik, vatandaşlara ne aşırı sevinç vermeli, ne de onları kederlendirmelidir, der. İonia ve Lydia armonileri ile birlikte bütün aşk ve şarap şarkılarını da yasak eder; hatta müzik âletlerini de saçma bulduğu görülür, çok telli sazları ve Lydia flütünü tehlikeli aşırılık âletleri olarak reddeder, "devlet"inde vatandaşların sadece lyra[2] ve zither[3], çobanlarla köylülerin de sadece kamış düdük çalmalarına izin verir. Abderalılar ise, öyle katı düşünmezlerdi. Her melodi, her müzik âleti onlarda serbestti ve - çok doğru olan, fakat onların çoğu kere yanlış anladıkları bir ilkeye uyarak- bütün ciddî şeyleri neşeli, bütün neşeli şeyleri de ciddî bir şekilde ele almanın gerektiğini iddia ediyorlardı. Bu ilkeyi müziğe uygulamaları ise, en saçma sonuçlara yol açıyordu. Dinî ilâhileri sokak şarkılarını andırıyordu; buna karşılık dans müzikleri kadar ciddî melodi aransa bulunmazdı. Tragedyalarındaki müzik genellikle neşeliydi; savaş şarkıları ise, sadece idam sehpasına götürülen birisine uygun düşecek kadar hüzün verici. Bir lyra çalgıcısı sazının tellerine vurduğunda, dinleyenlere flüt dinliyorum zannettirirse makbul sayılırdı sadece ve Abdera'da bir şarkıcı hanımın beğenilmesi için boğazından gurultu sesleri çıkarması, sesini kuş gibi titretmesi gerekirdi. Abderalılar, müziğin kalbe hitap ettiği nispette değerli olduğunu düşünmezlerdi; kulaklarının tırmalanmasından veya hiçbir şey ifade etmeyen ama sık sık değişen melodilerle doldurulmasından mutlu olurlardı. Bu manasızlık, sağbeğeninin bütün alanları için geçerliydi; veya daha doğrusu, güzel sanatları o kadar sev-

1 Platon (Eflâtun)'un *Devlet* isimli eseri kastediliyor. (ç.n.)
2 Kanuna benzeyen telli bir çalgı. (ç.n.)
3 Arpe benzeyen telli bir çalgı. (ç.n.)

dikleri hâlde, Abderalılarda sağbeğeninin zerresi yoktu; akıllarının kenarından da geçmezdi ki, güzel çok daha yüce bir sebepten güzeldir, onlar beğendikleri için değil.

Fakat gene de bazen doğa, tesadüf ve talih, kuvvetlerini birleştirip el birliğiyle uğraşarak, bir Abderalının gerçekten akıllı doğmasına yol açabilirdi. Şunu itiraf yerinde olur en azından ki, böyle bir olaya Abdera'nın hiçbir katkısı olmazdı. Çünkü bir Abderalı, ancak Abderalı olmadığı ölçüde akıllı olabilirdi - bu durum da Abderalıların, aralarından çıkıp kendilerine dünyada en fazla şeref sağlayan yurttaşlarını neden en az tuttuklarını kolayca anlatır. Bu, onların alışılmış saçmalıklarından biri değildi; bunun için, o derece olağan bir sebepleri vardı ki, bu sebebi ele alıp onları kınamak haksızlık olurdu.

Bu sebep (bazılarının sandığı gibi), meselâ doğa bilgini Demokritos'u -büyük bir adam olmadan çok önce- topaç çevirirken veya çayırda takla atarken görmüş olmaları, aralarından çıkmış birinin kendilerinden akıllı olmasını çekememeleri dolayısıyla duydukları haset ve kıskançlık da değildi. Çünkü - Delphi tapınağının kapısındaki şaşmaz yazı adına! - hiçbir Abderalıda bu kadarını düşünecek akıl olmazdı; olsaydı, o andan itibaren zaten Abderalı olmazdı.

Abderalıların yurttaşları Demokritos'u pek tutmamalarının gerçek sebebi, dostlarım, onu bilge birisi olarak kabul etmemeleriydi.

"Peki ama, niye?"

Çünkü bunu kabul edemiyorlardı.

"Peki niye kabul edemiyorlardı?"

Çünkü bu durumda kendilerinin ne kadar budala olduklarını görüp anlamak zorunda kalacaklardı. Ama bunu yapacak kadar da mantıksız değillerdi.

Her bakımdan kendilerine taban tabana zıt bir insanın akıllı olduğunu kabul etmektense, kafaları üzerinde dans edebilir, ayı dişleriyle yakalayabilir, daireyi dörde bölebilirlerdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Demokritos'un Nasıl Bir İnsan Olduğu Hakkında; Seyahatleri; Abdera'ya Dönüşü. Yanında Getirdikleri ve Nasıl Karşılandığı. Aynı Zamanda Abdera'daki Konuşma Tarzına Bir Örnek Oluşturan Sorguya Çekilişi.

DEMOKRİTOS - bu adamı yakından tanımaktan pişman olacağınızı zannetmiyorum. Demokritos yirmi yaşlarındayken, Abdera'nın en zengin adamlarından biri olan babası ölmüş ve bütün mirasını kendisine bırakmıştı. Delikanlı, sadece zenginliğini nasıl devam ettireceğini veya artıracağını, servetini en güzel veya saçma ve gülünç şekilde nasıl har vurup harman savuracağını düşüneceğine, bu parayı ruhunu yüceltme aracı olarak kullanmaya karar verdi.

"Peki, genç Demokritos'un bu kararına Abderalılar ne dediler?"

Bu hoş insanlar, insanın karnı, midesi ve diğer organları dışında, ruhunun başka istekleri olacağını akıllarının köşesinden geçirmezlerdi. Bu bakımdan, hemşehrilerinin bu acayip düşüncesi onlara epeyce şaşırtıcı gelmiş olmalıdır. Fakat Demokritos, özellikle bu konuda kimsenin lâfına kulak asmadı, aklına taktığını yaptı, o zamanın dünyasında gidilebilen bütün ülkeleri, adaları gezdi ve yıllarını bilgisini, kültürünü artıracak seyahatlerle geçirdi. Çünkü onun zamanında bilge olmak isteyenin her şeyi "kendi gözü" ile görmesi gerekiyordu. Şimdiki gibi basımevleri, gazeteler, kütüphaneler, dergiler, ansiklopediler, sözlükler, insanı okuyunca nasıl olduğunun farkına varmadan bir filozof, bir doğa bilgini

veya bir sanat uzmanı, bir yazar, bir her şeyi bilir yapıveren bütün o değişik isimli çeşit çeşit malzeme falan yoktu. O zamanlar bilgelik çok pahalıydı, değeri güzel Lais'ten bile yüksekti. Herkes Korinth'e gidemezdi. Bilgelerin sayısı azdı; ama bilge olanlar da ona göre çok bilgeydi. Demokritos'un seyahatlerindeki hedefi ne Ulysses'in yaptığı gibi sadece insanların örf ve âdetlerini araştırmak, ne Apollonios gibi sadece rahip ve büyücüleri ziyaret etmek, ne Pausanias gibi sadece mabetleri, heykelleri, tabloları, eski eserleri incelemek, ne de Doktor Solander gibi sadece bitkileri ve hayvanları resmedip onları sınıflandırmaktı. Demokritos, doğayı ve sanatı bütün sebepler ve sonuçlar zincirinde, insanı çıplak olarak ve bütün kılıkları ve kılık değiştirmeleri içinde, işlenmemiş ve işlenmiş, boyalı ve boyasız, tam ve sakat hâliyle ve bütün diğer varlıkları da insanla ilişkileri içinde tanıyıp anlayabilmek için dolaşıyordu. "Etiyopya'daki tırtıllar sadece tırtıldır elbette." diyordu Demokritos, "Bir insanın ilk, en önemli, tek araştırma konusu olarak bir tırtıl nedir ki? Fakat mademki Etiyopya'dayız, o hâlde başka işler arasında Etiyopya tırtıllarını da inceleriz. Serenler ülkesinde, binlerce insanı giydirip besleyen bir tırtıl yaşar. Nijer Nehri'nin aktığı yerlerde de faydalı tırtılların olmayacağını kim bilebilir?"

Demokritos, bu tarz düşüncelerle seyahatlerinde bir bilim hazinesi oluşturmuştu ve bu hazine onun gözünde Hindistan'ın bütün kral hazinelerindeki altınlardan, o hükümdarların karılarının gerdanlarındaki ve kollarındaki bütün incilerden değerliydi. Lübnan'daki sedir ağaçlarından Arkadia'daki bir peynirin küfüne kadar bütün ağaçlar, çalılıklar, bitkiler, otlar ve yosunlar hakkında bilgi sahibiydi. Onları sadece biçimleriyle, isimleriyle, cinsleriyle ve türleriyle tanımaktan ibaret değildi bilgisi; özelliklerini, neye yaradıklarını ve etki derecelerini de bilirdi. Fakat bütün diğer bilgilerinden üstün tuttuğu bir husus da, kalmaya değer bulduğu her yerde, oranın en bilge ve en seçkin insanlarıyla

tanışmış olmasıydı. Kısa zamanda belli olmuştu ki, Demokritos da onlardan, o insanlardan biridir. O bilgeler ve seçkinler böylece onun arkadaşı olmuşlar, çok büyük güçlüklerle, bazen de talihin ve tesadüflerin yardımı ile öğrendiklerini ve bulduklarını ona naklederek, onu yeniden yıllarca belki de boşu boşuna çabalayıp o bilgileri aramak zahmetinden kurtarmışlardı.

Yola çıkışının üzerinden yirmi sene kadar geçtikten sonra Demokritos, ruhu ve gönlü bütün bu emsalsiz hazinelerle dolu olduğu hâlde, kendisini hemen hemen unutmuş olan Abdera'ya geri döndü. Yakışıklı, levent endamlı bir erkek, insanoğlunun her çeşidiyle nasıl konuşulacağını bilen saygılı, edepli, ince bir insandı. Rengi bronzlaşmıştı; dünyanın ta öbür ucundan geliyordu ve yanında doldurulmuş bir timsah, canlı bir maymun ve bir sürü başka garip şeyler getirmişti. Abderalıların günlerce tek konuştuğu şey, aralarına dönen ve yanında maymunlar, timsahlar getirmiş olan hemşehrileri Demokritos oldu artık. Ancak kısa zamanda ortaya çıktı ki, öyle uzak diyarlar görmüş bir insan hakkındaki düşüncelerinde çok yanılmışlardır.

Demokritos'un yokluğu sırasında mallarını emanet ettiği dürüst insanlar, servetinin yarısını çalmışlardı; ama o getirilen hesapları hiç itiraz etmeden kabullenip imzalıyordu. Elbette bu da onun aklı konusundaki düşüncelerde ilk sarsıntıya yol açtı. En azından güzel kazanç sağlayacak bir dava ümit edip heveslenmiş olan dava vekilleri ve hâkimler, kendi evinin işlerini böylesine kötü yöneten bir insana kamu görevleri verilmeden önce çok iyi düşünülmesi gerektiğini, kaşlarını gözlerini manalı manalı oynatarak belirttiler. Bu arada Abderalılar, Demokritos'un en yüksek mevkiler için adaylığını koyacağından hiç şüphe etmiyorlardı, bu yüzden oylarını ona kaça satacaklarını hesap ediyor, bazısı da onu kızıyla, torunuyla, kız kardeşiyle, yeğeniyle, baldızıyla, teyzesiyle evlendirmeye çalışıyor, Demokritos hele bir kere Arkhon'luğa veya Latona rahipliğine seçilirse, onun

mevkiinden ve nüfuzundan nasıl faydalanabileceklerini tartışıyorlardı. Fakat Demokritos, ne Abdera Meclisi üyesi, ne de bir Abderalı hatunun kocası olmak istediğini açıkladı ve böylece onların bütün plânlarını boşa çıkardı. Bu durumda artık hiç olmazsa onunla görüşüp ahbaplık ederek teselli bulmaya çalıştılar. Yanında maymunlar, timsahlar ve evcilleştirilmiş ejderhalar getiren bir adamın herhâlde anlatacak bir sürü harikulâde şeyi olmalıydı. Onun yedi metre boyunda devler, altı parmak yüksekliğinde cüceler, köpek ve eşek kafalı insanlar, yeşil saçlı deniz kızları, beyaz zenciler ve mavi kentaurlar (insan başlı ve gövdeli atlar) hakkında konuşmasını beklediler boşu boşuna. Fakat Demokritos hiç yalan söylemiyor, palavra atmıyor, sanki boğazı hiç aşmamış gibi konuşuyordu.

Garamantlar ülkesindeki, ağızları, burunları ve gözleri göğüslerinde bulunan başsız insanları görüp görmediğini sordular ona. Abdera'dan dışarıya adımını atmadığı hâlde, yeryüzünde ayak basmadık köşe bırakmamış gibi poz yapan Abderalı bir bilgin, herkesin huzurunda Demokritos'a ispat etti ki, krallarının burnunun üzerinde sadece tek göz bulunan Agriophaglarla, kendilerine kral olarak daima bir köpek seçen Samberlerle veya dört ayak üzerinde yürüyen Aratabatitlerle karşılaşmadığını söylediğine göre, o Etiyopya'ya falan gitmemiştir. Yüce bilgin "Etiyopya'nın en batı kısmına kadar girebildiyseniz," diye devam etti, "mutlaka hiç burunları olmayan insanları, sonra bir de ağızları pek ufak olduğundan çorbayı ancak kamışla içebilen insanları görmüşsünüzdür."[4]

Demokritos, Kastor ve Pollux üzerine yemin etti ki, böyle bir şerefe eriştiğini hatırlamamaktadır.

Beriki sözünü, "Hiç olmazsa" diye korkusuzca sürdürdü, "Hindistan'da tek ayaklı oldukları hâlde, tabanları çok

4 Solinus, C. XXX, ayrıca Plinius, Mela ve başka eski ve yeni yazarlar, burada bahsedilen olağanüstü insanları, Tanrı'nın hakikaten mevcut yaratıkları olarak anlatmakta sakınca görmemişlerdir.

geniş olduğu için son derece hızlı koşabilen, hatta kendilerine atla bile yetişilemeyen insanlara rastlamışsınızdır.[5] Hele Ganj Nehri'nin çıktığı bölgede yaşayan, o hiçbir şey yemeden, sadece çürük elma kokusuyla yaşayan insanlara ne dersiniz?"[6]

"Ah, anlatsanıza bize!" diye çığlıklar attı güzel Abderalı hatunlar, "İsteseniz kim bilir anlatacak ne kadar çok şeyiniz vardır!" Demokritos, ne o Etiyopya'daki ve Hindistan'daki bütün olağanüstü yaratıkları gördüğünü, ne de onlar hakkında bir şey duyduğunu söyledi, yemin etti, ama boşuna.

Yusyuvarlak, şişko biri, "Peki ama, siz ne gördünüz öyleyse?" diye sordu; kendisi ne Agriophaglar gibi tek gözlüydü, ne Zymolglar gibi köpek ağızlıydı, ne Omophthalmalar gibi omuzdan gözlüydü, ne de cennet kuşları gibi sadece kokuyla besleniyordu. Ama koca kafasının içindeki beyin muhakkak ki sinek kuşunun beyninden büyük değildi, ancak bu da onun Abdera Meclisi'nin saygıdeğer bir üyesi olmasına engel oluşturmamıştı. - "Ne gördünüz öyleyse?" diye sordu bu toraman, "O uzak ülkelerde görülecek harikulâde şeylerden hiçbirini görmediyseniz, yirmi senedir dünyada ne diye dolaşıp durdunuz?"

Demokritos gülümseyerek, "Harikulâde şeyler mi?" diye karşılık verdi, "Normal şeyleri incelemekle öylesine meşguldüm ki, harikulâde şeylere ayıracak hiç vaktim olmadı."

"Ha, evet, itiraf etmek gerekir ki," dedi toraman, "insanın yurdunda da pekâlâ görebileceği şeyleri görebilmek için denizleri aşması, dağlara tırmanması da zahmete değer!"

Demokritos, fikirlerinden dolayı kimseyle tartışmaya girmekten hoşlanmazdı, hele Abderalılarla hiç; ama öte yandan söyleyecek hiçbir sözü yokmuş durumuna düşmek de istemiyordu. Bu yüzden, etrafındaki güzel Abderalı hanımlar arasında, sözlerini yöneltebileceği birini aradı ve

5 ve

6 Ktesias'lı Solinus.

gözleri Juno'nunki gibi kocaman birini görünce, bütün fizyonomi bilgisine rağmen aldanarak, o gözlerin sahibinde öbürlerinden daha fazla zekâ ve duygu olabileceğini zannetti. Ona dönerek, "Bakın," dedi, "meselâ gözleri alnında veya dirseğinde olan bir güzelin bana hayrı olur muydu? Becerebilseydim bile, bir yamyam kızının kalbini çalmak bana fayda sağlar mıydı? Yanılıp da bir Zyklop kızının alnındaki koca sağır gözünü beğenebilir miydim? Ben ki hep normal yerindeki iki güzel gözün yumuşak kudretine boyun eğmekten hoşlanmışımdır."

Kocaman gözlü güzel, kendisine yöneltilen bu sözlerden ne anlam çıkartacağını kestirememişti. Bu lâfları eden adamın ağzına sessiz bir şaşkınlık içinde bakıp durdu, güzel dişlerini göstererek sırıttı, konuşmanın ne ifade ettiğini anlamaya çalışarak sağına soluna bakındı. Ama öbür Abderalı hatunlar da tıpkı onun gibi Demokritos'un sözlerinden hiçbir şey anlamamışlardı; fakat adamcağızın o iri gözlüye dönüp konuşmasından, kıza güzel şeyler söylemiş olması gerekeceği sonucuna vardıkları için, birbirlerine, kendilerine has mimiklerle, manalı manalı bakışlar fırlattılar. Biri küt burnunu kıvırdı, öbürü ağzını büzdü, bir başkası dudağını indirdi, dördüncüsü gözlerini kırpıştırdı, beşincisi kabararak başını geriye attı vs.

Demokritos onlara baktı, Abdera'da olduğunu hatırladı - ve sustu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sınav Devam Ediyor ve Güzellik Konusunda, Demokritos'un Çok Sıkıştırıldığı Bir Tartışmaya Dönüşüyor.

SUSMAK bazen bir sanattır; ama sustukları zaman en akıllıca hareketi yaptıklarını zanneden bazılarının inandırmak istedikleri kadar da değil.

Karşısındakilerin çocuk olduğunu görürse bir bilge kişi, neden onlarla onların dilinde konuşmasın; bilgeliğinden mi kaybeder?

İşte Demokritos da meraklı dinleyicilerine şöyle konuştu: "Gerçi benim görmem gerektiği söylenen şeylerin hiçbirini görmediğimi dürüstçe itiraf ettim; ama zannetmeyin ki, uzak ülkelerde ve denizlerdeki o sayısız ve uzun seyahatlerde merakınızı tatmin edecek şeylerle karşılaşmadım. İnanın bana, öyle şeyler gördüm ki, bunlar o sizin söz konusu ettiklerinizden çok daha olağanüstü gelecektir size!"

Bu sözler üzerine güzel Abderalı hatunlar birbirlerine yanaştılar ve ağızlarını açıp kulaklarını diktiler. "İşte çok gezmiş birisinden beklenecek bir söz!" diye bağırdı şişko ve kısa boylu meclis üyesi. Abderalı bilgin ise, Demokritos ne söylerse söylesin, nasıl olsa eleştireceği veya düzelteceği bir şey çıkacağı ümidiyle gözlerini kısıp bekledi.

Bizimki "Bir keresinde" diye anlatmaya başladı, "öyle bir ülkeye varmıştım ki, orada geçirdiğim ilk iki gün içinde ölümsüz olsam da ebediyen burada yaşasam!" diye geçirdim içimden, "öylesine güzeldi her şey." Meclis üyesi söze karıştı: "Ben hiç Abdera'dan dışarı çıkmadım." dedi, "Fakat

Abdera'dan daha çok hoşuma gidecek bir yerin dünyada var olmadığına hep inanmışımdır. Tıpkı sizin o çok beğendiğiniz ülkede hissettiğiniz gibi hissediyorum kendimi burada. Ebediyen Abdera'da yaşayabilsem, dünyanın geri kalan kısmından seve seve vazgeçerdim! - Peki ama, o ülkede niçin sadece ilk iki gün hoşunuza gitti?"

"Anlatacağım: Gözlerinizin önüne çok büyük bir ülke getirin, her tarafta son derece hoş bir çeşitlilik içinde dağlar, yaylalar, ormanlar, tepeler, yeşil vadiler yer almakta, iklim olarak sadece bahar ve yaz bilinmekte ve bütün bunlar o ülkeye göz alabildiğine harikulâde bir bahçe görünümü vermekte; her taraf ekili ve sulanmakta, her taraftan bereket fışkırıyor, her yer ebedî bir yeşillik içinde, her yerde Trakya'daki meşeler gibi kendiliğinden yetişen en güzel meyve ağaçları, o hurma, incir, limon ve nar ağaçları ve onların serin gölgeleri; o mersin ve yasemin bahçeleri; Amor'un ve Venüs'ün en sevdiği çiçek bizdeki gibi çalılıklarda değil, sık demetler hâlinde büyük ağaçlarda yetişmekte ve benim sevgili hemşehrilerim hanımların göğüsleri gibi tam gelişmiş şekilde -"

(Demokritos bunu söylemekle iyi etmemişti; komplimanlar ne kadar ince ve kibar olursa olsun, bu cins kompliman yapmadan önce insan çevresine iyice bakınmalıdır. - Bundan sonra bir şey anlatanlara da bir uyarı olur bu. Demokritos'un sözleri üzerine güzel hatunlar mahcubiyetten kızardılar ve elleriyle yüzlerini örttüler. Çünkü dinleyenler bu kompliman üzerine her ne kadar ellerinden geldiğince şişip kabarmaktan uzak kalmadılarsa da, o gönül okşayıcı benzetmeye lâyık olabilecek maalesef bir tek hanım bile mevcut değildi aralarında!) -

"Ve bu güzel bahçeleri", diye devam etti Demokritos, "ötüşüp cıvıldaşan sayısız kuş, canlı renkleri gün ışığında insanın gözünü kamaştıran binlerce papağan doldurmakta. Kısacası, anlatılır gibi olmayan bir ülke. Dünyada böyle bir yer varken, nasıl olmuş da aşk tanrıçası gitmiş kayalık

Zythera'ya yerleşmiş, anlamadım doğrusu. Yemyeşil çimenler arasında zambakların, sümbüllerin, dilimizde ismi bile olmayan o daha binlerce çiçeğin kendi kendilerine açıp durduğu ve havayı bütün hisleri gıcıklayan nefis kokularla doldurduğu derelerin kıyıları, pınarların yanı dururken, güzellik tanrıçalarının dans edebilecekleri başka bir yer düşünülebilir miydi?"

Güzel Abderalı hanımların hayal gücü kolayca tahmin edileceği gibi, Abderalı erkeklerden hiç de daha zayıf değildi ve Demokritos'un aklından kötü şeyler geçirmeksizin onlara çizdiği tablo, minik ruhlarının kaldırabileceğinden çok daha tahrik ediciydi. Bu yüzden aralarından birkaçı, büyük bir mutluluk içinde sesli sesli iç çekti; bazıları ise sanki hayallerinde duydukları o iç gıcıklayıcı güzel kokuları ağızları ve burunları ile içlerine çekmek ister gibi görünüyordu. Juno'ya benzeyen kız, iri gözleri yarı kapalı hâlde başını kanepenin bir yastığına koymuş ve âdeta kendinden geçmişti; sanki kimse farkına varmadan gül ve limon ağaçlarının gölgelediği güzel bir pınarın başına gitmişti, ağaçların dallarından da misk ve amber kokuları bulutlar hâlinde başına iniyordu. Tatlı duygulardan sarhoş bir hâlde içi geçiverdi birden ve Macchus kadar yakışıklı, Amor kadar cüretkâr ve arzulu bir delikanlıyı ayakları dibine serilmiş olarak gördü. Gence daha iyi bakabilmek için doğruldu, onu o kadar güzel o kadar çekici ve aşk dolu buldu ki, delikanlının cüretkârlığını cezalandırmak için söyleyeceği sözler dudaklarında söndü kaldı. Tam onu -

"Peki," diye Demokritos devam etti, "güzellikleri hakkında söyleyebileceğim her şeyin aslında pek yavan kalacağı bu büyüleyici ülkenin adı neydi derseniz? Etiyopya'ydı orası! Bilgin dostumun öyle güzel bir diyara asla yakışmayacak korkunç insanlarla doldurduğu Etiyopya. Ama onun doğrulayabileceği bir şey varsa, o da şu: Bütün Etiyopya'da ve Libya'da (her ne kadar bu isimler bir sürü insan topluluğunu kapsıyorsa da), burnu bizimkiyle aynı yerde bu-

lunmayan ve gözlerinin ve kulaklarının sayısı bizimkinden farklı olan tek bir insan yoktur ve kısacası..." Tam bu sırada, hani büyük bir acının veya büyük bir zevkin sıkıştırdığı bir kalpten koparcasına bir inilti, Demokritos konuşmasını sürdürürken, daha fazlasını gözlemeyi doğru bulmadığımız rüyasında (anlaşıldığına göre) yüreciğinin de şu veya bu şekilde işe katıldığı bir noktaya ulaşmış olan güzel Abderalı kızın bağrından taşıverdi. Diğerleri bilemezlerdi ki, kızcağız o anda Abdera'dan yüzlerce mil öteden, Etiyopya'da bir gül ağacının altında uzanmış, en bayıltıcı kokular içinde yüzmekte, binlerce minik kuştan aşk mutluluğu şarkıları dinlemekte, gözlerinin önünde binlerce rengârenk papağan uçuşmakta, üstelik saçları altın sarısı bukleli, mercan dudaklı bir delikanlı da ayakları dibine serilmiş bulunmaktadır - bu yüzden söz konusu inilti doğaldır ki, herkes tarafından hayretle karşılandı. Demokritos'un son sözlerinin nasıl olup da böyle bir şeye sebep olabileceğini anlayamadılar. Abderalı hanımlar endişeyle kızcağızın etrafını sardılar, âdeta bir ağızdan "Neyin var, Lysandra?" diye sordular. O anda nerede olduğunu fark eden güzel Lysandra, kıpkırmızı kesildi ve iyi olduğunu, merak edilecek bir şeyin bulunmadığını söyledi. Demokritos ise meseleyi anlamaya başlamıştı, bu yüzden biraz temiz havanın kıza iyi geleceğini belirtti; ama içinden de tablolarında bundan böyle Trakyalı ressamlar gibi sadece tek renk kullanmaya karar verdi. "Yüce Tanrılar!" diye geçirdi içinden, "Bu Abderalı kadınların da hayal güçleri ne müthiş!"

"Evet," diye hikâyesine devam etti, "bu güzelim ülkede yaşayan insanların cildi ne renktir dersiniz?"

"Ne renk mi? - Niçin diğer insanlardan farklı bir renkleri olsun ki? Burunlarının yüzlerinin ortasında olduğunu, her şeyleriyle de Greklere benzeyen insanlar olduğunu söyleyen siz değil misiniz?"

"İnsanlar, şüphesiz; ama renkleri siyah veya zeytin rengi olsaydı daha az insan mı olurlardı?"

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Şunu: Etiyopyalılar arasında en güzelleri, yani bizim ölçülerimize göre en güzelleri, başka bir deyişle bize en fazla benzeyenleri, tıpkı Mısırlılar gibi zeytin renkli. Ülkenin iç kısımlarında ve daha batıda yaşayanlar ise, tepeden tırnağa siyah, hatta Abdera'daki kargalardan bile daha siyah renkli."

"Ne diyorsunuz? - Peki insanlar birbirini görünce korkmuyor mu?"

"Korkmak mı? Niçin korksunlar? Tam tersi, siyah renklerini pek güzel buluyorlar ve hiçbir şey bundan daha güzel olamaz, diye düşünüyorlar."

"Oh, çok hoş bu!" diye bağrıştı Abderalı hanımlar, "Hem zift sürülmüş gibi simsiyah ol, hem de güzellikten bahset! Ne kadar aptal insanlarmış bunlar! Onlara Apollon'un, Bacchus'un, aşk tanrıçasının, güzellik perilerinin resimlerini yapacak ressamları yok mu? Veya Homeros'u okuyup Juno'nun kar beyazı kolları, Thetis'in gümüş gibi ayakları, Aurora'nın gül pembesi parmakları olduğunu öğrenemiyorlar mı?"

Demokritos "Bu iyi insanların bir Homeros'u yok." dedi, "Veya varsa da, emin olabiliriz ki, onun Juno'sunun kolları kömür gibi siyahtır. Etiyopya'da ressamdan bahsedildiğini duymadım. Ama güzelliği, çevresinde hemen hemen Leda'nın kızının Grekler ve Trakyalılar arasında yol açtığı felâket kadar çok felâkete sebep olan bir kız gördüm ve bu Afrikalı Helena, abanozdan daha siyahtı."

"Ah ne olur, bu güzel canavarı anlatın bize!" diye çığrıştı hanımlar; bu sohbetten, dünyanın en olağan sebebi dolayısıyla sonsuz zevk duyuyorlardı.

"Onu gözlerinizin önüne getirmeniz zor olacak. Grek güzellik idealinin tam tersini düşünün! Bir güzellik tanrıçasının boyu, bir Ceres'in[7] dolgunluğu; simsiyah saçlar, ama uzun ve dalga dalga omuzlarına iner şekilde değil, kısacık

7 Tarım, terbiye, bereket ve evlilik tanrıçası. (ç.n.)

ve kendiliğinden, koyun yünü gibi kıvırcık; alın geniş ve kemerli, burun yukarı kıvrık ve ortası basık, yanaklar bir borazancının yanakları gibi yuvarlak, ağız büyük -"

Philinna, kendi ağzının ne kadar küçük olduğunu göstermek için tebessüm etti.

"Dudakları gayet kalın, etli ve dışa dönük, inci dizisi gibi iki sıra diş -"

Güzel hanımların hepsi kendi dişlerini göstermekten başka bir sebep olmadığı hâlde gülmeye başladılar; çünkü gülecek ne vardı ki?

"Ya gözleri?" diye sordu Lysandra.

"Evet, gözlerine gelince, gözleri o kadar küçüktü ve açık renkliydi ki, onları güzel bulmak uzun süre güç geldi bana."

Myris, iri gözlü güzele aşağılayıcı bir bakışla "Anlaşılan Demokritos, Homeros'un inek gözlerini tercih ediyor." dedi.[8]

"Gerçekten de" dedi Demokritos, "iri gözlerden hep hoşlanmışımdır, küçük gözler ise genellikle pek güzel olmaz." Ve bunu da öyle bir eda ile söyledi ki, bir sağır bile o hanıma en büyük iltifatı yaptığını çıkarırdı.

Güzel Lysandra muzaffer bir bakışla hemcinslerine baktı ve iri gözlerinden mutlu, Demokritos'a memnuniyet kıvılcımları yağdırdı. Küçük Myris burnunu belirgin bir şekilde büzerek, "Güzel göz deyince ne anladığınızı öğrenebilir miyiz?" diye sordu.

Güzel Lysandra'nın bakışı Demokritos'a âdeta "Bu soruya cevap bulmakta güçlük çekmeyeceksiniz." diyordu.

Ama Demokritos şöyle cevap verdi: "Güzel göz deyince, içinde güzel bir ruhun pırıltıları bulunan gözü anlıyorum."

Lysandra hiç beklemediği bir sözle karşılaşan ve buna bir cevap bulamayan biri gibi aptallaşıp kaldı. - "Güzel bir ruh mu?" diye düşündü bütün Abderalı hanımlar aynı an-

8 Homeros'un Iliada destanında en güzel gözler "inek gözü gibi" şeklinde tasvir edilir. (ç.n.)

da, "Adam uzak ülkelerden ne garip fikirler getirmiş! Güzel bir ruhmuş! Maymunlarını ve papağanlarını da geçti bu!"

Şişman meclis üyesi, "Ama bu inceliklerle konudan uzaklaşıyoruz. Hatırladığım kadarıyla, Etiyopyalı güzel Helena'dan söz ediyordunuz. Saygıdeğer insanların onda neyi güzel bulabildiklerini öğrenmek isterdim."

"Her şeyi!" diye cevap verdi Demokritos.

"O hâlde güzellik nedir bilmiyorlar demektir." dedi bilgin.

"Affedersiniz, tam tersine!" diye karşılık verdi Demokritos, "Bu Etiyopyalı Helena herkesin arzuladığı bir kız olduğuna göre, bundan da herkesin kendi hayalindeki güzellik tasavvuruna uyduğu sonucu çıkar."

Bilgin kavgaya hazır bir poz alarak, "Siz galiba Parmenides ekolündensiniz!" diye atıldı.

Demokritos biraz ürkmüş vaziyette, "Ben mi? - Ben sadece benim, benden başka bir şey değil, bu da gayet önemsiz bir şey." diyebildi. "Tasavvur kelimesine kızdıysanız, müsaadenizle fikrimi başka şekilde ifade edeyim. Güzel Gulleru - bahsettiğim siyahî kızın adı buydu -"

"Gulleru mu?" diye Abderalı hatunlar bitmek bilmeyen kahkahalar atmaya başladılar: "Gulleru ha! Ne gülünç isim!" - Sivri burunlu Myris, burnundan üç misli bir tonla ve alaycı bir bakışla, "Güzel Gulleru'nuza ne oldu?" diye sordu.

"Beni bir kere ziyaretle şereflendirme lütfunda bulunursanız," diye cevap verdi Demokritos çok rahat ve nazik bir şekilde, "güzel Gulleru'ya ne olduğunu size gösteririm. Ama önce bu beye sözümü tutayım. Evet, konuya döneyim, bu güzel Gulleru'nun boyu bosu, endamı -"

"Güzel Gulleru, hah hah hah!.." diye Abderalı hanımlar yeniden kahkahayı bastılar, ama Demokritos bu sefer sözünü kesmedi.

"Kendisi istemediği hâlde, ülkesindeki gençlerin aklını başından alıyordu. Bu da onun güzel bulunduğuna bir

kanıt olarak gözükmektedir. Muhakkak ki, kendinin güzel bulunma sebebi, neden çirkin bulunmadığıyla ilgili şeylerde yatıyordu. Yani bu Etiyopyalılar kendilerine güzel gelen ve gelmeyen şeyler arasında bir ayırım yapıyorlardı. On ayrı Etiyopyalı da bu Helena hakkındaki görüşlerinde birleştiğine göre, bu da muhtemelen güzellik ve çirkinlik hakkında aynı şekilde düşünüp bir kavrama veya modele sahip olmalarından ileri geliyordu."

"Bundan, böyle bir sonuç çıkmaz!" buyurdu Abderalı bilgin, "On kişinin her biri onun ayrı bir yerinden hoşlanmış olamaz mıydı?"

"Bu olmayacak şey değil, ama sözlerimin aksini kanıtlamaz. Varsayalım ki, biri kızın küçük gözlerine, bir diğeri iri dudaklarına, üçüncü biri kocaman kulaklarına hayran olmuş olsun, ama bu da önceden bu kızla başka Etiyopyalı kızlar arasında karşılaştırma yapılmış olduğunu gösterir. Başka kızların gözleri, kulakları, dudakları da Gulleru gibiydi. Gulleru'nunki daha güzel bulunduğuna göre, belirli bir güzellik tasavvurları, modelleri olmalı ki, meselâ onun gözlerini başka gözlerle ona göre karşılaştırıyorlardı. İdeal kelimesiyle söylemek istediğim de bundan ibaretti."

"Ancak," dedi bilgin, "bu Gulleru dediğinizin, gelmiş geçmiş ve hâlen yaşayan en güzel siyahî kız olduğunu iddia etmeyeceksiniz herhâlde? Yani bahsettiğiniz modelle karşılaştırılınca en güzel olduğunu."

"Böyle bir şeyi niye iddia edeyim ki?" diye sordu Demokritos.

"Yani gözleri daha küçük, dudakları daha kalın, kulakları daha büyük bir siyahî kız da mevcut olabilir."

"Bildiğim kadarıyla olabilir."

"Ve böyle birinde şüphesiz aynı ön şart geçerli olur ve böylece sonsuza kadar gidebilir. Bu da demektir ki, Etiyopyalıların bir güzellik modeli yoktur. Aksi takdirde sonsuz küçüklükte gözler, sonsuz kalınlıkta dudaklar, sonsuz büyüklükte kulaklar düşünmek gerekmez miydi?"

"Bu Abderalı bilginler ne kadar da parlak zekâlı!" diye düşündü Demokritos. Ama gene de cevap verdi:

"Ben gözleri Gulleru'nunkinden küçük, dudakları onunkinden kalın bir kız olabilir dedim, ama bununla bu siyahî kızın sırf bu sebepten Etiyopyalılara Gulleru'dan daha güzel görünmesi gerektiğini söylemedim. Güzelliğin belirli ölçüleri vardır ve bu ölçüyü aşan da, bu ölçüye ulaşamayan da ondan uzaklaşır. Greklerde iri gözler ve ufak ağız bir mükemmellik işaretidir. Şimdi kim kalkıp diyebilir ki, Grekler ancak gözbebeği başparmak kadar büyük, veya ağzı incecik bir saz giremeyecek kadar minnacık kadınları güzel bulur?"

Abderalı bilgin yenilmişti görüldüğü gibi, kendisi de yenildiğini hissediyordu. Ama bir Abderalı bilgin böyle bir şeyi itiraf etmektense kendini boğazlatmayı tercih ederdi. Philinna, Lysandra ve kısa boylu, şişko meclis üyesi, zekâsına hayran bu kişiler orada değil miydi? - Aslında başta ne söyleyeceğini bilmiyordu. Ama konuşmaya başlayınca aklına bir şeyler geleceğinden kesinlikle emin olarak, hem rakibinin ileri sürdüğü sebepleri çok değersiz ve yetersiz gördüğünü, hem de sözde nihaî darbeyi vurmak üzere olduğunu gösteren küçümseyici bir sırıtmayla ağzını açtı.[9] Nihayet Demokritos'un son sözlerine bir cevapmış gibi bir tonla, "Mümkün mü bu yani?" dedi, "Paradoks sevginizi, bu güzellerin karşısında, tasvir ettiğiniz o Gulleru adındaki yaratığın bir Venüs olduğunu iddia edecek kadar ileri götürecek misiniz?"

Demokritos sakin sakin, "Unutuyorsunuz galiba," diye cevap verdi, "söz konusu olan ben ve bu güzeller değildik. Ben hiçbir şeyi iddia etmedim, sadece gördüklerimi anlattım, size sadece Etiyopya zevkine göre güzel bir kızı tasvire çalıştım. Greklerin çirkin dediği şey Etiyopya'da güzel kabul ediliyorsa, bu benim suçum olamaz. Ayrıca Greklerle Etiyopyalılar arasında bir karar vermek hususunda bana hak

9 Abderalı bilginlerin ve sanat eleştiricilerinin alışılmış mimikleri.

sağlayacak bir şeyin olduğunu da zannetmiyorum. Bana öyle geliyor ki, iki tarafın da haklı olması mümkündür."

Son derece saçma ve tutarsız bir şey söylenince atılan cinsten müthiş bir kahkaha, bütün mevcut boğazlardan fışkırıp bir kişneme şeklinde filozofun suratında patladı.

Şişko meclis üyesi, iki eliyle göbeğini tuta tuta, "Bırakın dinleyelim." diye kahkahalar atıyordu. "Dinleyelim bakalım, hemşehrimiz hem Greklerin hem Etiyopyalıların haklı olduğunu ispat etmek için neler söyleyebilecek! Böyle iddiaları dinlemeye hep bayılmışımdır doğrusu. Siz bilgin beylerin başka işi ne? - Yok dünya yuvarlakmış; kar renksizmiş; Ay bütün Peloponnes yarımadasından tam on kere büyükmüş; Akhilleus yarışta sümüklü böceği geçemezmiş. - Öyle değil mi, Sayın Antistrepsiades? - Öyle değil mi, Sayın Demokritos? - Görüyorsunuz, sırlarınıza ben de biraz vâkıfım, ha? Ha, ha, ha!"

Bütün Abderalılar ciğerlerini ona katılarak yeniden boşalttılar ve şen şakrak meclis üyesinden bir akşam yemeği daveti koparan Antistrepsiades, her taraftan yükselen kahkahaları ellerini çırparak karşıladı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Düğümün Birdenbire Çözülmesi - Abdera Zekâsından Birkaç Yeni Örnek.

DEMOKRİTOS'un canı Abderalılarla biraz eğlenmek istiyordu. Onların topu ve tek tek budalalıklarına kızmayacak kadar aklı başında bir insandı ve kendisini doğuştan Abderalı zekâsını uzun yolculuklarında karartmış, tuhaflıkları ve buluşlarıyla onları biraz güldürmekten başka bir işe yaramaz bir ukalâ gibi görmelerine pek aldırmıyordu. Şişko meclis üyesinin esprisi üzerine kopan kahkahalar yatıştıktan sonra, her zamanki ağır ve sakin hâliyle, konuşmasını kısa boylu ve neşeli adamın kestiği yerden sürdürdü.

"Greklerde çirkin olan, Etiyopya'da güzelse, her iki tarafın da haklı olabileceğini söylememiş miydim size?"

"Evet öyle dediniz, bir erkek de sözünden dönmez!"

"Öyle söylediğime göre, ispat etmem de gerekir elbette, Sayın Antistrepsiades."

"Becerebilirseniz eğer!"

"Ben de bir Abderalı değil miyim? Ayrıca, cümlemin yarısını ispat etmem yeter, hepsini ispat etmiş olurum böylece. Çünkü Greklerin haklı olduğunu ispata gerek yok; bu, bütün Greklerin kafasında önceden kesin bir şekilde kabul edilmiş bir şeydir. Ama Etiyopyalıların da haklı olabileceği, bütün zorluk bunu ispatta! - Şimdi sofistlerle münakaşa etmek veya rakiplerimi ikna etmeden susturmakla yetinmek isteseydim, Etiyopyalı Venüs'ün savunucusu olarak bütün tartışma konusunda duygunun kesin kararı vermesini isterdim. 'İnsanlar şu veya bu hatları, şu veya bu rengi niye güzel bulurlar?' diye sorardım. - 'Çünkü o onların hoşuna gitmek-

tedir.' - 'Pekâlâ, ama niçin hoşlarına gitmektedir?' - 'Çünkü onlar onu beğenmektedir.' - 'Peki niye beğenmektedirler?' - 'Saygıdeğer efendim,' derdim, 'lütfen artık başka soru sormayın, yoksa - ben cevap veremem artık. Bir şeyi beğeniriz, çünkü - üzerimizde hoş bir etki yapmıştır.' Bütün siz şüphecilere soruyorum, daha iyi bir sebep söyleyebilir misiniz bana? Elbette bir insan bir şeyi beğeniyorsa, onu beğendiğini inkâr etmeye veya onun üzerinde hoş bir etki yapan şeyden hoşlanmaya hakkı olmadığını kanıtlamaya kalkışmak gülünç olur. Kısacası, bir Gulleru'nun vücudu bir gencin gözlerini şenlendiriyorsa, o kız gencin hoşuna gidiyordur, o onun hoşuna gidiyorsa, genç de onu güzel buluyordur, aksi takdirde lisanında böyle bir kelime bulunamazdı."

"Peki, peki, ya bir deli çıkar da at pisliğini şeftali sanıp yerse ne olur?" diye sordu Antistrepsiades.

"Şeftali yerine at pisliği! - Çok güzel söyledin doğrusu! Çok güzel!" diye haykırdı meclis üyesi, "Buyurun halledin bakalım şimdi bunu, Sayın Demokritos!"

"Ama Demokritos!" diye fısıldı güzel Myris peltek peltek, burnunu da eliyle örterek, "At pisliğinden de bahsetmenin sırası mı? Burunlarımıza acıyın bari!"

Görülüyor ki, güzel Myris aslında bu sözleri, şakayı yapan ve at pisliğini meclise getiren Antistrepsiades ile Demokritos'tan meseleyi halletmesini isteyen meclis üyesine yöneltmeliydi. Ama maksat, çok gezmiş bu adamı gülünç duruma düşürmekti. Bütün hazır bulunanlar işi sözleşmiş gibi içgüdülerine bırakmışlardı ve Myris, gülenleri kendi tarafına çeken bu güzel iğne fırsatını kaçıramazdı. Çünkü zaten Antistrepsiades'in at pisliği karşısında yutkunmak zorunda kalan Demokritos'un bir de bu yüzden bir ihtarla karşılaşması, Abderalılara o kadar komik geldi ki, hep beraber gülmeye, sanki filozof, kafasına vurulmuş da bir daha yerden kalkamazmış gibi kasıklarını tuta tuta kahkahalar atmaya başladılar.

Her şeyin fazlası fazladır. Dostumuz Demokritos yirmi yılda çok gezmiş çok görmüştü; ama Abdera'dan çıktıktan sonra ikinci bir Abdera'ya rastlamamıştı. Şimdi kendisini

tekrar aynı yerde bulduğunda, bir iki an "acaba başka bir yerde miyim" diye şüphelenmişti. Böyle insanlarla baş etmenin yolu yok muydu?

"Eee, yeğenim?" dedi meclis üyesi, "Antistrepsiades'in at pisliğini yutamıyor musun? Ha, ha, ha!"

Bu espri işte tam Abderacaydı ve bütün kemerli, basık, dört köşe ve sivri burunlardaki inceliği ezip geçti. Hanımlar ki ki ki diye kikirdiyor, erkeklerin kalın, gümbürtülü ha ha halarıyla bir koro oluşturuyorlardı.

Demokritos baktı olacak gibi değil, "Siz kazandınız!" dedi; "Silâhımı usulüne uygun olarak teslim ettiğimin işareti olarak, görün bakalım hemşehriniz ve yeğeniniz olma şerefine lâyık mıyım!" Ve hiçbir Abderalının kendisini taklit edemeyeceği bir ustalıkla en alt notadan başlayıp derece derece sesini yükselterek güzel Abderalı hanımların kikikilerine karışan öyle bir kahkaha atmaya başladı ki, böylesi, Abdera Trakya topraklarında kuruldu kurulalı işitilmemişti.

Başlangıçta hanımlar sanki karşı koyuyorlarmış gibi davrandılar; ama dalga dalga yükselen kahkahalara karşı koymak imkânsızdı. Sonunda sanki sele kapılmış gibi oldular ve herkes birbirini etkilediğinden mesele bayağı ciddî bir hâl aldı. Kadıncağızlar hem gülüyor, hem yaşlı gözlerle merhamet diye yalvarıyorlardı, ama Demokritos kimseyi dinlemiyordu ve kahkahalar dinmek bilmiyordu. Nihayet sanki bir ateşkese razıymış gibi yaptı; ama gerçekte onlara vermek istediği acıyı uzatmaktı niyeti. Nitekim herkes birazcık nefes almıştı ki, aynı sesle, biraz daha tiz bir şekilde yeniden kahkahaya başladı, ama gülüşüne öyle sesler, homurtular, gıcırtılar, inceltmeler, uzatmalar katıyordu ki, cehennem mahkemesinin buruşuk yüzlü yargıçları Minos, Eakus ve Rhandamanthus bile cüppeleri içinde bu kahkahayı duysalar zıvanadan çıkarlardı.

Ne yazık ki, güzel hanımlardan birkaçı da kendilerini böylesine şiddetli bir bedensel hareketin olası sonuçları konusunda emniyete almayı düşünmemişlerdi. Zavallı kızlarda utanç ve doğa ölesiye mücadeleye girişti, kızlar ağızları

ve gözleriyle, acımasız Demokritos'tan boşu boşuna merhamet dilendiler; gülmekten tamamen gevşemiş sinirlerini son bir defa gayrete getirmeyi denediler, ama nafile. Zalim doğa üstün geldi ve bir anda salonda.....

Bu beklenmedik tabiî olay üzerine duyulan dehşet (güzel Abderalı hanımların sıçrayıp şaşmış görünmeleri, bunun sanki sebepsiz bir sonuç olduğunu ispata çalışıyormuş gibiydi ve işi daha olağanüstü hâle sokuyordu), evet bu dehşet, bir an gülenleri durdurur gibi oldu, ama hemen peşinden kahkahalar iki misline yükseldi. Tabiî ki "rahatlamış" güzeller bu işteki kendi katkılarını şaşkınlık ve iğrenme ifade eden jest ve mimiklerle örtmeye ve şüpheyi suçsuz komşularına atmaya çabalıyorlar, onlar da yüzlerinin zamansız fakat önleyemedikleri bir şekilde kızarmasıyla, hak etmedikleri şüpheyi büsbütün kuvvetlendiriyorlardı. Bunun üzerine aralarında patlak veren kavga; Demokritos ile Antistrepsiades'in mahsustan ortaya fırlayıp alaycı tesellilerle kendilerini masum bilenlerin hiddetlerini arttırması ve kalabalığın tam göbeğinde gümbürtülü kahkahalar atıp, bu geceye karşılık Trakya'nın yarısını bırakmaya razı olduğunu haykıran kısa boylu şişko meclis üyesi; bütün bunlar, o zaman bir Hogarth yaşasaydı onun fırçasına lâyık bir tablo oluşturuyordu.

Bu sahnenin ne kadar sürdüğünü söyleyemeyeceğiz. Çünkü Abderalıların erdemlerinden biri de, bir şeyi sona erdirememeleriydi. Fakat her şeyi zamana uygun olarak yapan Demokritos, sonu gelmeyen bir komedyanın, hoşça vakit geçirme vasıtalarının en can sıkıcısı olduğuna inanırdı. (Bu vesileyle şunu da söyleyelim, bu hakikate bütün tiyatro yazarlarımızı ve tiyatro yöneticilerimizi inandırabilmeyi çok isterdik.) Etiyopyalı Venüs'ü haklı göstermek için söyleyeceği güzel bütün sözleri sükûnetle derledi, bütün Abderalı hanımlara ve beylere, sahip olmadıkları şeyleri diledi ve evine döndü. Yol boyunca da, insanın Abderalı bir meclis üyesini ziyarete gittiğinde onun yanında karşılaşma tehlikesi içinde olduğu hoş ve garip insanlara şaşmaktan kendini alamıyordu.

ALTINCI BÖLÜM

Önceki Bölümden Şaşkına Dönen Okuyucunun Beynini Rahatlatmak İçin Bir Fırsat.

"BENİM iyi, içten, yumuşak kalpli Gulleru'm!" dedi Demokritos ve eve geldiğinde kollarını açıp kendisini karşılayan bakımlı kıvırcık saçlı zenci kızı kucakladı. "Gel bağrıma, benim dürüst Gulleru'm! Gerçi gece tanrıçası gibi siyahsın, gözlerin küçük, kulakların büyük, dudakların çatlamış bir karanfili andırıyor. Ama kalbin tertemiz, kötülükten uzak ve neşe dolu, doğayla bir. Hiç fesatlık düşünemez, hiç saçma bir şey söylemezsin, ne başkalarına ne kendine acı vermekten hoşlanırsın, itiraf edemeyeceğin hiçbir şeye kalkışmazsın. Ruhunun lekesiz, yüzünün boyasız olduğu gibi. Ne haset bilirsin, ne komşuna gülersin; bir başkasıyla alay etmek veya birini şaşırtıp utandırmak için hiç kıvrılmamıştır şu dürüst yassı burnun. Başkasına kendini beğendirmeye uğraşmadan, masumiyetine bürünmüş, kendinle ve doğayla ahenk içinde yaşayıp gidiyorsun. Sevindirmeyi ve sevinmeyi çok iyi bilirsin, bir erkeğin yüreğinin bağrında dinlenmesine değer bir kızsın! Benim iyi, yumuşak kalpli Gulleru'm! Sonu -ane veya -ide, -arion veya -orion ile biten başka güzel, kulağa hoş gelen, Grekçe bir isim verebilirdim sana, ama ismin yeterince güzel, çünkü senin ismin o. Her değerbilir kalbin, Gulleru adı için çarpacağı bir zaman gelecek muhakkak, yoksa ben de Demokritos değilim!"

Gulleru, Demokritos'un bu duygulu sözlerle ne istediğini pek anlamamıştı gerçi; ama bunlarla kalbini açtığını görmüştü ve gerekli olanı da anlamıştı sonunda.

"Bu Gulleru, onun karısı mıydı?"

Hayır.

"Sevgilisi mi?"

Hayır.

"Kölesi mi?"

Kıyafetine bakıp karar vermek gerekirse, hayır.

"Nasıl giyinmişti peki?"

Saba kraliçesinin nedimesi olabilecek kadar iyi ve zevkli. Saçlarının kıvrımlarında, boynunda ve kollarında iyi cins büyük incilerden diziler vardı; sırtında rengârenk şeritlerle süslü, göğsünün alt kısmında işlemeli bir kemerle sıkılmış, ateş rengi, bol ve güzel kıvrımlı bir elbise vardı, zümrüt bir toka ile tutturulmuştu; sonra - ne bileyim işte her şey -

"Elbise iyi zenginmiş!"

İnanın bana! Senegalli, Angolalı, Gambialı, Kongolu ve Loangolu hiçbir prens ona o hâliyle ceza görmeden bakamazdı.

"Ama..."

Görüyorum ki, sorularınız bitmedi. Bu Gulleru kimdi peki? Kendinden söz edilen kadın mıydı o? Demokritos nasıl oldu da ona geldi? Demokritos'un evinde nasıl bir ilişki içinde yaşıyorlardı? İtiraf edeyim, yerinde sorular bunlar; ama bunları cevaplandırmam şimdilik mümkün değil. Ancak sır saklayan biri olmak istediğimi, veya işin içinde bir esrar var olduğunu zannetmeyin sakın. Cevap vermeyişimin sebebi, dünyanın en basit şeyi. Belki bin yazar, bin defa aynı durumda kalmıştır, ama içlerinden biri bile böyle durumlarda gerçek sebebi söyleyecek kadar dürüst davranmamıştır. Size benim sebebimi söyleyeyim mi? Siz de kabul edeceksiniz ki, buna itiraz söz konusu olmayacaktır. Çünkü, kısacası - sizin benden öğrenmek istediğiniz konu hakkında en ufak bir fikrim bile yok. Ben güzel Gulleru'nun hikâyesini yazmadığım için, bu hanımla ilgili hiçbir şeye mecbur olmadığımı da takdir edersiniz. Şayet bundan sonra bir fırsat çıkar da (önceden bilemem bunu), Demokritos'tan veya Gulleru'nun kendisinden daha fazla bilgi edinmek mümkün olursa, bunu hemen kelime kelime öğreneceğinizden emin olabilirsiniz.

YEDİNCİ BÖLÜM

Abderalıların Yurtseverliği, Anayurtları Atina'ya Sevgileri. Attika Hayranlıkları ve Bilge Demokritos'un Can Sıkıcı Doğruluğu ile İlgili Birkaç Örnek.

DEMOKRİTOS'un Abderalılar arasına dönüşü üzerinden daha bir ay bile geçmemişti; ama düşünceleri ve zevkleri farklı insanların her an birbirleriyle çatışması doğal olduğundan, Demokritos Abderalılar için, bazen de onlar Demokritos için, bu kısacık zamanda, tahammül edilmez hâle gelmişti. Abderalılar kendilerini, şehirlerini ve devletlerini hiçbir şeyle karşılaştırılmayacak kadar üstün kabul ederlerdi. Kendi ülkelerinin dışındaki dünyada var olan şeyler, olup bitenler hakkındaki bilgisizlikleri, bu gülünç azametlerinin hem sebebi, hem sonucuydu. Bunun bir başka doğal sonucu olarak da bir ülkedeki herhangi bir şey Abdera'da olduğundan farklı ise veya Abdera'da o şey hiç bilinmiyorsa, bunun doru, güzel veya iyi bir şey olabileceğini asla düşünemezlerdi. Kendi fikirlerinden farklı bir fikir, kendi âdetlerinden farklı bir âdet, kendilerine yabancı gelecek şekilde düşünmek, orılarca hemen, öyle fazla araştırılıp soruşturulmadan saçma ve gülünç olarak nitelenirdi. Doğa onlar için, kendi yaptıklarının dar çemberinden ibaretti. Gerçi Japonların yaptığı gibi, Abdera'nın dışında sadece şeytanlar, hortlaklar, canavarlar yaşadığını sanacak kadar ileri gitmiyorlardı; ama yine de yeryüzünün Abdera dışında kalan kısmını ve Abderalılar dışındaki insanları ilgilenmeye değmez şeyler olarak görüyorlardı. Tesadüfen yabancı bir

şey gördüklerinde, duyduklarında, sadece beğenmediklerini belirtir ve o yabancılar gibi olmadıklarına şükrederlerdi. Hatta biri çıkıp da başka bir yerde daha iyi kurumlar veya âdetler gördüğünü söylerse, onun iyi bir vatandaş olduğundan şüphe ederlerdi. Onlarca beğenilmek mutluluğuna erişmek isteyen insanın, sanki Abdera şehri ve devleti bütün her şeyiyle ve bütün özellikleriyle tamamen kusursuz, eşsiz ve bütün devletlerin en ideali imiş gibi davranması ve konuşması gerekirdi.

Abdera dışındaki her şey küçük görülür, sadece Atina bundan istisna tutulurdu; ama bunun da sebebi, muhtemelen Abderalıların (eski Teosluların) Atina'ya onu kendi "ana şehir"leri olarak görme şerefini bahşetmeleriydi. Kendilerine "Trakya'nın Atina'sı" denmesinden pek gurur duyarlardı; gerçi onlara bu ismi verenler sadece alay etmek için söylerdi bunu, ama Abderalılar için en güzel övgü buydu. Atinalıları her alanda taklit edebilmek için çatlarlardı ve taklit de ederlerdi - aynı, maymunun insanı taklit ettiği gibi! Şen şakrak ve nüktedan görünmek isterken maskara olurlar; önemli konuları düşüncesizce, çocukça şeyleri ise ağır ve oturaklı bir ciddiyetle ele alırlardı. En önemsiz konularda bile halkı veya meclisi toplantıya çağırır, ortalama bir sağduyuya sahip insanın çeyrek saatte halledeceği meselelerin lehinde ve aleyhinde sonu gelmeyen ve saçma sapan nutuklar atarlardı. Hiç durmadan şehirlerini güzelleştirmek ve büyütmek için projeler, plânlar yapar, ama hangi işe başlarsa başlasınlar, onu beceremeyeceklerini ancak işin ortasında hesap edebilirlerdi. Yarı Trakyalı dillerini Attika kelimeleriyle doldurmuşlardı. İçlerinden adı anılmaya değer tek bir ressam, heykeltıraş, hatip veya şair çıkmadığı hâlde, tablolardan, heykellerden, müzikten, güzel konuşmadan ve şairlerden söz eder, zevkin zerresinden nasipleri olmadığı hâlde, güzel sanatlara muazzam bir aşk duyuyormuş gibi yaparlardı. Mabet yaparlar hamam gibi, hamam inşa ederler mabet gibi dururdu. "Vulkan'ın ağı hikâyesi" tablosunu

meclise, güzel Chryseis'in geri verilip verilmemesini tartışan büyük Grek Meclisi tablosunu okula asarlardı. Komedyaya gidince ağlar, dramlarda gülerlerdi - ve bunun gibi sayısız şeyde bu hoş insancıklar Atinalı olduklarını zannederlerdi ama - Abderalılardan başka bir şey değillerdi!

Abderalı bir hanım "Physignatus'un bıldırcınım için yazdığı küçük şiirdeki düşünce gücü ne yüce, değil mi?" diye sordu. - "Daha kötü ya!" diye cevap verdi Demokritos.

"Silâh ve mühimmat deposu yaptığımız şu binanın cephesine bir bakın!" dedi Abdera'nın arkhonu. "Bu cepheyi en iyi mermerle kapladık, bundan daha güzel bir eser gördünüz mü?"

"Devlete epey pahalıya çıkmıştır herhâlde!" dedi Demokritos.

Arkhon bir an kendini ikinci bir Perikles gibi hissederek "Devletin şerefi için bütün paralar feda olsun!" diye karşılık verdi ve devam etti: "Sizin çok bilgili biri olduğunuzu biliyorum, Demokritos! Hep şunu bunu eleştirir durursunuz. Rica ediyorum, bana bir tek hata gösterin bu cephede!"

"Bir hata bulun, bin drahmi, Bay Demokritos!" Böyle bağıran, arkhon'un yeğeni olma şerefine sahip, Atina'dan kısa bir süre önce dönmüş ve orada, kendisine miras kalmış paranın yarısıyla, bir Abderalı serseriliğinden bir Attikalı züppeliğine terfi etmiş genç bir adamdı.

"Cephe gayet güzel!" dedi Demokritos tevazuyla; "Gerçekten Atina'ya, Korinth'e veya Syrakus'a da yakışırdı. Ancak, müsaadenizle, bu muhteşem binada ufak bir hata görüyorum."

"Bir hata mı?" diye sordu arkhon, ancak bir arkhon olan bir Abderalıda görülebilecek bir tavırla.

Züppe "Bir hata! Bir hata!" diye kahkahalar atmaya başladı.

"Sorabilir miyim, Demokritos, neredeymiş bu hata?"

"Ufak bir şey." diye cevap verdi bizimki; "Sadece bu cepheyi kimse göremiyor."

"Göremiyor mu? Nasıl?"

"Anubis adına! Bu cepheye bakacak insanlarla binanız arasına dikilmiş şu sefil evlerden ve samanlıklardan bir şey görülüyor mu ki?"

"İyi ama, siz de ben de doğmadan çok önce inşa edilmiş bu evler."

"O zaman siz de deponuzu başka yere yapsaydınız!" dedi Demokritos.

Evet, Demokritos Abderalılar arasında yaşadığı sürece her gün ve her saat, her an böyle konuşmalar duymak mümkündü.

"Bu erguvan kumaşı nasıl buluyorsunuz, Demokritos? Tyrus'a gitmiştiniz, değil mi?"

"Ben gitmiştim, evet madam, ama bu kumaş oradan gelmiyor; bunu Syrakuslılar Sardunya'dan getirir ve Tyrus erguvanı fiyatına satarlar."

"Ama hiç olmazsa, bu yaşmağın en iyi cins Hint tülünden yapılmış olduğunu kabul edin!"

"En iyi cins tülden, güzel Atalanta, ama Hindistan'da değil, Memphis ve Pelusium'da imal edilenden!"

Böylece dürüst adam bir dakikada iki düşman kazanmıştı. Böyle bir doğruluktan daha kötü şey olabilir miydi?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Abdera Tiyatrosu Hakkında İlk Bilgiler. Demokritos Bu Konuda Görüşünü Söylemeye Zorlanıyor.

ABDERALILAR tiyatrolarıyla gurur duyarlardı. Oyuncuları sıradan yurttaşlardı: ya kendi mesleklerinde yeterince para kazanamayan, ya da bir meslek öğrenemeyecek kadar tembel Abderalılar! Bu oyuncuların öyle bilgiyle, sanatla fazla alışverişleri yoktu, ama kendi becerilerini pek beğenirlerdi. Gerçekten de Abderalılar doğuştan soytarı, maskara ve pantomim sanatçısı olduklarından ve söylediklerinin anlamı ne kadar az olursa olsun, konuşmalarına vücutlarının her organı katıldığı için, onlarda yetenek noksanlığı pek söz konusu olmazdı.

Bir de tiyatro yazarları vardı. Hyperbolus adlı bu adam, Abderalılara bakılırsa, tiyatrolarını öylesine ilerletmişti ki, Atina tiyatrosundan pek farkları kalmamıştı. Hyperbolus hem komedyada, hem tragedyada kuvvetliymiş, ayrıca dünyanın en güldürücü satir oyunlarını yazarmış, bunlarda kendi tragedyalarını öylesine hoş bir şekilde alaya alırmış ki, insan katıla katıla gülermiş. Abderalıların görüşüne göre, bu yazar tragedyalarında Aiskhylos'un düşünce genişliğini ve hayal gücünü, Euripides'in zengin dili ve patetizmi ile birleştiriyordu; komedyalarında da Aristophanes'in keyifli havasını ve muzipliğini, Agathon'un ince zevki ve zarafetiyle. Eserlerini doğuruşundaki süratini yeteneği sağlıyor, her ay bir tragedya yazıyordu, ilâve olarak da ufak bir güldürü. "En iyi komedyama sadece sadece on dört gün harcadım;" diyordu, "gene de tam dört beş saat sürüyor."

"Tanrı yardımcımız olsun!" diye düşündü Demokritos.

Abderalılar Demokritos'u durmadan sıkıştırıp, tiyatroları hakkındaki fikrini söyletmeye çalışıyorlardı. Demokritos onlarla zevkleri hakkında çene çalmaktan hoşlanmamakla beraber, hep beraber ve zorla görüşünü sorduklarında, onların hoşuna gidecek şeyler söylemek zorunda kalıyordu.

"Bu yeni tragedyayı beğendiniz mi?"

"Konu güzel seçilmiş. Böyle bir konuyu mahvedebilmek için yazar kim bilir ne kadar çabalamış olmalı!"

"Eseri çok dokunaklı bulmadınız mı?"

"Bir eserin bazı yerleri dokunaklı olabilir, ama kendisi de pek berbat bir eser olabilir." dedi Demokritos, "Sikyonlu bir heykeltıraş tanıdığım var, aklı fikri aşk tanrıçası heykelleri yapmakta. Tanrıçaları adî fahişelere benziyor, ama bacakları dünyanın en güzel bacakları. Mesele şu ki, adamın modeli kendi karısı! Venüs heykellerinin şansına, kadının hiç olmazsa bacakları harika. - En kötü bir şair bile âşık olursa, bir dostunu kaybederse veya bir tesadüf onun kalbini kahramanı yerine kendini konuşturabilecek şekilde çarpıtırsa, dokunaklı bir şey yazabilir."

"Yani şairimizin Hekuba'sına mükemmel demiyorsunuz."

"Adam muhakkak ki, elinden geleni yapmış. Ama bir kısmını Aiskhylos'tan, bir kısmını Sophokles'ten yolduğu tüylerle çıplaklığını örtmeye çalışmış; bu şairleri benim kadar tanımayan bazı seyircilerin gözünde bu tüyler ona şeref sağlayabilir, benim gözümde ise, onun değerine zarar verirler. Tanrı'nın yarattığı hâliyle bir karga, tavus ve sülün tüyleriyle süslenmiş hâlinden daha güzeldir bence. Ayrıca, kunduracımdan paramın karşılığında nasıl bir çift iyi çizme yapmasını istiyorsam, bir tragedya yazarından da aynı şekilde alkışlarıma karşılık olacak güzel bir eser isterim. Kabul ediyorum, iyi bir tragedya yazmak, iyi çizme yapmaktan zordur, ama nasıl bir çizmenin iyi çizme olmasını istiyorsam, aynı şekilde bir tragedyanın da iyi eserin sahip olması gereken bütün özelliklere sahip olmasını beklemek hakkımdır."

"Peki, sizce iyi çizmeli bir tragedya nasıl olmalıdır?" diye sordu genç bir Abderalı asilzade, aklınca güzel buluşuna kikir kikir gülerek.

Demokritos, konuyu kendisini dinlermiş gibi yapan ufak bir grupla konuşuyordu ve alaycı gencin sorusunu dikkate almadan devam etti. "Sanat eserlerinin gerçek kuralları asla keyfî olamaz." dedi. "Bir tragedyadan beklediğim, Sophokles'in kendi eserlerinden beklediğinin amacında ve doğasında var olan şeyler, yani şairin her şeyi önceden iyice tasarladığı, hazırladığı, doğal bir şekilde birleştirip bir noktaya, sonuca götürdüğü bir plân; her parçanın vazgeçilmez değer taşıdığı, bütünün ise güzel şekillendirilmiş ve göze hoş gelecek tarzda, serbestçe, asil biçimde hareket eden bir vücuda benzediği tam bir eser. Uzun ön oyunlara, ara oyunlara, boşluk doldurucu lüzumsuz sahnelere, esneye esneye sona ermesi beklenen uzun nutuklara, esas konu ile ilgisi olmayan olaylara yer vermemeli böyle bir tragedya! Karakterler ilgi çekici olmalı ve gerçek hayattan alınmalı; yüceltilmiş olmalı, ama insanlıktan uzaklaştırılmamış şekilde; kahramanlar ne insanüstü meziyetlere ve erdemlere sahip olmalı, ne de sadece kötülükten ibaret birer canavar gibi görünmeli! Şahıslar hep kendi düşüncelerini ve duygularını dile getirmeli ve normal bir insan gibi davranmalı, öyle ki, insan onları seyrederken, önceki olayları ve durumu dikkate aldığında kahraman o anda bundan başka türlü davranamazdı, bundan başka şey söyleyemezdi, diyebilsin.

Yazarın insan doğasını iyi tanımasını da isterim, çünkü onun yarattığı şeylerin modeli odur; ama bunun dışında seyirciye de düşünmeli, hangi yollardan onun kalbine gidebileceğini iyi öğrenmeli, indireceği darbeyi fark ettirmeden hazırlanmalıdır. Ayrıca, ne zaman durması gerektiğini, hep aynı tarz heyecanlı şeylerle bizi yormadan, bir ruhsal sıkıntıyı işkence hâline getirmeden, seyirciye dinlenmek, kendisini toplamak fırsatı vermeli, bize yansıttığı ruhsal kıpırtıları, asıl amacı olan esas etkiye zarar vermeden ç eşitlendirmeyi bilmelidir.

Dili güzel ve büyük emek sarfıyla pırıl pırıl hâle getirilmiş olmalıdır yazarın. İfade sıcak, güçlü, basit ve yüce olmalı, ne abartılmış, ne de düşük hissedilmelidir; kabalığa ve katılığa kaçmadan kuvvetli ve sağlam olmalı, parlamalı ama göz ka-

maştırmamalıdır. Yüce bir ruhun canlı ifadesi olan, ilhamını o andaki duygudan alan, her şeyi ne çok fazla, ne çok az, tam ölçüsünde söyleyen, vücuda tıpatıp oturan bir elbise gibi, konuşanın ruhunu aksettiren bir dil beklerim yazardan.

Yazdığı eserde kahramanları konuşturmaya kalkışanın, önce kendisi yüce bir ruha sahip olmalıdır ve coşkularının gücüyle kahramanının hüviyetine bürünen şair, ona söylettiği şeyleri önce kendi yüreğinde duyabilmelidir. İsterim ki..."

Abderalılar artık kendilerini tutamadılar, "Eee, Sayın Demokritos!" diye bağrıştılar, "Mademki isteyip duruyorsunuz, canınız ne isterse isteyebilirsiniz. Biz Abdera'da az şeyle yetiniriz. Bir şair duygularımızı harekete getirirse memnun oluruz. Bizi güldüren veya ağlatan, işini nasıl yaparsa yapsın, gözümüzde ilâhî bir yaratıktır. İşini yapış tarzı onun meselesidir, bizim derdimiz değil! Hyperbolus hoşumuza gidiyor, duygularımıza hitap ediyor, bize hoş vakit geçirtiyor. Kabul, arada bir bizi esnettiği oluyor, ama gene de büyük şairdir! Bundan başka bir kanıt gerekir mi?"

Demokritos "Altın Sahili'ndeki zenciler," diye karşılık verdi, "perişan bir koyun derisinden davulla, bir sürü teneke parçasından çıkan gürültüyle, kendilerinden geçmiş vaziyette dans ediyorlar. Onlara bir iki inek çıngırağı, bir de zurna verseniz kendilerini cennette zannederler. Siz çocukken, masallarıyla ruhunuzu harekete geçirmek için sütninenizin ne kadar zekâya ihtiyacı vardı? Acıklı bir tonla mırıldanıveren en adî masal bu işe yetiyordu. Ama bundan zencilerin müziğinin eşsiz, bir sütnine masalının muhteşem bir eser olduğu sonucu çıkar mı?"

"Çok naziksiniz, Demokritos!"

"Affınızı dilerim! Ben her şeyi adıyla söyleyecek kadar kabayım. Bir şeyin de, insanın canı ona güzel ve eşsiz demek istedi diye güzel ve eşsiz olacağını kabul edemeyecek kadar dik kafalıyım."

"Ama halkın beğenmesi, bir kişinin kendini beğenmişliğinden daha önemli ve değerli değil midir?"

"Kendini beğenmişlik mi? Sanattan kovulmasını istediğim de işte bu ya! Abderalılar, gözdeleri Hyperbolus'tan

pek çok şey istemeye hakları olduğu hâlde, aşırı iyiliksever davranıp hiçbir şey istemiyorlar; ama bir sanatçıdan istenecek şeylerin hepsi sağlam sebeplere dayalıdır. Bütün bir halkın beğenisi, bilgiye dayanmayan bir duygudan ibaretse, pek çok durumda yanıltıcı olabilir ve olacaktır."

"Ne diyorsunuz siz?" (Böyle bağıran, anlaşılan kendi beğenme duygusundan pek memnun bir Abderalıydı.) "Sonunda tutup, 'beş duyunuzdan da emin olmayın!' falan diyeceksiniz herhâlde!"

"Tanrı korusun!" diye cevap verdi Demokritos, "Eğer sizin beş duyunuzdan başka isteğiniz yoksa, o konudaki mülkiyetinize dokunmak haksızlık olur. Ancak beş duyu, hele sağduyuyla beraber ele alınınca, sadece bir şeyin siyah mı - beyaz mı, düz mü - pütürlü mü, yumuşak mı - sert mi, iğrenç mi - hoş mu, acı mı - tatlı mı olduğu gibi konularda bir karar gerektiğinde tam hüküm vermemizi sağlar. Beş duyusunun götürdüğü yere kadar giden insan, emniyet içindedir. Gerçekten de Hyperbolus tragedyalarında her duyunun gıcıklanmasını ve hiçbirinin gücendirilmemesini sağlıyorsa, eserleri bugünkünden on kat kötü bile olsa, muhakkak beğenilecektir."

Demokritos Abdera'da, Diogenes'in Korinth'te oynadığı rolü oynasaydı, dilini tutamaması yüzünden başı derde girebilirdi. Çünkü Abderalılar önemli meselelerde şaka yapar, ama bebekleriyle ve oyuncaklarıyla eğlenilmesine asla tahammül edemezlerdi. Ama Demokritos, Abdera'nın en iyi ailesinden geliyordu ve daha önemlisi, zengindi. Bu iki sebepten dolayı, yırtık pırtık harmanili bir filozofta hoş görülmeyecek şeylere onda göz yumuyorlardı. Güzel Abderalı hanımlar "Ay, siz tahammül edilmez bir insansınız, Demokritos!" diye tepki gösteriyorlar, ama ona gene de tahammül ediyorlardı.

Bu konuşmanın geçtiği akşam şair Hyberbolus filozofumuz hakkında felâket bir taşlama yazdı. Ertesi sabah bu sözde şiir bütün kuaför salonlarında dolaşıyor, üçüncü günün akşamında ise Abdera'nın bütün sokaklarında şarkı hâlinde söyleniyordu; çünkü Demokritos, o aptalca sözlere bir beste yapmıştı!

DOKUZUNCU BÖLÜM

Abderalıların İyi Huylulukları ve Demokritos'tan Kabalığının İntikamını Almaları. Demokritos'un Ahlâk Vaazlarından Bir Örnek. Abderalılar Yurt Dışı Gezileri Bir Kanunla Yasaklıyor. Nomophylax Gryllus'un Bu Kanunla İlgili Olarak Ortaya Çıkan Bir Zorluğu Garip Çözme Yolu.

BİR insanın, yurttaşlarından daha akıllı olması tehlikeli bir şeydir. Sokrates bunu hayatıyla ödemek zorunda kalmıştı. Atina Başrahibi Eurymedon da, Aristoteles'i dinsizlikle suçlamıştı, filozof ancak tam zamanında şehirden toz olarak kellesini kurtarabildi; "Atinalılara felsefeye karşı ikinci defa günaha girme fırsatı vermek istemem!" demiş kaçarken de.

Abderalılar bütün insanî zaaflarına karşılık hiç olmazsa kötü insanlar değillerdi. Onların arasında Sokrates, Homeros'un Nestor'u kadar uzun yaşayabilirdi; Abderalılar onu delinin, garibin biri olarak görür ve sözde aptallıklarına güler geçerlerdi. Davayı zehir çanağına kadar uzatmak, işte bu onların karakteriyle bağdaşmazdı.[10] Demokritos onlara öyle şeyler söylüyordu ki, daha az hoşgörülü bir topluluk, böyle bir davranış karşısında sabrını çabucak kaybedebilirdi. Abderalıların Demokritos'tan aldıkları intikam, (ne sebepten olursa olsun) onun kendilerini karaladığı gibi onu karalamak, yaptığı her işi kötülemek, söylediği her şeyi gülünç bulmak ve tavsiyelerinin tam tersini yap-

10 Bilindiği gibi, Sokrates (M.Ö. 470-399) idama mahkûm edilmiş, ölüm cezası, baldıran (ağı otu) içirilerek infaz edilmişti. (ç.n.)

maktan ibaretti. "Filozofun aklını karıştırmalı!" diyorlardı, "Her şeyi bizden daha iyi bildiğine inancını kırmalı!" Ve bu bilgece ilkeye uyarak, iyi kalpli insancıklar peş peşe çılgınca şeyler yapıyor, onu öfkelendirince ne kadar kazançlı olacaklarını hesaplıyorlardı. Fakat bu noktada tamamen yanılıyorlardı. Çünkü Demokritos sadece gülüyor ve onlar kendisini kızdırmaya çalıştığında asla hiddetlenmiyordu. "Ah sevgili Abderalılarım benim!" diyordu bazen, "Gene benim canımı acıtmak için kendilerine bir tokat atıyorlar!"

Abderalılar ise "Kim başkasının başına bu kadar dert açabilir?" diye söyleniyorlardı. "Her konuda farklı düşünüyor, hoşumuza giden her şeyde eleştirilecek bir yan buluyor. İnsanın her şeyine itiraz edilmesi de hiç hoş değil!"

"Peki ya siz hep haksızsanız?" diye cevap veriyordu Demokritos. "Bir bakalım, birçok şey nasıl başka türlü olabilirdi! - Bütün fikirlerinizi sütninenize borçlusunuz, birçok mesele hakkında çocukken nasıl düşündüyseniz, hâlâ öyle düşünüyorsunuz. Vücudunuz gelişmiş ama ruhlarınız hâlâ beşikte. Aranızda kaç kişi bir şeye doğru veya iyi veya güzel derken, gerçek sebebi araştırma zahmetine girdi? Aklı başında olmayan insanlar veya küçücük çocuklar gibi, duyularınızı gıcıklayan, hoşunuza giden her şeyi iyi ve güzel buluyorsunuz. Aslında her şeyin hoşunuza gidip gitmemesi o kadar ufak, çoğu kere de meseleyle o kadar ilgisiz sebeplere ve durumlara bağlı ki! Birisi size 'Şunu niye seviyorsunuz, bundan niye hoşlanmıyorsunuz' diye sorsa şaşırıp kalırsınız. Maymun iştahlılık, gelip geçici hevesler, dik kafalılık, başkalarının sizi yönetmesine rıza gösterip, her şeyi başkalarının gözleriyle görme, başkalarının kulaklarıyla dinleme, size söylenenleri papağan gibi tekrar etme alışkanlıklarınız - bütün bunlar sizde aklın yerine geçmiş. Hata nerede, söyleyeyim mi size? Kafanıza çok yanlış bir özgürlük kavramı yerleştirmişsiniz. Üç dört yaşındaki çocuklarınızda da gerçi aynı kavram mevcut; ama bu, onu daha doğru kılmıyor. Biz özgür insanlarız, diyorsunuz ve aklın, mantığın size söyleyecek sözü olma-

dığına inanıyorsunuz. 'Niçin canımızın istediği şekilde düşünemeyecekmişiz, canımızın istediği şekilde sevip nefret edemeyecekmişiz? Neden canımızın istediği şekilde hayran olup, hor bakamayacakmışız? Kim hangi hakla bizden hesap sorabilir veya zevkimizi ve eğilimlerimizi sorguya çekebilir?' diyorsunuz. Pekâlâ, sevgili Abderalılarım, nasıl, ne zaman ve neyi canınız isterse öyle düşünün, saçma sapan şeyler söyleyin, sevin veya sevmeyin, beğenin veya hor görün! Canınız istediği gibi gülünç olun! Kime ne bundan? Sadece ufak şeyler, bebekler ve oyuncaklar söz konusu olduğu sürece, bebeklerinizi ve oyuncaklarınızı, canınızın istediği gibi süsleyip bezemenize karışmak yanlış olur. Varsayalım ki, bebeğiniz çirkindir ve tahta at dediğiniz şey, önden de bakılsa, arkadan da bakılsa ufak bir öküzü veya eşeği andırmaktadır, ne çıkar bundan? Çılgınlıklarınız sizi mutlu kılıyor, kimsenin mutluluğuna da engel olmuyorsa, bunların çılgınlık olup olmaması kimi ilgilendirir? Abdera halkının ve meclisinin canı istiyorsa, meclisin son derece vakur ve bilge üyeleri büyük dinî tören sırasında tek sıra hâlinde meclisten Latona tapınağına giderken niye takla atmasınlar? Niçin en güzel binanızı şehirde kimsenin göremeyeceği bir köşeye sokuşturmayasınız, küçük güzel Venüs heykelini koca bir sütunun tepesine yerleştirmeyesiniz? - Ama sevgili hemşehrilerim, çılgınlıklarınızın hepsi böyle masumca şeyler değil ki! Siz aklınıza gelen şeyi yapıverince, heyecana kapılıp önünüzü göremeyince, başınıza dert açıyor, bundan da zarar görüyorsunuz. Bunlara sussam, sizin dostunuz olmamış olurdum. Şu sizin bir dansöz yüzünden Limni Adası sakinleri ile yaptığınız kurbağa-fare savaşını hatırlayın meselâ... Bugüne kadar çıkarılmış en lüzumsuz ve aptalca savaş! Savaş kararını verdiğinizde, kötü bir cinin sizi etkisi altına aldığı anlaşılıyordu, çünkü ona karşı ne söylendiyse yararı olmadı, kararınızdan dönmediniz. Limnililere bir ders vermek gerek, dediniz. Son derece hayalperest insanlar olduğunuz için, Limni Adası'nı hemen kolaycacık işgal edebileceğinizi sandınız. Çünkü bir mesele-

nin güçlüğünü, burnunuz yere sürtmeden düşünemiyorsunuz. Bütün bunların hepsi önemsiz olabilirdi, hiç olmazsa işin yapılmasında becerikli bir adamı görevlendirseydiniz! Ama gidip genç Aphron'u kumandan seçtiniz. Bunun da tek sebebi, karılarınızın fikrince, adamın pırıl pırıl yeni zırhının içinde bir Paris gibi yakışıklı görünmesiydi! Beyinsiz kafasının üstündeki büyük ateş renkli sorguç, herif kafasını oynatınca pek güzel duruyormuş! Bu zevk uğruna, meselenin oyun olmadığını unuttunuz. İnkâr etmeyin, bu bir Abderalı buluşuydu! Sonunda rezil oldunuz, gemilerinizi ve en iyi askerlerinizi kaybettiniz. Delice işlerinizde örnek aldığınız Atinalılar da bazen aynı derece akılsızca işler yapıyormuş, aynı sonuçlara ulaşıyormuş - bunun size yararı ne?"

Demokritos fırsat buldukça Abderalılarla bu tonda konuşuyordu. Bu konuşmalar sık sık yapıldığı hâlde, Abderalıların bu tarz konuşmadan hoşlanmaya başlaması elbette söz konusu değildi. "İşte," dediler, "ukalâ gençlere dünyayı dolaşma izni verirseniz, sonuç bu olur. Memleketlerinden utanırlar, on beş yirmi sene sonra kafaları yabancı fikirlerle dolu kozmopolit insanlar olarak döner, her şeyi dedelerinden iyi bildiklerini, başka ülkelerde her şeyin buradakinden daha iyi olduğunu iddia ederler. Elli yaşını doldurmamışlara yurt dışına çıkma izni vermeyen eski Mısırlılar ne kadar akıllıymış meğerse!"

Ve Abderalılar hemen toplanıp bir yasa yaptılar: Hiçbir Abderalı genç, bu kanunun yayımı tarihinden sonra Korinth Boğazı'ndan öteye gidemeyecek, seyahati bir yıldan fazla süremeyecek, yanında da mutlaka eski Abdera düşüncesine, örf ve âdetlerine vâkıf, eski bir aileden bir kâhya bulunacaktı. Yasada şöyle deniyordu: "Gençler dünyayı görüp tanımalıdır, ancak işte bu sebepten dolayı, bir yerde ancak orada gözle görülecek şeyleri görecek kadar kalabilirler. Diğer yurttaşların sonradan, gizli bilgiler arasında verimli olanlarından yararlanabilmelerini sağlamak için, kâhya hangi hanlarda kalındığını, ne yenildiğini ve ne kadar para

ödendiğini iyi not edecektir. Ayrıca bir yerde uzun süre kalınıp lüzumsuz harcamalara gidilmemesi için, kâhya, genç Abderalının lüzumsuz kişilerle ahbap olmasını önleyecektir. Bir hancı veya hizmetkâr, bir şehrin yerlisi ve tarafsız kişiler olarak, kâhyaya söz konusu şehirde görülmesi gereken yerleri, oradaki sanatçı ve bilginlerin adlarını, nerede oturduklarını ve kendileriyle ne zaman konuşulabileceğini en iyi söyleyecek durumdadır. Kâhya bunları defterine kaydedecek, sonra iki üç gün içinde zamandan en iyi şekilde yararlanılarak birçok şey görülecektir."

Aksilik bu ya, tam bu bilgece yasa kaleme alındığında ve eski âdet üzere şehrin başlıca meydanlarında şarkı hâlinde okunduğunda, Abderalı birkaç pek önemli genç, ülke dışında bulunuyordu. Bunlardan biri, cimriliğiyle ve aşağılık dalaverelerle kısa sayılabilecek bir sürede büyükçe bir servet yapmış ve bu para sayesinde de, Abdera'nın en çirkin ve salak mahlûku olan kızını, yukarıda bahsettiğimiz şişko meclis üyesinin bir yeğeniyle evlendirmiş bir bakkalın oğluydu. Bir başkası, nomophylax'ın tek oğluydu ve bir an önce babasının yardımcılığına getirilebilmesi için müzik öğrenmesi zorunlu olduğundan, Atina'ya gitmesi gerekmişti. Bakkalın mirasçısı kendisiyle beraber gitmek istemişti, aklı fikri de, hizmetçi ve çiçekçi kızlarla fingirdemekti. Yasa, bu genç beylerin içinde bulunduğu özel durumu dikkate almamıştı. Bu durumda meseleye bir çözüm arandı. Yasa mı değiştirilmeliydi, yoksa senatoya dilekçe verip, uygulamada bir ayrıklık tanınması mı istenmeliydi?

Nomophylax "Hiçbiri!" dedi; bu sırada Latona bayramı dolayısıyla hazırladığı dans programını tamamlamıştı ve kendisinden pek memnundu. "Yasada değişiklik yapmak için, halkı toplantıya çağırmak gerekir; toplantı yapılırsa aramızdaki kıskanç kişiler, çenelerini açma fırsatı bulur. Ayrıklık konusuna gelince, çoğu kere yasaların bazı kişilere istisnaî durum sağlayabilmek için çıkarıldığı doğrudur. Senato benzer durumlarda herkesin emsal göste-

rerek isteyebilmeyi arzu ettiği bu hakkı kolayca verir bize, buna eminim. Ama her ayrıklık bir lütfu andırır; başımıza niye böyle bir borç alalım? Yasa uyuyan bir aslana benzer, uyandırılmazsa bir kuzunun etrafında dolaşır gibi onun etrafından emniyetle sıyrılıp geçmek mümkündür. Kim bu aslanı nomophylax'ın oğluna karşı uyandıracak kadar utanmaz veya cüretli olabilir ki?"

Bu yasa koruyucusu, gördüğümüz gibi, kanunlar ve görevi hakkında pek ince fikirlere sahip ve görevi sayesinde sahip olduğu avantajlardan pek güzel yararlanmasını iyi bilen bir adamdı. İsmi saklanmaya değer: Zyniskus'un oğlu Gryllus.

ONUNCU BÖLÜM

Demokritos Köye Çekiliyor, Abderalılar Onu Sık Sık Ziyaret Ediyor. Nadir ve Değerli Şeyler ve Ahlâk Hocalarının Masal Ülkesi Hakkında Bir Konuşma.

DEMOKRİTOS doğduğu yere döndüğünde, aklının ve gönlünün kazandığıyla, ülkesine yararlı olmayı hayal etmişti. Abderalı kafalarının böylesine feci durumda olabileceği aklının kenarından bile geçmemişti. Onların arasında şimdi geçirdiği günler ve haftalar, onları düzeltmeye kalkışmanın da boş bir çaba olacağını göstermişti kendisine. Adamların her şeyi o kadar eğriydi ki, insan düzeltmeye nereden başlayacağını bilemiyordu. Bir bozukluk, yirmi başka bozuklukla beraberdi; birine el atmakla iş bitmiyor, her şeyi altüst etmek gerekiyordu. Demokritos "Sütninesiz yaşayabilecek kadar büyümüş birkaç düzine çocuk hariç, bütün geri kalanları yeryüzünden silecek şöyle güzelce bir salgın hastalık, Abdera şehrini kurtaracak tek çare!" diye düşünüyordu, "Abderalıları kurtarmak ise mümkün değil!"

Bu düşüncelerle, onlardan kavgasız dövüşsüz ayrılıp, şehrin yakınlarındaki bir çiftliğe çekilmeye karar verdi. En sevdiği uğraşısı olan doğa araştırmalarından fırsat buldukça bu çiftlikle uğraşıyor, onu daha faydalı ve güzel hâle getirmeye çalışıyordu. Ancak ne yazık ki, çiftlik Abdera'ya fazla uzak değildi; üstelik yeri çok güzel, yolu da şöyle ufak ve hoş bir gezi için son derece uygun olduğundan, Demokritos hemen hemen her gün bir sürü Abderalının (hepsi oğul uşak, bit yavşak, akraba) ziyaretine mahkûm oluyor, havayı güzel bulan, "Şöyle bir uğrayayım dedim!" diye adamcağızın mutlu yalnızlığını rezil edip bırakıyordu.

Her ne kadar Demokritos da Abderalılar da birbirlerinden pek hoşlanmıyorlardı, ama birbirlerine karşı tepkileri farklıydı. O, canını sıkıyorlar diye Abderalılardan kaçıyordu; berikiler ise onunla konuşup vakit geçirmek için Demokritos'u arıyorlardı. Demokritos vaktini kullanmayı biliyordu, Abderalıların ise yapacak doğru dürüst işleri yoktu.

"Yalnız olduğunuz için, sizi oyalamaya geldik." dediler. "Ben kendimle beraber olunca çok iyi oyalanırım." dedi Demokritos.

Güzel Pithöka "Ama insan nasıl böyle hep yalnız olabilir?" diye haykırdı, "Bir gün bile etrafımda insan görmesem can sıkıntısından ölürdüm!"

"Yanlış söylediniz, Pithöka! 'Kendimi insanlara göstermesem ölürüm! demek istediniz!"

Biri de "Dostumuzun canının sıkıldığını da nereden çıkardınız?" dedi. "Evi nadir ve değerli şeylerle dolu. Müsaade eder misiniz, Demokritos - seyahatlerinizde topladığınız güzel şeyleri görebilir miyiz?"

Başını dinlemek için şehirden kaçmış olan zavallı Demokritos'un işkencesi işte o an başladı. Gerçekten de onun çok zengin bir doğa tarihi koleksiyonu vardı, doldurulmuş hayvanlar ve kuşlar, kurutulmuş balıklar, nadir kelebekler, istiridyeler, fosiller, taşlar gibi, doğanın çeşitli alanlarından şeyler vardı bu koleksiyonda. Abderalılar için bunların hepsi yeniydi, hepsi onları hayrete düşürüyordu. Bizim iyi kalpli doğa araştırıcımıza bir dakika içinde o kadar çok soru sordular ki, hepsini aynı anda cevaplandırmaya kalksa, mitolojideki Fama gibi sadece kulaktan ve dilden ibaret olması gerekirdi.

"Söyler misiniz şu nedir? Şunun adı ne? Şu neden böyle? Bu niye böyle?"

Demokritos bildiği, becerebildiği kadar açıkladı; ama Abderalılar hiçbir şeyi anlamamışlardı. Daha doğrusu onlara öyle geliyordu ki, o açıkladıkça daha az anlıyorlardı. Suç onun değildi!

"Harika! Olağanüstü! Fevkalâde!" - Tek söyledikleri buydu.

Demokritos ise soğukkanlı bir şekilde "Dünyadaki her şey gibi elbette!" diye karşılık veriyordu.

"Çok alçak gönüllüsünüz, yeğenimiz! Yoksa güzel zevkinizden ve uzun seyahatlerinizden dolayı daha çok övgü mü bekliyorsunuz?"

"Bunun için zahmete girmeyin, hanımlar ve beyler! Her şeyi söylenmiş kabul ediyorum."

"Ama öyle dünyayı derinlemesine gezmek de güzel bir şey olmalı!" dedi bir Abderalı.

Bir başkası "Ben tam tersini düşünüyorum!" diye atıldı. "Alın meselâ, insanın her gün karşı karşıya geleceği tehlikeleri, sıkıntıları, berbat yolları, pis otelleri, gemi kazalarını, barbar ülkelerdeki timsahları, tek boynuzluları, Zümrüdüanka kuşlarını, uçan aslanları!"

"Hem sonra," diye Abdera'nın önde gelenlerinden biri söze daldı, "dünyanın ne kadar büyük olduğunu görüp de ne olacak? Bana öyle geliyor ki, dünyayı görüp ne kadar büyük olduğunun farkına varırsam, sahip olduğum şeyler de gözüme o kadar küçük görünür ki, artık onlardan zevk alamam."

Birincisi, "İyi ama," diyecek oldu, "bir sürü insan tanımış olmayı hesaba katmıyor musunuz?"

"Ne görülecekmiş dünyada? İnsan mı? İnsan kendi ülkesinde de görüyor insanları. Her yerde aynı bizdeki gibidir insanlar."

"Aaaa, bakın ayakları olmayan bir kuş!" diye bağırdı bir genç kız o sırada.

"Ayakları yok mu? Tek bir tüyden ibaret bir kuş! Şaşılacak şey! Anlayabiliyor musunuz bunu?" dedi bir başkası.

"Lütfen sevgili Demokritos, ayakları olmadan nasıl yürüyebilir bu?"

"Tek tüyle nasıl uçuyor?"

"Asıl en görmek istediğim şey," dedi bir teyze kızı, "canlı bir sfenks! - Siz herhâlde Mısır'da pek çok sfenks görmüşsünüzdür!"

"Hindistan'daki Gymnosofistlerin karılarının, kızlarının, söylendiği gibi ... doğru mu acaba? ... - Sormak istediğimi anlıyorsunuz değil mi?"

"Hayır anlamıyorum, Bayan Salabanda!"

"Aaa, anladınız elbette! Hindistan'a gitmiştiniz, değil mi? Gymnosofist kadınlarını da gördünüz mutlaka!"

"Evet gördüm. İnanın bana, Gymnosofist kadınlarıyla Abderalıların kadınları arasında hiçbir fark yok."

"Şaka yapıyorsunuz! Ama öğrenmek istediğim bu değil. Sorduğum şey acaba doğru mu onların ... (Burada Bayan Salabanda bir elini göğsüne koydu, diğerini... kısacası, Medici Venüsü pozisyonunda durup, filozofa ne öğrenmek istediğini anlatmaya çalıştı.) Şimdi anladınız mı?" dedi.

"Evet hanımefendi. Doğa onlara da başkalarına olduğu kadar cömert davranmış. Sorunuz buydu galiba!"

"Beni anlamak istemiyorsunuz, şakacı adam! Yeterince açık söyledim zannetmiştim; öğrenmek istediğim, onların - madem açık açık söylememi istiyorsunuz, pekâlâ öyleyse - dünyaya geldikleri şekilde çırılçıplak dolaştıkları doğru mu?"

"Çıplak mı?" diye haykırıştılar Abderalı hanımlar, "Spartalı kızlardan da daha mı utanmazca yani! Kim inanır buna?"

"Hakkınız var!" dedi doğa bilgini, "Gymnosofist kadınları, Grek kadınlarının en giyinik hâllerinde olduklarından farklı değil; tepeden tırnağa kadar masumiyetlerine bürülü ve herkesin şeref duygusuyla örtülü onlar."

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Daha açık konuşmamı ister misiniz?"

"Aha, şimdi anladım sizi! Bizi iğnelemek istiyorsunuz! Bu masumiyet ve şeref sözleriyle şaka yapıyorsunuz. Gymnosofist kadınları doğru dürüst giyimli değilse, bu demektir ki, ya kendileri çok çirkindir, ya da ülkelerinin erkekleri çok soğuk."

"Her ikisi de değil. Kadınlar iyi yetişmiş, çocukları da sağlıklı ve hayat dolu; bu da babalarının lehine en iyi delil, bence!"

"Siz paradoksları seviyorsunuz, Demokritos!" dedi önde gelen kişi, "Ama beni inandıramazsınız ki, kadınları çıplak bir ülkede halkın ahlâkı temiz olabilsin."

"Ben paradoksları suçlandığım derecede sevseydim, sizin de aynı suçu işlediğinizi örneklerle kanıtlamam güç olmazdı. Ama ben Gymnosofist kadınlarının âdetlerinin savunucusu olmak istemiyorum. Akıllı Kratylus'un beni söylemeye zorladığı şey de pek benim söylemek istediğim şey değildi. Gymnosofist kadınlarında sadece şunu sezinledim: Alışkanlık ve çevre şartları, bu tarz âdetlere yol açıyor. Spartalı kızlar kısa etek giyiyor, İndus Nehri kıyısındakiler de hiçbir şey giymiyor diye, erdemlerini yedi peçeye sokanlardan ne daha ahlâksızlar, ne de daha büyük tehlikelerle karşı karşıyalar. Azgın ihtirasların sebebi nesnelerin kendisi değil, onlar hakkındaki fikirlerimizdir. Gymnosofistler için vücudun her parçası aynı derecede asil ve değerlidir; kadınlarının tek örtüsü tenleri olduğu hâlde, onları İskitlerin kaplan postuna sarılı kadınlarını gördüğü gözle görüyorlar."

"Ümit ederim ki Demokritos'un kadınlarımız üzerinde etkisi çok fazla değildir, yoksa akıllarına böyle şeyler yerleşir!" diye söylendi bir Abderalı; kürk ticaretiyle uğraşan, kaskatı namuslu biriydi kendisi.

"Ben de aynı fikirdeyim!" diye ekledi bir kumaş tüccarı.

"Ben de!" dedi Demokritos, "Kürk veya kumaş işiyle uğraşmıyorsam da."

Bu sırada, hani o canlı sfenksleri görmeyi o kadar isteyen teyze kızı, peltek peltek "Müsaade eder misiniz, bir sorum daha var." dedi, "Siz o kadar çok dolaşmışsınız dünyada; her şeyin bizdekinden farklı olduğu birçok harikulâde ülke varmış diyorlar -"

"Tek kelimesi bile doğru değil bunların," diye mırıldandı meclis üyesi, Homeros'un Jüpiter'i gibi bilgelik dolu yüce kafasındaki ilâhî saçlarını sallayarak.

Teyze kızı üsteledi: "Söyleyin, gördüğünüz ülkelerden hangisini en çok beğendiniz?"

"Abdera'dan başka bir yer beğenilebilir mi hiç?"

"Ooo! Ciddî söylemediğinizi biliyoruz. Komplimana gerek yok! Genç hanıma gerçek fikrinizi söyleyin!" dedi meclis üyesi.

"Bana güleceksiniz," diye karşılık verdi Demokritos, "ama madem arzu ediyorsunuz, güzel Klonarion, size gerçeği söyleyeyim. Doğanın, kendi işleri yanında insanların yapması gereken şeyleri de kendi üstüne aldığı bir ülkeden söz edildiğini duydunuz mu hiç? Öyle bir ülke ki, orada ebedî barış hüküm sürer, kimse uşak, kimse efendi, kimse fakir, kimse zengin değildir; altın işe yaramadığı için, ona duyulan açlık hiçbir cinayete yol açmaz; ne kılıç, ne orak bilinir orada; çalışkan, tembel için çalışmak zorunda değildir, kimse hastalanmadığından hekim yoktur; herkes arzu ettiği her şeye sahip olduğundan hâlinden memnundur, herkes hâlinden memnun olduğundan kavga olmaz; kavga olmadığı için de yargıç falan yoktur, - tek kelime ile insanların kuzu gibi sakin, tanrılar kadar mutlu olduğu bu ülkeyi duymadınız mı? - Böyle bir ülkeden haberiniz yok mu?"

"Hayır, hiç hatırlamıyorum böyle bir ülkeyi."

"Ülke diye ona denir, Klonarion! Orada hava ne çok sıcak olur ne çok soğuk, ne sel götürür ne güneş kavurur. İlkbaharla sonbahar orada gelip gitmez, Alkinos'un bahçelerinde olduğu gibi, beraberce, ebedî dostluk içinde yaşar. Dağlar, vadiler, ormanlar, çayırlar, insanın kalbi ne istiyorsa onla doludur. Ama zannetmeyin ki, insanlar orada tavşan, kuş veya balık avlama veya meyve toplama zahmetine girer veya zevk aldıkları şeyler için önce sıkıntı çekmek zorundadırlar. Hayır! Her şey kendiliğinden olur orada. Keklikler, çulluklar, doldurulmuş ve kızartılmış olarak havada uçuşur, insanlara 'Bizi lütfen yiyin, n'olur!' diye yalvarırlar; türlü türlü balıklar pişmiş vaziyette ve sostan ibaret göllerde yüzer, göllerin kenarları ise istiridyeler, börekler, pastırmalar, söğüş dillerle doludur. Tavşanlarla karacalar, birisini görür görmez koşup gelirler, derilerini çıkarıp şişe yapışırlar, iyice piştikleri zaman tabağa uzanıverirler. Her yerde kendi kendisine dolan ve kurulan masalar vardır ve yumuşak şilteli yataklar, hiçbir şey yapmamaktan yorulan insanları dinlen-

meye ve hoş bir şekilde kendilerinden geçmeye davet eder. Yatakların, divanların hemen yanından süt, bal, Kıbrıs şarabı, portakal suyu ve benzeri içecekler şırıl şırıl derecikler hâlinde akar; bu derelerin üzerine güzel ağaçlar dallarını sarkıtırlar, güllerle, yaseminlerle karışık şekilde, kadehlerle bardaklarla doludur bunlar ve bir kadeh boşaldığında hemen kendiliğinden doluverir. Ayrıca meyve yerine küçük börekler, sosisler, tatlılar, tereyağı sürülmüş ekmek taşıyan ağaçlar da vardır. Başka bazı ağaçların dallarında ise, kemanlar, arpler, gitarlar, utlar, flütler, borular asılıdır; bunlar kendi kendilerine çalıp fevkalâde bir konser verirler. Oranın mutlu sakinleri, günün sıcak saatlerini uyuyarak, akşamları dansla, şarkılarla, sohbetle geçirir, yorgunluklarını da ılık mermer hamamlarda atarlar. Görülmez eller onları yıkar, ovalar, kendi kendine dokunan yumuşak havlularla kurular, her taraflarına akşam bulutlarından damlayan harikulâde esanslar sürerler. Daha sonra bu insanlar, dolu masalar etrafındaki yumuşak koltuklara gömülür, ebedî bir dolunayın tatlı bir gündüz hâline soktuğu gece boyunca yer, içer, gülüşür, şarkı söyler, şakalaşır, öpüşürler ve daha güzeli -"

"Aaa, hadi canım siz de, benimle alay ediyorsunuz, Demokritos! Bu anlattığınız şey, küçükken sütninemden belki bin defa dinlediğim tembeller diyarı masalı!"

"Ama Klarion, siz de kabul edersiniz ki, böyle bir ülkede yaşamak iyi olurdu, öyle değil mi?"

"Bütün bunların gizli bir anlamı olduğunu fark etmiyor musunuz?" dedi bilge meclis üyesi, "Belki de en iyi şeyi tensel hazlarda arayan bazı filozoflarla ilgili bir taşlama bu!"

"Tahmininiz yanlış, Sayın Meclis Üyesi!" diye düşündü Demokritos.

"Teleklides'in Amphiktyonlar'ında altın çağla ilgili buna benzer bir bölüm vardı galiba." dedi Bayan Salabanda.

Doğa bilginimiz "Güzel Klarion'a tasvir ettiğim ülke bir taşlama eseri değil!" dedi. "Siz bilge insanlar, hepiniz kalplerinizde böyle bir ülkede yaşamayı arzu ediyorsunuz, buna çalışıyorsunuz ve Abderalı ahlâk hocalarınız da size nutuklarıyla böyle bir ülkenin tablosunu çiziyor."

Yıllardır her şeyi yarım kulakla dinlemeye ve mecliste oyunu uyuklarken vermeye alışmış olan meclis üyesi, "Bununla neyi kastettiğinizi bilmek isterim!" dedi.

"Kuvvetli ışığı seviyorsunuz anlaşılan, Sayın Meclis Üyesi!" diye karşılık verdi Demokritos, "Ama fazla ışık, göz için az ışık kadar rahatsızlık vericidir. Bana kalırsa, bu meseleleri tam görebilmek için insana en faydalı ışık, yarı aydınlıktır. Bunun da ön şartı, bir kere görme yeteneğine sahip olmamızdır. Çünkü şayet bu söz konusu değilse, on bin güneşin ışığında bir ateş böceğinin aydınlattığından daha iyi göremezdik."

Demokritos bunları söylerken, meclis üyesi, Salabanda'nın göğüslerine dalıp gitmişti ve ateş böceği kelimesini duyunca bir çeşit uykudan uyandı, "Ateş böceklerinden mi bahsediyorsunuz?" dedi, "Ben de ahlâkçılardan söz ettiğinizi zannediyordum."

"Ahlâkçılardan veya ateş böceklerinden, nasıl arzu ederseniz!" diye cevap verdi Demokritos; "Konuştuğumuz meseleyi size açıklayabilmem için söylemek istediğim şuydu: Ebedî barışın hüküm sürdüğü, bütün insanların aynı ölçüde özgür ve mutlu olduğu, iyiliğin kötülükle karışık, acının zevkle, erdemin erdemsizlikle yan yana olmadığı, sadece güzelliğin, düzenin, uyumun yaşandığı bir ülkede - tek kelimeyle, sizin ahlâkçılarınızın, bütün dünya ah böyle olsa! diye hayal ettiği bu tarz bir ülkede, ya insanların midesi ve belden aşağısı olmaması gerekirdi, ya da bu bize, (güzel Salabanda'nın iyi fark ettiği gibi) Amphiktyonlar isimli eserinden anlattığım hikâyeyi aldığım Teleklides'in tasvir ettiği bir masal ülkesidir. Tam eşitlik, var olandan tam memnun olma, daimî huzur - kısacası insanın hükümdara, rahibe, askere, meclis üyelerine, ahlâkçıya, terziye, aşçıya, hekime, cellâda ihtiyacı olmadığı 'altın devir', ancak kızarmış kekliklerin havada uçuştuğu - veya hemen hemen aynı şey - insanın hiçbir ihtiyacı olmadığı bir ülkede mümkündür. Bu bence o kadar açık ki, bunu karanlık bulana, gökteki bütün ışıklar yardıma gelse, daha fazla aydınlık sağlayamaz. Bununla beraber

ahlâkçılar dünya böyle diye kızıyorlar. Dünyanın niye başka türlü olmayacağının sebeplerini bilen dürüst filozof, bu beylerin kızgınlığını gülünç bulunca, bu sefer de ona tanrıların ve insanların düşmanıymış gibi bakıyorlar. Gerçi bu daha gülünç bir şey, ama bazen bu hasta beyler usta olmaya kalkınca, trajik sonuçlara da yol açabiliyor."

"İyi ama, ahlâkçılar ne yapsın sizce?"

"Her şeyi ondan iyi biliriz diye düşünmeden önce, doğayı biraz tanısınlar; kendi deliliklerine ve saçmalıklarına tahammül gösteren insanların deliliklerine ve saçmalıklarına karşı anlayışlı ve hoşgörülü olsunlar; bu gibi gevezeliklerle yormak veya küçültücü sözlerle kırmak yerine, güzel örneklerle hataları düzeltsinler; sebepler olmadan sonuç istemesinler, tırmanmaya başlamadan önce dağın zirvesine ulaşmamızı istemesinler."

"Bu kadar düşüncesiz birisi de zaten olamaz ki!" dedi bir Abderalı.

Demokritos cevap verdi: "Yeryüzündeki yasa koruyucuların, plâncıların, hocaların ve dünyayı düzeltmeye kalkanların onda dokuzu her zaman böyledir!"

Eğlenmeye çıkmış topluluk, doğa bilgininin havasını artık tahammül edilmez buluyordu. Ayrılıp evlerine dönmeye başladılar ve yol boyunca da akşam yıldızının ışığında ve alaca karanlıkta sfenksler, tek boynuzlular, Gymnosofistler ve masal ülkeleri hakkında çene çaldılar. Söylenen saçma sapan lâfların çeşitliliği yanında, hemfikir oldukları tek nokta, Demokritos'un acayip, kendini beğenmiş, ukalâ, başkasını azarlamaktan hoşlanan, her şeye rağmen de insanın, kendisiyle hoşça vakit geçirebildiği bir garip adam olduğuydu. "En iyi tarafı da şarabı!" dedi meclis üyesi.

Demokritos ise "Aziz Anubis!" diye düşündü yalnız kaldığında, "İnsanın zamanını bu Abderalılarla geçirmesi için neler de konuşmak gerek onlarla!"

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Abderalı Filozoflar Hakkında Birkaç Söz. Demokritos, İyi Niyetle Söylediği Birkaç Sözle Bütün Saygınlığını Kaybetme Talihsizliğine Uğruyor.

ŞİMDİYE kadar anlattıklarımızdan sonra zannedilmeye ki, istisnasız bütün Abderalılar büyük anneleri, sütnineleri ve meclis üyelerinden daha akıllı olmamak için yemin etmişlerdi. Atina'nın rakibi olarak Abdera'nın da filozofları vardı, daha doğrusu, şairleri ve ressamları benzeri filozofları. Meşhur sofist Protagoras Abderalıydı ve kendisine gerçi zekâ ve açık fikirlilik bakımından yetişemeyecek, ama kendini beğenmişlikte ve saçmalamakta onu fersah fersah aşan bir sürü talebe yetiştirmişti.

Bu efendiler gayet kolay bir felsefe tarzı kotarıp hazırlamışlardı ve kendilerine mahsus bu felsefe yardımıyla her soruya kolayca bir cevap buluyorlar, güneşin altındaki, üstündeki şeyler hakkında öylesine düzgün ifadelerle çene çalıyorlardı ki, - dinleyenler Abderalılardan ibaret olduğu sürece - masum dinleyiciler, filozoflarının söz konusu mesele hakkında kendilerinden çok daha fazla şey bildiğine kesinlikle inanıyorlardı. Aslında dinleyicilerle filozoflar arasındaki fark, aklı başında bir insanın dikkate almayacağı kadar ufaktı. Çünkü sonuçta Abderalı filozofun kullandığı bir sürü saçma sapan kelime hesaptan düşülünce, mesele hakkındaki bilgisinin, ondan en az anladığına inanan Abderalınınki ile hemen hemen aynı olduğu ortaya çıkıyordu.

Doğadaki ufak şeyleri uğraşmaya değmez saydıklarından olacak, bu filozoflar hep insan aklının ve kavrayışının sınırları ötesindeki büyük meselelerle uğraşırlardı. "Oralara kadar bizi ancak bizim gibi olanlar izleyebilir," diye düşünüyorlardı; "Abderalılara bu hususta ne söylersek söyleyelim, eminiz ki kimse bizi yalancı çıkaramaz."

Meselâ en sevdikleri tartışma konularından biri, "Dünya nasıl, niçin ve neden yaratılmıştır?" sorusuydu.

Bir filozof, "Dünya bir yumurtadan çıkmıştır." diyordu. "Esir (gök), yumurtanın beyazı, kaos sarısı idi ve gece kuluçkaya yatıp dünyayı doğurdu."[11]

Bir diğeri "Hayır, dünya ateşle suyun birleşmesinden doğmuştur." diyordu.

"Doğmuş falan değildir!" diye atıldı bir üçüncüsü. "Her şey hep şimdi olduğu gibiydi ve bundan böyle de hep öyle kalacaktır."

Bu görüş, kolaylığından dolayı Abdera'da çok beğenildi. "İnsanın kafa çatlatmasına lüzum kalmadan, her şeyi açıklıyor." dediler. Bir Abderalıya bir şeyin sebebi veya aslı sorulduğunda, alınacak olağan cevap "Hep öyle olmuştur!" olurdu; bu cevapla yetinmeyen ise kalın kafalı olarak kabul edilirdi.

Dördüncü bir filozof, "Dünya dediğiniz soğanın kabukları gibi üst üste ve çok sayıda dünyalardan oluşur." dedi.

Abderalılar, bu görüşü çok açık seçik buldular ve soğanın ne olduğunu bildiklerine göre, filozofu da iyi anladıklarına inandılar.

"Saçma!" diye haykırdı beşinci filozof, "Gerçi çok sayıda dünya vardır; ama bunlar parçalanmaz güneş zerre-

11 Diogenes Laertius'un, Deslandes'in veya Brucker'in eleştirel felsefe tarihini, Formey veya D. Baesching'in el kitaplarını incelememiş okuyucuların yanıltıcı tahminlere kapılmalarını engellemek için yazar, burada zikredilen hipotezlerin hepsinin çok saygıdeğer bir çağa ait ve kısmen de bir sürü taraftar ve savunucuya sahip olduklarını hatırlatmayı görev bilir. Bizim Demokritos'un fikri, bunların içinde muhtemelen en mantıklısı olduğundan, hiçbir taraftar bulmamıştır.

ciklerinin yavaş hareketlerinden oluşur ve on bin kere bin denemeden kötü sonuçlar çıktıktan sonra, bizimki gibi az çok mantıksal bir dünya doğarsa, talihten söz etmek yerinde olur."

"Atomları kabul ediyorum," dedi altıncı; "Ama yavaş ve yönsüz hareketi asla kabul edemem. Atomlar ya hiçbir şeydir, ya da belirli güçlere ve özelliklere sahiptirler ve birbirlerine benzeyip benzemediklerine göre, ya birbirlerini çeker, ya da iterler. Bu yüzden Bilge Empedokles (hani Etna Yanardağı'nın gerçek yapısını öğrenmek için yanardağın içine atlamak gibi parlak bir zekâ örneği gösteren adam) kin ve sevgiyi bütün birleşmelerin ilk sebepleri arasında görmüştür ve Empedokles'in hakkı vardır."

"Affedersiniz beyler, hepiniz yanılıyorsunuz!" dedi Filozof Sisamis; "Ne mistik yumurtanızdan, ne ateşle suyun birleşmesinden, ne atomlarınızdan, ne başka şeyden kıyamete kadar bir dünya doğar, ruh olmayınca! Dünya (her hayvan gibi) madde ve ruhtan oluşur. Maddeye biçim veren ruhtur, bunlar ezelden beridir birleşiktir ve nasıl parçaları birbiriyle bağlayan ruh çekilir çekilmez vücut çöküyorsa, işte öylesine, dünyanın ruhu da bütün evreni kavrayıp canlandırmak işini bıraktığı an, yeryüzü, gökyüzü korkunç, şekilsiz, karanlık ve ölü bir kitle hâline gelirdi."

"Jüpiter ve Latona bizleri korusun!" diye bağrıştı Abderalılar bunları dinleyince ve adamın böylesine korkunç bir tehdit savurduğunu duyunca dehşete kapılmadan da edemediler.

Rahip Strobylus, "Bu tehlike söz konusu değil!" diye söze karıştı, "Latona'nın kurbağaları sınırlarımız içinde olduğu sürece, Sisamis'in sözünü ettiği ruh, dünyanın huzurunu bozmaktan kaçınacaktır."

"Dostlarım!" diye haykırdı sekizinci filozof, "Bilge Sisamis'in dünya ruhu, meslektaşlarımın sözünü ettiği atomlar, soğanlar ve yumurtalarla aynı değerde. Hâlbuki bir dünyadan bahsedince, bunun yaratıcısını, bir demiur-

gosu[12] düşünmemiz gerekir: Bir bina varsa, mimarı veya hiç olmazsa ustası var demektir ve hepimizin bildiği gibi, hiçbir şey kendiliğinden olmaz."

"Ama her gün 'bu kendiliğinden olacak veya olur' gibi şeyler söyleriz." dedi Abderalılar.

"Böyle söylenir!" diye cevap verdi filozof; "Ama gerçekten böyle bir şey olduğunu hiç gördünüz mü? Gerçi arkhon'umuzun belki bin kere, 'Bu böyle olacak, yapılacak' gibi sözler ettiğini duydum. Ama boşuna bekledik. Ne öyle oldu, ne öyle yapıldı."

"Arkhon'umuzun yaptıkları bakımından doğru bu sözler!" dedi ihtiyar bir kundura tamircisi (halk arasında aklı başında biri olarak görülüyordu ve bir sonraki seçimlerde lonca başkanı olma ümidi vardı); "Ama dünyanın durumuna göre, doğanın eserleri herhâlde başka türlüdür. Dünya niçin, topraktan mantarın fışkırması gibi, kaostan çıkmış olmasın?"

"Pfriem Usta!" diye cevap verdi filozof, "Lonca başkanlığı için kendi oyumu ve bütün yeğenlerimin oylarını veririm sana. Ama lütfen benim sistemime dokunma! Elbette mantarlar topraktan ve kendiliklerinden yetişir, çünkü - çünkü - çünkü - onlar mantardır. Ama bir dünya kendiliğinden doğmaz, çünkü o bir mantar değildir. Anlayabildin mi, Pfriem Usta?"

Bütün hazır bulunan Abderalılar Pfriem Usta'ya böylece bir ders verilmesine katıla katıla güldüler. "Dünya bir mantar değildir! Bu çok açık bir şey; buna bir şey söyleyemezsin ya, Pfriem Usta!"

"Ne yapalım?" diye mırıldandı müstakbel lonca başkanı; "Ama karın beyaz olduğunu ispat edebilen beylerle yarışa girersen işte böyle olur!"

"Siyah olduğunu, demek istediniz, komşu."

"Ne dediğimi ve ne demek istediğimi biliyorum!" diye cevap verdi Pfriem; "İstediğim sadece şu ki, cumhuriyet..."

12 Demiurgos: Plato felsefesinde evreni yaratan, yaratıcı tanrı. (ç.n.)

"Sağlayacağım on dört oyu unutma, Pfriem Usta!" diye bağırdı filozof.

"Pekâlâ, pekâlâ, hepsi iyi hoş! Ama bir demiurgos - bunun söylenişi demagogu andırıyor; ben ne demagog istiyorum, ne demiurgos! Ben özgürlük taraftarıyım; gerçek Abderalılar şapkalarını sallar ve benim peşimden gelir!"

Ve Pfriem Usta çekip gitti, (çünkü okuyucu, bütün bunların, Abdera'nın büyük salonunda konuşulduğunu kendiliğinden anlamıştır) ve her yerde ona eşlik eden birkaç işsiz serseri onu izledi.

Fakat filozof, onun gidişini hiç fark etmemiş gibi konuşmasına devam etti: "Bir demiurgos, bir yapı ustası veya nasıl adlandırırsanız adlandırın, öyle biri olmadan, bir dünya kurulmaz. Ancak, dikkat edin, dünyayı kurup kurmamak veya ne biçimde kurulacağına karar vermek, demiurgos'un işiydi; şimdi bakalım, o bu işe nasıl başladı. Maddeyi son derece yoğun kristalden muazzam bir kütle olarak tasavvur edin, demiurgos da elinde elmastan kocaman bir çekiçle bu kütleyi bir darbede sayısız parçacıklara bölmüş, parçalar boşlukta milyonlarca mile saçılmıştır. Elbette ki bu sayısız küçük kristal parçaları çeşitli şekillerde kırılmıştı; bunlar elmas çekici darbesinin şiddetiyle binlerce şekilde birbirlerine çarpar, her yönden çarpışır ve sürtünürken, her biçimde sayısız cisim ortaya çıktı: Üçgen, dörtgen, sekizgen, çok kenarlı ve yuvarlak cisimler. Yuvarlaklardan su ile, incelmiş sudan başka bir şey olmayan hava, üçgenlerden ateş, geri kalandan da yeryüzü ortaya çıktı. Bildiğiniz gibi bu dört unsurdan da doğa dünyadaki bütün cisimleri oluşturur."

Abderalılar "Harikulâde, harikulâde! Ama anlaşılabiliyor!" diye bağrıştılar. "Bir kristal parçası, elmastan bir çekiç ve kristali, parçalarından başka zahmete lüzum kalmadan bir dünyanın doğacağı şekilde ustaca ufalayan bir demiurgos! Gerçekten insanın görebileceği en akıllıca hipotez ve bu arada insanın kendisinin bulabileceği kadar da basit."

Filozof, kendinden memnun bir tebessümle, "Bu basit varsayım yardımıyla, evrendeki her şeyi açıklıyorum." dedi.

"Bir arı yuvası bile açıklanamaz bununla!" diye haykırdı dokuzuncu bir filozof. Daimonax adlı bu adam, o ana kadar meslektaşlarının iddialarını sessizce, ama küçümseyici bir tebessümle dinlemişti. "Bu evren gibi böylesine büyük, böylesine güzel, böylesine harikulâde bir eseri meydana getirebilmek için başka güçler ve düzenlemeler gereklidir. Ancak son derece mükemmel bir akıl bunu plânlayabilirdi; uygulama için daha düşük seviyede ustalar yeterli olabilirdi. Plânlayıcı, uygulamayı ast durumdaki çeşitli tanrı sınıflarına bıraktı, her sınıfa çalışacağı sahayı gösterdi, kendisi ise, bütünün kontrolü ile yetindi. Yıldızların, yeryüzünün, bitkilerin, hayvanların, havadaki ve sudaki her şeyin aslını atomlarla, sempatilerle, yavaş hareketle veya bir çekiç darbesiyle izaha kalkışmak gülünçtür. Unsurların içinde hüküm süren, göğün tabakalarını çeviren, organik cisimleri oluşturan, doğaya ilkbaharda çiçekli elbise ören, sonbaharda meyveleri kucağına döken daimonlardır. Bu teoriden daha kolay kavranacak ve daha hoş bir teori olabilir mi? Her şeyi açıklıyor bu, her etkiyi ona uygun sebebe bağlıyor. Bu teoriyle, başka bir sistemde açıklanamayan doğa sanatını ve bir Zeuxis'in veya Parhasius'un biraz boyalı toprakla nefes kesici bir manzarayı veya Diana'nın yıkanışını nasıl yaratabileceklerini aynı şekilde kolayca kavramak mümkün oluyor."

"Bu felsefe denilen şey de ne kadar güzel!" dedi Abderalılar. "Tek kusuru, bu kadar çok sayıda güzel teori arasında seçimin zor olması."

Bu arada, her şeyi daimonlarla izah eden Pythagorasçı, en şanslı durumdaydı. Şairler, ressamlar ve sanat tanrıçalarının koruduğu bütün diğer sanatçılar, başlarında Abdera'nın bütün kadınları olduğu hâlde, daimon fikrini kabul ettiler; ancak şu şartla ki, daimonları herkes hoşuna gittiği şekilde güzel biçimlere sokabilecekti.

Rahip Strobylus, "Felsefeden hiçbir zaman fazla hoşlanmadım, hem de sebebim var!" dedi, "Ama mademki Abderalılar nesnelerin nasılı, niçini hakkında kafa yormaktan vazgeçemiyorlar, bu durumda Daimonax'ın sistemine karşı itirazım çok daha az; bana öyle geliyor ki, bazı sınırlamalarla bu teorinin hemen hemen her şeyle uyuşması-"

"Oho, dünyadaki her şeyle uyuşur bu teori!" dedi Daimonax; "Onun güzel yanı da bu ya!"

Sonunda Demokritos söz aldı: "Dinlediğimiz bu güzel ve eğlendirici şeylerden sonra, siz sevgili dostlarıma benim önemsiz fikrimi de söyleyeyim mi? Sizin niyetiniz, gerçekten çevrenizdeki nesnelerin özünü, niteliğini öğrenmekse, bana öyle geliyor ki, yolunuzu çok fazla uzatıyorsunuz. Dünya pek büyüktür. Bulunduğumuz bakış noktasından ona, ülkelerine ve başkentlerine bakınca öylesine geniştir ki, içimizden birinin çıkıp, doğduğu köy dışında hiçbir yeri, sınırları bile tanımazken, bir ülkenin haritasını tek başına çizmeye kalkmasına aklım ermez. Bana kalırsa, kozmogonilerle, kozmolojilerle uğraşacağımıza, oturup gözlemler yapmalıyız, meselâ bir örümcek ağının oluşumunu incelemeliyiz. Hem de bunu aklın zorladığı beş duyu ile bulunabilecek her şeyi bulana kadar. İnanın bana, bunda da yapacak çok işiniz olacaktır. Ama buna karşılık göreceksiniz ki, tek bir örümcek ağı, doğanın büyük sistemi ve onun yaratıcısı hakkında size, uyku ve uyanıklık arasında kendi beyninizden ördüğünüz o güzelim dünya sistemlerinden çok daha fazla bilgi verecek, sizin çok daha uygun kavramlara ulaşmanızı sağlayacaktır."

Demokritos bunu ciddî olarak söylemişti; fakat Abdera'nın filozofları, onun kendileriyle alay etmek istediğini düşündüler. Biri, "Bu adam hava hareketleri bilgisinden anlamıyor." dedi. Öbürü, "Hele fizikten hiç!" diye ekledi. "Şüpheci - ana itkilere inanmıyor - dünya ruhuna - demiurgosa - tanrımıza inanmıyor!" dedi üçüncü, dördüncü, beşinci, yedinci. Ve Rahip Strobylus, "Devlette böyle insanlara yer vermemeli!" diye onları tamamladı.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Demokritos Abdera'dan Biraz Daha Uzaklaşıyor. Yalnızlığında Uğraştığı Şeyler. Abderalılar Onun Büyücü Olduğundan Şüpheleniyorlar. Abderalı Hanımlarla Bu Konuda Yaptığı Bir Deney.

HER şey bir yana, Demokritos kelimenin en gerçek anlamında bir insanseverdi. Çünkü insanlık konusunda iyi düşüncelere sahipti ve hiçbir şey onu kötülüğü önlemek veya iyilik yapmak kadar memnun edemezdi. Gerçi bir dünya vatandaşının karakterinin bazı ilişkileri de kapsadığına, bir çatışma durumunda diğer ilişkilerin bunlar karşısında geri çekilmesi gerektiğine inanıyordu. Ama bir Abdera vatandaşı olarak, vatanının durumu karşısında ilgisiz kalmayacak kadar ülkesine bağlı olduğuna ve elinden geldiğince onun ilerlemesine katkıda bulunması gerektiğine de inanıyordu. Ne var ki, insan başkalarına ancak onların anlayabilecekleri ve lâyık oldukları kadar iyilik yapabilir. Bu yüzden Demokritos, Abderalıların kendisine çıkardıkları sayısız engeller yüzünden, yeteneklerinin o derece dar sınırlar içine hapsedildiğini gördü ki, kendisinin bu ufak devlette muhtemelen en lüzumsuz insanlardan biri olduğunu düşünmeye başladı. "Bu insanların en fazla akla ihtiyacı var, benim onlara sağlayabileceğim en iyi şey, onları akıllandırabilmek." diye düşünüyordu; "Ama Abderalılar özgür insanlar; eğer akıllı olmak istemiyorlarsa, kim onları buna zorlayabilir ki?"

Abderalılar, Abderalılar olarak kaldığı sürece, mevcut şartlarda onlar için pek bir şey yapamadığı için, hiç olmaz-

sa kendisini emniyete almaya çalışmakta ve dünya vatandaşlığı görevlerini yerine getirmek için ayırmak zorunda olduğunu düşündüğü zamandan mümkün olduğu kadar büyük kısmını kurtarmakta kendini haklı görüyordu.

O zamana kadarki sığınağı ya Abdera'dan yeterince uzak olmadığından ya da yeri ve diğer hoş ve rahat yönleri yüzünden Abderalılara çok çekici geldiğinden, Demokritos şehir dışında yaşadığı hâlde, etrafı hep onlarla dolu oluyordu. Bu yüzden bir iki saat daha uzak bir yere, çiftliğinin bir kısmını oluşturan bir ormana çekildi ve ormanın en kuytu yerinde ufak bir ev yaptırdı. Bu evde, filozofun ve şairin asıl unsuru olan yalnızlık ve sükûnet içinde artık bütün vaktini doğa araştırmaları ve gözlemleri ile geçirebiliyordu.

Bazı araştırıcılar - bunların Abderalı olup olmadıklarını burada ele almıyoruz - bu Grek Bacon'unun yalnız başına çalışmaları hakkında garip, ama kendileri bakımından doğal bazı fikirlere kapıldılar. Borrichius, "Bilgelerin taşı konusunda çalışıyordu, herhâlde onu buldu ve altın yapmaya başladı." dedi. Kanıtı da, Demokritos'un taşlar ve madenler hakkında bir kitap yazmış olmasıydı.

Demokritos'un çağdaşları ve hemşehrileri Abderalılar daha da ileri gittiler; tahminleri - ki Abderalı kafalarında bunlar derhâl kesin gerçekler olarak kabul edildi - aynı Borrichius'unki kadar sağlam temellere dayanıyordu. Onlara göre, Demokritos'u Pers büyücüleri eğitmişti.[13] Kendisi yirmi sene doğu ülkelerinde dolaşmış, Mısırlı rahiplerle, Keldanilerle, Brahmanlarla, Gymnosofistlerle ahbaplık etmiş ve hepsinin sırlarını öğrenmişti; gezilerinden binlerce gizemli nesne getirmişti ve bir tanesi bile bir Abderalının aklına gelmeyecek on bin şey biliyordu. - Bütün bunlar bir araya getirilince, Demokritos'un bir büyü üstadı ve büyü

13 Pers Kralı Serhas (Xerxes), Greklere karşı seferi sırasında Abdera'da birkaç gün Demokritos'un babasının evinde kalmıştı. O zaman bir delikanlı olan Demokritos'u pek beğendi ve eğitilmesi için de yanındaki büyücülerden birkaçını orada bıraktı. - Diogen, Laert.

ile ilgili bütün sanatlarda üstat olduğunun delili değil miydi? Saygıdeğer Pater Delrio'ya kalsa, İspanya'yı, Portekiz'i ve Algarbia'yı böyle bir delilin yarısı yüzünden kül hâline getirirdi.

Ama bizim hoş Abderalıların elinde bilgin hemşehrilerinin büyü yaptığına dair daha sağlam kanıtlar vardı. Demokritos güneş ve ay tutulmalarını, ürünün kötü olacağını, salgın hastalıkları ve başka olacak şeyleri önceden söyleyebiliyordu. Peşinden koşulan bir kızın el falına bakmış, baştan çıkacağını; bütün hayatı uykudan ve yiyip içmekten ibaret bir meclis üyesine de hazımsızlıktan öleceğini söylemişti ve her iki kehaneti de doğru çıkmıştı! Çalışma odasında içleri acayip işaretlerle dolu kitapları vardı. Bazıları, onun kuş ve hayvan kanı ile muhtemelen büyülü işler çevirdiğine şahit olmuştur; bazıları da onu şüpheli otlar kaynatırken görmüştü. Birkaç genç de Demokritos'u gece geç vakit solgun mehtapta mezarlar arasında otururken gördüklerini iddia ediyordu. "Onu korkutabilmek için en korkunç kılıklara girdik!" diyordu bu gençler. "Boynuzlar, keçi ayakları, ejderha kuyrukları, şeytan ve hortlağa benzemek bakımından hiçbir şeyimiz eksik değildi; hatta burnumuzdan ve kulaklarımızdan duman püskürtüyor ve Herakles'i korkudan kadın yapacak kadar gürültü çıkarıyorduk. Ama Demokritos bize aldırmadı ve biz işi epeyce uzatınca da sadece 'Eee, bu çocuk oyunu daha sürecek mi?' dedi."

"İşte açıkça görülüyor ki, adam tekin değil, birkaç tahtası da eksik! Dedi Abderalılar. "Cinler, hortlaklar onun için yeni bir şey değil, onların ne olduğunu iyi biliyor!"

Rahip Stobylus, "O kesinlikle bir sihirbaz!" dedi, "Ona daha fazla dikkat etmeliyiz!"

İtiraf etmek gerekir ki, Demokritos ya ihtiyatsızlığından, ya da (daha inanılır olan bu) hemşehrilerinin düşüncelerine pek aldırmadığından, bu tarz ve başka kötü söylentilere fırsat verecek işler yapıyordu. Gerçekten de insan bir süre Abderalılarla yaşayınca, ister istemez onların üstüne git-

mekten kendini alamazdı. Aşırı meraklılıkları ve safdillikleri bir yandan, kendi zekâlarına olan sarsılmaz inançları öte yandan, insanı âdeta onlara bir oyun oynamaya kışkırtıyordu. Ayrıca insanın onların yanında kapıldığı can sıkıntısını ortadan kaldıracak tek yol da buydu. Demokritos da çoğu kere bu durumda bulunuyordu ve Abderalılar onun alayla söylediği her şeyi harfi harfine ve gerçek anlamda alacak kadar şapşal olduklarından, dünyada Demokritos hakkında tutarsız bir sürü fikir ve masal dolaşır oldu ve ölümünden asırlarca sonra bile bunları başka Abderalılar gerçek olarak kabul ettiler veya bunlar haksız yere Demokritos'a yüklendi.

Demokritos çeşitli bilimler yanında fizyonomi ile de uğraşmış ve kısmen kendi gözlerine, kısmen de başkalarının gözlemleri sonucu kendisine anlattıklarına dayanarak, bir teori oluşturmuştu. Teorisinin uygulaması hakkında da (bize öyle geliyor ki, gayet akıllıca), bunun şiir sanatı veya başka herhangi bir sanat teorisi ile aynı nitelikte olduğunu söylüyordu. Çünkü nasıl biri sadece kuralları öğrenerek iyi bir şair ve sanatçı hâline gelemezse, buna karşılık ancak doğuştan dehasının, devamlı araştırmalarının, sebatla çalışmasının ve uzun denemelerinin kendisini şair ve sanatçı yaptığı insan, sanatının kurallarını doğru anlayacak ve uygulayacak beceri ve yeteneğe sahip olabilirse; aynı şekilde bir insanın dış yapısına bakıp iç yapısını ortaya çıkarma sanatı teorisi de sadece gözlem yapabilme ve ayırt edebilmede büyük beceri sahibi insanlar için faydalıdır, başkaları için ise son derece belirsiz ve aldatıcı bir şeydir, diyordu. Bu yüzden de, gizli bilimlerden veya felsefenin büyük sırlarından biri olarak bu teorinin sadece az sayıda "epopt" (gözleyici) tarafından incelenmesini istiyordu.[14]

Mesele hakkında bu tarz düşünüşü, Demokritos'un bir şarlatan olmadığını ispat ediyordu; ama Abderalılara göre bu, sadece onun bilimini esrarlı hâle soktuğuna delildi. Bu

14 Pek zor sınavlardan geçerek Eleusis'teki büyük sırları görmelerine izin verilenlere epopt=gözleyici deniyordu. (ç.n.)

yüzden de, söz bu konudan açılınca, ona takılmaktan, hatta onun canını sıkmaktan bıkmıyorlar, ille de kendilerine bu konuda bir şeyler anlatmasını istiyorlardı. Bilhassa Abderalı hanımlar bu konuda pek meraklıydı. Durmadan öğrenmek istedikleri de, bir erkeğin sadık olup olmadığının hangi belirtilere göre anlaşılabileceği, Krotonalı Milon'un[15] burnunun ve başka yerlerinin çok büyük olup olmadığı, âşık olan insanın renginin mutlaka soluk mu olduğu gibi şeylerdi. Bu tarz yüzlerce soruyla Demokritos'un sabrını o derece zorladılar ki, sonunda bu Abderalı hatunlardan kurtulmak için onları biraz korkutmayı düşündü.

"Herhâlde hiç aklınıza gelmemiştir ki," dedi Demokritos, "kızların gözünde bakire olup olmadıklarını gösteren bir belirti vardır."

"Gözde mi?" diye bağrıştı Abderalı hanımlar; "Olamaz bu! Niçin gözde olsun hem de?"

"Gerçekten öyle!" diye cevap verdi Demokritos; "İnanın bana, bu belirti sayesinde genç ve yaşlı pek çok güzelin sırrını, onlar bunu kendiliklerinden anlatmadan keşfetmem mümkün oldu!"

Bunları söylerken üzerindeki emin hava, bazı hanımların renginin atmasına sebep olmuştu; gene de (cinslerinin ortak güvenliğinin söz konusu olduğu hâllerde birbirlerini içtenlikle destekleyen) hanımlar, Demokritos'un sözde sırrının uyduruk olduğunda büyük bir hararetle ayak dirediler.

Filozof bunun üzerine, "Madem inanmıyorsunuz, o hâlde daha fazla anlatmak zorundayım." diye devam etti. "Güzel hanımlar, doğa böyle sırlarla doludur; zahmetine değmese, böyle sırları öğrenmek için Etiyopya'ya, Hindistan'a kadar gider miydim hiç? Kadınları bildiğiniz gibi çıplak dolaşan Gymnosofistler bana çok şey ifşa ettiler."

15 Graeculiler bu adamın inanılmaz kuvveti ve iştahı hakkında hayret verici şeyler anlatıyorlar, meselâ bir keresinde iyi besili bir öküzü sırtında üç yüz adım taşımış, daha sonra bir yumrukta öldürmüş ve bir günde de oturup yemiş.

"Meselâ?"

"Meselâ, bir koca olsam, bilmeyi arzu etmeyeceğim bir sır!"

"Ha ha, Demokritos'un niye evlenmek istemediği ortaya çıkıyor!" diye güzel Thryallis bağırdı.

"Sanki bilmiyoruz." dedi Salabanda, "Onun biz Grek güzellerine karşı kayıtsız olmasının sebebi Etiyopyalı Venüs'ü işte! - Ama şu sırrınız, Demokritos, iffetli kulaklara açılamaz mı bu?"

Doğa bilgini, "Açılabileceğine delil olarak," dedi, "bu sırrı buradaki bütün güzellere açacağım. Bir kadının uyurken kalbindeki her şeyi yüksek sesle anlatmasını sağlayacak şaşmaz bir usul biliyorum."

"Hadi siz de!" diye bağrıştı hanımlar, "Bizi korkutmak istiyorsunuz siz; ama biz öyle kuru gürültüye pabuç bırakmayız."

"Korkutmak da nerden çıktı?" dedi Demokritos, "Söz konusu olan, sadece her namuslu kadına, kocasının bilmemesi gereken bir sırrı olmadığını gösterme fırsatı veren bir usul!"

"Usulünüz evli olmayanlarla da ilgili mi?" Bunu soran, böyle bir soru soramayacak kadar gençlikten ve çekicilikten oldukça uzaklaşmış bir Abderalı hanımdı.

"On yaşından seksen yaşına kadar etkili." diye cevap verdi Demokritos.

Mesele ciddîleşmeye başlamıştı. Yasa yazıcılarından birinin karısı, "Herhâlde şaka söylüyorsunuz!" dedi, ama bunu söylerken de içinden, tersinin doğrulanmasından korkuyordu.

"Denemek ister misiniz, Lysistrata?"

"Denemek mi? - Niçin olmasın? - Ama büyülü bir şey olmaması şartıyla. Cinlerinizle, tılsımlarınızla zavallı bir kadına istediğiniz her şeyi söyletirsiniz siz."

"Ne cinler, ne tılsım söz konusu. Her şey doğal yoldan olacak. Kullandığım usul, dünyanın en basit şeyi."

Hanımlar kendilerini zorlayarak cesur olduklarını göstermeye çalışıyorlar, ama bu arada da müthiş huzursuz oldukları belli oluyordu; bu da filozofumuzu pek eğlendiriyordu. "Sizin herkesle alay eden biri olduğunuzu bilmesek ... iyi ama, nasıl bir şey bu usulünüz?"

"Söylediğim gibi, dünyanın en basit şeyi. Uyuyan bir kadının göğsüne ufacık zararsız bir şey koyuluyor - bütün sır bundan ibaret; ama inanın, mucizeler yaratıyor! Kadının kalbinin en ücra köşesindekini bile anlattırıyor!" Bu sözlerden sonra, topluluktaki yedi hanımdan sadece birinin yüzü ve tavırları değişmemiş, önceki gibi kalmıştı. Bu durumda belki onun yaşlı veya çirkin ve hatta pek erdemli olduğu düşünülecektir; hiçbirisi bunların! Bu hanım sadece sağırdı.

"Size inanmamızı istiyorsanız, Demokritos, usulünüzü söylersiniz."

"Onu ancak güzel Thryallis'in kocasına söyleyebilirim." dedi muzip bilginimiz.

Şair Hagedorn, karısı güzel olan bir körün çok mutlu olduğunu söyler; güzel Thryallis'in kocası ise kör değildi, ama son derece mutluydu. Evinde her zaman nezih bir topluluğa veya en azından Abdera'da öyle adlandırılan bir kalabalığa rastlanırdı. Adamcağız herkesin kendisiyle ahbaplıktan ve misafirlerine okuduğu şiirlerden pek hoşlandığını zannederdi. Aslında yazdığı berbat manzumeleri pek fena okumayacak kadar bir yeteneği vardı ve bunları büyük bir coşku ile okuduğundan, dinleyicilerinin mısralara dikkat edeceklerine, güzel Thryallis ile cilveleştiklerinin pek farkına varamazdı. Kısacası, Meclis Üyesi Smilax, karısının erdemine toz kondurmazdı, çünkü kendisini pek üstün görür ve beğenirdi. Bu yüzden de hiç tereddüt etmeden, sırrı öğrenmek üzere kulağını uzattı.

Filozof onun kulağına "Yapılacak şey," diye fısıldadı, "bir kurbağanın dilini uyuyan karınızın sol göğsü üzerine koymaktan ibaret. Ama kurbağanın dilini koparırken baş-

ka parçaları da koparmayın sakın, sonra da kurbağayı suya geri atın,"

"Bu o kadar fena bir şey değilmiş," dedi Smilax yavaşça, "ama yazık ki, biraz sakıncalı! Rahip Strobylus ne der bunu duyarsa?"

"Bunun için endişelenmeyin," diye cevap verdi Demokritos; "bir kurbağa Latona demek değildir, bırakın Rahip Strobylus ne isterse söylesin. Hem zaten kurbağayı da öldürmüyorsunuz ki."

"Bunu başkalarına da anlatabilir miyim?" diye sordu Smilax.

"Elbette! Topluluktaki bütün erkekler öğrenebilir bunu; herkes de korkusuzca bütün tanıdıklarına nakledebilir; ancak tek şart şu; kimse karısına veya sevgilisine anlatamaz!"

Abderalı hanımcıklar neye inanacaklarını, ne yapacaklarını bilemez hâldeydiler. Bu iş onlara olmayacak bir şey gibi görünmüyordu; hem zaten bir Abderalıya herhangi bir şey olmayacak gibi görünür müydü ki? - Kocaları ve sevgilileri de pek huzurlu değildi; hepsi bu yolu hemen denemek istiyor, mutlu Smilax dışında hepsi de bu yüzden arzu ettiğinden daha fazla şey öğrenmekten korkuyordu. Güzel Thryallis kocasının yanaklarını sıcak bir şekilde okşayarak,"Beni iyi bilirsin kocacığım," dedi, "böyle bir denemeye lüzum yok nasıl olsa, öyle değil mi?"

Lagiska, "Benimki hele bir denemeye kalksın!" dedi, "Deneme demek şüphelenmek demektir. Karısının namusundan şüphelenen bir adam da..."

"Şüphelerinin doğru olduğunu görme tehlikesiyle karşı karşıya olan bir adamdır." diye tamamladı Demokritos, çünkü onun cümlesini yarım bıraktığını görmüştü. - "Ama söyleyeceğiniz neydi, güzel Lagiska?"

"Siz bir kadın düşmanısınız!" diye haykırdı bütün Abderalı hanımlar; "Ama unutmayın, burası Trakya'dır, Orpheus'un başına gelenleri de aklınızdan çıkarmayın!"

Bu gerçi şaka gibi söylenmişti, ama içinde ciddiyet de vardı. Elbette insan gereksiz yere uykularının kaçmasını istemez. Filozofumuz da şakanın sonuçlarını tahmin etmiş olmalıydı ve onun da böyle bir şey istememesi doğaldı. Gerçekte bu mesele yedi hanımı o derece huzursuz etti ki, o gece hiçbiri gözünü kırpmadı ve bu sözde sır ertesi gün bütün Abdera'ya yayıldığı için, peş peşe günlerce kimse uyuyamaz oldu!

Bir süre sonra kadınlar geceleri kaçırdıklarını gündüzleri telâfi etme yoluna gittiler. Bazıları gündüz uyuduklarında gizli ilâcın, aynı gecede olduğu gibi uygulanabileceğini akıllarına getirmediklerinden, yatak odalarının kapısını kilitlemeyi unutmuşlardı; böylece erkekler ummadıkları anda kurbağa dillerini kullanma fırsatı buldular. Lysistrata, Thryallis ve onlar gibi bu konuda en tehlikeli durumda olan birkaç hanım, kolayca tahmin edilebileceği gibi, ilk başarılı denemelerin yapıldığı kişilerdir.

Ama bu sayede de kısa sürede Abdera yeniden sükûnet buldu. Bu hanımların beyleri, iki üç kere bu usule başvurup bir netice alamayınca koşarak filozofa geldiler ve bunun anlamını sordular. - "Ya öyle mi?" dedi o da, "Demek kurbağa dili tesirini gösterdi. Karılarınız bir şey itiraf etti mi?" - "Tek kelime bile söylemedi," dedi Abderalılar. - "Çok iyi! Çok iyi!" diye cevap verdi Demokritos, "Sevinin işte, daha ne istiyorsunuz? Uyurken kalbi üzerinde bir kurbağa dili bulunan bir kadın ağzını açıp bir şey söylemiyorsa, demek ki itiraf edeceği bir şeyi de yoktur. Çok şanlısınız beyler, kutlarım sizi! Hepiniz evlerinizde kadınların Phönix'ine sahip olmakla övünebilirsiniz."

Artık bizim Abderalılar dünyanın en mutlu insanları olmuştu! Geldikleri gibi hızla evlerine koştular, şaşkın karılarını kucakladılar, onları öpücüklere boğdular ve yaptıklarını açık yürekle anlattılar, "Biz sizin namusunuzdan zaten emindik ama, şimdi büsbütün eminiz!" diye mutluluklarını dile getirdiler.

Kadıncağızlar kulaklarına inanamadılar önce. Ama Abderalı olmalarına rağmen, kendilerini çabucak toplayacak kadar akılları vardı ve kocalarına, kendilerinden böyle nezaketsiz bir şekilde şüphe etmiş oldukları için şiddetle bağırıp çağırdılar. Bazıları gözyaşı bile döktü; ama hepsi de namuslarının böyle umulmadık şekilde onaylanmasına son derece sevinmişti ve mutluluklarını gizlemekte güçlük çekiyordu. Gerçi hepsi, öyle uygun düştüğü için Demokritos'a kızıyor gibi yapıyordu, ama bu güzel hizmeti dolayısıyla yine hepsi de içlerinden onu kucaklamak istiyordu. Aslında o, şakasıyla bambaşka şeyler amaçlamıştı. Ama bu bir masum şakanın sonuçları bile, Abderalılarla şaka yaparken çok dikkatli olması gerektiğini ona öğretmişti.

Dünyada her şey çok yönlüdür; nitekim filozofumuzun niyetinin aksine Abderalılara yaptığı fenalıktan, kurbağa dilleri etkili olsaydı beklenebileceğinden daha iyi bir sonuç ortaya çıktı. Erkekler kadınları sınırsız güvenle, kadınlar da erkekleri tatlılıkları ve neşeleriyle mutlu ettiler. Dünyanın en mutlu evlilikleri Abdera'daydı artık. Hâlbuki Abderalıların alınları ancak başkalarınınki kadar düz ve Abderalı hanımların kulakları ve dilleri ancak başkalarınınki kadar temizdi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Demokritos Abderalı Hanımlara Kuş Dili Öğretiyor.
Bu Arada Kızların Nasıl Terbiye Edildiğine Bir Örnek.

ABDERALILAR şehirlerinin etrafını çok sayıda parkla güzelleştirmişlerdi. Bir keresinde bir bahar akşamı filozofumuz yanında bir grupla böyle bir parka gitmişti. (Aslında güzelleştirmişler miydi? - Gerçekte hayır. Çünkü Abderalılar doğanın sanattan güzel olduğunu, yapaylaştırmak ile güzelleştirmek arasında bir fark olduğunu nereden bileceklerdi? - Ama bunu şimdilik bir tarafa bırakalım.)

Topluluktakiler bir kameriyede çiçekli çimenler üzerine daire hâlinde oturmuştu. Yakınlardaki bir ağaçta bir bülbül şakıyordu. On dört yaşlarında genç bir Abderalı kız, bu havada öbürlerinin duymadığı şeyler duyuyor gibiydi. Demokritos işin farkındaydı. Kızın yüz hatları yumuşaktı, gözlerinde ışık vardı. "Yazık ki sen de bir Abderalısın!" diye geçirdi içinden Demokritos. "Abdera'da hassas bir ruh neye yarar ki? Sadece mutsuz eder seni! Ama gene de tehlike yok! Annenin ve ninenin terbiye edeceğiz diye bozmadıklarını, arkhonlarımızın ve meclis üyelerinin oğulları, onlardan kalanı da kız arkadaşların mahvedecekler nasıl olsa. Dört yıla kalmadan sen de öbür Abderalı kadınlar gibi olup çıkacaksın; kalbinin üzerindeki kurbağa dilinin hiçbir anlamı olmadığını öğrenince de..."

"Ne düşünüyorsunuz bakalım, güzel Nannion?" diye sordu kıza.

"O ağaçların altına otursam da, şu bülbülü rahatsız edilmeden dinlesem diye düşünüyorum."

"Aptal kız!" diye parladı kızın annesi, "Hiç bülbül dinlemedin mi sen?"

Küçük Nannion kızarak bakışlarını indirdi ve sustu.

"Nannion'un hakkı var." dedi güzel Thryallis, "Ömrüm boyu bülbülleri dinlemeye bayıldım. Öyle bir ateşle öterler, nağmelerinde öyle kendilerine has bir şey vardır ki, hep söylemek istediklerini anlamayı arzu etmişimdir. Herhâlde dünyanın en güzel şeylerini anlatıyorlardı. Siz, Demokritos, siz ki her şeyi bilirsiniz - bülbüllerin dilinden anlamaz mısınız?"

Filozof her zamanki ağır hâliyle, "Bilmez olur muyum?" dedi, "Hem de bütün kuşların dillerini bilirim üstelik!"

"Ciddî misiniz?"

"Her zaman ne kadar ciddî olduğumu bilirsiniz."

"Ah ne kadar hoş! Haydi, bize bülbülün dediklerini tercüme etsenize! Nannion'u öylesine duygulandıran neydi acaba?"

"Güzel Thryallis, bunu Grekçeye çevirmek zannettiğiniz kadar kolay değil. Dilimizde o kadar sevgi ve ateş dolu tabir yok ki."

"Ama hem kuşların dilini anladığınızı söylüyorsunuz, hem de duyduklarınızı Grekçe olarak söyleyemiyorsunuz. Nasıl olur bu?"

"Kuşlar da Grekçe bilmiyor, ama birbirlerini anlıyor."

"Siz de bizimle hep alay eden pek uçarı bir insansınız, ama gene de kuş değilsiniz!"

"Abdera'da insan yakınındakiler hakkında ne kadar da kolayca kötü şeyler düşünüyor! Ancak cevabınız daha fazla açıklama yapmamı gerektiriyor. Kuşlar birbirlerini ancak aynı cinsten yaratıklar arasında söz konusu olabilen belirli bir sempati yoluyla anlarlar. Öten bir bülbülün çıkardığı her ton, bir duygunun canlı ifadesidir ve bunu duyan bülbülde de doğrudan doğruya aynı duyguyu uyandırır. Yani iç duygusuyla öbürünün ne demek istediğini anlar; ben de onu aynı şekilde anlıyorum işte."

"Ama bunu nasıl beceriyorsunuz?" diye birkaç Abderalı hanım birden sordu.

Demokritos her şeyi anlattıktan sonra sorulan bu soru tam Abderacaydı ve o da zevkini çıkarmadan bunu onların yanına bırakamazdı. Bir an düşündü.

O sırada küçük Nannion yavaşça, "Ben onu anlıyorum," dedi.

"Onu anlıyorsun, öyle mi küçük ukalâ!" diye haşladı annesi, "Anlat bakalım, neymiş anladığın?"

Zavallı kızcağız, "İfade edemem," dedi, "ama bana hissediyorum gibi geliyor."

Annesi, "Görüyorsunuz," dedi, "daha çocuk bu. Çok çabuk boy attı, bu yüzden herkes onu kız kardeşim zannediyor. Ama ufak bir kızın çocukça lâflarıyla uğraşmayalım, daha ne dediğini bile bilmiyor."

"Nannion duygulu bir kız!" dedi Demokritos, "Kalbinde doğadaki dillerin anahtarını bulmuş ve belki de bundan bazılarından çok anlıyor, meselâ..."

"Aman beyefendi, rica ederim bu küçük kaçığı böyle konuşup daha kibirli yapmayın! Zaten ukalânın ve saygısızın biri!"

"Aferin!" diye düşündü Demokritos, "Böyle devam edin! Ancak bu şekilde giderse küçük Nannion'un kafası ve kalbi için ümit doğacak."

Niçin ve nasıl olduğunu bilmeden, Nannion'un annesi olmak gibi fark edemediği bir şeref sahibi olan Abderalı hanım, "Sadede gelelim!" dedi, "Kuşların dilini nasıl olup da anladığınızı anlatıyordunuz."

Abderalı kadınlara haksızlık etmemek için söyleyelim ki, onlar Demokritos'un kuşların dilini anlamak konusunda söylediklerini sadece böbürlenme ve palavra olarak kabul etmişlerdi. Ama bu konuşmanın devamı onlar için de sadece eğlendirici olacaktı. Çünkü en sevdikleri şey, sfenksler, deniz adamları, falcı kadınlar, cüce cinler, karakoncoloslar ve bunun gibi, önce inanmadıkları ama içlerinden gene de

inandıkları şeyler hakkında konuşmaktı; kuşların dili de bu sütuna giriyordu.

Demokritos, "Bu bir sır!" dedi, "Memphis'te Mısır'ın sırlarını öğreten başrahip anlattı bana. Uzun boylu, zayıf, çok uzun isimli, isminden uzun, beline kadar inen bembeyaz sakalı olan bir adamdı. Sivri külâhı ve yerleri süpüren kaftanı ile onu o resmî, mehabetli ve esrarlı hâlinde görseniz, başka bir dünyadan gelmiş zannederdiniz."

Abderalı hanımların merakı fark edilir derecede atmıştı. Biraz gerideki Nannion sol kulağı ile bülbülü dinliyor, arada sırada da filozofa şükranını ifade eden bakışlarla bakıyordu; o da, kızın annesi göğsünü incelediği veya köpeğini öptüğü anlarda, bu bakışlara cesaretlendirici bir tebessüm ile cevap veriyordu.

Demokritos, "Bütün sır şundan ibaret:" diye konuşmasını sürdürdü; "Yıldızların belirli bir durumunda, adlarını veremeyeceğim yedi kuşun kafası kesilir, özel olarak açılan bir çukura kanları akıtılır, çukurun üstü defne yaprakları ile örtülür ve gidilir. Yirmi bir gün geçince gelinir, çukur açılır, içinden acayip biçimde ufak bir ejderha çıkarılır; o karışık kanın ürümesinden oluşmuştur bu yaratık."[16]

"Bir ejderha mı?" diye hayretle bağrıştı hanımlar.

"Bir ejderha, ama bir yarasa büyüklüğünde. Bunu alıp doğruyorsunuz, üzerine biraz sirke, zeytinyağı, biber do-

16 Doğa ve sanat tarihi eserlerinde doğru ile yanlışı karmakarışık biçimde anlatan Plinius, onuncu kitabının 499. bölümünde gayet ciddî olarak şöyle yazıyor: "Demokritos bir yazısında bazı kuşlardan bahsetmiş; bunların kanı karıştırılınca bir yılan ortaya çıkıyormuş, bunu yiyen de (Sirkeyle mi, yağla mı? Onu söylemiyor.) o saat kuşların birbirlerine ne söylediklerini anlarmış." Plinius, Demokritos'un eserlerinin böyle saçmalıklarla dolu olduğunu iddia ederek yazılarını eleştiriyor. Fakat Gellius (Noct. Atticar. L. X. Cap. 12) bizim filozofu haklı olarak savunuyor. Abderalılar Demokritos'un ciddî olarak söylediğini şaka, şaka olarak anlattığını ciddî kabul etmişlerse, bunda onun suçu nedir? Ayrıca ölümünden sonra Abderalı kafaların, onun aklına bile getirmediği binlerce saçmalığı onun adına ve onun şöhretini kullanarak başka Abderalılara satması nasıl önlenebilirdi?

laştırıyorsunuz ve son lokmaya kadar yiyorsunuz. Yatağa girip üstünüzü örtüyorsunuz ve aralıksız yirmi bir saat uyuyorsunuz. Uyanınca giyiniyorsunuz, bahçenize veya ormana gidiyorsunuz, bir anda etrafınızı kuşlar sarıyor, sizi selâmlıyor ve siz de ömrünüz boyu saksağan, kaz ve hindiymişsiniz gibi onların dilini ve şakalarını anlıyorsunuz."

Demokritos bunları o kadar rahat ve ciddî bir şekilde anlatmıştı ki, Abderalı hanımlar inanmamazlık edemediler, çünkü (onlara göre) bu iş gerçek olmasa, bu kadar ayrıntılı bir şekilde anlatılamazdı. Ancak şimdi de her şeyi öğrenmek için yanıp tutuşuyorlardı.

"İyi ama," dediler "hangi kuşlar gerekli bu iş için? Serçe mi, ispinoz mu, bülbül mü, saksağan mı, bıldırcın mı, karga mı, kızkuşu mu, baykuş mu? Ejderha nasıl bir şey? Kanatları var mı? Kaç tane? Rengi sarı mı, yeşil mi, mavi mi, yoksa gül rengi mi? Ateş püskürüyor mu? Dokununca ısırıyor mu? Yoksa sokuyor mu? Tadı iyi mi? Hazmı kolay mı? Yanında ne içmeli?" Bilginimiz her taraftan yağan bu sorulardan o derece bunaldı ki, bu işten en kolay kurtulmanın çaresi, bütün hikâyeyi uydurduğunu itiraf etmek, diye düşündü ve her şeyi anlattı.

Ama "Bizi kandıramazsınız!" diye haykırdı Abderalı hanımlar, "Sırrınızı öğrenmemizden korkuyorsunuz. Ama inanın, size rahat yüzü göstermeyeceğiz! Ejderhayı görmek, ona dokunmak, onu koklamak, tatmak, derisiyle kemikleriyle yemek istiyoruz. Söyleyin bakalım, niye olmazmış bu?"

İKİNCİ KİTAP

HIPPOKRATES ABDERA'DA

BİRİNCİ BÖLÜM

Demokritos'un Karakteri ve Felsefesi Hakkında Konu Dışı Birkaç Not. Lütfen Okumadan Geçmeyiniz.

DEMOKRİTOS'un, meraklı kadınları başından nasıl savabildiğini bilmiyoruz. Bu örnekler, masum doğa bilgininin adının, saf hemşehrilerine yutturduğu masallara bizzat inanan bir Abderalıya çıkmasına nasıl fırsat yarattığını yeterince gösteriyor. Onu bu şekilde suçlayanların dayanakları, Demokritos'un yazılarıdır. Fakat Vitruvius ve Plinius'tan çok önce, sözde onun yazdığı, önemli başlıklar taşıyan çok sayıda sahte eser ortalıkta dolaşıyordu. Bu tarz sahtekârlığın sonraki çağlarda işsiz Graeculiler için ne kadar olağan bir şey olduğu malûmdur. Boş kafaların perişan eserleri ancak Hermes Trismegistus, Zoroaster, Orpheus, Pythagoras ve Demokritos gibi saygıdeğer isimler altında satılabiliyordu. Bu da bilhassa İskenderiye Felsefe Okulu, büyüyü herkesin saygı duyduğu bir şey hâline soktuktan, bilgililere de cahiller nazarında sanki ruhlar dünyasının anahtarını bulmuş, çok kudretli, mucizeler yaratan, dünyada sırrını çözmedikleri hiçbir şey kalmamış insanlar olma saygınlığının tadını tattırdıktan sonra oldu. Abderalılar Demokritos'un adını büyücüye çıkarmışlardı, çünkü bir insanın büyücü olmaksızın onların bilmediği o kadar şeyi nasıl bilebileceğini akılları almıyordu. Daha sonraki sahtekârlar da, Demokritos'un adını kullanıp, kendi çağ-

larındaki aptallardan kazanç sağlamak için birtakım büyü kitapları yazdılar.

Aslında Grekler, filozofları ile alay etmeye bayılırlardı. Şakacı, komik Aristophanes kalkıp, Sokrates'in bulutları tanrıçalar olarak kabul ettiğini, bir pirenin kaç pire ayağı yüksekliğe sıçrayabileceğini ölçtüğünü,[17] tefekküre daldığında yer çekimi fikirlerini emmesin diye kendisini bir sepetle bir yere astırdığını vs. anlatarak Atinalıları uyutmaya çalışıyor, onlar da Sokrates'e katıla katıla gülüyor, kendilerine her zaman hakikati ve çoğu kere de hiç hoş olmayan şeyleri söyleyen Aristophanes denen bu adamın, hiç olmazsa sahnede basmakalıp lâflar etmesini pek eğlendirici buluyorlardı. Ya Diogenes! Sokrates'in taklitçileri arasında orijinaline en fazla benzeyen bu adama, gülmeyi o kadar seven halk ne kadar kötü davranmıştır! Coşkun Platon ve derin fikirli Aristoteles bile suçlamalardan kurtulamadılar, birçok kişi onları sıradan kişiler gibi göstermeye kalktı. Abderalılar arasında akıllı olmak cüretini gösteren adamın da, daha iyi bir talihe mazhar olmadığına şaşmamalı bu durumda!

Demokritos, hepimiz gibi gülerdi ve Korinth'te, İzmir'de, Syrakus'da veya dünyanın herhangi başka bir yerde yaşa-

17 Sokrates'in Aristophanes'in böyle bir şakasına yol açacak bazı sözler söylemiş olması gerçekten mümkündür. Herhâlde büyüklük ve küçüklük kavramlarının tartışıldığı bir toplulukta, büyük ve küçük denilen şeylerden mutlak değerler olarak bahsetmenin yanlışlığına, bir şeyin büyük ve küçük olmasının ölçeğe bağlı olduğuna işaret etmiştir. Alaycı üslûbuyla da şöyle demiş olmalıdır: Bir pirenin sıçrayışını, Attika arşını ile ölçmek yanlış olur, havada takla atan bir insanın sıçrayış hızı ile pirenin sıçrayış hızını karşılaştırmak gerekirse, ölçü olarak insanlara mahsus ölçü (ayak) değil, pirenin ölçüsü (pire ayağı) esas alınmalı; ancak bu şekilde pirenin hakkı gözetilmiş olur - ve buna benzer şeyler. Muhakkak dinleyiciler arasında bir Abderalı vardı ve bunu filozofun ağzından kaçmış büyük bir saçmalık olarak kendi uslûbunda başkalarına anlattı. Aristophanes gerçi Sokrates'in saçma bir şey söylemeyeceğini kavrayacak kadar zekiydi; ama onun mesleğinde ve filozofu gülünç hâle sokmak niyetindeki bir insan, zevk ve zekâ konuları hariç, diğer bakımlardan oldukça Abderalı olan Atinalıları bir an için güldürmek hususunda böyle bir fırsatı kaçıramazdı.

mış olsaydı, sebepli olsun, tabiatı öyle olduğundan olsun, insanların delilikleri karşısında ağlamaktansa gülmeyi tercih eden her normal insan kadar gülerdi. Ama o Abderalıların arasında yaşıyordu. Bu iyi insanlar da durmadan öyle şeyler yaparlardı ki, insan ya gülmek, ya ağlamak, ya da içerlemek zorunda kalırdı ve bir Phokion'un kaşlarını çatabileceği, bir Cato'nun bağırıp çağırabileceği, bir Swift'in kamçıya sarılacağı durumlarda, Demokritos gülüyordu. Abdera'da uzunca bir süre kalış, onun mizah anlayışını da değiştirmiş olabilirdi. Fakat bazı şeyleri abartmaktan hoşlanan bir şairin onun hakkında iddia ettiği gibi[18] aklı başındayken hep kahkahayla güldüğünü, hiç olmazsa bunu, kimse nesir hâlinde söyleyemezdi.

Ama Demokritos, hakkındaki bu sözlere göz yumabilir, zaten Seneca gibi öylesine övülen bir filozof bile, dostumuza bu noktada hak veriyor, hatta onu taklit edilmeye değer buluyor, şöyle diyor:

"Çabalarımızla ilerlememiz o yönde olmalı ki, çoğunluğun delilikleri ve kusurları bize nefret edilecek şeyler gibi değil, gülünç olarak görünmeli; bu hususta Herakleitos yerine Demokritos'u örnek alırsak, daha doğru hareket ederiz. İnsanlar arasında Herakleitos ağlar, Demokritos gülerdi; birincisi bütün yaptıklarımızda sadece perişanlık ve sefalet, öbürü oyun, oyuncak görürdü. Ama insanın yaşayışına gülerek bakmak, ona sırıtmaktan daha sevimli bir şeydir ve insan soyuna, gülenin, onu acınacak bulandan daha fazla hizmeti dokunduğunu söyleyebiliriz. Çünkü gülen, bize her şeye rağmen biraz ümit bırakmaktadır; öbürü ise, düzeltebileceğine inanmadığı şeyler hakkında çocuk gibi ağlamaktadır. Ayrıca, bütüne bir baktığında gözyaşlarına engel olamayandan çok, kahkaha atmaktan kendini alamayanın ruhu daha yücedir. Çünkü böylece başkalarına, onları en şiddetli hırslara atacak kadar büyük ve önemli görülen şey-

18 Perpetuo risu pulmonem agitare solebat, Denekritus. - Juvenal. Sax. X. 33.

lerin, onda heyecanlarının ancak en ufağını ve soğukkanlısını uyandırabileceğini göstermiş olmaktadır."[19]

Bu arada bana öyle geliyor ki, Sofist Seneca'nın hükmü mantıklıdır; ama gene de gerekçelerini o kadar uzaktan almasa ve yapay antitezlere tıkıştırmasaydı herhâlde daha iyi ederdi. Fakat, daha önce de söylediğimiz gibi, Demokritos'un Abderalılar arasında yaşamış ve Abderalılara gülmüş olduğu gerçeği, söz konusu ithamı (ne kadar mübalâğalı olursa olsun), bilgemize yüklenen suçlar arasında en tahammül edilir hâle sokmaktadır. Homeros, tanrıları bile çok daha az gülünç bir şeye, Olympos sakinleri arasında barışı sağlamak gibi gayet iyi bir niyetle içki sunuculuğu yapan Vulkan'ın topallığına "bitmeyen kahkahalarla" güldürür! Ama Demokritos'un kendisini bile bile kör ettiği iddiası ve "Bunu niye yapmış olsun?" diye sorulduğunda ileri sürülen sebep, eserlerine el atmış olanlar cephesinde, bunların kafalarında pek şeref bahşetmeyen bir eğilime işaret eder.

Nasıl bir eğilime mi? Bunu size söyleyeceğim, sevgili dostlarım ve Tanrı lütfetsin de, boşuna söylemiş olmayayım!

Söz konusu olan, bir büyük adam hakkında, onun beş duyusu sağlam herhangi bir insanın bile söyleyemeyeceği ipe sapa gelmez saçma sapan şeyler söylediğini iddia eden

19 Seneca bunun hemen peşinden, insanlar arasındaki âdetlere ve hatalara yumuşak bir şekilde ve itidali bozmadan tahammül etmenin, onlara gülmekten veya ağlamaktan daha iyi ve bir bilgeye daha yaraşır bir şey olduğunu söylüyor. Bana öyle geliyor ki, bu daha iyiden daha iyisinin de olduğunu kolayca bulabilirdi. Niye hep gülmeli, hep ağlamalı, hep kızmalı veya hep lâkayt olmalı? Bazı delilikler vardır, gülünçtür, başka bazıları insanseverleri üzecek kadar ciddîdir; bazıları karşısında azizler bile infiale kapılabilir; bazıları ise insanın zayıflığı ile ilgilidir denip, mazur görülebilir. Bilge ve iyi bir insan, şahsa, nesneye, mekâna ve zamana göre güler, gülümser, acır veya gözyaşı döker, mazur görür veya affeder. Bütün antitezleriyle Seneca'dan daha yaşlı, daha akıllı ve daha iyi olan Hz. Süleyman, gülmenin ve ağlamanın, sevmenin ve nefret etmenin, terbiye etmenin ve salıvermenin zamanı ayrıdır diyor.

her salağı ve her kötü niyetli serseriyi reddedilemez bir şahit olarak gösterme şeklindeki acınacak eğilimdir.

İnsan doğasını küçük görenlerin iddia ettiği şekilde bu eğilimin son derece yaygın olduğuna inanmak istemiyorum; ama, tecrübe göstermektedir ki, büyük adamların akıllarını hedef alarak ortaya atılan küçük anekdotlar, çoğu insan tarafından kolayca kabul görmektedir. Belki de bu eğilim, aslında güneşte lekeler keşfeden astronomi uzmanlarının sevincinden daha kötü değildir. Bu lekelerin keşfini o kadar hoş karşılatan, belki de bunun hiç beklenmeyen ve kavranmayan bir şey oluşudur. Ayrıca, büyük bir adamın saçmaladığını uyduran zavallıların, onu (akıllarınca) yücelttiklerini zannetmelerine de oldukça sık rastlanır. Filozofumuzun gönüllü körlüğü konusunda da pek çok Abderalı kafasında vaziyet böyle olmuş olmalıdır.

Demokritos daha derin düşünebilmek için kendi gözünü kör etmişmiş. Bunda şaşılacak ne varmış, kendi kendini isteyerek sakatlayan başka insanlardan haberimiz varmış ya! Kombabus meselâ veya Origenes...

Pekâlâ! - Kombabus ve Origenes kendilerinden birer parça kopardılar, hem de (mecbur kalındığında) hemen herkesin, Argus kadar çok gözleri olsa bile bütün gözlerini uğruna feda edecekleri organlarını. Ama onların çok önemli gerekçeleri vardı. Hayatını kurtarmak için insan neleri feda etmez ki! Hele bir hükümdarın gözdesi olarak kalabilmek, hele hele bir pagode olabilmek (tanrısal olarak görülüp sayılabilmek) için insan neler yapamaz, nelere razı olmaz ki! - Demokritos'un ise böylesine kuvvetli bir gerekçesi olamazdı. Bir metafizikçi veya şair olsaydı, eh o zaman bir şey söylenemezdi; çünkü bunlar işlerinde göze fazla ihtiyaçları olmayan insanlardır ve çoğu kere hayal güçleriyle çalışırlar. Körlük de buna yardımcı bile olabilir. Ama hiç duyulmuş mudur ki, bir doğa gözlemcisi, bir analizci, bir astronom, daha iyi gözlem ve analiz yapabilmek, yıldızları daha iyi inceleyebilmek için kendi gözlerini oysun?

Bunun abesliği o kadar aşikârdır ki, Tertullianus, filozofumuzun yaptığı iddia edilen bu işi başka bir sebebe bağlıyor. Ama yerin dibine batırmak istediği filozofları, içi saman dolu korkuluklar hâline sokmak mecburiyetinde olduğuna inanmasaydı, ileri sürdüğü bu sebebin de aynı derecede saçma olduğunu görürdü. Tertullianus, "Demokritos hangi kadını görse, onu elde etmek isterdi; bundan kurtulabilmek için kendi gözlerini kör etti." diyor. Perikles çağında yaşamış bir filozof için çok makul ve âlâ bir sebep doğrusu! Solon'dan, Anaxagoras'tan, Sokrates'ten daha akıllı olduğu gibi bir düşünceye asla kapılmamış olan Demokritos'un da, böyle bir yola başvurmaya çok ihtiyacı vardı sanki! Doğrudur, Sokrates'in (Demokritos'un da muhakkak bildiği, - çünkü aynısını kendisine söyleyecek kadar aklı vardı -) tavsiyesi, aşkın gücüne karşı pek bir işe yaramıyordu. Bütün hayatını hakikati araştırmaya hasretmek isteyen bir filozofun da, böylesine zalim bir ihtirastan kendini koruması çok önemliydi.

Ama Demokritos'un, hiç olmazsa Abdera'da bu konuda korkacak bir şeyi yoktu. Gerçi Abderalı hanımlar pek güzeldi; fakat lütufkâr doğa, vücutça çekiciliklerine karşı panzehir olarak onları tam bir aptallıkla bezemişti. Abderalı bir hanım çok güzeldi - ağzını açmadığı veya insan onu ev kılığında görmediği sürece! Abderalı olmayan dürüst bir erkekte, en fazla en fazla üç gün süreyle ihtiras uyandırabilirdi böyle bir hanım. Üç günlük bir aşk da Demokritos gibi birisinin felsefe yapmasını o kadar az etkilerdi ki, biz tersine bütün doğa araştırmacılarına, analizcilere, ölçme uzmanlarına ve astronomlara, mideyle ilgili şikâyetlere karşı mükemmel bir ilâç olarak bu yola sık sık başvurmalarını naçizane tavsiye ederdik. Ama bu beyler, böyle bir tavsiyeye ihtiyaçları olmayacak kadar akıllıdır nasıl olsa. Demokritos'un bu ilâcın tesir gücünü, tanıdığımız Abderalı bir güzelde deneyip denemediği konusunda elimizde belgeli bilgi olmadığından, bu konuda kesin bir şey söyleyemiyoruz. Fakat böylesine zararsız yaratıkların eline düşmemek veya onlara fazla esir

olmamak için, hele onların gözünü çıkarmayacaklarından kesinlikle eminken, kendi gözlerini oyacak kadar zayıf olduğuna, Tertullianus istediğince inansın; biz buna inanacak başka birinin çıkacağına asla inanmıyoruz.

Fakat bütün bu saçmalıklar, insan aklının tarihi konusunda topladığı malzeme ile büyük hizmette bulunan birisinin, "Demokritos'un Felsefesi" adını verdiği eserle karşılaştırılınca hiç değerinde kalıyor. Olympia'daki büyük mabedin sözde kalıntıları diye çeşitli yerlerden toplanan bir yığın moloz, taş ve sütun parçasına bakıp, bunların gerçekten bu tapınağın enkazı olduğunu kesinlikle söylemek güç olurdu. Peki bir adam çıksa, bu enkazı acele ile becerebildiği kadar üst üste koysa, biraz harçla birbirine tuttursa, temelsiz, plânsız, simetrisiz, güzellikten ve büyüklükten uzak böylesine perişan ve uydurma bir eseri Olympia mabedi diye tanıtmaya kalksa, ne düşünürdünüz onun hakkında?

Aslında, Demokritos'un bir sistem kurmuş olması pek muhtemel değildir. Hayatını gezilerle, gözlemlerle ve denemelerle geçiren bir insan, genellikle gördüklerini mükemmel sistemli bir öğreti hâline getirecek kadar uzun yaşayamaz. Bu bakımdan da, Demokritos'u (her ne kadar yüz yaşına kadar yaşadığı söyleniyorsa da) ölümün erken yakaladığı ileri sürülebilir. Fakat, bütün Eski Çağ yazarlarının ağız birliği ile belirttiği gibi, keskin zekâlı ve hakikati yakıcı bir susamışlıkla arayan böyle bir adamın, saçmalığı apaşikâr bir şeyi iddia etmiş olması her türlü ihtimalden uzaktır. "Demokritos," deniyor, "dünyanın varlığını boşlukla, atomlarla ve zorunluluk veya kaderle izah ediyordu. Doğayı seksen yıl sorguya çekti, ama o, yaratıcısının kimliğini, plânını, gayesini söylemedi. Atomların tek çeşit hareketli olduğunu ileri sürdü, paralel hatlarda hareket eden unsurlardan kıyamete kadar herhangi bir cisim oluşamayacağını fark edemedi. Atomların benzerlik kanunlarına göre birleştiklerini kabul etmedi; hem dünyanın bir bütün olduğunu iddia etti, hem dünyadaki her şeyi sonsuz derecede hızlı, ama hedefsiz bir hareketle izah

etti, vb." Bu ve buna benzer manasız sözler ona mal ediliyor, Stobaeus, Sextus, Censorinus gibi yazarlar şahit gösteriliyor, ama aklı başında bir adamın (Demokritos böyle biri olarak gösterildiği hâlde!) böylesine acayip fikirler ortaya atmasının mümkün olup olmadığı umursanmıyor. Elbette büyük dâhilerin de diğer insanlar gibi yanılması veya yanlış sonuçlar çıkarması mümkündür; ancak böyle hatalara düşmelerinin, o küçük ruhlu insanların arzu ettiklerinden çok daha nadir olduğunu itiraf etmek gerekir. Ama bazı saçmalıklar vardır ki, ancak geri zekâlının biri öylesini düşünebilir veya söyleyebilir, nasıl ki bazı alçaklıkları da ancak serserinin biri yapabilirse. En iyi insanlarda bile bazı anormalliklerle karşılaşılabilir ve en bilge insanlar bile bazen geçici bir göz kararmasının kurbanı olabilir; fakat bu, akıllı bir adam hakkında, onun çoğunlukla, özellikle en salakların bile bütün akıllarını topladıkları durumlarda, kesinlikle aklı başında bir adam gibi davranacağını iddia etmeyi engellemez.

Bu genel kural, doğru kullanıldığında, bizi hayatta bazı acele hükümlerden ve hakikat ile peşinden önemli sonuçlar getiren dış görünüşü karıştırmaktan kurtarmada yardımcı olabilir. Ama Abderalılara asla yardımcı olmadı. Çünkü bir kuralın uygulanması için bir şey gereklidir - onların sahip olmadığı bir şey. Adamcağızlar, aklı başında insanlarınkinden çok farklı bir mantıkla işlerini yürütmeye çalışıyorlardı. Kafalarında öyle bazı kavramlar birbirleriyle bağlanmıştı ki, yeryüzünde hiç Abderalı olmasaydı, bu kavramlar ebediyen birbirine yanaşamazdı. Demokritos, nesnelerin doğasını inceliyordu ve bazı doğa olaylarının sebeplerini Abderalılardan biraz daha önce fark ediyordu: O hâlde o bir büyücüydü - Abderalılara göre. Her şey hakkında onlardan başka düşünüyor, başka ilkelere göre yaşıyor, zamanın onların anlayamayacağı şekilde, kendi başına geçiriyordu: O hâlde çatlağın biriydi. Adam, her şeyi okumuş incelemişti; sonunun talihsiz olması için mümkün olan her şeyi yaptılar. Her yerdeki ve her çağdaki Abderalılar işte hep böyle sonuçlar çıkarırlar!

İKİNCİ BÖLÜM

Demokritos Ağır Bir Suç İşlemekle İtham Ediliyor. Bir Akrabası Onu, Aklının Başında Olmadığını İleri Sürerek Mazur Gösteriyor. Rahip Strobylus'un Hazırladığı Fırtınayı Demokritos Zamanında Önlüyor.

"DEMOKRİTOS'tan bir haber var mı?" diye Abderalılar birbirlerine soruyorlardı. "Tam altı haftadır kimse onu görmemiş. - Kimse onu yakalayamıyor; ona rastlasanız bile, bakıyorsunuz derin düşüncelere dalmış, yarım saat önünde durup ona bir şey anlatıyorsunuz, sonra çekip gidiyorsunuz, farkına bile varmıyor. Ya kedilerin köpeklerin bağırsaklarını karıştırıyor, ya ot falan kaynatıyor, ya da elinde büyük bir körükle büyülü bir ocağın önünde durup altın yapıyor veya daha kötü şeyler. Gündüzleri keçi gibi Haemus'un en dik kayalıklarına tırmanıyor. Sözde ot toplamak içinmiş, sanki daha yakınlarda ot yokmuş gibi. Ya geceleri! En aptal mahlûklar bile rahatlarına bakarken, o bir İskit kürküne bürünüp bir boruyla yıldızları inceliyor." "Hah hah ha, bundan delice bir şey rüyada bile görülemez!" diye güldü kısa boylu ve şişman meclis üyesi.

Abdera Arkhonu, "Her şeye rağmen adama yazık!" dedi, "İtiraf etmek gerekir ki, pek çok şey biliyor."

"İyi ama, devletin kazancı ne bundan?" diye bir başka meclis üyesi söze karıştı; kendisi birtakım projelerle, reform önerileriyle, zaman aşımına uğramış haklara sahip olarak devletten tatlı kârlar edinmişti ve Abdera onun bütün projeleri, hak aramaları ve reformları ile yüz drahmi

bile kazanmadığı hâlde, yanaklarını şişire şişire Abdera'ya yaptığı hizmetlerle övünürdü.

"Doğrusu," dedi bir başkası, "onun bilim dediği şeyler oyuncaktan ibaret; esaslı hiçbir şey yok! En küçük şeylerde en büyük!"

"Hele o tahammül edilmez kibri! Her şeye itiraz hastalığı! İnsanı illet eden ukalâlığı, her şeyi eleştirmesi, alaycılığı!"

"Berbat zevkleri!"

"Müziğin m'sinden bile anlamaz!" dedi nomophylax.

"Hele tiyatrodan hiç!" diye bağırdı Hyperbolus.

"Kasidenin ne olduğundan habersiz!" dedi Physignatus.

"Şarlatanın biridir, palavracının tekidir!"

"Üstelik dinsiz de!" diye haykırdı Rahip Strobylus; "Tepeden tırnağa kadar dinsiz, hiçbir şeye inanmayan, kutsal bir şey tanımayan bir adam! Bir sürü kurbağanın canlı canlı dilini kopardığını ispat edebiliriz her an!"

Birisi, "Hatta bazılarını canlı canlı parçaladığı söyleniyor!" dedi.

"Doğru mu bu?" diye Strobylus dehşetle haykırdı; "İspat edilebilir mi bu? Adil Tanrıça Latona! Bu lânet felsefe bir insanı nerelere götürüyor, bakın! Ama söyleyin, ispat edilebilir mi bu?"

"Duyduğumu naklediyorum," dedi beriki.

"Bunun soruşturulması gerek!" diye bağırdı Strobylus; "Yüce Arkhon! Basiretli Beyler! Latona adına sizden bunu talep ediyorum. Bu mesele soruşturulmalı!"

Devletin önde gelenlerinden ve filozofun akrabası ve muhtemel mirasçısı Thrasyllus, "Soruşturmaya ne lüzum var?" dedi. "Olay doğru. Ama bu bir şey ispat etmez ki! Maalesef uzun zamandır zavallı yeğenimin aklının pek yerinde olmadığını tespit ettim. Demokritos fena bir insan değildir; tanrılara hakaret etmez; ama bazen kendinde olmadığı zamanları vardır. Bir kurbağayı parçalamışsa,

onun adına yemin ederim ki, kurbağayı kedi zannettiği için yapmıştır bunu!"

"Bu daha kötü ya!" dedi Strobylus.

"Gerçekten, kellesi ve evi bakımından daha kötü bu." diye devam etti Thrasyllus. "Zavallı adam öyle bir durumda ki, artık ilgisiz kalamayız. Ailesi devletten yardım istemek zorunda. Demokritos artık servetini bizzat yönetmekten âcizdir. Birisinin kendisine vasi tayin edilmesi lâzım."

"Mesele buysa..." dedi arkhon ciddî bir ifadeyle ve sustu.

"Ekselânslarına mesele hakkında daha fazla bilgi sunmayı şeref sayacağım." dedi Meclis Üyesi Thrasyllus.

"Nasıl?" diye haykırdı kalabalıktan birisi. "Demokritos'un aklı başında değil miymiş? Sayın Abderalılar, ne yaptığınızı iyi düşünün! Bütün Yunanistan'a rezil olacaksınız, herkes size gülecek! Hebrus'un iki tarafında Demokritos'tan daha akıllı biri varsa, ben de kulaklarımı keserim! Dikkatli olun, beyler! Mesele düşündüğünüzden de naziktir."

Okuyucular şaşırmıştır belki - ama bu mucizeyi hemen açıklayalım onlara. Bunu söyleyen bir Abderalı değildi, Syrakuslu bir yabancı ve (Abderalı meclis üyelerinde saygı uyandıran yönü de) kısa bir süre önce bu devletin başkanlığına yükselmiş yaşlı Dionysius'un yakın bir akrabası idi.

Arkhon ona, "Başka bir şey yoksa meseleyi büyütmeyeceğimizden emin olabilirsiniz." dedi.

"Asil Syrakuslunun yeğenim hakkında açıkladığı güzel düşüncelerden ben de mutluluk ve şeref duydum!" dedi Thrasyllus. "Bunları ben de onaylamayı ne kadar isterdim. Demokritos'un aklının yerinde olduğu anlar bulunduğu gerçek; herhâlde beyefendi kendisiyle böyle bir anında konuşmuş olacak. Ama maalesef - bu anlar o kadar nadir ki..."

"O hâlde bu nadir anlar Abdera'da çok uzun olmalı!" diye sözünü kesti Syrakuslu.

"Saygıdeğer ve akıllı beyler!" dedi Rahip Strobylus, "Keyfiyet ne olursa olsun, lütfen düşünün ki, söz konusu olan canlı canlı doğranmış bir kurbağadır! Mesele çok mühimdir ve ben soruşturma açılmasını talep ediyorum. Latona ve Apollon şahittir ki, eğer korkarsam..."

"Sakin olun Başrahip!" dedi arkhon - lâf aramızda; arkhon'un kendisinin de Latona'nın kurbağaları hakkında Abdera'da düşünülmesi gerekenden farklı ve pek iyi olmayan şeyler düşündüğünden şüpheleniliyordu; "Kutsal gölün bakıcıları tarafından senatoya yapılacak ilk başvuruda, kurbağaların gördükleri zulmün cezası verilecektir!" diye devam etti.

Syrakuslu, Demokritos'a hemen toplantıda konuşulanları aktardı. O da kâhyasını çağırdı, "Kümesteki en yağlı ve körpe tavusu kesip şişe geçir, pişince de bana haber ver!" diye talimat verdi.[20]

Aynı akşam Strobylus masaya oturduğunda, kızarmış tavus kuşu, Demokritos'un hediyesi olarak, gümüş bir tepsi içinde önüne kondu. Kapak kaldırıldığında, tavusun yüz altın darikle doldurulmuş olduğu görüldü, "Adamın aklı o kadar da bozuk değilmiş!" diye düşündü Strobylus.

20 Burada metne bir hata girdiği anlaşılıyor. Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu işgalinden önce Yunanistan'da tavus kuşu bilinmezdi. Asya'dan Avrupa'ya daha sonra getirildi ve başlangıçta o kadar nadirdi ki, Atina'da tavusları para karşılığı seyrettirirlerdi. Ancak kısa sürede (komedya yazarı Antiphanes'in deyişiyle) bıldırcın gibi harcıâlem oldu. Roma'nın zenginlik döneminde orada pek çok tavus yetiştirildi ve bunlar, Roma sofralarının vazgeçilmez süsü oldu. Buffon'un Yunanlıların hiç tavus kuşu yemediklerine dair iddiasını hangi kaynağa dayandırdığını bilemiyorum; şair Alexis'ten Athenaeus'taki bir bölümün bunun tersini ispat ettiğini bilmesi gerekirdi. İskender'den önce Avrupa'da tavus olmasaydı, Demokritos'un da Rahip Strobylus'a kızarmış tavus kuşu göndermesi söz konusu olamazdı; bu takdirde, bilginin diğer garip ender şeyler yanında Hindistan'dan tavusu da getirdiğini kabul etmek gerekirdi. Bunu niçin kabul etmeyelim? Ayrıca üzerlerindeki Juno tasvirinin yanında bir tavus kuşu bulunan eski Samos paraları da bu güç sorundan kurtulmada yardımcı olurdu - eğer zahmete değseydi.

Önlemin etkisi hemen görüldü. Başrahip, tavus kuşunu âfiyetle ve büyük bir zevkle yiyip bitirdi, üstüne şarabını içti, yüz dariki kesesine attı ve Tanrıça Latona'ya kurbağaları için ödenen tazminat dolayısıyla şükürler etti.

Ertesi gün "Hepimiz yanılabiliriz!" dedi büyük bir kalabalığa hitaben, "Demokritos gerçi bir filozoftur; ama bence düşmanlarının suçladığı kadar kötü niyetli değil. Dünya pek kötü; Demokritos hakkında pek garip şeyler anlattılar; ama ben herkes hakkında sadece iyi şeyler düşünürüm. Onun kalbinin kafasından daha iyi olduğunu ümit ederim. Kafasının pek sağlam olmadığı söyleniyor, buna ben de inanıyorum. Ancak, o durumdaki insanlarda çok şey mazur görülmeli. Eminim, felsefe kafasını bozmasaydı, Abdera'nın en mükemmel insanı olurdu!"

Bu sözleriyle Strobylus bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu. Hem, iyi bir insan diyerek, filozofumuza karşı borcundan kurtuluyor, hem de aklının yerinde olmadığını söyleyerek Meclis Üyesi Thrasyllus'a hizmet etmiş oluyordu. Bundan da anlaşılıyordu ki, saygıdeğer Rahip Strobylus saflığı veya budalalığı yanında (buna böyle denebilirse), oldukça kurnaz bir herifti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Konudan Ayrılıp, Bilge Şah Baham'ın Devrine Bir Bakış. Meclis Üyesi Thrasyllus'un Karakteri.

BAZI insanlar vardır, yıllardır tanırsınız ve görürsünüz, ama bir türlü kesin karar veremezsiniz, onları zayıflar sınıfına mı sokmanız gerekir, yoksa kötüler sınıfına mı? Bir bakarsınız, bir parçacık aklı olanın yapamayacağı bir budalalık yapmışlardır; bir an sonra ise bizi öylesine tertipli, plânlı bir kötülükle şaşırtırlar ki, onların iyi kalpli oldukları hakkındaki en iyi niyetimizle, suçu kafalarına bağlamaya razı olmayız. Bir gün önce falancanın salağın teki olduğunu, yaptığı saçmalıkları suç olarak görmenin günah olacağını teslim etmişizdir; bir gün sonra görürüz ki adam sadece budala olmayacak kadar kötüdür, onu kötü niyetlilik suçundan arıtacak bir yol bile göremeyiz. Ama tam bu yolda kesin görüş sahibi olmuşuzdur, yine öyle bir şeyler söyler veya yapar ki, onun hakkındaki ilk fikrimize döneriz veya en tedirgin edici ruh hâllerinden birine, şaşkınlığa düşeriz; adam hakkında ne düşüneceğimizi veya - uğursuz yıldızımız bu herifle iş yapmamız gerektiğinde diretirse - onu ne yapacağımızı bilemeyiz.

Agra'nın gizli tarihinde, meşhur Şah Baham'ın, vezirlerinden biriyle böyle bir durum yaşadığı anlatılır. Vezir bazı haksız işler yapmakla suçlanmıştı. Şah Baham da "Öyleyse asın adamı!" diye emretti.

"Ama Sultanımız," dediler, "zavallı o derece aptaldır ki, sağını solunu bile ayıramaz, haksızlık yapıp yapmadığının da farkında değildir."

"Öyleyse," dedi Şah Baham, "adamı tımarhaneye tıkın!"

"Bununla birlikte, haşmetmeap, saman dolu bir arabanın önünden kaçacak kadar aklı vardır, kafasını çarpıp kırabileceği bir direğin yanından kaçarken de, direğin kendi yanındaı geçemeyeceğini düşünebilir - "

"Düşünebilir mi bunu?" dedi Sultan; "Allah aşkına, bana başka bir şey söylemeyin. Yarın görelim bakalım, Agra'da adalet var mıymış!"

"Bununla beraber, bazıları da Majestelerine diyeceklerdir ki, vezir, - kendisini bazen kötü bir insan yapan aptallığı bir yana bırakılırsa - dünyanın en namuslu insanıdır."

Saray erkânından bir başkası, "Affedersiniz," diye söze karıştı, "tam tersi! Adam iyi olarak nesi varsa, hepsini aptallığına borçludur. Ne yapacağını bilecek kadar aklı olsaydı, şimdikinden on misli azgının biri olurdu."

Şah Baham, "Biliyor musunuz dostlarım?" dedi, "Bana söylediklerinizde de sağduyunun zerresi yok! Lütfen önce kendinizle kıyaslayın! Birisi adamın aptal olduğu için kötü olduğunu söylüyor, öbürü hayır diyor, kötü olduğu için aptaldır. Üçüncüsü yanlış diye atılıyor, o kadar aptal olmasaydı, daha beter biri olurdu, diye iddia ediyor. - Bu saçmalıklardan doğru bir sonuca nasıl varabiliriz? Çıksın birisi, bu adamı ne yapacağımıza karar versin! Ya tımarhaneye tıkılamayacak kadar tehlikeli, ya da asılamayacak kadar aptal!"

Sultanın karısı Darıcihan, "Mesele de bu ya!" dedi, "Adam kötü olamayacak kadar aptal, ama daha az aptal olsaydı, şimdikinden daha az kötü olurdu."

"Cellât götürsün bu anlaşılmaz herifi!" diye haykırdı Şah Baham. "Oturmuş kafa patlatıyoruz, adam eşeğin teki mi, yoksa alçağın biri mi diye; sonunda göreceksiniz, her ikisi de! - İyice düşündüm taşındım, biliyor musunuz ne yapacağım? - Onu serbest bırakacağım! Kötülüğü ve aptallığı, kefeleri denkleştirecek. Vezir olmadığı sürece, ne bir yanıyla, ne öteki yanıyla büyük zarara sebep olabilecek. Dünya büyüktür,

salıverin onu! Ama önce gelip Hanım Sultana teşekkür etsin! Üç dakika önce kellesinin bir metelik değeri bile yoktu!"

Hindistan tarih kitaplarında Şah Baham'ın niye "bilge" lâkabıyla anıldığı anlaşılamamıştı. Bu kararına bakılırsa herhâlde mesele aydınlanmıştır. Yunanistan'ın yedi bilgesinin hepsi gelse, bu düğümü çözemezlerdi; Şah Baham ise bir vuruşta kesip atmıştır.

Abderalı Meclis Üyesi Thrasyllus, sultanın deyişiyle, kafasında ve kalbinde aptallıkla kötülüğün dengede durduğu, bu (dünyanın şansına) pek olağan olmayan insanlardan biri olmak talihsizliğine sahip biriydi. Akrabasının servetine el koyma niyeti bir gün öncesinde doğmamıştı, uzun bir geçmişe dayanıyordu. "Demokritos o kadar uzun süre ülke dışında kaldıktan sonra bir daha geri dönmez!" diye düşünmüştü, bu varsayım üzerine bir plân yapmak zahmetine girmiş, ama Demokritos'un dönüşü, hesaplarını çok berbat şekilde bozmuştu. Demokritos'un bırakacağı mirası, hayalinde kendi servetinin parçası olarak görmeye başlamış olan Thrasyllus, şimdi başka türlü düşünmeye bir türlü alışamıyor, Demokritos'u, payına düşen mala el koymuş bir haydut gibi görüyordu! Bir talihsizlik eseri olarak da bu haydudu ne yazık ki yasalar koruyordu.

Zavallı Thrasyllus bu uygunsuz duruma çare bulmak için kafasındaki her köşeyi araştırdı, uzun süre bir yol bulamadı. Sonunda, yeğeninin yaşayış tarzını dayanak olarak kullanabileceğini düşündü. Abderalılardan yana korkusu yoktu, çünkü Demokritos'un delinin biri olduğu, Abdera'da kesinlikle kabul edilmiş bir şeydi. Yapılacak tek şey, Büyük Meclis'e onun bu deliliğinin, bir insanı kendini yönetmekten âciz bırakan cinsten olduğunu bildirmek ve bunu kanıtlamaktan ibaretti. Ama bunun da güçlükleri vardı; kendi aklı ve Thrasyllus bunun pek üstesinden gelemezdi. Ama böyle durumlarda onun gibiler, para karşılığı daima kendilerine kafalarını kiralayan bir madrabaz bulurlar ve böylece sanki kendileri kafa sahibiymiş gibi bir durum ortaya çıkar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Abderalı Dava Vekilleri Hakkında Kısa Fakat Yeterli Bilgi. Thrasyllus'un Yeğenine Bir Vasi Atanmasını İstediği Konuşmasından Bir Parça.

O zamanlar Abdera'da bazıları, dalavereli işleri dürüst işmiş gibi göstermek sanatından para kazanırlar, geçinip giderlerdi. Bunun için sadece iki numara çevirir, ya gerçeği saptırırlar, ya da yasaları kendi amaçlarına göre yorumlarlardı. Bu yaşayış tarzı gayet kazançlı olduğundan, zamanla o kadar çok sayıda işsiz güçsüz kişi bu mesleğe yöneldi ki, bu işin şarlatanları ustaların ekmeğini ellerinden aldı, meslek de böylece saygınlığından epeyce kaybetmiş oldu. Bununla uğraşanlara sykophant dendi, belki de bunun sebebi, çoğunun bir incir karşılığında kendilerinden istenen her şeyi söylemeye hazır, sefil serseriler olmasıydı.[21]

Sykophantlar, yani dava vekilleri, Abdera nüfusunun yirmide birini oluşturduğundan ve adamların artık sadece incirle yaşamaları söz konusu olmadığından, hukukî davalara yol açacak normal vesileler de yetmez hâle gelmişti. Eski dava vekilleri kendilerine başvuru yapılmasını beklerlerdi. Torunları bu yolda devam etselerdi, ya aç kalır, ya

21 Atinalı sykophantların Abderalı meslektaşlarından farkları hakkında bilimsel bir not düşülebilirdi buraya; ama yeri değil. Atina'nın değil, Abdera'nın söz konusu olduğunu hatırlamak yeter. Sykophant'ın kelime anlamı "inciri ihbar eden"dir. Attika'dan incir ihracı yasaklandığında, bazıları bu yasağı çiğneyenleri izleyip mahkemeye vererek ödül almıştır. Zamanla davacılığı, gammazlığı, onu bunu ihbar etmeyi geçim kaynağı yapanlara bu isim verilmiş.

da çukur kazarlardı. Çünkü Abdera'da dilencilik yasaktı ve bu arada belirtmek gerekir ki, yabancıların Abdera zaptiyesinde övgüye değer buldukları tek şey, bu yasağı uygulamadaki başarısıydı. Dava vekilleri çukur kazamayacak kadar tembeldi; o hâlde çoğu için tek çare kalıyordu: yürütecekleri davanın konusunu bizzat oluşturmak!

Abderalılar çabuk parlayan, kafaları çabuk atan, buna karşılık sükûnetle düşünerek hareket etmeyi bilmeyen insanlar olduklarından, dava konusu bulmak hiç de zor olmuyordu. Her ufak çatışma bir davaya yol açıyordu ve her Abderalının da kendi dava vekili vardı. Böylece bir cins denge sağlanmış oluyor, öte yandan meslek de durmadan saygınlık kazanıyordu, çünkü rekabet dolayısıyla büyük yetenekler ortaya çıkıp gelişiyordu.

Abdera, böylece gerçekleri tahrif etmek ve yasaları keyfe göre evirip çevirmek sanatında Atina'yı fersah fersah geçmiş olma şöhretini kazandı; bunun sonucunda da devlet kazançlı çıktı! Çünkü şöyle böyle önem taşıyan ve halli güç bir davası olan herkes, kendine Abderalı bir dava vekili tutuyordu ve dava vekilinin de böyle bir müşterisini son meteliğine kadar soymadan bıraktığı da görülmüş şey değildi.

Ama Abderalıların dava vekilleri sayesinde elde ettikleri tek kazanç bundan ibaret değildi. Bunları Abderalıların gözünde bu kadar değerli kılan başka bir husus, onlar sayesinde bizzat zahmete girmeden veya mahkemeyle falan uğraşmadan her akıllarına eseni yapabilme rahatlığıydı. Meseleyi bir sykophanta havale etmek yeterli olurdu, normal olarak da işin sonucu konusunda endişeye gerek kalmazdı. Normal olarak, diyorum; çünkü bazen de bir dava vekili önce müvekkilinden yüklü bir ücret alır, sonra da gider karşı tarafın davayı kazanmasına yardımcı olurdu. Ama bu gibi durumlara, karşı taraf asıl müvekkilin verdiğinin en az üçte iki fazlasını vermedikçe asla rastlanmazdı!

Ayrıca Abdera'da dava vekilleri ile meclis üyeleri arasındaki yakın ilişkiler kadar insanı sevindirici şey az görü-

lürdü. Bu birlik ve beraberlik havasından tek zararlı çıkanlarsa, dava sahipleriydi. Bir iş ne kadar tehlikeli ve cesaret gerektirici olursa olsun, hiç olmazsa bir postu kurtarma ihtimali vardır. Ama bir Abderalı davacının, davasını kazansın veya kaybetsin, emin olacağı tek şey vardı: parasını kaybetmek! Gerçi adamların bu pek umurunda değildi; ama adliyelerinin bu arada öyle bir adı çıkmıştı ki, buna karşı umursamazlık göstermek için ancak Abderalı olmak gerekirdi. Çünkü Yunanistan'da birisine beddua etmek isteyen, "Dilerim Abdera mahkemesine düşesin de, davan orada görülsün!" derdi; en büyük beddua buydu!

Fakat dava vekillerinden bahsederken, az kalsın asıl konunun, Meclis Üyesi Thrasyllus'un, filozofumuzun serveti ile ilgili niyeti ve plânladığı soygunu, yasaların himayesinde hangi yollardan gerçekleştirmek istediği olduğunu unutuyorduk.

Saygıdeğer okuyucularımızın canını birtakım ayrıntılarla sıkmamak için şunu söylemekle yetinelim: Thrasyllus meseleyi bir dava vekiline havale etti. Adam, Abdera'nın en becerikli sykophantlarından ve meslektaşlarının harcıâlem düzenbazlıklarına dudak büken, asil mesleğine başladığından beri de tek bir dolaysız yalan söylemeksizin yüzlerce güç davayı kazanmış olmakla iftihar eden biriydi. İnkâr edilemez olgulara dayanırdı hep; ama asıl güçlü yanı ve marifeti, birbiriyle ilgisiz şeyleri bir araya getirmek ve akla karayı karıştırmaktı. Demokritos daha iyi birisinin elini düşemezdi. Davanın dosyalarını çoktan fareler yediğinden, sanatının ustası bu adamın Abdera Meclisi'nde, Demokritos'un servetinin neden elinden alınması gerektiğini kanıtladığı konuşmasını olduğu gibi veremediğimize çok üzgünüz; yoksa bundan, genç ve mesleğe yeni başlayan dava vekilleri çok yararlanabilirdi. Bu konuşmadan elimizde bulunan sadece ufak bir bölüm; ama bizce bu beylerin bir davayı nasıl ele aldıklarına bir önek olarak, hikâyemizde birkaç sayfa yer alacak kadar dikkate değer görülüyor.

Dava vekili konuşmasına, "En tehlikeli, en büyük ve en tahammül edilmez deliler, düşünen ve her şeye atıp tutanlardır!" diye başladı. "Başka delilerden daha az deli olmadıkları hâlde, çeneleri iyi işlediğinden, düşünmeyen yığınlar karşısında zihinlerinin bulanıklığını gizler, tımarhanedeki hemcinslerinden daha tutarlı çılgınlık ettiklerinden de, bilge olarak kabul edilirler. Cahil bir deli saçmalayacak kadar ileri gitti mi, işi bitmiştir. Bilgili delide bunun tersini görürsünüz. Saçma sözler söylemeye veya yazmaya başlar başlamaz, geleceğini güvene almış, şöhretini sağlamlaştırmış olur. Çünkü insanların çoğu bunlardan bir şey anlamadığını iyi bilse de, ya kendi akıllarına güvenmez ve suçun kendilerinde olmadığını fark etmez; ya bir şey fark etmeyecek kadar aptaldır; ya da bir şey anlamadıklarını itiraf edemeyecek kadar kendini beğenmiş. Bilgili deli ne kadar saçmalarsa, aptal deliler de o kadar yüksek sesle kerametten söz eder, tantanalı saçmalıkta anlam keşfedebilmek için o kadar fazla kafa çatlatırlar. Beriki, alkışlandıkça cesaretlenen cambaz gibi, alkış duydukça daha cüretli hamleler yapar, bunlar ise cambazın daha büyük numaralarını seyredebilmek için alkışlarını artırırlar. Ve görülür ki, bir adamın gözü karalığı bütün halkı sarmıştır ve saçmalık modası devam ettiği sürece, başka zamanlarda lâfı uzatmadan tımarhaneye tıkılacak bir adam için heykeller dikilmiştir.

Ne mutlu Abdera'mıza ki, bizde işler bu derece ileri gitmemiştir. Oy birliği ile biliyoruz ve onaylıyoruz ki, Demokritos, kaçık, eksantrik, melânkolik bir adamdır. Ama ona gülmekle yetiniyoruz; işte hatamız burada. Şimdi ona gülüyoruz, ama fazla sürmeyecek, deliliğinde olağanüstü bir yan bulmaya başlayacağız. Hayretle hayranlığın arası bir adımdır; adımı da attık mı - ey tanrılar, nerede duracağımızı kim söyleyebilir acaba? Demokritos garibin biridir diyor ve gülüyoruz. Ama nasıl garibin biri? Kendini beğenmiş, ukalâ, atalarımızdan miras kalmış âdetlerimizle ve kurumlarımızla alay eden, çalışmaları devlete hiçbir ya-

rar sağlamayan, kedileri parçalayan, kuşların dilini anlayan, bilgelerin taşını arayan, ruh çağıran, kelebek avlayan, yıldızları inceleyen bir adam! - Karanlık hücreye atılması gerektiğinde hâlâ tereddüt edebilir miyiz? Deliliği bulaşıcı ise, Abdera'nın hâli nice olur? Böyle büyük bir kötülüğün sonuçlarını mı bekleyeceğiz, yoksa onu önleyecek tek çareye mi başvuracağız? Çok şükür yasalarımız çareyi bildiriyor bize. Bu çare basit, hukukî ve emindir. Bilge üyeler, hücredir bu, hücre! Demokritos'u oraya attık mı, tehlikeden kurtuluruz, o da artık istediği çılgınlığı yapabilir.

'Fakat' diyecek şimdi dostları, - evet, işler o hâle gelmiş ki, hepimizin deli olduğunu kabul ettiği bir adamın, aramızda dostları da bulunuyor! - 'fakat' diyecekler, 'deliliğinin hücreye kapatılmasını gerektirecek dereceye vardığına dair yasalarca gerekli kanıtlar nerede? Gerçeğe bakılırsa, bütün bildiklerimizden sonra kanıt da istersek: Demokritos'un deli olduğuna kesinlikle inanmamız için, onun yanan kömürleri altın gibi görmesi veya güpegündüz elinde fener, güneş araması mı gerekecek? Etiyopya'daki aşk tanrıçasının siyah olduğunu iddia etmedi mi? Karılarımızı Gymnosofist kadınları gibi çıplak dolaşmaya kışkırtmadı mı? Daha geçenlerde büyükçe bir topluluk huzurunda güneşin durduğunu, dünyanın üç yüz altmış beş gün burçları dolaştığını söylemedi mi? Takla attığımız zaman boşluğa düşmeyişimizin sebebi olarak 'dünyanın ortasında büyük bir mıknatıs vardır, demirden olmadığımız hâlde, bizi demir parçaları gibi çeker' demedi mi?

Evet kabul edeyim ki, bunların hepsi önemsiz şeylerdir. İnsan delice konuşup akıllıca şeyler yapabilir. Keşke Latona isteseydi de, filozofumuz böyle olsaydı! Bunu söylemek beni çok üzüyor; fakat hareketleri o derece olağanüstü bir cinnet derecesine işaret ediyor ki, dünyadaki bütün enfiye[22] bir araya getirilse, bu çılgınlıkları kuran beyni temizlemeye yetmezdi. Yüce senatonuzu daha fazla yor-

22 Aslında "çöpleme" (Nieswurz, Helleborus). (ç.n.)

mamak için sayısız örnek arasından sadece ikisini zikredeceğim, bunlar inanılmayacak şeyler diye şüphe duyulacak olursa, mahkememiz doğruluğunu araştırıp görecektir.

Bir süre önce, filozofumuzun önüne incir kondu; o da bunların tadının balı andırdığını söyledi, meseleyi çok önemli bulduğu anlaşılıyordu. Masadan kalktı, bahçeye gitti, incirlerin toplandığı ağacı sordu, ağacı yukarıdan aşağıya kadar inceledi; köklerini kazdırdı, toprağı karıştırdı ve eminim ki hangi yıldız konumunda dikildiğini araştırdı. Kısacası, günlerce kafasını yordu, bir incirin bal gibi olması için atomların nasıl ve ne şekilde birbiriyle birleşmesi gerektiğini düşündü, bir sürü varsayımlar geliştirip hepsini bir tarafa bıraktı; çünkü hiçbiri ona yeteri kadar akıllıca ve bilimsel gelmiyordu. Meseleye o kadar önem vermişti ki, uykuyu, yemeyi içmeyi unuttu. Sonunda, yemeklerini pişiren kadın, hâline acıdı; 'Beyim!' dedi, 'Bu kadar bilgili olmasaydınız, incirlerin niye bal tadında olduğunu çoktan anlardınız!' 'Neymiş sebebi?' diye sordu Demokritos. 'Taze dursunlar diye incirleri bir bal kabına koymuştum. Bütün sır bu, araştıracak bir şey yok diye düşündüm,' dedi ahçı kadın. Uyurgezer filozofumuz buna ne karşılık verdi dersiniz? 'Aptal hayvanın birisin sen!' diye bağırdı, 'Ne iyi açıklama ya! Senin gibi mahlûklara yeterli olabilir bu açıklama, ama bizim gibiler bununla yetinir mi sanıyorsun? Varsayalım mesele senin dediğin gibidir, bana ne bundan? Bal kabı olmadan da aynı olay nasıl gerçekleşebilir diye araştırıyorum ben, o kap beni engellemez!' Evet, o sözde bilge adam, akla ve aşçının sözlerine rağmen, bal kabından başka bir şey olmayan sebebi dipsiz kuyuda aramaya devam etti, söylediğine göre gerçek oradaymış. Hayal gücünün doğurduğu başka bir tuhaflık, başka ve belki de daha saçma araştırmalara sürükleyene kadar da bu aramalarını sürdürdü.

Bu hikâye gülünç denecektir, ama geçen yıl Trakya'da ve komşu bütün bölgelerde zeytin ürünü çok kötü olduğunda geçirdiği sınav yanında hiç kalır. Demokritos iki sene

önce (fala bakarak mı, başka büyülü yollardan mı, bilmiyorum) o zamanlar pek bol ve ucuz olan zeytinin bir sonraki yıl hiç yetişmeyeceğini söylemişti. Böyle bir ön bilgi, aklı başında bir adamın bütün hayatı boyunca köşeyi dönmesine yeterdi. Başlangıçta onun da fırsatı kaçırmayacağı zannedildi; çünkü ne kadar zeytinyağı bulduysa alıyordu. Ertesi yıl kısmen ürün kötü olduğundan, kısmen de Demokritos stok yaptığından, yağ fiyatları onun verdiği paranın dört katına çıktı. Şimdi dördün birden dört misli çok olduğunu bilen herkes tahmin etsin bakalım, bu adam ne yaptı? Düşünebiliyor musunuz, kendilerinden yağ aldığı satıcılara, yağı satın aldığı fiyata sattı! Aklı başında bir insanda iyiliğin nerelere kadar gidebileceğini biz de biliriz. Fakat bu iş o kadar inanılmazdı ki, bu işten para kazananlar bile hayretler içinde kaldılar ve bir yığın altını bir yığın fındık kabuğu gibi gören bu adamın aklından şüphe ettiler. Mirasçıları adına da ne yazık ki şüphelerinde haklıydılar."

BEŞİNCİ BÖLÜM

Davada Bir Tıbbî Rapor Bekleniyor. Senato Hippokrates'e Bir Yazı Gönderiyor. Hekim Abdera'ya Geliyor, Meclisin Karşısına Çıkıyor. Meclis Üyesi Thrasyllus Onu Yemeğe Davet Ediyor, Hippokrates'in Yemekte Canı Sıkılıyor. Bir Kese Darikin Herkese İstenilen Şeyi Yaptıramayacağına Bir Örnek.

ELİMİZE geçen parça bu kadar, bu kadar kısa bir bölümden giderek, bütün hakkında bir sonuca varmak gerekirse, dava vekilinin meclis üyesinden bir sepet incirden fazlasını almayı hak ettiği söylenebilir. Ancak ne olursa olsun, Abdera Meclisi'nin filozofumuzu hücreye mahkûm etmeyişi, onun kusuru yüzünden değildi. Thrasyllus'u, sevmeyenler de vardı mecliste. Bu olaylar sırasında lonca başkanlığına getirilmiş olan Pfriem Usta, tarafsız bir hekimin raporu olmadan bir vatandaşı deli ilân etmenin, Abdera'nın özgürlük anlayışına ters düşeceğini büyük bir heyecanla iddia edip duruyordu.

"Pekâlâ!" diye bağırdı Thrasyllus, "İsterseniz Hippokrates'in kendisini bulup fikrini alın! Bana göre hava hoş!"

Meclis Üyesi Thrasyllus'un salaklığının, kötülüğünü dengelediğinden yukarda bahsetmemiş miydik? Böylesine nazik bir konuda Hippokrates'in adını vermesi, son derece aptalca bir davranıştı. Ama bu teklifinin hemen kabul edileceğini de hiç düşünmemişti doğrusu.

Arkhon, "Bu müşkül davadan bizi kurtaracak tek insan Hippokrates'tir!" dedi. "Şansımıza kendisi şu anda Thasos'ta bulunuyor; devlet adına davet edersek, belki buraya gelmeyi kabul eder."

Thrasyllus meselenin ciddîleştiğini görünce biraz sararmıştı. Ama çoğunluk arkhon'u destekledi. Birkaç kişinin davet mektubuyla ünlü hekime yollanması kararlaştırıldı ve toplantının geri kalan kısmında sadece onun karşılanma törenlerinde ne yapılacağı tartışıldı.

Okuyucularımız arasındaki hekimler, "İyi ama, bu pek Abderaca bir şey değil!" diye düşünebilirler. Öyle ama Abderalıların, aklı başında insanlara uygun düşecek şeylerin hiçbirini yapmadığını söyledik mi hiç? Fakat şunu belirtmek yerinde olur, Hippokrates'i böylesine şatafatla karşılamak istemelerinin sebebi, ona duydukları saygı değil, kibirleri ve sadece büyük bir adamın değerini takdir etmesini bilen insanlar olarak görülmek istemeleriydi. Hem zaten başka bir vesileyle, onların törenlere bayılan insanlar olduklarını da belirtmemiş miydik?

Hippokrates'e gönderilen adamlara, ona sadece Abdera Senatosu'nun çok önemli bir meselede kendisine ve görüşlerine ihtiyaç duyduğunu söylemeleri talimatı verilmişti; o da bütün filozofluğuna rağmen, söz konusu meselenin ne olabileceğini çıkaramamıştı. "Bunlar bu işi niye böyle esrar havasına sokuyor acaba?" diye düşünüyordu. "Yoksa Abdera Senatosu üyelerinin hepsi, duyulması istenmeyen bir hastalığa mı yakalandı?"

Bununla beraber, zaten uzun zamandır Demokritos'u şahsen tanımak istediği için, bu yolculuğa hemen razı oldu. Ama büyük bir debdebe ile karşılanıp toplantı hâlindeki meclisin huzuruna çıkarıldıktan sonra, arkhon'un tumturaklı sözlerini dinleyince şaşkınlıktan ne diyeceğini şaşırdı. Kendisi Abdera'ya sadece vatandaş Demokritos'un deliliğini incelemek için çağrılmıştı, onun tedavi edilip edilemeyeceği veya hastalığının, kendisinin hukuken ölü ilân edilmesini gerektirecek dereceye ulaşıp ulaşmadığı konusunda tıbbî bir rapor isteniyordu.

Hippokrates önce, "Herhâlde söz konusu olan bir başka Demokritos," diye düşündü. Ama Abderalılar bu şüphesini

hemen ortadan kaldırdılar. "Ah, evet!" dedi o da kendi kendine, "Abdera'dayım ya! İnsan böyle bir şeyi nasıl olur da unutur?" Ve onlara şaşkınlığını belli etmedi. Tersine, böyle bir vatandaşlarına verdikleri değer ve sağlığı ile ilgilenmeyi devlet işi yapacak kadar duyarlık göstermeleri dolayısıyla Abdera senatosunu ve halkını övdü. Büyük bir ciddiyetle "En büyük dâhilerle en büyük ahmaklar delilik noktasında bazen birleşirler. Bakalım, durumu bir inceleyelim!" dedi.

Thrasyllus, hekimi yemeğe davet etti ve şehrin en kibar beyleriyle en güzel hanımlarını onunla tanıştırdı. Ama Hippokrates biraz miyop olduğu için hanımların ne kadar güzel olduğunu fark edemedi; bu yüzden de birbirleriyle yarışırcasına boyanıp süslenip, takıp takıştıran bu iyi yaratıklar - bu onların suçu olmadığı hâlde - onun üzerinde arzu ettikleri etkiyi bırakamadılar. Yazık ki adamın gözleri iyi görmüyordu. Akıllı bir adam için güzel bir kadın daima son derece hoş bir şeydir ve güzel bir kadın aptalca bir lâf ederse (güzel kadınlar da çirkinler kadar böyle bir şey yapabilir), insanın o kadını sadece duyması ile, aynı zamanda görmesi arasında önemli bir fark vardır. Çünkü ikinci durumda, insan daima söylenen lâfı akıllıca, hoş veya en azından zararsız bulma eğilimindedir. Abderalı hanımlar, yabancının miyopluğu yüzünden, bu avantajlı durumu kaybettiklerinden, yabancı da onların güzellikleri hakkında kulağındaki izlenimlere göre hüküm vermek zorunda kaldığından, doğaldır ki onun bu şeklinde vardığı sonuç, gözleri sağlam bir sağırın bir senfoni konserinde vardığı sonuca benziyordu.

"Şu espritüel beyle konuşan hanım kim?" diye Thrasyllus'a yavaşça sordu. "Devletin önde gelenlerinden birinin hanımı." Hippokrates ona daha dikkatle baktı, "Hayret!" diye düşündü, "Larissa'daki evimin önünde eşekçiyle şakalaşan balıkçı kadın bir türlü aklımdan çıkmıyor!"

Thrasyllus'un bizim hekimle ilgili bazı plânları vardı. Yemek bol ve lezizdi, şaraplar baştan çıkarıcıydı, üstelik yemekten sonra ortaya Miletli dansözler de çıkıp, oyna-

maya başlamıştı. Ama Hippokrates az yiyor, şarap yerine su içiyordu ve Aspasia'nın Atina'daki evinde çok daha güzel dansözler görmüştü; tuzağa düşeceğe benzemiyordu. Bilge adam belki yıllardır karşılaşmadığı bir şeyle, can sıkıntısı ile karşı karşıyaydı ve bunu Abderalılardan saklamaya da gayret etmiyordu.

Abderalı hanımlar da fazla zahmet çekmeden, onun açıkça belli ettiği can sıkıntısını fark ettiler ve tabiî hemen aleyhinde atıp tutmaya başladılar. "Sözde bilginmiş," diye fısıldaştılar, "yazık ki terbiyesi az!" - Güzel Thryallis, "Bildiğim bir şey varsa," dedi, "o da bu adamın hatırına asla hasta olmayı düşünmediğim!"

Bu arada Thrasyllus başka şey düşünüyordu. "Bu Hippokrates ne kadar büyük bir adam olursa olsun, muhakkak zayıf bir yönü vardır. Senatonun bütün törenlerine, verdiği payelere aldırmaz göründü. Eğlenceyi de sevmiyor. Ama bahse girerim, pırıl pırıl altınlarla dolu bir kese, onun bu ekşi suratını değiştirir!"

Sofra toplanır toplanmaz Thrasyllus işe girişti. Hekimi bir yana çekti, arabasının talihsiz durumundan duyduğu derin üzüntüyü dile getirerek, onu inandırmaya çalıştı ki, Demokritos'un aklının yerinde olmadığı son derece açık ve herkesçe bilinen bir şeydir. Sadece yasal formalitelere uyma mecburiyeti yüzünden senato, üzerinde en ufak bir şüphe bulunmayan bir gerçeği bir de dışardan bir hekime onaylatmak yoluna gitmiştir. "Bu mesele olmasaydı, siz de herhâlde bu kadar zahmete girip buraya kadar gelmezdiniz. Bu yüzden herhâlde işlerinizi de ihmal etmek zorunda kaldınız, kayıplarınız olmuştur. Konuyla en yakın ilgili kişinin de, sizin bu kaybınızı karşılaması en doğru şeydir. Lütfen şu ufak hediyeyi şükranımın bir ifadesi olarak kabul edin, size teşekkürlerimi ilerde daha kuvvetli delillerle ifadeye çalışacağım."

Thrasyllus'un bu sözleri söylerken Hippokrates'in eline sıkıştırdığı oldukça yuvarlak kese, hekimi onun sözlerini

dinlerkenki dalgınlığından çıkarmıştı. Abderalıları şaşkına çeviren bir sükûnetle ve ağır ağır "Bu keseyi ne yapmamı istiyorsunuz?" diye sordu, "Bunu herhâlde kâhyanıza verecektiniz. Her zaman böyle dalgın mısınız? Eğer böyleyse, hemen hekiminizle konuşun. Ama bu sözlerinizle bana buraya niçin geldiğimi hatırlattınız. Size teşekkür ederim. Burada daha fazla kalamayacağım, bildiğiniz gibi hemen Demokritos'u ziyarete gitmem lâzım." Bu sözlerle hekim, eğilerek herkesi selâmladı ve ayrıldı.

Meclis üyesi, hayatında hiç o anki kadar aptalca görünmemişti. Abderalı bir meclis üyesinin, böyle bir şeyle karşılaşacağı hiç aklına gelir miydi? Bunlar, insanın hazırlıklı olduğu sürprizler değildir!

ALTINCI BÖLÜM

Hippokrates Demokritos'u Ziyaret Ediyor. Çok Eskiden Beri Var Olan Dünya Vatandaşları Topluluğu Hakkında Gizli Bilgiler.

ANLATILDIĞINA göre Hippokrates, doğa bilginimizi ziyarete geldiğinde, o çeşitli hayvanları kesip açarak, özelliklerindeki ve yapılarındaki farkları bulmak için organlarını incelemekteydi. Bu çalışma, onlara uzunca bir görüşme için zengin malzeme sağladı ve konuşma sırasında Demokritos, yabancının kimliğini öğrendi. Böyle umulmadık bir karşılaşmadan ikisi de büyüklüklerine uyacak şekilde hoşlanmışlardı, ama Demokritos'un memnuniyeti, uzun süredir dünyayla bağlantısını kesmiş ve kendisi gibi biriyle görüşme fırsatını bulamamış olduğu için daha da fazlaydı.

Eski Çağ insanlarının da bazı bazı "dünya vatandaşları" diye adlarından bahsettiği bazı ölümlüler vardır ki, bunlar tüzüksüz, derneksiz, locasız, yeminsiz, bir çeşit "kardeşlik", dünyadaki her tarikattan daha sıkı bağlarla birleştiren âdeta bir örgüt oluştururlar. İki dünya vatandaşı bir araya gelir, biri doğudan, öbürü batıdan; birbirlerini ilk defa olarak görmüşlerdir, ama hemen dost olurlar; - belki sadece romanlarda görülen cinsten gizli bir sempati sayesinde veya uğruna yemin ettikleri görevler dolayısıyla değil - dünya vatandaşları oldukları için. Her tarikatta samimî olmayan veya en azından değersiz üyeler vardır; bunda ise böyle bir şey mümkün değildir. Dünya vatandaşlarının topluluğunu diğer derneklerden, kulüplerden, tarikatlardan daha değer-

li kılan da bizce budur. Çünkü bunlardan hangisi çıkar ve övünebilir ki, üyeleri arasında asla bir aşırı hırslı, kıskanç, cimri, tefeci, gammaz, farfaracı, ikiyüzlü, muhbir, nankör, muhabbet tellâlı, dalkavuk, ayak yalayıcı, kafasız veya kalpsiz bir insan, aşırı titiz, sinsi, başkasına rahat huzur vermeyen biri, sahte peygamber, dolandırıcı ve saray maskarası yer almamıştır? Sadece dünya vatandaşları böyle bir şeyle övünebilecek durumdadır. Onların topluluğu, vaktiyle Mısır rahiplerinin yaptığı şekilde, gizli törenler ve korkunç usullerle kirli dediklerini aralarından atmayı gerekli görmez. Böyle yaratıklar, kendiliklerinden ayrılır ve insan nasıl yeteneği olmadığı takdirde iyi bir şarkıcı veya viyolonist olamazsa, aynı şekilde, dünya vatandaşı değilse, öyle görünemez. Çünkü ağzını açar açmaz sahtekârlığı hemen fark edilir. Dünya vatandaşlarının düşünüş tarzları, ilkeleri, karakterleri, konuşmaları, sükûnetleri, sıcaklıkları, hatta kaprisleri, zaafları ve hataları asla taklit edilemez, çünkü topluluklarına üye olmayanlar için bunların hepsi gerçek bir sırdır. Ama üyelerin ketumluğuna bağlı veya duyulmaması gereken cinsten değil, doğanın bir perdeyle örttüğü cinsten bir sır. Çünkü, dünya vatandaşları bunu kolayca ve davul çalarak bütün dünyaya ilân edebilirler ve kendilerinden başka kimsenin bundan bir şey anlamayacağına emin olabilirlerdi. Bu durumda, dünya vatandaşlarından ikisinin tanışır tanışmaz birbirleriyle içten anlaşması ve birbirlerine karşı güven duyması kadar doğal bir şey olabilir mi? Bunlar birbirlerini tanır tanımaz dost oluverir ve bu dostluk, Pylades ile Orestes'in yirmi yıl her çeşit sınavla ve özveri ile pekişmiş dostluğundan daha az sağlam değildir. Bu dostluğun zamanla olgunlaşmasını beklemek de gerekmez, sınava da ihtiyaç yoktur; temeli, bütün doğa yasalarının en güçlüsü olan, bize en yakın olanda kendimizi sevme zorunluluğudur.

Bizden, dünya vatandaşlarının sırları hakkında daha fazla şeyler söylememiz beklenirse, imkânsız değilse de tutarsız şeyler istenmiş olur. Çünkü, yeterince açık bir şe-

kilde ifade ettiğimiz gibi, bu konuda söylenecek her şeyin, anahtarına ancak bu topluluğun üyelerinin sahip olduğu bir şey olması, konunun doğası gereğidir. Ekleyebileceğimiz tek şey, üyelerin sayısının her devirde ufak kaldığı ve topluluğun pek göze çarpmadığı hâlde, dünyadaki pek çok şeyi etkilemiş bulunduğu; bu etkinin gürültüsüz şekilde gerçekleşmesi yüzünden derin ve devamlı olduğu ve görünürdeki yönünün, çoğunluğun gözlerini yanılttığıdır. Bunu yeni bir bilmece olarak kabul edenlerden de, kendileriyle bu derece ilgisiz bir konuda kafa yormaktansa, bu bölümü atlayıp geçmelerini rica edelim.

Demokritos ve Hippokrates, bu olağanüstü ve ender insanlardandı. Birbirlerini tanımadıkları hâlde, çok uzun zamandır son derece samimî dost idiler. Bu yüzden buluşmaları, yeni bir bağlılıktan çok, uzun zaman sonra gerçekleşmiş bir kavuşmaya benziyordu. Okuyucuların belki de öğrenmek isteyecekleri konuşmaları, muhakkak ki, nakledilecek kadar ilgi çekiciydi. Ama bu, bizi asıl konumuz olan Abderalılardan uzaklaştırırdı. O konuda söyleyeceğimiz şey şu olabilir. İki dünya vatandaşı, bütün akşamı ve gecenin de büyük kısmını fikir alışverişiyle geçirdiler ve asla sıkılmadılar. Kendilerinin tam zıddı Abderalıları ve senatolarını ve onların Hippokrates'i niçin davet ettiklerini öylesine unuttular ki, sanki dünyada böyle bir yer ve böyle insanlar mevcut değildi.

Ancak kısa bir uykudan sonra ertesi sabah bir araya geldiklerinde Demokritos'un bahçelerine yakın bir tepeden sabah serinliğinin zevkini çıkarırken, Hippokrates aşağıda güneş ışığında parıldayan şehri gördü ve Abdera'da yapılacak işleri olduğunu hatırladı. Dostuna "Abderalılar beni niye davet etmiş, tahmin edebiliyor musun?" diye sordu.

"Abderalılar mı davet etmiş seni?" dedi Demokritos, "Uzun zamandır bir salgın hastalıktan söz edildiğini duymuştum. Gerçi, bu pek azı hariç, hepsinin çok eski zamanlardan beri tutulduğu kalıtsal bir hastalık, ama..."

"Tamam, tamam, iyi kalpli Demokritos, işte bu!"

"Şaka ediyorsun!" dedi bizimki; "Abderalılar kusurlarının ne olduğunu anladılar mı, diyorsun? Ben onları çok iyi tanırım. Hastalıkları da, bunu hissetmemeleri."

"Ama," dedi Hippokrates, "Abderalılar bahsettiğin hastalığa tutulmamış olsaydılar, ben burada olmazdım. Zavallıcıklar!"

"Ha! Şimdi anladım seni! Seni çağırmaları, hastalıkları yüzünden ve bunun farkında değiller. Haydi görelim bunu! Şimdi oldu işte. Bahse girerim, seni çağırmalarının sebebi, Demokritos'a bir sürü ilâç yazasın, ondan kovalarca kan aldırasın ki, o da onlara benzesin diyedir. Öyle değil mi?"

"Bakıyorum, seninkileri iyi tanıyorsun, Demokritos. Ama onların deliliklerinden böyle soğukkanlı bir şekilde bahsedebilmek için, insan buna senin gibi alışık olmalı."

"Sanki her yerde Abderalı yokmuş gibi."

"Ama Abderalılığın bu derecesi! Affet ama, memleketine senin kadar hoşgörü ile bakamıyorum. Ama sana söz, beni çağırmaları boşuna olmayacak!"

YEDİNCİ BÖLÜM

Hippokrates Abderalılara Raporunu Veriyor. Senatoda Bunun Üzerine Büyük ve Tehlikeli Hareketler. Talih Abdera Devleti'ne Yardım Ediyor ve Saat Habercisi Her Şeyi Düzene Sokuyor.

ÜNLÜ hekimin, raporunu Abdera Senatosu'na sunması zamanı gelmişti. Salona girdi, üyelerin ortasına doğru ilerledi ve hazır bulunanları şaşırtan bir konuşma yeteneğiyle sözlerine başladı.

"Selâm Abdera'ya! Barış ve dirlik üzerinizden eksik olmasın! Soylu, sarsılmaz, akıllı, bilge, sevgili beyler, Abderalılar! Dün sizi, hemşehriniz Demokritos'un beynine gösterdiğiniz dikkat ve özen dolayısıyla övmüştüm; bugün bu dikkat ve özeni bütün şehrinize ve devletinize yaymanızı bütün iyi niyetimle rica ediyorum. Vücutça ve ruhen sağlam olmak, kendinize, çocuklarınıza ve vatandaşlarınıza sağlayabileceğiniz en büyük nimettir ve bunu gerçekten yapmak, yönetici olarak ilk görevlerinizdendir. Aranızda çok kısa bir zamandır bulunmama rağmen, buradaki gözlemlerim Abderalıların sağlığının arzu edildiği gibi olmadığını üzüntüyle tespit etmeme yetmiş bulunuyor. Ben gerçi Kos Adası'nda doğdum, bazen Atina'da, bazen Larissa'da, bazen başka yerlerde otururum; bugün Abdera'dayım, yarın belki Bizans'a doğru yola çıkacağım. Ama ben ne Koslu, ne Atinalı, ne Larissalı, ne de Abderalıyım; ben bir hekimim. Yeryüzünde hasta var olduğu sürece görevim, elimden geldiği kadarını iyileştirmektir. En tehlikeli

hastalar, hasta olduklarını bilmeyenlerdir; bana kalırsa, Abdera'daki durum da budur. Hastalık, benim sanatımla baş edemeyeceğim kadar derinlerdedir; ama tedaviyi hazırlarken tavsiye edebileceğim ilk şey şudur. Uygun rüzgâr çıkar çıkmaz derhâl Antikyra'ya altı büyük gemi yollayınız. Gemileri giderken istediğiniz mallarla yükleyiniz; ama orada altı gemi de sadece ve ağızlarına kadar enfiye ile doldurulmalıdır. Galatya'dan da enfiye alınabilir gerçi, hatta orada daha ucuzdur; ama Antikyra'nınki en iyisidir. Gemiler buraya gelince, bütün halkı pazar meydanına toplamalı, insanların, başlarında rahipler olduğu hâlde, bütün mabetleri dolaşarak, tanrılardan, Abdera Senatosunda ve halkında eksik olanı Abdera Senatosuna ve halkına ihsan etmelerini yakarmalarını sağlamalısınız. Sonra meydana dönüp, parası devlet bütçesinden verilecek bütün enfiyeyi halka dağıtmalısınız; adam başına üç buçuk kilo en azından! Meclis üyelerinin, kendi ihtiyaçları dışında başkaları için de akla ihtiyaçları olduğundan, onlara iki misli verilmelidir! Adam başına düşen miktar çoktur, kabul ediyorum; ama kökleşmiş hastalıklar inatçıdır ve ancak uzun süre ilâç kullanılarak tedavi edilebilirler. Bu ilk ilâcı, size vereceğim talimata göre yeterince kullandıktan sonra, sizi başka bir hekime havale edeceğim. Çünkü, daha önce söylediğim gibi, Abderalıların hastalığı benim sanatım için pek derinlerde. Abdera'nın elli mil çevresinde size gerçekten yardım edebilecek bir tek adam biliyorum ve siz onun uygulayacağı tedaviye sabırla ve ses çıkarmadan uymalısınız. Adamın adı Damasippa oğlu Demokritos'tur. Abdera'da doğmuştur, 'O da hastadır!' diye aklınıza bir şey takılmasın! Bu yüzden Abderalı falan değildir, inanın sözüme; eğer inanmazsanız Delphi'ye sorun. Demokritos iyi kalpli bir insandır ve size yardım etmekten haz duyacaktır. Böylece sözlerime son veriyorum, Abdera'nın sayın efendileri ve vatandaşları, sizi ve şehrinizi tanrılara emanet ederek saygılarımı sunuyorum. Tavsiyemi karşılıksız yapı-

yorum diye kulak arkası etmeyin; kendisini sağlam zanneden bir hastaya verdiğim en iyi tavsiyedir bu!"

Hippokrates bunları söyledikten sonra Senato'yu eğilerek selâmladı ve toplantıdan ayrıldı.

Kendisi Abderalı olduğu için bu konuda sözlerine güvenilecek bir tanık olan tarihçi Hekataios[23] "O anda Abdera Senatosunda olduğu şekilde, iki yüz kişinin birden aynı garip şekilde kalakaldığı tarihte asla görülmemiştir." diyor. Efsaneye göre vaktiyle iki yüz Fenikeli, başlarında kumandanları olduğu hâlde Perseus'a saldırmış, onun binbir güçlükle ele geçirdiği Andromeda'yı elinden almaya kalkmış; Perseus da Medusa'nın başını gösterince, bütün Fenikeliler birer heykel hâline gelmiş. İşte Abderalıların durumu olsa olsa buna benzetilebilirdi. Gerçekten de dakikalarca taş gibi kalmakta hakları vardı. İçlerinden geçenleri nakletmeye kalkmak boşuna bir iş olurdu. İçlerinden hiçbir şey geçemiyordu, ruhları da vücutları gibi taş kesilmişti. Dilleri tutulmuş gibi aptalca bir ifadeyle, hekimin çıktığı kapıya bakıyorlar, her suratta bu işten bir anlam çıkarmaya çalışmanın ve bunu becerememenin çabası yansıyordu.

Sonunda yavaş yavaş kendilerine gelmeye başladılar, önce birkaçı, sonra öbürleri. Birbirlerine şaşkınlıkla baktılar, belki elli ağız aynı soruyu sormak için açıldı ve yine kapandı, çünkü ne soracaklarını bilmeden açmışlardı ağızlarını. Nihayet Pfriem Usta, "Lânet olsun!" diye haykırdı. "Beyler, bu şarlatan, iki misli enfiye falan diyerek bizimle düpedüz alay etti!" Thrasyllus, "Ben zaten baştan itibaren ondan şüphelenmiştim!" dedi. Meclis Üyesi Smilax, "Zaten karım da ona inanmamıştı!" diye atıldı. Bir başkası, "Antikyra'ya altı gemi yollayın dediği zaman, bu iş bir garip, diye düşündüm." dedi. Beşinci biri, "Bunları ne kadar da kahrolası bir ciddiyetle söyledi!" diye bağırdı. "İtiraf edeyim, lâfı nereye götüreceğini bile anlamadım." Şişman ve kısa boylu meclis

23 Ne yazık ki bütün eserleri kaybolmuştur. Bk. Recherches sur Hecatee de Milet, Tom. IX des Mem. De Litterat.

üyesi kahkaha atarken, karnını tutarak "Hah hah ha! Doğrusu çok komik şey!" diye gülüyordu, "Kabul edin, iyi kafese koydu bizi! Olacak gibi değil! Bize böyle bir şey yapılsın! Hah hah ha!" "Ama böyle bir adamdan böyle bir şey beklenir miydi?" diye sordu nomophylax. Pfriem Usta "İşte o da filozoflarınızdan biri!" dedi; "Rahip Strobylus'un hakkı var! Özgürlük anlayışımıza ters düşmese, bu sivri akıllıların ülkeden kovulmasını ilk isteyecek kişi ben olurdum."

"Beyler!" diye sonunda arkhon konuştu, "Abdera şehrinin onuru lekelenmiştir. Burada oturup şaşakalacağımıza ve çene çalacağımıza, bu nazik durumda ne yapmamız gerektiğini ciddiyetle düşünmeliyiz. Her şeyden önce Hippokrates'in nereye gittiğini öğrenelim!"

Bunu öğrenmek için, gönderilen bir odacı uzunca bir süre sonra, onu hiç kimsenin görmediği haberiyle geldi.

"Kahrolası bir numara!" diye üyeler hep bir ağızdan bağrıştılar. "Hele bir de elimizden kaçarsa!" Lonca Başkanı Pfriem, "Yok canım!" dedi, "Büyücü değil ki kaçabilsin." Bunu söylerken de kem gözlere ve kötü ruhlara karşı yanında taşıdığı nazarlığa bakıyordu.

O sırada biri geldi, yabancının, katırının üzerinde Dioskurların tapınağının arkasından Demokritos'un çiftliğine doğru yavaş yavaş gittiğini haber verdi.

"Şimdi ne yapalım, beyler?" dedi arkhon.

"Evet, doğru, ne yapalım, ne yapalım? Mesele de bu ya!" diye meclis üyeleri birbirlerine bakarak konuştular. Bir süre sonra anlaşıldı ki, adamlar ne yapacaklarını bilmiyorlardı.

"Makedonya Kralı, adamı pek beğeniyor." diye arkhon devam etti; "Üstelik bütün Yunanistan onu ikinci bir Aeskulapius sayıyor, hassasiyet göstermekte haklıyız, ama bu hassasiyete fazla kulak verirsek başımız derde girebilir. Her şeyden önce Abdera'nın onurunu düşünüyorum ve..."

"Sözünüzü kesmiş gibi olmayayım, Sayın Arkhon!" diye Lonca Başkanı Pfriem atıldı; "Abdera'nın onurunu ve

özgürlüğünü benden çok düşünen biri olamaz. Ama şöyle bir düşününce, bu işle Abdera'nın onurunun ne ilgisi olabileceğini gerçekten anlamıyorum. Harpokrates midir, Hypokritos mudur adı neyse, bu adam bir hekim. Hekimlerin bütün dünyayı hastane, bütün insanları da hastaları olarak gördüklerini her zaman duymuşumdur. Herkes anladığı şey ile ilgili konuşur ve hareket eder ve arzuladığı şeye de kolayca inanır. Galiba bu Hypokritos hepimizin hasta olmasını istiyor ki, iyileştireceği adam sayısı çok olsun. Şimdi, benim ilâçlarımı almalarını sağlarsam, yeterince hastalanmamışlardır demektir, diye düşünüyordur herhâlde. Bütün sır bundan ibaret değilse, bana da Pfriem Usta demesinler!"

"Çok doğru! İşte tam isabet buna denir!" diye bağırdı kısa boylu ve şişman meclis üyesi; "Bütün mesele bundan ibaret! Adam o kadar deli değil! Bahse girerim, bizi paramız karşılığında iyileştirebilme zevki için, elinde olsa bütün ateşleri başımıza belâ eder, hepimizi nöbetlerle kıvrandırır! Hah hah ha!"

"İyi ama, her meclis üyesine yedi kilo enfiye dedi!" diye en ihtiyarlardan biri bağırdı (hâline tavrına bakılırsa beyni iyice kurumuş olmalıydı), "Latona'nın bütün kurbağaları adına, çok kötü bir şey bu! İnsan bunun ardında bir şey var diye şüpheleniyor."

Pfriem Usta, "Her üyeye yedi kilo enfiye!" diye tekrarladı ve katıla katıla güldü.

"Her lonca başkanına da!" diye Smilax manalı manalı ekledi.

"Rica ederim, lonca başkanlarından söz etmedi!" dedi Pfriem.

Diğeri, "İyi ama, bu kendiliğinden anlaşılıyor." diye cevap verdi; "Meclis üyeleri ve lonca başkanları, lonca başkanları ve meclis üyeleri; lonca başkanı beyler niye özel muamele görecekmiş ki?"

"Ne, nasıl?" diye haykırdı Pfriem celâdetle, "Lonca başkanlarının meclis üyelerinden farkı yok muymuş? Beyler, duydunuz bunu! Sayın Kâtip, bunu zapta geçiriniz!"

Bütün lonca başkanları büyük bir gürültü ile yerlerinden fırladılar.

İhtiyar ve şüpheci meclis üyesi, "Bunun ardında daha başka şeyler var dememiş miydim size?" diye bağırdı. "Aristokrasiye karşı plânlı bir saldırı bu, ama beylerin foyası çabuk meydana çıktı!"

"Aristokrasiye karşı mı?" diye Pfriem sesini iki misline yükselterek haykırdı, "Hangi aristokrasi? Biz lonca başkanları burada neyiz? Halkın temsilcisi değil miyiz? Halkın haklarını ve özgürlüklerini temsil etmiyor muyuz? Sayın Kâtip, zapta geçirin, hepsini protesto ediyorum, yüce loncaların ve Abdera şehrinin haklarına saldırıyı reddediyorum!"

Bütün lonca başkanları, "Biz de protesto ediyoruz, biz de!" diye bağrıştılar.

"Protestonuzu reddediyoruz!" diye diğer üyeler cevap verdi.

Gürültü giderek artıyordu. "Beyler!" diye arkhon avazı çıktığı kadar haykırdı, "Kendinize gelin! Kim olduğunuzu, nerede olduğunuzu düşünün! Aşağıdaki yumurtacı kadınlar, sebze satıcıları bizim böyle dişlerimiz çekiliyormuş gibi bağırdığımızı duyarlarsa, hakkımızda ne derler?"

Ama aklın sesi, kulak tırmalayan gürültü içinde kaybolup gitti. Kimse kendi söylediğini bile duyamıyordu.

Neyse ki, Abdera'da saat tam on ikiyi vurunca her işi bırakıp yemek yemek, çok eski çağlardan beri âdetti. Meclis tüzüğü gereğince de zamanı gelince bir haberci toplantı salonunun önüne gelir, saati haber verirdi.

Homeros'daki kahramanların sıtma görmemiş sesiyle, görevli haykırdı: "Saygıdeğer beyler! Saat on ikiyi geçti!"

"Susun! Saat habercisi! Ne dedi? On ikiyi geçti! On iki olmuş mu? Geçmiş mi? Tam zamanı!"

Saygıdeğer beylerin çoğu birbirini yemeğe davet etti. Talihli "on iki" kelimesi onlara birden kavgalarının konusuyla en ufak bağlantısı olmayan bir sürü güzel şeyi hatırlatmıştı. Kukla tiyatrosundaki sahnenin değişmesinden

daha hızlı bir şekilde bir anda gözlerinin önüne büyük bir masa geldi, üzeri güzel tabaklarla, yemek kaplarıyla bezenmişti. Meclis üyelerinin burunları âdeta pek iyi şeyler vadeden nefis kokuları duymak istercesine açılmıştı, kulakları sadece kapakların sesini duyuyordu. Dilleri sadece Abdera ahçılarının birbirleriyle yarışarak yarattıkları leziz çorbaların tadını çıkarmakla meşguldü. Kısacası, bu önemsiz ziyafet, ruhlarını tamamen meşgul ediyordu. Abdera devleti bir anda yeniden huzura kavuşmuştu.

"Akşama nerede yiyeceksiniz?" - "Polyhontlarda." - "Ben de oraya davetliyim." - "Beraber olabilme şerefine nail olacağım için çok memnunum!" - "O şeref bendenize ait!" - "Bu akşamki komedya neymiş?" - "Euripides'in Andromeda'sı." - "Yani bir dram!" - "En sevdiğim eser!" - "Hele müziği! Lâf aramızda, nomophylax koro müziğinin bir kısmını bizzat bestelemiş. Nefis şeyler dinleyeceksiniz!"

Böyle tatlı konuşmalarla Abdera'nın yöneticileri hızlı adımlarla, fakat barış içinde meclisten ayrıldılar. Pek kısa bir süre önce meclis duvarlarının korkunç gümbürtülerle sarsıldığını duymuş olan yumurtacı ve sebze satıcısı kadınlar onların peşinden hayretle bakıyorlardı.

Bütün bunlar senin eserindi, ey hayırsever saat habercisi! Talihli gelişin olmasaydı, çıkış sebebi ne kadar gülünç olursa olsun, meclis üyeleriyle lonca başkanları arasındaki Akhilleus'un öfkesine benzeyen kavga, muhtemelen bir yangın alevi hâlini alacak, devletin tarihindeki en korkunç sarsıntıya, belki de cumhuriyetin yıkılmasına yol açacaktı!

Bir Abderalının heykelini dikmek gerekseydi, bu saat habercisinden daha fazla bunu hak etmiş biri bulunamazdı. Gerçi kabul etmek gerekir ki, o anda vatanına yaptığı hizmet, bunun tesadüfen faydalı olması dolayısıyla, parlaklığının büyükçe kısmını kaybetmiştir. Çünkü bu dürüst adam, tam vaktinde ve makine gibi, on iki diye bağırdığında, devletin üzerindeki büyük ve sonu kestirilemez tehlikeleri uzaklaştırmak gibi bir şey düşünmemişti. Ama buna

karşılık da düşünmek gerekir ki, ezelden beri hiçbir Abderalı, vatanına başka türlü hizmet etmiş değildi. Bu yüzden, mutlu bir tesadüfle şehirlerine yarar sağlayan bir şey yaptıklarında, tanrılara şükürler ederlerdi; çünkü bilinçsizce, sadece araç veya tesadüfî sebep olarak işe karışmış olduklarını hissederlerdi. Ama öte yandan da, tesadüfün karşılığını da her şey kendi eserleriymiş gibi almayı ihmal etmezlerdi. Daha doğrusu, kendilerinin iyi bir şey yaptıklarının bilincinde olmadıklarından, tesadüfün kendi adlarına gerçekleştirdiği olumlu işlerin karşılığını, bir eşekçinin eşeğinin yaptığı işin karşılığı olarak aldığı parayla aynı ölçüde ödetirlerdi.

Burada söz konusunun sadece arkhonlar, meclis üyeleri ve lonca başkanları olduğu kendiliğinden bellidir. Çünkü dürüst saat habercisi, devlete istediği kadar büyük hizmette bulunsun, bütün alacağı, günde altı Abdera meteliğiydi, hepsi o kadar, sonra güle güle!

ÜÇÜNCÜ KİTAP

EURIPIDES VE ABDERA'NIN TİYATROSU

BİRİNCİ BÖLÜM

Abderalılar Tiyatroya Gitmeye Hazırlanıyorlar.

Abdera Meclisi üyelerinin çok eskiden kalma âdetlerinden ve alışkanlıklarından biri de, mecliste tartışılan konuları, toplantı bittikten hemen sonra sofrada (ister bir davette, ister aileleriyle yalnız yemek yerken) tekrar ele almak ve bu konular hakkında bazı alaylı şeyler söylemek ve şakalar yapmak veya bunları yurtseverce iç çekmelerin, yakınmaların, hayallerin, arzuların, niyetlerin vb.nin kaynağı yapmaktı - özellikle, mecliste tartışma konularının gizli kalması, bu konularda dışarıda asla konuşulmaması karara bağlanmışsa!

Ama bu defa, - her ne kadar Abderalılarla hekimlerin başı arasında geçen olay, devletlerinin tarihinde yer alacak kadar garip idiyse de, - bir meclis üyesinin veya lonca başkanının yer aldığı hiçbir sofrada ne Hippokrates'ten, ne de Demokritos'tan söz edildi; sanki yeryüzünde bu isimde insanlar yaşamamıştı. Bu meselede Abderalılar, her zamanki azametleri dikkate alınacak olursa, takdire şayan bir anlayış ve genel dayanışma göstermekteydiler. Gerçekten de Hippokrates ile hikâyeleri, nasıl çevrilirse, ne yapılırsa yapılsın, onlara onur verecek tarzda anlatılamazdı. En iyisi meseleyi hiç deşmemek ve susmaktı.

O akşamki komedya, her zamanki gibi, konuşmaların başlıca konusuydu. Çünkü Abderalılar her şeylerini taklit ettikleri ve örnek aldıkları Atina'da olduğu gibi kendi tiyatrola-

rını kurdukları günden beri, alışkanlıkları üzere bu işi de çok abartmışlardı. Abdera'da yılın en büyük kısmında hemen her akşam bir eser oynanırdı. Böylece toplantılarda hava ve moda üzerine beylik lâflar tükenince, ya bir akşam önce oynamış, ya da o akşam oynayacak komedyadan bahsedilirdi. Abdera'nın yöneticileri de, özellikle yabancılara, hemşehrilerinin zekâlarını ve zevklerini inceltecek böyle güzel bir vesile, toplantılarda masum konuşmalar için öylesine bitmeyecek bir malzeme ve özellikle lâtif cins mensuplarına da, bedeni ve ruhu bozan can sıkıntısına karşı öylesine harikulâde bir çare sağladıklarını büyük bir gururla anlatırlardı.

Abderalıları eleştirmek, yermek için değil, onları hak ettikleri gibi övebilmek için şunu söylemek yerinde olur: Komedya meselesine o derece önem veriyorlardı ki, tiyatronun yönetimi için özel bir meclis komisyonu görevlendirmişlerdi. Komisyonun başkanlığını da, iş başındaki nomophylax, yani ülkenin en büyük makam sahiplerinden biri yapardı. Bu gerçekten de övgüye değer bir durumdu. Ancak böylesine güzel bir kurumda eleştirilecek tek şey, bunun, komedyaların bir milim bile daha iyi olmasına yol açmadığı idi. Eserlerin seçimi heyete bağlı olduğundan, bir komedya hakkındaki oylamada da yeni eserlerin eskilere tercihi devamlı itirazlara yol açtığından, halk (yeni bir orijinal Abdera eseri oynanmıyorsa), ne temsil edileceğini önceden pek bilmezdi. Çünkü, her ne kadar komisyon üyeleri ağızlarında bakla ıslatamazlardı; ama oynanacak eserin adı o kadar çok eğri ağız ve sağır kulaktan geçerdi ki, sonunda hemen her zaman bir sürü yanlışlıklara, yanlış anlamaları tanık olunur, seyirciler de meselâ Sophokles'in Antigone'sini beklerken Physignatus'un Erigone'si ile yetinmek zorunda kalırlardı, fakat Abderalılar bunu hemen hemen hiç dert edinmezlerdi.

Bu yüzden "Bu akşam ne oynayacaklar acaba?" Abdera'da herkesin her zaman birbirine sorduğu bir soruydu. Dünyanın en masumane sorusuydu bu, ama bir tek şey yüzünden tam Abderaca oluyordu: Cevabın asla bir yararı ve anlamı yoktu. Çünkü, adamlar tiyatroya ne oynanırsa oy-

nansın gidiyorlardı; ister eski, ister yeni, ister iyi, ister kötü bir eser temsil edilsin, fark etmiyordu.

Aslında Abderalılar için kötü eser yoktu; çünkü her şeyi pek beğenirler ve güzel bulurlardı: Bu sınırsız iyiliğin doğal sonucu olarak da, onlar için iyi eser de yoktu. İyiymiş, kötüymüş, vakit geçirten her şey onlar için uygundu ve temsile benzeyen her şey, vakitlerini geçirmeye yardımcı olurdu. Ne kadar berbat olursa ve ne kadar berbat oynanmış olursa olsun, her oyun, bitmek bilmeyen alkışlarla sona ererdi. Ve eser biter bitmez salonda herkes hemen birbirine sorardı: "Nasıl, bugünkü eseri beğendiniz mi?" Ve alacağı cevap sadece "Çok güzeldi!" olurdu.

Bu bizim Trakya'daki Atina'mızın aptallıkları hakkında anlattıklarımıza değerli okuyucularımız kolay kolay şaşmamaya alışmıştır, ama tiyatro ile ilgili olarak söylediklerimize pek inanmayacaklarından korkarız. Bu yüzden Abderalıların tiyatroyu bu kadar sevdikleri hâlde, nasıl olup da berbat bir eseri hiç umursamadan seyredebilecek, hatta onu iyi bir esermiş gibi beğenecek derecede duygusuzlaştıklarını iyice anlatmalıyız.

Bu bilmeceyi çözmeden önce, müsaadenizle Abdera tiyatrosuna kısaca bir göz atalım. Ama önce lütufkâr ve müsamahakâr okuyucularımızdan bir şey rica edeceğiz; bu ricamızın kabulü, sonunda bizden çok onların işine gelecektir. Bu ricamız da, kötü cinlerin aksi yöndeki bütün telkinlerine ve kışkırtmalarına aldırmaması, burada örtülü isimler altında kendi sevgili tiyatro yazarlarından, sanatçılarından ve kendi tiyatrolarından bahsedildiğini asla düşünmemesidir. Bütün Abdera hikâyesinin doğrusu çok anlamlı olduğunu inkâr etmiyoruz; ama okuyucularımızın, bizden gizli anlamın ortaya çıkması için alacağı bir anahtar olmadan, her zaman yanlış yorumlar yapmaları tehlikesi mevcuttur. O zamana kadar kendilerinden ricamız, komşularına ve dostlarına karşı uygunsuz yakıştırmalardan kaçınmaları ve gerek bundan sonrasını, gerekse kitabın tamamını, tıpkı herhangi bir başka eski veya yeni, tarafsız bir tarihî hikâye gibi okumalarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Abdera Millî Tiyatrosu Hakkında Daha Fazla Bilgi. Abderalıların Zevki, Nomophylax Gryllus'un Karakteri.

ABDERALILAR sürekli bir tiyatro kurmayı kararlaştırdıklarında, yurtseverce düşüncelerle onun bir millî tiyatro olmasını uygun görmüşlerdi. Halkın en büyük kısmı Abderalılardan oluştuğu için, tiyatrolarının da Abdera karakteri taşıması doğal bir sonuçtu. İşte bütün felâketin başlıca ve tedavisi imkânsız sebebi de buydu.

Abderalılar, sözüm ona anaları olan Athene'nin[24] kutsal şehrine duydukları derin saygıdan dolayı, istisnasız bütün Atinalı yazarların eserlerine gerçekten iyi oldukları için değil (bu, her zaman mümkün olmazdı), sırf Atina'dan geldikleri için büyük ilgi gösterirlerdi. Başlangıçta elde yeterli sayıda yerli eser olmadığı için, hemen hemen sadece Atina eserleri oynanmıştı. İşte bu sebepten dolayı, gerek Abdera şehrinin ve devletinin şanını arttırmak amacıyla, gerekse başka gayelerle, bir komedya ve tragedya komisyonu kurulması ve Abdera zekâsını, Abderaca duyguları, Abdera âdetlerini ve deliliklerini ve diğer pek çok millî ham maddelerini tiyatro eserleri hâline getirecek bu edebî üretim merkezinin, bilge ve iyi yöneticilere ve vatandaşlara uygun düşecek şekilde, mümkün olan her yoldan desteklenmesi gerekli görülmüştü.

Bunları gene bütçeden gerçekleştirmek iki sebepten dolayı uygun bulunmamıştı. Birincisi, ne tarz yönetilirse

24 Bilgelik, güzel sanatlar, el becerisi ve tarım tanrıçası. (ç.n.)

yönetilsin, bütçede daima harcanacak miktardan az para mevcuttu; ikincisi de o zamanlar seyircilerden bilet parası almak âdet olmadığından ve devlet, tiyatronun masraflarını karşılamak zorunda kaldığından, bu yeni maddeyle bütçeden zaten yeterince harcama yapılması gerekiyordu. Vatandaşların bu yeni eğlenceyi ne derece sevecekleri bilinmeden onlardan yeni bir vergi istenmesi söz konusu olamazdı. Bu durumda tek çare, Abdera şairlerini ve yazarlarını şehrin zevki hesabına özendirmek, yani onların parasız olarak verecekleri malları kabul etmekti. Hani eski atasözündeki gibi, "Hediye atın dişine bakılmaz" veya Abderalıların deyişiyle, "Bedava sirke baldan tatlıdır." Horatius'un kendi çağındaki Roma hakkında söylediği

Scribimus indocti doctique poemata passim,

sözleri artık Abdera için tam anlamıyla ve en üst derecede geçerliydi. Birisinin bir tiyatro eseri ortaya koyması vatana hizmet gözüyle görüldüğü ve bu işte kaybetmekten korkulacak bir şey olmadığı için, birkaç düzine derme çatma fikri bir o kadar sayıda tumturaklı cümleye yerleştirecek kadar soluğu olan herkes, tragedya yazıyor ve her alık ve sulu şakacı, toplantılarda ve meyhanelerde gıdıkladığı Abderalıların göbeklerini, şimdi sahneden hoplatıp onları sözde komedyalarla güldürmeye çalışıyordu.

Yerli eserlere gösterilen yurtseverce hoşgörü sonucu, felâket büyüdü ve sürüp gitti. Abdera'nın genç soyluları zaten boş kafalı, kültürsüz, azametli, terbiyesiz, cahil ve her çeşit işe yeteneksizdi. Bunlardan biri, bilmiyoruz sevgilisinin mi yoksa dalkavuğunun dürtmesiyle mi, yoksa kendi doğuştan ukalâlığının etkisiyle mi, "Başkaları tiyatro alanında zafer çelenkleri kazanırken ben niye kazanmayayım?" diye düşündü ve oturup bir eser yazdı. Bu ilk deneme, öyle büyük başarı kazandı ki, bunu duyan Arkhon Onolaus'un henüz on yedi yaşındaki (Onolaus ailesi için son derece normal bir şey olarak) kuş beyinli yeğeni Blemmias da par-

maklarında karşı konulmaz bir kaşıntı hissetti ve bugün tragedya dediğimiz, o zaman keçi oyunu denilen bir şey yazdı. Abdera'nın Trakya'da kurulduğu günden beri bundan daha aptalca bir yerli eser görülmemişti. Ama yazar, arkhon'un yeğeniydi, bir şey yapılamazdı. Eserin oynadığı salonda o kadar kalabalık toplanmıştı ki, delikanlılar güzel Abderalı kızları kucaklarına oturtmak zorunda kalmışlardı; duhuliyedekiler ise birbirlerinin omzuna basıyorlardı. Beş perdenin hepsi aynı aptalca bekleyiş ve sükûnet içinde seyredildi; herkes esniyor, iç çekiyor, terini siliyor, gözlerini oğuşturuyordu. Sıcak bir yaz günündeki köpeklerin can sıkıntısı gibi bir sıkıntı herkesi sarmıştı ve sahnedeki lâflar dinmek bilmiyordu. Büyük ıstırapla, işkenceyle beklenen "son" nihayet geldiğinde o derece müthiş bir alkış tufanı koptu ki, zayıf sinirli bazılarının kulak zarı bile patladı.

Artık anlaşılmıştı ki, genç Blemmias bile tragedya yazdığına göre, bu işin zor bir yanı yoktur. Fazla alçak gönüllülüğe kapılmadan, herkes aynı şeyi becerebilirdi. Bu iş artık aileler arasında bir onur meselesi hâline sokuldu. Her iyi aile, hiç olmazsa bir oğul, yeğen, enişte veya yeğenin millî tiyatroya bir komedya veya bir tragedya, o da olmazsa ufak bir müzikli oyun hediye etmiş olmasıyla övünmek istiyordu. Bu hizmetin öz ve içerik bakımından büyük ve değerli olup olmadığı, kimsenin umurunda değildi. İyi, vasat ve berbat eserler birbirine karışmıştı. Kötü bir eseri korumak için entrikaya falan gerek yoktu, herkes göbeğinden birbirine bağlıydı. Ve herkesin kulakları eşek kulağı olduğundan, kimsenin kalkıp başkasına "Kral Midas'ın kulakları eşek kulağı!" diye fısıldaması söz konusu olamazdı.

Sanatın, bu aşırı hoşgörü ortamında pek kazançlı olmayacağı kolayca anlaşılır. Ama Abderalılar için sanat düşüncesinin ne önemi vardı ki? Bu meseleleri barış içinde ve herkesi memnun edecek tarzda halletmek, şehirde huzuru sağlıyor, herkesin de keyfi yerine geliyordu ya, bu yetiyordu.

Arkhon Onolaus, "Bir meseleyi doğru biçimde ele almanın ne kadar önemli olduğunu görüyorsunuz." diyordu, "Atina'da bir sürü huzursuzluğa sebep olan tiyatro, Abdera'da herkesi dirlik düzenlik içinde birbirine bağlayan bir bağ ve dünyanın en masum eğlencesi. Tiyatroya gidiyor insan, şu veya bu şekilde oyalanıyor, ya oyunu seyrederek, ya yanındaki hanımla sohbet ederek, ya uyuyup rüya görerek - herkes canının istediği şekilde eğleniyor. Eser bitince alkışlanıyor ve herkes memnun bir şekilde evine dönüyor, sonra da iyi geceler!"

Biraz önce, Abderalıların tiyatrolarını, toplantılarda başka şey konuşmayacak kadar sevdiklerini söylemiştik; gerçekten de öyleydi. Ama eserler, oynanış ve oyuncular hakkında konuştuklarında, bunu beğenilen hususların ne olduğunu araştırmak gayesiyle yapmazlardı. Çünkü bir şeyi beğenip beğenmemek, onların fikrince sadece keyiflerine bağlı bir şeydi. Ayrıca, daha önce de söylediğimiz gibi, yerli dramatik eserleri özendirme hususunda bir çeşit yazılı olmayan antlaşma yapmışlardı. "Bir yerde sanat desteklenince ne gibi olumlu sonuçlara varılacağı açıkça belli oluyor." diyorlardı, "Daha yirmi sene önce ancak bir iki şairimiz vardı, doğum günleri ile düğünler dışında da kimse onların varlığından haberdar bile değildi. Tiyatromuzun kurulduğu günden beri ise, yani on, on iki senedir, hepsi Abdera topraklarında yazılmış altı yüzden fazla eser gösterebiliriz!"

Oyunlar hakkında gevezelik ederken, birbirlerine sordukları tek şey, bir önceki akşam oynanan eserin "güzel" olup olmadığıydı; birbirlerine verdikleri cevap da hep aynıydı: "Evet, çok güzeldi." Iphigenia veya Andromache rolündeki kadın sanatçıdan bahsederken de (Abdera'da kadın rollerini gerçek kadınlar oynardı; Abderaca olmayan ve gerçekten güzel tek şey buydu!), sordukları başlıca şey, onun elbisesinin güzel olup olmadığıydı. Ondan sonra oturur, oyuncuların makyajları, sesleri, hâl ve tavırları, yü-

rüyüşleri, kafalarını ve ellerini oynatışları ve buna benzer şeyler hakkında binlerce lâf eder ve tartışırlardı. Bazı bazı, eserlerin kendinden de söz ettikleri olurdu. Gerek müziği, gerek sözleri (şiir kısımlarından böyle bahsederlerdi) ele alırlar, herkes neyi beğendiğini, neyi beğenmediğini söyler, özellikle duygulandırıcı ve heybetli bölümleri belirtir, arada bir, bir ifadeyi, yakışık almayan bir kelimeyi, mübalâğalı veya yersiz bir fikri eleştirirlerdi.

Ama her eleştiri, hep aynı Abderaca nakaratla sona ererdi: "Yine de çok güzel bir eser; iyi ders veriyor. İyi bir ders!" diye şişman ve kısa boylu meclis üyesi eklerdi. Ve iyi ders verdikleri için göklere çıkardığı eserler aslında en berbat, en bayağı olanlardı.

Şimdi belki şöyle düşünenler olacaktır: Abdera'nın özel durumu dolayısıyla yerli eserler değerli olup olmadıklarına bakılmadan desteklendiğine, yabancı eserler için ise böyle bir şey söz konusu olmadığına göre, Atinalı yazarların başkalığı, bir Abderalı Astydamas ile Atinalı Sophokles arasındaki fark ve mesafe, herhâlde Abderalıların zevklerinin gelişmesine ve iyi ile kötü, mükemmel ile vasat arasındaki farkı kavramalarına yardımcı olmuştur. Adamlar doğal yaratıcılık ile aptalca taklit, gerçek ustanın canlı, dengeli ve yere sağlam basan yürüyüşü ile ayağına yükseltici geçirmiş taklitçinin beceriksiz sekişi, topallayışı, sürünüşü arasındaki farkı mutlaka kavramıştır. Ne gezer! Her şeyden önce zevk, doğal bir yetenek ve tat alacak ruhsal organın belirli bir inceliği olmadan, öğretmekle ulaşılacak bir şey değildir. Bu hikâyenin daha başında belirttik ki, doğa, Abderalılara bu yeteneği vermemişti. Onlar her şeyi beğeniyorlardı. Tezgâhlarında dâhilerin en büyük eserleriyle en sığ kafaların süprüntüleri, en sefil şarlatanların uyduruk nesneleri yan yana, iç içe bulunurdu. Bu konularda onlara ne söylense boştu; bir Abderalıya Pindaros'un bir eseri diye yutturmak kadar kolay bir şey yoktu. Bu yüzden seyrettikleri her eserde ilk soruları "Kim yazmış?" olurdu

ve en mükemmel bir eseri bile, onu ünlü birisinin yazdığını öğreninceye kadar umursamazlardı.

Bunun yanında başka bir husus da, Abdera millî tiyatrosunun kuruluşunda en fazla emeği geçen ve bu tiyatronun genel müdürü olan, Zyniskus oğlu Nomophylax Gryllus'un müzikten fevkalâde anlar geçinmesi ve devrinin en büyük bestecisi olduğunu iddia etmesiydi. Hatırşinas Abderalılar, bu iddiaya itiraz etmezlerdi, çünkü adam pek popülerdi. Öte yandan bütün bestecilik sanatı, her metne uydurulabildiği melodi formlarından veya kalıplardan ibaretti ve melodilerini söylemek, ezberlemek son derece kolaydı.

Gryllus'un en gurur duyduğu özelliği, bestelemedeki süratiydi. - "Eee, söyleyin bakalım, Iphigenia'mı. Hekuba'mı, Alkeste'mi (veya daha başka neler varsa) nasıl buldunuz?" - "Ooo, mükemmel, Sayın Nomophylax!" - "Melodi nasıl akıyor, değil mi? Heh heh heh! Ne kadar zamanda besteledim dersiniz? Bir sayın bakalım! Bugün ayın on üçü - ayın dördünde sabah beşte başladım. Erkenciyimdir ben, masaya oturup kalemi elime aldım; dün sabah saat tam onda son notayı yerleştirdim! Sayın bakın, dördünden on ikisine, gördüğünüz gibi tam dokuz gün bile değil, bu arada iki tatil günü, iki üç de davetli olduğum gün; diğer işleri saymıyorum. - Hım! Ne diyorsunuz buna? İyi çalışmış mıyım? Övünmek için söylemiyorum bunları; ama bir yarış yapılsa, Yunanistan'ın hiçbir bestecisi beni geçemez! Bu o kadar önemli bir şey değil! Sadece yetenek meselesi, heh, heh, heh!"

Okuyucularımızın, adamı gözlerinin önüne getirdiklerini ümit ederiz ve müzikten biraz olsun anlıyorlarsa, adamın Iphigenia'sını, Hekuba'sını ve Alkeste'sini nasıl gümbürdettiğini duyar gibi olmuşlardır.

Bu büyük adamın ufak bir kusuru da, kendi eserleri dışında hiçbir müziği beğenmemesiydi. Atina'nın, Thebai'nin, Korinth'in en iyi bestecileri bile onun nazarında birer hiçti. Zarif, ince ve kalbe hitap eden besteleriyle, Abdera dışında

ruh sahibi herkesi büyüleyen meşhur Damon hakkında bile "pazar meydanlarının lâternalı bestecisi" demişti. Bu düşünce tarzı ve yumurtlar gibi müzikal eserler çıkarmasındaki sonsuz kolaylık ile Gryllus birkaç yıl içinde altmıştan fazla Atina eserine müzik bestelemişti. Abdera'nın yerli eserlerini ele almaya tenezzül etmiyor, onları talebelerine ve taklitçilerine bırakıp son rötuşları yapmakla yetiniyordu. Gerçi, kolayca tasavvur edilebileceği gibi, Atinalı yazarların eserlerini seçerken de her zaman en iyilerini seçmesi söz konusu değildi. Bunların yarısı Aiskhylos'un başarısız ve tumturaklı taklitleri veya zevksiz, kaba saba, ancak panayırlarda oynanabilecek seviyede oyunlar, en aşağı seviyede avam tabakasının eğlenmesi için yazılmış çadır tiyatrosu eserleriydi. Ama şehrin önde gelen bir kişisi olan nomophylax'ın müziği bestelemesi yetiyordu, eserler sonsuz alkışlarla karşılanıyorlardı. Gerçi bazen seyirciler sıkıntıdan alt çeneleri çıkacak kadar esnerlerdi; ama tiyatrodan ayrılırken gene de "Aman ne güzel eserdi! Hele müzik harikaydı!" demekten kendilerini alamazlardı.

Böylece, Grek taklitçisi bu Trakyalılarda her şey bir araya gelmiş, sadece güzelin türleri ve derecelerine karşı değil, mükemmel ve kötü arasındaki farka karşı da mekanik umursamazlık ve anlayışsızlıklarını oluşturmuştu. Bu millî karakterleriyle Abderalılar, yeryüzünün bütün uygar halklarından ayrılırlardı. Gariptir, bu aldırmazlığa rağmen, onların gerçekten güzel bir şeyden garip bir şekilde etkilendikleri de olurdu - dikkate değer örnekle biraz sonra göstereceğimiz gibi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Abdera Edebiyat Tarihi ve İlk Tiyatro Yazarları Hyperbolus, Paraspasmus, Antiphilus ve Thlaps Hakkında Bilgiler.

O dış görünüşteki bütün aldırmazlık, hoşgörü, uyuşukluk veya başka söylenecek neyse ona rağmen, Abderalıları her türlü zevk duygusundan tamamen yoksun insanlar olarak düşünmemeliyiz. Çünkü, beş duyuları tamdı ve mevcut şartlarda her şeyi iyi ve güzel bulmalarına karşılık, bazı şeylerin tadının daha iyi olduğunu fark edebilirlerdi ve tıpkı başka insanlarda olduğu gibi, onların da sevdikleri eserler ve sevdikleri yazarlar vardı.

Hekim Hippokrates ile ilgili o küçük tatsız olay yaşandığı sırada, geçimini tiyatrodan sağlayan (gönüllüler hariç) çok sayıda şair ve yazardan özellikle ikisini Abderalılar pek beğeniyorlardı. Bunlardan birisi tragedyalar ve şimdi komik opera denen tarzda eserler yazıyordu; adı Thlaps olan öbürü ise, kahramanların başına kötü şeyler gelmeyen, mutlu sonla da bitmeyen, tragedya ile komedya arası bir şeyler imal ediyor, bunların mucidi de kendisi olduğundan, bu tarz eserlere "thlapsedya" deniyordu.

İlk yazar, bu hem gerçek hem olabilir hikâyenin başlangıcında Abderalı şair ve yazarların en ünlüsü diye tanıttığımız Hyperbolus idi. Bütün edebî türlerde adını duyurmuş ve hemşehrilerinin olağanüstü taraf tutuculuğu sonunda, her türden ödüller kazanmıştı. Bu yüzden de cafcaflı Hyperbolus (aşırı, abartılı) lâkabıyla anılıyordu; aslında adı Hegesias'tı.

Bu adam ve eserleri, dünyada Abdera dışındaki her yerde ancak yuhalanır ve ıslıklanırdı; Abdera'da o kadar beğenilmesinin tek sebebi işte buydu! Abdera şairleri içinde, Abdera ruhunu bütün aptallıkları, insanlığın bütün güzel biçimlerinden, âhenkliliklerinden ve düzgünlüklerinden en büyük sapmaları ile en canlı şekilde ancak onun eserlerinde bulmak mümkün olurdu. Bütün Abdera ona hayrandı, her Abderalının ifade etmek istediğini söyler, sözlerini âdeta ağızlarından kapar, eksik noktayı yerleştirirdi. Tek kelimeyle, tam onlara uygun, tam istedikleri gibi bir şairdi; bu olağanüstü bir zekâ sahibi olduğundan veya bu konuda özellikle çalıştığından değil, bütün meslektaşları arasında en fazla Abderalı oluşundandı! Bir meseleyi ele aldığında, bakış tarzı, mümkün olabilecek en çarpık bakış olurdu. İki şey arasında benzerliği, en önemli farkların bulunduğu noktada keşfederdi. Aklı başında bir insanın güldüğü yerde gayet ağır ve oturaklı durur, ancak bir Abderalının gülebildiği bir yerde ve durumda da gülerdi. Abdera ruhuyla böylesine dolu bir insan, elbette ki Abdera'da ne isterse olabilirdi. Onların Anakreon'u, Alkaeus'u, Pindaros'u, Aiskhylos'u, Aristophanes'i, her şeyiydi ve bir süredir de kırk sekiz bölümden oluşacak "Abderiada" adlı bir millî destan üzerinde çalışıyordu. Abderalılar mutluluktan uçuyorlardı: "Hyperbolus, Abderiada'sını bitirince, İliada ve Odyssea'ya bir arada sahip olacağız. İşte o zaman öbür Grekler gelip kendilerine güvenirlerse bize tepeden baksınlar! O zaman onların çıkaracağı her sanatçıya karşılık biz de birini çıkarmış olacağız!" diyorlardı.

Aslında Hyperbolus'un asıl alanı tragedya idi. Yüz yirmi dört tragedya yazmış olduğu için, her şeyde sadece sayıya ve hacme önem veren bir halk için sadece bu bile, son derece takdir edilecek bir şeydi. Çünkü rakiplerinden hiçbiri, bu sayının üçte birine bile erişememişti. Abderalılar onu tumturaklı ifade tarzı dolayısıyla kendi Aiskhylosları olarak adlandırıyorlardı, ama o, özgün olması ile övünürdü. "Bütün eserlerimde başka birinden aldığım tek bir karakter, tek bir

fikir, tek bir duygu, tek bir ifade gösterin!" dedi bir gün. "Ya da gerçek hayattan aldığınız!.." diye Demokritos cevap verdi. "Gerçek hayatmış, doğaymış!" dedi Hyperbolus, "Bu konuda hakkınız olabilir. Herkes bu konuda konuşuyor, ama sonunda kimse ne istediğini bilmiyor. Adî doğa - herhâlde kastettiğiniz bu - komedyanın, kaba saba oyunun veya isterseniz thlapsedyanın bir parçasıdır. Ama tragedya, doğayı ve gerçek hayatı aşmalıdır." Kendi eserleri buna gayet güzel örnek teşkil ederdi. Eserlerindeki kahramanlar gibi duyan, düşünen, konuşan, hareket eden insanlar görülmemişti asla. Ama Abderalıların istediği de zaten buydu ve bu yüzden de yabancı yazarlardan en az Sophokles'i beğenirlerdi. Bir keresinde bu konu üzerinde Abdera usulü gevezelik edilen asil bir toplulukta, Hyperbolus, "Düşündüğümü açıkça söylemem gerekirse," demişti, "Sophokles'in Kral Oidipus'unda, ya da Elektra'sında, hele Philoktet'inde beğenilecek ne buluyorlar, anlamıyorum. Sophokles, Aiskhylos gibi büyük bir şairin takipçisi, ama o ne büyük düşüştür gerçekte! Attikalı zarafeti var, evet bunu inkâr etmiyorum! İstediğiniz kadar zarafet! Ama fırtına, gökleri aydınlatan fikirler, şimşekler, her şeyi sarsan kasırga - kısacası, gerçek tragedya yazarını belli edecek dev güç, kartal uçuşu, aslan kükremesi, fırtına ve coşkunluk - nerede burılar?" Topluluktan biri, "İşte, işin ustası böyle konuşur!" dedi. Bir başkası, "Bu meselelerde Hyperbolus'un görüşüne güvenin!" diye ekledi, "O da bundan anlamazsa!" Abderalı hanımın biri, bir yabancıya "Yüz yirmi tragedya yazmıştır!" diye fısıldadı, "Abdera'nın en büyük yazarıdır!"

Bununla beraber, Hyperbolus'un bütün rakipleri, talebeleri ve taklitçileri arasında iki kişi, onun herkesin alkışlarıyla tırmandığı tahtını sarsmayı başarmıştı. Bunlardan birincinin eserinde, kahraman daha birinci perdenin birinci sahnesinde babasını öldürüyor, ikinci perdede öz kardeşiyle bilmeden evleniyor, üçüncü perdede bu kızın, kendi annesiyle bilmeden aşk yapması sonucu doğmuş

olduğunu keşfediyor, dördüncü perdede kendi kulaklarını ve burnunu koparıyor, son perdede ise annesini zehirleyip kızkardeşini boğduktan sonra intikam tanrıları tarafından gök gürültüleri ve yıldırımlar arasında cehenneme sürükleniyordu!

Öbürü ise, bir "Niobe" yazmıştı, eserde bir sürü O! O! Ay! Ay! Vah! Vah! Ahahah!tan ve seyircilerin tüylerini diken diken eden bazı küfürlerin dışında, bir sürü koşuşturma ve pantomimden başka bir şey yoktu. Her iki eser de inanılmayacak kadar başarı kazanmıştı. Abdera kuruldu kurulalı, üç saat içinde bu kadar çok mendil ıslatıldığı görülmemişti! Güzel Abderalı hanımlar, "Dayanamıyoruz!" diye hıçkırıyorlardı. "Zavallı prens! Nasıl ağlıyor, nasıl yerlerde yuvarlanıyordu!" - "Ya kendi burnunu kopardıktan sonraki monolog!" diyordu bir başkası. - "Hele intikam tanrıçaları!" diye haykırıyordu üçüncü hanım, "Artık haftalarca uyuyamam bundan sonra!" - Dördüncü hanım, "Aslında korkunçtu!" diyordu, "Ama zavallı Niobe! Nasıl da birbiri üzerine yığılmış çocuklarının ortasında durup saçlarını yoluyor, onları cesetlerin üzerine serpiyor, ardından sanki çocuklarını canlandırmak istercesine kendi de onların üzerine atlıyor, sonra ümitsizlik içinde ayağa fırlıyor, gözleri alev alev kocaman tekerlekler gibi, en sonunda göğsünü tırnaklarıyla paralayıp kanlı ellerini korkunç lânetlerle nasıl gökyüzüne kaldırıyordu!" - "Hayır, böylesine dokunaklı bir sahne görülmemiştir bugüne kadar! Bu Paraspasmus böyle bir sahne yazabildiğine göre, kim bilir ne güçlü olmalı!"

"Birisinin güçlü olup olmadığı o kadar kolay anlaşılmaz!" dedi güzel Salabanda, "Paraspasmus'un beklendiği kadar güçlü olduğundan şüpheliyim; yalancı pehlivanın narası yüksek olurmuş!" Güzel Salabanda, böyle şeyleri sebepsiz söylemeyen bir kadın olarak tanınırdı; bu ufak gerçek de Paraspasmus'un Niobe'sinin ikinci oynayışında ilk temsildekinin yarısı kadar bile etkili olmamasına yol açtı; hatta şair, Salabanda'nın tek bir kelimeyle Abderalı

hanımların hayal güçlerine indirdiği darbeden sonra, kendisini bir daha asla toplayamadı.

Gene de Abdera tiyatrosunda hamle yapmış ve iki yeni türü, yani kasvetli ve sözsüz eserleri keşfetmiş olmak şerefini, kimse onun ve arkadaşı Antiphilus'un elinden alamazdı. Bu yeni türlerle Abderalı yazarlara, zafer çelenkleri kazanmaları muhakkak yeni ufuklar açılmış oluyordu, çünkü çocukları korkutmak ve eserdeki kahramanları heyecandan dilsizleştirmekten daha kolay bir şey olamazdı.

İnsan maymun iştahlıdır ve başlangıçta yeni olduğu için hoşlandığından, çabucak sıkılıverir. Abderalılar da, genç Thlaps, ne komedyaya ne tragedyaya ne kaba güldürüye benzeyen eserler yazınca, bunları önce pek beğenmişlerdi. Ama zamanla bu oyunlardan da sıkılmaya başladılar. Bunlar Abdera'dan bir çeşit canlı aile tablolarıydı; sahnede kahramanlar veya deliler değil, günlük hayatlarını yaşayan, şehirdeki, pazardaki, evdeki ve aile içindeki işlerini yapan normal Abderalılar görülüyordu ve bu sıradan Abderalılar, saygıdeğer seyircilerin önünde sahne, evleriymiş, dünyada da kendilerinden başka kimse yokmuş gibi hareket ediyor ve konuşuyorlardı. Görülüyor ki, sonradan Menandros'a o kadar büyük ün sağlayan türdür bu hemen hemen. Aradaki fark, onun Atinalıları, öbürünün Abderalıları sahneye çıkarması ve onun Menandros, öbürünün Thlaps olmasındaydı! Ancak bu ufacık fark Abderalıların hevesini kırmamış, tam tersine Thlaps'a avantaj sağlamıştı; böylece bu türden ilk eseri[25] emsalsiz bir hayranlıkla karşılandı. Saf Abderalılar kendilerini ilk defa sahnede, hem de doğal hâlde, ayaklarında boy yükselticiler, sırtlarında aslan postları, ellerinde gürzler, asalar, alınlarında alınlıklar olmadan, her zamanki ev kıyafetlerinde, her zaman konuştukları şekilde, kendile-

25 Eser "Eugenia" veya "Dört Kere Gelin" başlığını taşıyordu. Eugenia'yı babası birine, annesi bir başkasına, mirasıyla ilgili bir teyzesi de üçüncü bir adama söz vermişler. Sonunda anlaşılır ki, aceleci kız sessiz sedasız dördüncü biriyle işi pişirmiştir.

rine has, doğuştan Abderaca tarzda yaşayışları içinde yiyip içerken, âşık olurken vs. görüyorlardı ve en hoşlarına giden de işte bunlardı. Tıpkı aynada ilk defa kendisini seyreden genç bir kız gibi, bakmaya doyamıyorlardı. "Dört Kere Gelin" üst üste tam yirmi dört defa oynandı ve Abderalılar uzun süre "thlapsedya"dan başka bir şey seyretmek istemediler. Ancak büyük Hyperbolus ve Nomophylax Gryllus kadar doğurgan bir yazar olmayan Thlaps, kendinden istenen sayıda ve hızda oyun hazırlayamıyordu, ama meslektaşlarına yolu gösterdiği için, hemen taklitçileri çıktı, herkes bu yeni türe hücum etti. Ve üç sene içinde her çeşit thlapsedya konusu ve başlığının öylesine cıcığı çıkarılmıştı ki, kendilerinden önce sayısız yazarın sıktığı süngerden bir damla bulanık su çıkaracağız diye ıkınıp sıkınan zavallı şairleri görünce, insanın kalbi sızlıyordu.

Bunun sonucunda zamanla ve pek fark edilmeden, her şey yavaş yavaş eski hâline döndü. Hemen hemen her yerde görüldüğü gibi, önce yeni türden başkasını görmek ve duymak istemeyen Abderalılar, bıkkınlığın en iyi çaresinin değişiklik ve çeşitlilik olduğu neticesine vardılar. Bilinen tarzda, kasvetli, sözsüz tragedyalar, komedyalar, operetler, kaba güldürüler yine piyasaya çıktı; nomophylax, Euripides'in tragedyalarına müzik besteledi ve Abdera'nın Homeros'u olmak hayali aklından çıkmayan Hyperbolus, sonunda Abdera seyircilerinin sevgisini Thlaps ile paylaşmaya razı oldu. Hem zaten Thlaps, bir lonca başkanının yeğeni ile evlenip bir süredir önemli bir adam olmuştu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Abdera'nın Maliyesi Hakkında Kayda Değer Bir Örnek. Tiyatro Hakkındaki Bölümün Sonu.

HİKÂYEMİZE dönmeden önce, saygıdeğer okuyucularımızın aklına, Abdera tiyatrosu ile ilgili satırları okurken takılmış olabilecek ufak bir şüpheyi ortadan kaldırmak yerinde olacaktır.

Gelirleri hiç de fazla olmaması gereken Abdera bütçesinin her gün bir temsil gibi, öylesine önemli bir harcamaya uzun süre nasıl imkân bulabildiği anlaşılır şey değil, denecektir. Şairlerin ücret para falan almadan, sırf vatan aşkına veya şeref uğruna hizmet ettiği dikkate alınsa da, esasta pek bir şey değişmez. Bu şeref meselesine bakacak olursak, Abdera'da bazı profesyonel tiyatro yazarlarının mevcut olduğu, büyük Hyperbolus'un bütün yurtseverliği ve şahsî çıkarları yanında, işi yüz yirmi dört eser yazmaya vardıracak kadar ileri götürdüğü pek inanılır gibi bulunmayacaktır.

Saygıdeğer okuyucularımıza hemen ve açıkça bildirmek isteriz ki, tiyatro yazarları asla parasız çalışmıyorlardı (çünkü "aç ayı oynamaz" kanununun her yerde geçerli olduğunu Abderalılar bile hissediyorlardı). Şehir maliyesi özel bir malî operasyonla aslında tiyatro için hiç masrafa girmiyor, harcamaların karşılığı, büyük ölçüde diğer gerekli ve yararlı kalemlerden yapılan tasarrufla sağlanıyordu.

Mesele şöyleydi: Tiyatronun koruyucuları, Abderalıların bu işten hoşlandığını, oyunların onlar için ihtiyaç hâline geldiğini görünce, lonca başkanları vasıtasıyla halka du-

yurmuşlardı ki, masraflar böylesine artmışken yeni gelir kaynakları bulunmadan veya başka harcamalarda kısıntı yapılmadan maliyenin bu işi yürütmesi mümkün değildir. Bunun üzerine bir komisyon kuruldu ve üyelere hakkı huzur ödenen tam altmış toplantıdan sonra bu komisyon, meclise sonunda bir "Abdera Devlet Tiyatrosu" kurulması önerisini sundu. Plân o kadar beğenilmişti ki, bütün üyelerin katıldığı bir toplantıda derhâl Abdera şehrinin temel yasası olarak kabul edildi.

Okuyucularımızın yeterli derecede sabırlı olacağını bilsek, bu tam Abderaca şaheseri onlara da sunmaktan mutluluk duyardık. Alman ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu içinde veya dışında herhangi bir devlet bu konuda bilgi isterse, sadece yazışma masrafları alınmak kaydıyla, istenilen bilgiyi derhâl takdim ederiz. Bizim bu konuda söyleyebileceğimiz şundan ibarettir: Bu kurum sayesinde - başka devletlerde bir tiyatroyu yaşatmaktan daha yararlı ve gerekli görülecek başka giderlerden kısıntı yapılarak - "Abderalıların haftada dört kere tiyatroya gitmelerini; yazarlara, oyunculara ve orkestraya, ayrıca meclis üyelerine ve nomophylax'a uygun miktarda ücret ödenmesini; seyircilerin en alt iki sınıftan olanlarına her temsilde adam başına yarım ekmek ve iki kuru incir verilmesini" sağlayacak bir fon ayrıldı. Bu güzel düzenlemenin tek kusuru, komisyon üyelerinin, geliri - gideri hesaplarken on sekiz bin drahmilik (yaklaşık üç bin altın talerlik) ufak bir hata yapmalarıydı; yani maliye mevcut fonun üzerine bu kadar fazla ödeyecekti. Bu elbette önemsiz bir hesap yanlışı değildi! Ancak Abderalılar maliyeleri konusunda öyle gözü kapalı ve hiçbir şeye aldırmadan iş görmeye alışmışlardı ki, her sene bütçelerindeki üç bin talerlik açığın neden ileri geldiğini anlamalarına kadar yıllar geçti! Nihayet binbir zahmetle açığın sebebini ortaya çıkarınca, yetkililer meseleyi halka duyurmayı ve tiyatronun usulen kapatılmasını tavsiyeyi gerekli gördüler. Ancak Abderalılar bu teklife, sanki ateş ve su ellerinden alınacakmış

gibi şiddetle karşı çıktılar. Kısacası, oylama sonunda, her yılki eksik üç binin, Latone mabedindeki devlet hazinesinden alınmasına, o tarihten itibaren tiyatronun kapatılmasını isteyen herkesin de Abdera şehrinin düşmanı olarak ilân edilmesine karar verildi.

Abderalılar için mesele gayet akıllıca halledilmişti ve yabancılara iftiharla, "Tiyatronun yıllık masraflarının seksen bin taler olduğunu, ama Abdera Meclisi'nin tek metelik harcamak zorunda kalmadığını" anlatıyorlardı. "Önemli olan, iyi bir kuruma sahip olmaktır. Dünyada eşi olmayan bir tiyatromuz var!" diyorlardı. "Son derece doğru!" dedi Demokritos; "Böyle eserler, böyle oyuncular, böyle müzik ve haftada dört defa, seksen bin talere! Gerçekten dünyanın hiçbir tarafında böyle bir şey görmedim!"

Doğrusunu söylemek gerekirse, tiyatroları eski Yunanistan'daki en muhteşem binalardan biriydi. Gerçi onu inşa edebilmek için topraklarının en iyi kısmını Makedonya kralına rehin vermek zorunda kalmışlardı. Ama kral, tiyatronun yöneticisinin, sekreterinin ve saymanının her zaman Abderalı olmasına müsaade ettiği için, kimse bu işe itiraza kalkamamıştı.

Abdera tiyatrosu hakkındaki bu genel bilgi ile okuyucularımızı konudan fazla uzaklaştırdığımız için özür dileriz. Oyunun başlama saati geldi bu arada. Şimdi de övgüye lâyık Abdera devletinin tiyatrosuna giriyoruz. Değerli okuyucularımız artık istedikleri gibi bir yer seçip oturabilirler, ya şişman ve kısa boylu meclis üyesinin, ya Rahip Strobylus'un, ya geveze Antistrepsiades'in veya daha önceki bölümlerde tanıştırdığımız güzel Abderalı hanımlardan birinin yanına.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Euripides'in "Andromeda"sı Temsil Ediliyor. Nomophylax Büyük Başarı Sağlıyor. Şarkıcı Bayan Eukolpis'in Bu Başarıdaki Payı. Diğer Oyuncular, Koro ve Dekor Hakkında Birkaç Not.

O akşam oynanan oyun, Euripides'in "Andromeda"sıydı; altmış - yetmiş eser yazmış yazarın, yok olmaktan kurtulmuş az sayıda oyunundan biri. Abderalılar, sebebini bilmeden, Euripides adına ve bu adı taşıyan eserlere büyük saygı duyarlardı. Tragedyalarından veya (aslında vermemiz gereken isimle) müzikli oyunlarından birçoğu defalarca temsil edilmiş ve her seferinde "çok güzel" bulunmuştu. En son eserlerinden olan Andromeda, Abdera sahnesinde ilk defa gösteriliyordu. Müziği nomophylax bestelemiş ve (arkadaşlarının kulaklarına bağırarak fısıldadığına göre), bu sefer kendisini de aşmıştı; yani, adam bütün marifetlerini birden göstermeye kalkmış ve Euripidesciği unutuvermişti. Kısacası, kendi kendini bestelemiş, müziğinin metni veya metnin müziği manasızlaştırıp manasızlaştırmayacağını umursamamıştı. Zaten bu da Abderalıların hiç umursamadığı bir noktaydı. Kısacası büyük bir gürültü yükseliyor ve (Gryllus'un kardeşlerinin, yeğenlerinin, kayınbiraderlerinin, müşterilerinin ve uşaklarının, işin uzmanı sıfatıyla kendisine temin ettiklerine göre), ulvî ve kalbi okşayıcı melodiler peş peşe geliyordu ve bu "müzik", coşkun ve yeri göğü sarsan alkışlarla karşılanıyordu. Gerçi Abdera'da bile, belki kulakları hemşehrilerininkilerden biraz daha hassas

veya belki başka yerlerde iyi eserler dinlemiş kişiler vardı. Bunlar baş başa kaldıklarında nomophylax'ın bir Orpheus olma iddiasına karşı sokak lâternacılığından başka bir şey yapmadığını ve eserlerinin en iyilerinde bile zevk ve mana namına bir şeye rastlanamayacağını söylüyorlardı. Hatta bu az sayıdaki insanlar birçok kere sapık fikirlerini halka da duyurmaya cüret etmişlerdi; ancak, her seferinde Gryllus'un dehasına hayran olanlar kendilerine öyle bir ders vermişlerdi ki, bunlar da postu kurtarmak için vakit varken çoğunluğa uymayı doğru bulmuşlardı. Şimdi bu eski muhalifler en berbat yerlerde en önce ve en şiddetli şekilde alkışlıyorlardı.

Orkestra, şefine lâyık olmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. "Onlara yapacak çok iş verdim!" diyordu Gryllus ve orkestradakilerin daha ikinci perdede terden sırılsıklam olmalarından gurur duyuyora benziyordu.

Bu arada şunu da söyleyelim: Orkestra, Abderalıların dünyadaki her şehirle yarışa hazır oldukları bir konuydu. Her yabancıya ilk olarak orkestralarının yüz yirmi kişiden oluştuğunu anlatırlardı. "Atina'nınkinde sadece seksen kişi var!" diye önemle belirtirlerdi, "Ama yüz yirmi kişiyle de, eh bir şeyler yapılabilir!" Gerçekte o kadar müzisyen arasında iyileri de veya iyi olmazsa iyi bir şefin doğru dürüst yola sokabileceği gibi olanları da yok değildi, ama Abdera'da iyi bir şef yoktu ve olamazdı da. Hem bunun, onların müzik dünyasına ne faydası olacaktı ki? Tanrılar bu Trakya Atinası'nda hiçbir şeyin yerinde, gayesine uygun, doğru ve tam olmamasına karar vermişlerdi bir kere. Adamlar zahmetlerine karşı az şey aldıklarından, bunlardan fazla bir şey beklemenin doğru olmayacağına inanılıyordu ve elinden geleni yapandan (kendi deyişleriydi bu) memnun olduklarından, kimse aslında elinden geleni yapmıyordu. Becerikli olanlar gevşedi, biraz ilerleyecek gibi olanlar önce cesaretlerini, sonra güçlerini kaybettiler. Abderalıların kulakları için çalıştıklarına göre, mükemmel olmak için sıkıntıya girmeye ne lüzum vardı ki? Gerçi işkence içinde kalan yabancıların

da kulakları vardı, ama onlar oy vermezdi veya Abdera zevkine karşı lâf etmeyi nezaket veya siyaset bakımından doğru bulmuyorlardı. Bütün saflığına rağmen, nomophylax da işlerin istendiği şekilde yürümediğini herkes gibi fark ediyordu. Ama zevk sahibi olmamasının veya (aynı kapıya çıkar) kendisinin pişirmediği hiçbir şeyi beğenmemesinin ve böylece işleri düzeltme fırsatlarının hiçbirini değerlendirmemesinin dışında, başkaları ile uygun şekilde meşgul olmayı beceremeyecek kadar uyuşuktu ve esneklikten uzaktı. Belki de, bestelediği o lâterna müziği Abderalıların kulakları için bile tahammül edilemez bulununca, suçu orkestraya atmaktan ve kendilerini alkışlayan seyircilere, bir tek notanın bile düşündüğü ve yazdığı gibi seslendirilmediğini söylemekten hoşlanacaktı. Ama bu, sadece tehlikeli bir durum için kaçış kapısıydı. Çünkü bütün başka orkestralardan nasıl burun kıvırarak bahsettiğine ve Abdera orkestrasına yaptığı hizmetlerden de nasıl söz ettiğine bakılınca, kendisinin bundan bir yurtsever Abdera Nomophylaxı'na yakışacak şekilde memnun olduğu sonucuna varılıyordu.

Andromeda'nın müziği ve oynanışı nasıl olursa olsun, uzun zamandır hiçbir eser bu kadar beğenilmemişti. Perseus rolündeki şarkıcı o kadar alkışlandı ki, en güzel sahnede şaşırıp metnini unuttu ve Kyklops'tan bir pasaj okumaya başladı. Andromeda, kayalara bağlı vaziyette bütün arkadaşlarının kendisini deniz perilerinin öfkesine terk ettiği ve korkuyla canavarın denizden çıkıp gelmesini beklediği sahnedeki aryasını tam üç defa tekrarlamak zorunda kaldı. Nomophylax bu kadar büyük bir başarı karşısında sevincini gizlemiyor, her ağızdan yükselen takdir ifadelerini toplamak için bakışlarını sıralar arasında dolaştırıyordu. Kendisine pek teveccüh gösterildiğini söylerken, bütün çalgılı eserleri arasında (operalarına büyük bir tevazuyla böyle derdi) en çok bu Andromeda'yı beğendiğini itiraf etti.

Aslında kendisine ve Abderalılara doğruyu söylemeli, talihli başarısının hiç olmazsa yarısının şarkıcı Eukolpis'in

eseri olduğunu belirtmeliydi. Bu hanım zaten daha önce de beğenilirdi, ama Andromeda rolünde kendisini tam anlamıyla ve o kadar güzel bir şekilde göstermek fırsatını bulmuştu ki, genç yaşlı hiçbir Abderalı erkek ona "bakmaya doyamıyor", görülecek açıktaki şeylerin fazlalığından da onu dinlemeye lüzum kalmıyordu. Eukolpis, levent endam ve bir güzelden Atina'da beklenenden oldukça fazla hacimde bir hatundu. Ama bu konuda Abderalılar tepeden tırnağa kadar Trakyalıydı ve Sikyon'lu bir heykeltıraşın iki heykellik malzeme ile bir heykelini yapabileceği bir kız, onların ölçülerine göre incecik bir peri sayılırdı. Eserde Andromeda'nın fazla örtülü olmaması gerekiyordu; büyüleyici gücünün hangi alanda olduğunu çok iyi bilen Eukolpis de üzerine, pembe Kos kumaşından bir örtü atmıştı. Bunun altında, edep duygusu oldukça zorlanarak, kendisinde pek beğenilen güzel hatlarının hemen hemen hiçbiri seyircilerden saklanmıyordu. Onun için şarkı söylemek kolaydı. Beste - imkân olsa da - daha zevksiz, kendi icrası da gerçektekinden on misli daha berbat olsaydı bile, aryalarını yine tekrarlatırlardı; çünkü bu, onu yercesine şehvetli bakışlarla okşamak için en uygun ve dürüstçe bahaneydi. Her Abderalı erkek, gözleri yarı kapalı hâlde yanındakine, "Jüpiter adına, gerçekten nefis bir kadın!" diyordu. "Eşsiz bir kadın!" - "Eukolpis bugün bir tanrıçaya benzemiyor mu?" - "Hem de nasıl! Anubis adına, Euripides bütün eseri âdeta onun için yazmış!" (Bunları söyleyen genç, Mısır'a gitmiş olduğunu belirtmek için, her seferinde Anubis adına yemin ederdi.)

Kolayca tahmin edileceği gibi, hanımlar Andromeda'yı erkekler kadar beğenmemişlerdi. "Fena değil! Oldukça iyi!" diyorlardı, "Ama nasıl olmuş da rol dağıtımında böyle yanlışlık yapmışlar? Eser çok şey kaybetmiş. Şişko Eukolpis'e anne rolünü vermeliydiler! Kassiopeia rolüne daha iyi yakışırdı!" Kıyafeti, saç tuvaleti vb. de çok eleştiriliyordu. "Saçı tipine uymamış, fazla kaldırmışlar; kemeri çok yukarıdaydı, hem de çok kalındı; ayaklarını da küçük diye pek beğeni-

yor, lüzumlu lüzumsuz kırıta kırıta onları gösterdi, olacak şey mi bu?" diye dedikodu yapıyorlardı. Ayak konusunu dile getirenler, aksi sebepten kendi ayaklarını gizlemeye özellikle dikkat ediyorlardı. Ancak bütün kadınlar ve erkekler Eukolpis'in çok güzel şarkı söylediğinde ve kaderine ağladığı sahnedeki arya kadar güzel bir arya olmayacağında hemfikirdiler. İcrası pek parlak olmamakla beraber, Eukolpis'in sesi gerçekten güzel, tatlı ve yumuşaktı; ama asıl onu Abderalıların sevgilisi yapan şey, bülbüllerin ötüşünü taklide çabalaması ve bunu da oldukça başarmasıydı. Bundan kendisi ve seyirciler o kadar hoşlanırlardı ki, yerli yersiz bülbül taklidi yapar, bu da büyük alkış toplardı. Sahnede rol gereği yapması gereken ne olursa olsun, ağlama, gülme, yakınma, hiddetlenme, ümitlenme, korkma sahnelerinde daima bir fırsatını bulur, "bülbülleşir"di ve eserin en iyi bölümleri rezil olsa da, salon alkıştan yıkılırdı.

Diğer şahıslara gelince, Andromeda'nın sevgilisi Perseus, ikinci sevgilisi Agenor, baba, anne ve Neptun'un rahibi rollerini oynayanlar hakkında söyleyebileceklerimiz, tek tek pek çok şeyin eleştirilebileceği, bütünün ise pek beğenildiğiydi. Perseus rolündeki sanatçı, yakışıklı ve çok yetenekli biriydi - bir Abderalı soytarı rolü oynatabilecek ölçüde! Aynı isimli eserde Kyklops onun en başarılı rolüydü. "Perseus'u çok iyi oynuyor!" dedi Abderalı hanımlar, "Yazık ki farkına varmadan hep Kyklops'u tekrarlıyor." Küçük bir boyalı maymunu andıran Kassiopeia, zarif olmaya çalışırken gülünç oluyordu ve doğallıktan nasibi yoktu. Ama arkhon yardımcısının karısı, onu pek beğeniyordu, çünkü ufak parçaları söylerken şaklabanlıklar ve "elinden geleni" yapıyordu. Neptun'un rahibi, parçasını, naralar atan bir tayfayı andıran korkunç bir basla okuyordu. Agenor ancak "ikinci sevgili"ye yakışacak derecede berbattı. İlk sevgili rolünde de daha iyi söyleyemezdi gerçi, ama iyi dans ettiği için kendisine âdeta çok kötü şarkı söylemek hakkı verilmişti! Birisi çıkıp karga gibi sesini tahammül edilmez

bulduğunu söylese, "İyi ama, çok iyi dans ediyor." derlerdi Abderalılar. Aslında Agenor nadiren dans eder, buna karşılık bütün opera ve operetlere çıkardı.

Bu Andromeda'nın güzelliğini tam anlamak için, biri deniz perilerinden, biri de Andromeda'nın kız arkadaşlarından oluşan iki koroyu göz önüne getirmelidir. Temsilde bu korolar kılık değiştirmiş erkek öğrencilerden oluşuyordu; zavallılar o derece beceriksizce ve acayip hareketler yapıyorlardı ki, Abderalılar katılıncaya kadar gülme fırsatı buldular. Özellikle deniz perileri korosu, nomophylax'ın dâhiyane buluşları sayesinde dünyanın en gülünç şeyi hâline gelmişti. Deniz perileri, sarı perukları ve uzaktan gülleye benzeyen sahte göğüsleri ile yarı bellerine kadar sudan çıkıyorlar ve denizden gelen bu harika yaratıklara, Aristophanes'in "Kurbağalar"ındaki meşhur "Vrekekek vark vark"ının taklidi tonunda bir müzik eşlik ediyordu. Hayal dünyasını daha mükemmel şekilde sahnelemek için Gryllus, birkaç da inek boynuzu getirmişti; deniz atları üzerinde boru çalan deniz tanrılarını taklit etmek için, arada bir bu boynuzlara üfleniyordu.

Dekor hakkında, kısa olması için, söyleyebileceğimiz tek şey, Abderalıların onu "çok güzel" bulduğuydu. Özellikle, üzerine kükürt sürülmüş bir yel değirmeni sayesinde gerçekleştirdikleri güneşin batışı sahnesine hayran olmuşlardı. "Kanatlar biraz daha yavaş çevrilse daha iyi tesir bırakırdı." diyorlardı. Perseus'un, ayağında Merkur'un çizmeleri olduğu hâlde, uçarak geldiği sahnede de Abderalı "uzmanlar", Perseus'u tavana bağlayan ipler "hava renginde boyanmış olsaydı, o kadar fazla belli olmazdı!" görüşündeydiler!

ALTINCI BÖLÜM

Abderalıların Tanımadıkları Bir Yabancıyla Oynadıkları Garip Oyun ve Bunun Hiç Akla Gelmeyecek Şekilde Gelişimi.

OYUN bittikten ve kulakları sağır eden alkışlar biraz yavaşladıktan sonra, herkes her zamanki gibi birbirine sordu; "Nasıl, oyunu beğendiniz mi?" Ve her zamanki cevap alındı: "Çok güzeldi!" Tiyatrodan çok iyi anlayan biri olarak kabul edilen genç bir bey de, orta sıralarda oturan ve hâline tavrına bakılınca pek aşağı tabakadan birine benzemeyen, yaşlıca bir yabancıya aynı büyük soruyu yöneltti. Abdera'da böyle bir soruya nasıl cevap verilmesi gerektiğini herhâlde öğrenmiş olan yabancı, hemen "Çok güzeldi!" diye cevap verdi; ancak hâli tavrı, bu takdir ifadesini biraz şüpheli hâle soktuğu, hele yavaşça da olsa, farkına varmadan yaptığı hareket, bir omuz silkme olarak da yorumlanabileceği için, genç Abderalı onu kolay kolay bırakmak niyetinde değildi. "Oyunu pek beğenmediğiniz anlaşılıyor!" dedi, "Bu, Euripides'in en iyi eserlerinden biriydi!"

Yabancı, "Oyun olarak fena değil." dedi.

"Yoksa müzik mi pek hoşunuza gitmedi?"

"Müzik mi? Ah evet, müzik, böyle müziği insan ancak Abdera'da bulabilir."

"Çok naziksiniz! Gerçekten, nomophylax'ımız bu bakımdan eşsizdir."

"Muhakkak!"

"Evet, o hâlde oyuncularımızı pek beğenmediniz."

"Ben her şeyi beğendim."

"Andromeda, rolünü çok göz alıcı hâle sokmuştu, öyle değil mi?"

"Evet, çok göz alıcıydı!"

"Çok etkileyiciydi, aynı fikirde değil misiniz?"

"Siz bunu daha iyi takdir edersiniz. Ben o kadar genç değilim."

"Hiç olmazsa Perseus'un büyük bir oyuncu olduğunu kabul edin!"

"Hakikaten yakışıklı bir adam!"

"Ya korolar? Ustasının yüzünü ağartacak cinsten korolardı onlar! Deniz kızlarının girişi sahnesi ne kadar başarılıydı, değil mi?"

Yabancı, Abderalının sorularından usanmışa benziyordu. Biraz sıkılmış bir tavırla, "Bana kalırsa," dedi, "Abderalılar bütün bu şeyleri böylesine beğenmekten mutlu olmalı."

Tüysüz genç, alaylı bir ifadeyle, "İtiraf edin beyefendi!" dedi, "Eser sizin tarafınızdan beğenilmek şeref ve talihine mazhar olmamış."

"Beğenip beğenmemem o kadar önemli mi? Karar büyüklerin ve çoğunluğundur."

"Hakkınız var. Ama gene de müziğimizde veya oyunlarımızda neyi eleştirebileceğinizi öğrenmek isterdim."

"Eleştirebilmek mi?" dedi yabancı hızla, ama hemen kendini topladı; "Affedersiniz, tartışmaya girip kimsenin keyfini kaçırmak istemem. Oynanan piyesi, oynandığı şekliyle Abdera'da herkes beğendi; daha ne istiyorsunuz?"

"Herkes beğendi diyemeyiz, sizin hoşunuza gitmemiş ya!"

"Ben bir yabancıyım!"

"Yabancı olun, olmayın, sebeplerinizi öğrenmek istiyorum! Hihihi! Sebeplerinizi söyleyin, beyefendi, sebeplerinizi! Hihihi! Onlar yabancı değildir herhâlde! Hihihi!"

Yabancının sabrı yavaş yavaş taşıyordu. "Bakın delikanlı!" dedi, "Oyununuz için payıma düşeni yapıp, herkes gibi alkışladım. Bırakın artık, yeter! Yola çıkacağım, yapacağım bir sürü iş var."

Konuşmaya kulak misafiri olan bir başka Abderalı genç, "Yo, yo!" dedi, "Bizi bırakıp gidemezsiniz. Bu işten anlara benziyorsunuz, bizi meraklandırdınız, öğrenme arzumuzu tahrik ettiniz. (Bunları aptalca ve ukalâca bir sırıtmayla söylüyordu.) Bugünkü müzikli oyunda neyi beğenmediğinizi söylemeden sizi bırakmayız. Haydi sözlere karışmayayım, onlardan fazla anlamam; ama müzik emsalsiz değil miydi sizce de?"

"Neticede ağır basan, sizin deyişinizle, sözlerdir," dedi yabancı.

"Olur mu hiç? Müzik müziktir ve neyin güzel olduğunu duyabilmek için insanın kulakları olmalıdır!"

"Madem istiyorsunuz, bu müzikte bazı pasajlar güzel, kabul ediyorum. Aslında tümüyle kurallara uygun, mekteplı eseri bir müzik; buna da diyeceğim yok. Ama Euripides'in Andromeda'sına uyacak bir müzik değil bu!"

"Sözlerin daha iyi vurgulanması gerekirdi mi, demek istiyorsunuz?"

"Ah, sözler bazen çok fazla vurgulanmıştı. Ama aslında, beyler, aslında yazarın maksadı ve tonu asla anlaşılmamış. Karakterler, ihtiras ve duygulardaki gerçeklik, duruma uygunluk - doğanın ve ihtirasların dili olarak müziğin rolü - şairi taşıyan, boğmayan bir şey olarak müzik - kısacası, bunların hiçbiri anlaşılmamış, yüze göze bulaştırılmış. - Açıkçası, beyler, tümüyle rezalet, hiçbir işe yaramaz! İşte size üç beş kelimeyle söyleyeceğim bu!"

"Tümüyle işe yaramaz mı?" diye iki Abderalı da haykırdı, "Hiçbir işe yaramaz ha! Fazla ileri gittiniz ama! Nasıl kanıtlayacaksınız bunu?"

Bu ikisinin, millî zevklerinin üstünlüğünü kır sakallı yabancıya karşı büyük bir celâdetle savunması, başka Abderalıların da yanlarına gelmesine sebep olmuştu. Herkesin dikkati, millî tiyatrolarının şerefi ile ilgili görünen bir tartışmaya çevrilmişti. Kalabalık arttı ve yabancı, oldukça iri yarı olmasına rağmen, hiç olmazsa sırtını emniyete alabilmek için bir sütuna dayanmayı uygun buldu.

"Nasıl mı kanıtlayacağım?" diye sükûnetle cevap verdi, "Kanıtlamayacağım! Eseri okudunuz, temsili gördünüz, müziği dinledinizse, yargımı kanıtlamamı isteyemezsiniz benden, bu konuda sizinle daha fazla konuşmak, boşuna nefes tüketmek olur."

Konuşmaya katılmak için ilerleyen ve iki gencin kendisine saygıyla yer açtığı bir meclis üyesi "Beyefendiyi memnun etmek biraz zor galiba!" dedi, "Bizim burada Abdera'da da herkes kulak sahibidir! Herkes istediğini söyleyebilir, ama..."

"Ne var, ne olmuş?" diye şişman ve kısa boylu meclis üyesi de yuvarlana yuvarlana geldi, "Bu bey mi eseri beğenmemiş? Bakalım bir hele! Hah hah hah! En iyi eserlerden biri bu be! Ne zamandır böylesi görülmemişti! Ne kadar hareketli! Ne kadar... Fazla söze ne hacet, canım! Gayet güzel oyun işte! Hele verdiği ders!"

"Beyler!" dedi yabancı, "Çok işim var. Burada biraz dinlenmek için kalmıştım. Âdetiniz üzere vazifemi yaptım, alkışladım. Bu delikanlılar ille fikrimi söyletmek için beni sıkboğaz etmeselerdi, sessizce ve sükûnetle yoluma gidecektim."

Başka bir meclis üyesi, "Buna engel olacak yok, istediğinizi yapabilirsiniz!" dedi; kendisi aslında nomophylax'ın büyük hayranlarından biri değildi ve siyasî sebeplerden dolayı, bir süredir ona fazla canını yakmadan bir iğne atmak istiyordu. "Öyle görünüyor ki, müzikten iyi anlıyorsunuz!" diye devam etti.

"Fikrimi söylüyorum." dedi yabancı.

Etrafındaki Abderalılar daha yüksek sesle konuşmaya başladılar.

Nihayet Gryllus da geldi; müziğinden söz edildiğini uzaktan duymuştu. Birisiyle tartışmaya girdiğinde, karşısındakini ne kadar aşağılık gördüğünü baştan fark ettirmek için kendisine özgü hareketlerle gözlerini kısar, burnunu büzer, omuzlarını oynatır, sırıtır ve keçi gibi acayip sesler çıkarırdı.

"Demek, bestem bu beyin hoşuna gitmek talihine mazhar olmadı!" dedi, "Bu işten anlıyormuş ha, kih kih kih! Herhâlde beste yapmaktan da haberi vardır, ha?"

"Nomophylax'tır bu!" dedi birisi yabancının kulağına, eserini eleştirdiği adamın unvanını söyleyerek onu bir anda yerin dibine sokmak istiyordu.

Yabancı, nomophylax'ı Abdera'da âdet olduğu biçimde selâmladı ve sustu.

"Fakat beyefendi bestede neyi beğenmemiş, öğrenelim bakalım. Orkestra hata yaptıysa karışmam; ama bestede hata bulacak olana yüz drahmi! Hah ha ha! Evet, sizi dinliyoruz!"

"Neye hata diyorsunuz bilmem, bana kalırsa söz konusu bestenin bir tek hatası var."

"Neymiş o?" dedi nomophylax sırıtarak ve burnunu büzerek.

"Yazarın söylemek istediğiyle ve ruhuyla en ufak ilgisi yok!"

"Öyle mi? Hepsi bu kadar mı? Hah hah ha! Yani yazarı anlamamışım öyle mi? Siz mi bileceksiniz bunu? Yazarın dilini konuşmuyor muyuz burada? Yoksa, adam eserini yazarken ensesinde mi oturuyordunuz? Hah hah ha!"

"Ne söylediğimi biliyorum. Gerekirse Olympia'da bütün Greklerin huzurunda satır satır bütün eser hakkında yargımı kanıtlarım!"

"Bu fazla zahmet olur!" dedi meclisin siyasetçi üyesi.

"Buna lüzum yok!" diye bağırdı nomophylax; "Yarın Atina'ya bir gemi gidiyor. Yazarın kendisine, Euripides'e bir mektup yazacağım, besteyi de beraber göndereceğim! Eseri yazardan daha iyi anlayacağınızı iddia etmezsiniz herhâlde! Siz hepiniz şahitsiniz! Euripides'in kendisi karar versin!"

"Bu kadar zahmete girmeye lüzum yok!" dedi yabancı tebessüm ederek, "İşi bir kelimeyle halledelim: Başvurmayı düşündüğünüz Euripides benim!"

Euripides'in, Abdera Nomophylaxı'na oynaması düşünülebilecek oyunların en kötüsü buydu, yani kendisinden söz edildiği sırada orada ortaya çıkıvermesi. Ama böyle bir şey kimin aklına gelir ki? Anubis adına, onun Abdera'da ne işi vardı? Hem de aslında en arzu edilmediği bir sırada! Düşünüldüğü gibi Atina'da, yani kendi yerinde kalmış olsaydı, her şey ne kadar güzel olacaktı. Nomophylax bestesini ona yollayacak, mektubun altına da bütün unvan ve payelerini yazacak, bu da müthiş etkili olacaktı! Euripides, Attika kibarlığı ile olumlu cevap vermek zorunda kalacak, Gryllus da bu cevabı Abdera'ya duyuracaktı. O zaman yabancı karşısındaki zaferine lâf edecek çıkacak mıydı bakalım! Fakat bu ukalâ eleştirici yabancının, Abdera'da bir nomophylax'a kimsenin söylemeye cesaret edemeyeceği şeyleri yüzüne karşı küstahça söyleyen bu adamın, Euripides'in ta kendisi olması, onun gibi bir adamın asla aklına gelmeyecek bir tesadüftü ve bir Abderalıdan başka her insanı yerin dibine batıracak tesadüflerden biriydi.

Bu şok, nomophylax'ı bir an sersemletti, "Euripides!" diye haykırdı ve üç adım geri sıçradı; aynı anda meclisin siyasetçi üyesi, şişman ve kısa boylu üye, o iki delikanlı ve çevrelerindekiler "Euripides ha!" diye haykırdılar; hangi buluttan Euripides'in birdenbire aralarına düştüğünü anlamaya çalışırcasına aptal aptal etraflarına bakınıyorlardı.

İnsan imkânsız bir şey diye düşündüğü bir olay onu şaşırtınca, derhâl inanmaya hazırdır. "Ne! Euripides mi bu? Andromeda'nın yazarı olan Euripides! Hani nomophylax'ın mektup yazacağı! Nasıl olmuş bu?"

Şaşkınlıktan ilk kurtulan, meclisin siyasetçi üyesi idi. "Ne mutlu tesadüf, Kastor adına!" diye bağırdı, "Ne güzel tesadüf, değil mi, nomophylax? Bestenin kopyasını çıkarmaya gerek kalmadı, mektuba da!"

Nomophylax durumunun nezaketini hissediyordu. Böyle can alıcı bir anda kendisini zor durumdan kurtaracak tek dala derhâl sarılmak, büyük bir adamın yapacağı

işse, Gryllus'un büyük adam olma yeteneği vardı, diyebiliriz. "Euripides mi?" diye haykırdı, "Nasıl? Adam şimdi de birden Euripides mi oldu? Hah hah hah! Buluş çok güzel! Ama biz Abdera'da öyle kolay kül yutmayız!"

"Abdera'da ismim konusunda tartışılması da gülünç olurdu doğrusu!" dedi yabancı.

"Affedersiniz efendim!" diye Thrasyllus'un dava vekili atıldı; "İsminiz tartışma konusu olmaz, sadece kendinizi Euripides olarak tanıtmanız tartışılabilir. Adınız Euripides olabilir, ama gerçekten Euripides olup olmadığınız ayrı bir meseledir."

"Beyler!" dedi yabancı, "Beni istediğiniz gibi kabul edin, ama bırakın da gideyim. Söz veriyorum, en kısa yoldan şehrinizi terk edeceğim, nomophylax da benim... şey, eserlerimi bestelesin, eğer bir daha buraya gelirsem..."

"Yo yo yo!" dedi nomophylax, "Öyle kolay değil bu! Adam kendisini Euripides diye tanıtıyor, sonra da mesele ciddîleşince yan çiziyor. Yo, bahsimiz böyle değildi! Ya Euripides olduğunu ispat eder, ya da..."

"Heyecanlanmayın, meslektaşım!" dedi siyasetçi üye, "Ben gerçi fizyonomi uzmanı değilim ama bu adam bana Euripides olabilirmiş gibi geliyor. Bence biraz yumuşak olsanız fena olmaz."

Etraftakilerden biri, "Bütün iş bir evet veya hayırla halledilecek gibiyken, niye bu kadar çene çalınıyor, anlamıyorum doğrusu!" dedi, "Orada kapının üstünde Euripides'in heykeli duruyor. Yapılacak tek şey, yabancının heykele benzeyip benzemediğini tespit etmek!"

"Bravo, bravo!" diye bağırdı şişman ve kısa boylu meclis üyesi, "Ancak akıllı bir adam böyle konuşabilirdi! Hah hah hah! Heykel! Heykel! Heykel konuşamazsa da, hükmü o verecek! Hah hah hah!"

Bütün Abderalılar toramanın bu zekice buluşuna kahkahayı bastılar ve yürüyebilen herkes kapıya koştu. Yabancı, kaderine ses çıkarmadan boyun eğmiş görünüyor, herkes önden, arkadan, sağdan, soldan onu heykel ile kar-

şılaştırıyordu. Ama maalesef bu karşılaştırmanın onun lehine sonuçlanması imkânsızdı, çünkü söz konusu heykel onun dışında her insana, hatta her hayvana benziyordu.

"Evet!" dedi nomophylax muzaffer bir tavırla, "Sayın beyefendi şimdi ne diyecek bakalım!"

Bu komedya, yabancının hoşuna gitmeye başlamış gibiydi. "Sizin Abderalı olduğunuz, benim adımın Euripides olduğu kadar doğru, ama hiçbirinizin düşünmediği anlaşılan bir şey söyleyeceğim size!"

"Söylemek, söylemek!" diye sırıttı Nomophylax; "Gün uzun değil mi, herkes bir sürü şey söyleyebilir, hah hah hah! Neymiş söyleyeceğiniz?" dedi.

"Bu heykelin Euripides'e asla benzemediği."

"Hayır efendim!", diye bağırdı şişko meclis üyesi, "Bunu söyleyemezsiniz! Heykel, gayet güzel bir heykel, beyaz Paros mermerinden yapılmıştır. Yalan söylüyorsam Jüpiter çarpsın beni! Tam yüz darike mal oldu bize! Şehrimizin en büyük heykeltıraşının çok başarılı bir eseridir. Çok usta ve meşhur bir sanatçı! Adı Moschion, herhâlde duymuşsunuzdur, çok meşhurdur! Ve şehrimize gelen her yabancı bu heykele hayran olmuştur! Hakikîdir bu! Altında da yaldızlı büyük harflerle EURIPIDES diye yazıyor!"

Kahkaha atmamak için kendisini zor tutan yabancı, "Beyler, bir soru sorabilir miyim size?" dedi.

"Elbette, buyurun!" dediler Abderalılar.

"Varsayalım ki benimle heykel arasında, bana kimin daha çok benzediği konusunda bir kavga çıksa, kime inanırsınız, bana mı, heykele mi?"

Abderalılardan biri kafasını kaşıyarak, "Çok garip bir soru bu!" dedi. Bir başkası, "Tehlikeli bir tuzak soru, Jüpiter adına!" dedi, "Cevap verirken dikkatli olun, Meclis Üyesi Hazretleri!"

Yabancı eğilip selâm vererek, "Beyefendi bu meşhur devletin meclis üyelerinden mi? Affınızı dilerim! Heykel gerçekten de zarif ve güzel bir eser, Paros mermerinden yapılmış; bana benzemeyişinin sebebi de, herhâlde meşhur

heykeltıraşınızın beni doğanın yarattığından daha güzel göstermesi. Bu gene de onun iyi niyetini gösterir, kendisine şükran borçluyum."

Bu kompliman çok olumlu bir etki yaptı; çünkü Abderalılar kendileriyle kibarca konuşulmasından çok hoşlanırlardı. "Bu gerçekten Euripides olmalı!" diye birbirlerine fısıldamaya başladılar. Şişman meclis üyesi de, heykel ile yabancıyı bir daha karşılaştırdıktan sonra, sakallarının tıpatıp aynı olduğuna karar verdi.

Sonunda neyse ki o sırada Arkhon Onolaus ile Euripides'i Atina'da birçok kez görmüş ve onunla defalarca konuşmuş yeğeni Onobulus da geldiler. Genç Onobulus'un ummadığı bir anda Euripides'le buluşmaktan duyduğu sevinç ve yabancının gerçekten Euripides olduğunu tereddütsüz onaylaması, düğümü bir anda çözmüştü. Abderalılar da birbirlerine aynı şeyi söylüyor, aslında onun kim olduğunu daha ilk bakışta anlamış olduklarını anlatıyorlardı!

Euripides'in heykele karşı haklı çıkması üzerine, nomophylax oradan sıvışmayı uygun görmüştü. "Lânet olası şey!" diye homurdanıyordu. "Niye maksadını gizledi? Mademki Euripides olduğunu biliyordu, kendisini bana tanıtsaydı! Her şey başka türlü olurdu."

Ünlü yabancılar geldiğinde onları ağırlayıp ev sahipliği yapan Arkhon Onolaus, büyük bir nezaketle yazarı evine davet etti, oradaki meclis üyelerinden de akşama kendilerine şeref vermelerini rica etti; ikisi de bunu büyük memnuniyetle kabul etti.

Şişman üye "Size hemen söylememiş miydim!" dedi etraftakilere, "İşte Euripides! demiştim. Sakal, burun, alın, kulak memeleri, kaşlar, hepsi benziyor! Daha benzerini bulamazsınız! Nomophylax'ın aklı neredeydi acaba? Ama evet, herhâlde biraz fazla... ha, anlıyorsunuz beni değil mi? *Cantores amant humores*, hah hah hah! İşte bu kadar! Euripides'in burada olması daha iyi! Dediğim gibi, çok hoş bir adam, Jüpiter adına! Bizi çok eğlendirecek, hah hah hah!"

YEDİNCİ BÖLÜM

Euripides'i Abdera'ya Getiren Neydi?
Pella Sarayı Hakkında Bilgiler.

EURİPİDES'in Abdera'da, hem de başka bir anda değil de, tam Nomophylax Gryllus'un kendisini kışkırttığı bir anda bulunması - böyle umulmadık görüntülerle daha çok tiyatro eserlerinde karşılaşılmasına rağmen - aslında olmayacak bir şey değildi; gene de böyle bir olayın gerçekte cereyan etmesinin ayrı bir özelliği vardı. Meselenin aslını okuyuculara anlatmak, hikâyenin büyüklüğüne uygun düşecektir. Bu konuda bildiklerimizi olduğu gibi nakletmek istiyoruz. Zeki okuyucularımızda her şeye rağmen bazı şüpheler kalırsa, bu muhakkak ki, her zaman ve her yerde ortaya atılabilecek şu genel soru ile ilgili olacaktır. Niçin falanca bayanı tam bu 1778 yılının 10 Ağustos günü akşamüzeri saat altıyı on geçe ve filanca saniyede bir, hem de belirli bir sivrisinek, yüzünden, ensesinden, dirseğinden, göğsünden, elinden, topuğundan vb. değil de, dizkapağının tam dört parmak üstünden sokmuştur? Böyle bir "niçin" sorusuna cevap bulamayacağınızı çekinmeden ve açıkça söylüyoruz. Büyük bir adamın sözlerini tekrarlayarak, "Tanrılara sorun!" diyebildik olsa olsa. Fakat bu fazla destansı bir cevap olurdu, o yüzden iyisi mi meseleyi burada bırakalım diyoruz.

Evet, bildiklerimize gelince; Makedonya Kralı Archelaus güzel sanatları ve sanatkâr ruhluları pek severdi ve günün birinde bir saray tiyatrosu kurmayı düşündü. Bir sürü

uygun durumların, araçların, tesadüflerin, gayelerin vb.nin bir araya gelmesi sonucu, Euripides'i de seçkin oyuncular, sanatçılar, dekorcular, ressamlar ve teknisyenlerle, kısacası tam bir tiyatro için gerekli neler varsa onlarla ve son derece uygun şartlarla Pella'daki sarayına gelmeye ve yeni saray tiyatrosunun yönetimini üstlenmeye razı etti.

İşte Euripides o an, topluluğu ile bu yolculuğu yapmaktaydı. Gerçi Abdera üzerinden giden yol ne tek, ne de en kısa yoldu. Fakat Euripides, halkının parlak zekâsı ile ünlü bu devleti bir de kendi gözleriyle görmek istemişti. Ama nasıl olup da nomophylax'ın Andromeda'sını ilk defa sahnelediği gün orada bulunduğunu, yukarda söylediğimiz gibi, açıklayamayız. Böyle şeyler düşünülebileceğinden daha sık olmaktadır. Meselâ geçenlerde genç bay falanca, tam pantolonunu giyerken odaya, adamın tamir edilmesi için gönderdiği ipek çorapları getiren dikişçi kadın girivermiş; bu da tesadüfî bir olaydı. Ve bu olayın, bildiğiniz gibi, delikanlının yüksek ailesinde sebep olduğu çalkantı, Euripides'in anîden Abdera tiyatrosunda görünüvermesiyle aynı çapta bir hareketti. Böyle şeylere hayret edebilenler, işte bu, Euripides'in dediği gibi "daimonia"yı pek bilmiyor demektir.

Ayrıca, Kral Archelaus güzel sanatları ve sanatkâr ruhları çok severdi dediysek, bunu o kadar kesin ve kelimenin gerçek anlamında almamak gerekir; çünkü bu lâfın gelişi söylenen bir sözdür ve bu zat pek öyle sanattan, sanatkârdan falan anlamazdı. İşin gerçeği, bu Kral Archelaus'un epeydir can sıkıntısı artmıştı, çünkü, adları lâzım değil, Bayan Fxx, Gxx, Hxx, Jxx, Kxx, Lxx, Mxx, vb. gibi eski eğlenceleri artık onu eğlendiremez olmuşlardı. Üstelik başkalarından üstün olma hırsı ile de doluydu. Başmabeyinci kendisine, güzel sanatları ve bilimi himaye etmenin her büyük hükümdarın yapması gereken bir şey olduğunu söylemişti. "Çünkü," demişti başmabeyinci, "majesteleri görmüşlerdir, hangi madalya vb.deki büyük bir adamın heykeline veya büstüne bakılırsa bakılsın, sağ tarafta zırhlar, bayraklar, mızraklar ve

gürzlerden oluşan bir zafer sembolü yanında bir Minerva, solda da ellerinde fırça, palet, gönye, flüt, lyra ve bir tomar kâğıt olan ve hükümdara himaye etmesi için kendilerini sunan güzel sanatları temsil eden birkaç kanatlı genç ve yarı çıplak kız figürü görülecektir. Madalyonun üst tarafından da ağzında borusuyla bir Fama[26] süzülür, o da kralların ve prenslerin güzel sanatları koruyarak ölümsüz bir üne kavuştuklarını gösterir."

Kral Archelaus, işte bu yüzden güzel sanatları korumaya karar vermişti ve buna uygun olarak, tarihçiler onun ne gibi binalar inşa ettirdiğini, resim ve heykellere, güzel halı ve mobilyalara ne kadar para harcadığını, meşhur sanatçıları, virtüözleri, şair ve edipleri sarayına nasıl topladığını uzun uzun anlatırlar. Aslında bütün bunları yapmasının tek sebebi, hak etmediği tahta giden yolu açarken işlediği kötülüklerin unutulmasını istemesiydi!

Bu kısa gezintiden sonra, artık bizim Attikalı şaire dönelim. Kendisini şimdi Arkhon Onolaus'un bahçesinde, yeşil bir kameriyede, birinci mevki müşterilerinden Abderalı hanımların ve beylerin oluşturduğu pırıltılı grup içinde bulacağız.

26 Eski Romalılarda "söylenti"nin çok gözlü, çok kulaklı ve çok ağızlı bir dişi daimon şeklindeki temsilî resmi. (ç.n.)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Euripides'in Abderalılara Davranışı. Abderalılar Ona Bir Tuzak Kuruyor. Bu Arada Siyasî Çalışma Tarzları Ortaya Çıkıyor. Tuzak Sırasında Korktukları Zorlukların Gerçekle İlgisi Olmadığı Anlaşılıyor.

EURİPİDES'in şahsen tanımadığı hâlde, Abdera'da uzun süre büyük saygı görmüş olduğundan, yukarıda bahsetmiştik. Şimdi kendisinin bizzat geldiği haberi duyulur duyulmaz bütün şehir âdeta ayağa kalkmış, "Euripides'i gördünüz mü? Nasıl bir adam? Burnu büyük mü? Başını nasıl tutuyor? Gözleri ne renk? Eserlerindeki gibi nazımla mı konuşuyor? Kibirli mi?" ve bunun gibi yüzlerce soru, birine bile cevap vermek imkânı bırakmayan bir hızla soruluyordu. Euripides'i görebilmek arzusu, arkhon'un davet ettikleri dışında davetli olmayan bir sürü insanın da oraya gitmesine yol açmıştı. Herkes dazlak kafalı yazarın etrafını sarmıştı, onun kafalarında oluşturdukları hayale benzeyip benzemediğini anlamak için adamcağızı tepeden tırnağa inceliyorlardı. Bazıları, özellikle bazı hanımlar, onun da önünde sonunda herkes gibi bir insan olduğuna çok şaşmış gibiydiler. Bazıları gözlerini çok canlı buldular. Güzel Thryallis, komşusunun kulağına, Euripides'in her şeyiyle bir kadın düşmanı olduğunun hemen fark edildiğini fısıldadı.[27] Bunu öyle bir ifade ile söylüyordu ki, kadınlardan böylesine hoşlanmayan birisinin, onun çekiciliğinin büyüsüne kapılması hâlinde duyacağı zaferin zevkini âdeta şimdiden duyuyor gibiydi.

27 Euripides'in haksız olarak bu sapık iptilâ ile suçlandığı malûmdur.

Akıl gibi budalalığın da zirvesi vardır ve bunda en ileriye giden, bu alanda en yüce noktaya erişmiştir, bu da aklı başında insanlar için bir eğlence kaynağıdır. Abderalılar bu mükemmelliğin sahibi olma talihliliğinde insanlardı. Acayiplikleri bir yabancıyı başta huzursuz yapardı; ama bu acayipliğin genel olduğunu ve (özellikle bu yüzden) öylesine güven duygusu ve safdillilikle bir arada bulunduğunu anlar anlamaz yabancılar onlarla barışır, başkalarının esprilerine güler gibi, hatta daha çok bunların ahmaklıklarıyla eğlenirdi.

Euripides hayatında hiçbir zaman bu Abdera ziyaretinde olduğu kadar keyiflenmemişti. Büyük bir hatırşinaslıkla bütün soruları cevaplandırıyor, onların bütün aptalca esprilerine gülüyor, herkese saygı gösteriyordu. Hatta tiyatrolarından ve müziklerinden o kadar övgüyle söz etti ki, herkes kendisine âdeta bayıldı. Meclisin siyasetçi üyesi "Kibar bir misafir!" diye yanındaki Salabanda'ya fısıldadı; "Hiç de gürültücü değil!" Salabanda, "Hem de ne kadar nazik, ne kadar alçak gönüllü, âdeta büyük biri değil!" diye cevap verdi. Kısa boylu şişman meclis üyesi sofradan kalkarken "Jüpiter adına! Dünyanın en tatlı adamı!" dedi, "Ne kadar eğlendirici bir insan! Onun böyle biri olduğunu asla düşünemezdim!" Euripides'in, güzelliklerini överek kompliman yaptığı hanımlar, onu olduğundan yirmi yaş genç gördüklerini söyleyerek nezaket gösterdiler. Kısacası herkes ona hayran olmuştu ve sadece onu Abdera'da daha fazla misafir etme şerefine ve zevkine daha fazla sahip olamayacaklarına üzülüyorlardı.

Nihayet Bayan Salabanda meclisin siyasetçi üyesini ve genç Onobulus'u bir kenara çekti. "Bize kendi Andromeda'sını göstermesini sağlasak ne dersiniz?" diye sordu. "Yanındaki kendi tiyatrosuymuş. Son derece usta sanatçıları varmış!" Onobulus bu fikri harika bulmuştu. Meclis üyesi, "Ben de tam şimdi aynı şeyi düşünmüştüm ve size söylemek istiyordum. Ama bazı zorluklar olacak. Bizim nomophylax..." Salabanda, "Aa, siz onu bana bırakın!" diye

sözünü kesti, "Onu ikna etmesini bilirim!" "Bunu becereceğinize eminim, hanımefendi!" dedi meclis üyesi kurnaz bir bakışla, "Ama her şeyden önce arkhon'un fikrini de almamız gerekir."

Genç Onobulus, "Amcamı da bana bırakın!" dedi, "Hemen bu gece bizim gençleri toplayıp bütün şehri ayağa kaldırırız."

Siyasetçi üye kafasını sallayarak, "O kadar ateşli olmayın!" dedi, "Kimse anlamasın! Önce zemini yoklayalım, sonra yavaşça öne çıkarız. Her zaman bunu söylerim."

"Ama kaybedecek vaktimiz yok, Sayın Kurbağa Bakıcısı! Euripides hemen gidiyor."[28]

"Ona engel oluruz!" diye karşılık verdi Salabanda, "Yarın bizim eve çağırırız, bir yemek veririz, bütün uygun kişileri davet ederiz; ben ayarlarım bunu, olur bu iş!"

Bayan Salabanda, Abdera'da çok akıllı bir kadın olarak kabul edilirdi, siyasetten iyi anlardı ve Arkhon Onolaus üzerindeki etkisi de büyüktü. Başrahip amcasıydı; dostları arasındaki beş altı meclis üyesi de, toplantılardan bir akşam evvel Salabanda'nın kendilerine öğrettiğinin dışında pek fikir ileri sürmezlerdi. Ayrıca yakın dostu güzel Thryallis'in aşna fişneleri de tamamen emrine amadeydi. Kendisine "ümit" uğruna hizmet eden, bu yüzden de eldiven kadar uyumlu kendi hayranlarından söz etmeyi ise gereksiz buluyoruz. Şehirdeki en güzel evlerden biri olan evi, bütün işlerin çevrildiği, bütün meselelerin halledildiği ve bütün seçimlerin ayarlandığı yerdi. Kısacası, Bayan Salabanda, Abdera'da istediği her şeyi yapardı.

Bu kadının oynadığı rolden faydalanmayı düşünmeksizin Euripides, o akşam sayısız komplimanla onu, hani en azından bir kurbağa bakıcılığının peşindeymiş gibi yumuşatıp fethetmişti. Salabanda siyasetle ilgili cahilce ve aptal-

28 Meclis üyesi, Abdera'da çok önemli bir yeri olan "kutsal kurbağa çukurunun bakıcıları"ndandı. Bakıcılara "Batrachotroph" adı verilirdi, bu da kurbağa bakıcısı olarak ifade edilebilirdi.

calâfları fikir diye ileri sürdükçe, o bunları akıllıca yorumlar olarak niteliyor, Simonides'ten veya Homeros'tan parçalar okuyunca, şiir okumaktaki yeteneğine hayranlığını belirtiyordu. Euripides'e, adının Atina'da kadın düşmanı olarak çıkmasına yol açan birkaç pasajdan dolayı takılınca, yazar ona ve güzel Thyrallis'e doğru eğilerek, Abdera'ya daha önce gelmemiş ve onları daha önce tanımamış olmaktan ne kadar üzüntü duyduğunu belirtmişti. Kısacası, Euripides kendisini öylesine kabul ettirmişti ki, Bayan Salabanda, siyasetçi meclis üyesi ile hazırladığı projeyi gerçekleştirmek için, gerekirse bir isyan bile çıkarmaya hazırdı.

Her şeyden önce arkhon'un da ikna edilmesi gerekiyordu: Adama zaten bir şey Abdera Devleti'nin saygınlığını arttıracaktır ve halkın hoşuna gidecektir denince, genellikle, isteneni hemen kabul ederdi. Ama rahatını seven bir insan olduğundan, "Bırakayım, işleri onlar yoluna soksun! Bu mesele yüzünden kimse ile, hele kaba bir adam olan ve halk arasında birçok taraftara sahip bulunan nomophylax'la atışmak istemem." diye düşündü. Meclis üyesi ise, "Halk için endişe buyurmayın, Majesteleri!" diye fısıldadı, "El altından istediğimiz şekilde bir hava yaratırız!" "Meclis üyelerini ben üzerime alıyorum!" dedi Salabanda. "Hele bir düşünelim!" dedi arkhon ve topluluğa döndü.

Salabanda meclis üyesini kenara çekerek, "Tamam, sakin olun!" dedi, "Arkhon'u iyi tanırım. Onu kazanmak istiyorsanız, bütün akşam aynı meseleden bahsedeceksiniz. Hayır derse, ertesi sabah gelip sanki evet demiş gibi hiç tereddütsüz konuşacaksınız. Bu arada başarının kesin olduğunu da gösterirsiniz. Ona sonuna kadar güvenebilirsiniz. Onu böyle ilk baştan çıkarışım değil ki!"

Kurbağa Bakıcısı onun kolunu okşayarak, "Siz çok kurnaz bir kadınsınız!" diye cevap verdi. "Fark ettirmeden nasıl da işleri çeviriyorsunuz!" - "Aman dikkatli olun, bir şeyler çevirdiğimizi fark edecekler; bu da işimizi bozabilir. Fazla gürültü çıkarmamalıyız!"

Bu anda ayaklarının ucuna basa basa birkaç Abderalı hanım yanaştı, onların peşinden de neden söz edildiğini merak eden misafirler yanlarına geldi. Siyasetçi üye fırsatını bulup sıvıştı.

"Euripides'i beğendiniz mi? Gerçek bir erkek, değil mi?" dedi Salabanda.

"Oh, çok sevimli bir adam!" diye haykırıştı Abderalı hanımlar. "Yazık ki, kafası dazlak!" dedi birisi. Bir başkası "Birkaç dişi de eksik!" diye tamamladı. "Deli kız, daha iyi ya, seni daha az ısırabilir!" dedi üçüncüsü ve akıllarınca bu bir espri olduğundan, hepsi katıla katıla güldü.

Bir gecede topraktan fışkırmış bir mantara benzeyen genç bir Abderalı kızcağız, "Acaba evli miymiş?" diye sordu. "Onunla evlenmek mi istiyordun?" diye bir başkası alay etti. "Evlendirecek torunları varmış." Birinci, lâfın altında kalmadı: "Onları sana bırakıyorum!" Öbürü on sekizinde bir kız gibi davrandığı hâlde, bunun iki misli yaşlı bir kız olduğundan, iğne, arı iğnesi tesiri yapmıştı.

"Çocuklar bırakın bunları, başka bir mesele var!" diye Salabanda atışmayı kesti, "Bu yabancıyı birkaç gün daha burada kalıp yanındaki tiyatrosuyla bir temsil vermeye ikna etsek ne dersiniz?"

Bütün Abderalı hanımlar sevinçten havalara sıçrayarak, "Harika olurdu! N'olur, yapın bunu!" diye haykırdılar.

Salabanda, "Yapmaya çalışacağım, ama siz de bana yardımcı olacaksınız!" dedi.

"Evet, evet!" diye çığlıklar attı hanımlar, hep birden Euripides'e koştular, hep bir ağızdan bağırdılar: "Lütfen, Bay Euripides, bize bir komedyanızı oynamalısınız! Bir komedya görmeden bırakmayız sizi! N'olur! Söz verin bize!"

Zavallı adam için böyle umulmadık bir teklif, kafasına bir kova su boşaltılmış gibi pek anî gelmişti. Birkaç adım geri çekilerek, Abdera'da bir temsil vermeyi hiç düşünmediğini, hemen yoluna devam etmesi gerektiğini vb. söyledi. Ama hiçbir şeyin faydası yoktu. "Evet mecbursunuz!"

diye çığlıklar atıyordu hanımlar. "Size rahat yüzü göstermeyiz yoksa! Ricamızı reddedemezsiniz, çok kibarsınız! N'olur, rica ediyoruz!"

Salabanda, "Aslında size bir tuzak kurduk!" dedi. "Ve bu da boşuna olmayacak, yoksa bana Onobulus demesinler!" diye Onobulus tamamladı.

Siyasetçi meclis üyesi, "Ne olmuş?" diye hiçbir şey bilmiyormuş gibi yaparak, yavaş yavaş ve heyecanlı bakışlarla yanaştı: "Niyetiniz nedir, yabancıya ne yapacaksınız?" diye sordu. Şişman ve kısa boylu meclis üyesi de gruba katılmıştı: "Yanılıyorsam neyim, galiba kalbini hapse mahkûm edeceksiniz hepiniz birden, hah, hah, hah! Güzel bir fikir! Jüpiter çarpsın güzel fikir! Söz veriyorum, temsile ben de geleceğim! Üstadın kendisi! Zahmete değer bu! Bu, Abdera için büyük şeref olacak, Sayın Euripides, büyük şeref! Halkımız sizin gibi işinin ehli birinden istifade edeceği için çok mutluyuz!" Önemli birkaç bey daha buna benzer komplimanlar yaptılar.

Euripides, Abderalılarla biraz eğlenmek fikrini hiç de fena bulmadığı hâlde, şaşırmış rolünü oynamaya devam ediyor, Kral Archelaus'a söz verdiğini, hemen yoluna devam etmesi gerektiğini söyleyerek özür diliyordu.

"Aman canım!" dedi Onobulus, "Siz bir cumhuriyetçisiniz ve bizim gibi bir cumhuriyetin de sizin üzerinde daha fazla hakkı vardır."

Güzel Myris, "O krala söyleyin!" dedi, "Sizi ricalarımızla biz yolunuzdan alıkoyduk. Kral mutlaka kibar bir insandır. Herhâlde altı hanımın ricalarını reddedemediğinize kızmaz."

Euripides güzel Thryallis'e bakarak ve bir tragedya havasında, "Ey sen, tanrıların ve insanların zalim hükümdarı, aşk!" diye bağırdı. Thryallis de reddetmeye ve reddedilmeye alışık olmayan bir insan tavrıyla, "Eğer ciddîyseniz," diye cevap verdi, "eğer bu sözleriniz ciddîyse, bunu benim ricamı kabul ederek ispatlayın!"

"Benim ricam" lâfı diğer hanımları kızdırmıştı. Biri dudaklarını büzüp, başka tarafa bakarak, "Biz arsızlık yapmayalım!" dedi. Başka biri, "Eğer mümkün değilse, Sayın Euripides'i fazla zorlamayalım!" diye ekledi.

"Sizin hoşunuza gitmesi için, güzel hanımlar," dedi şair, "İmkânsız şeyleri mümkün hâle sokarım."

Bu söz, saçma olduğundan, herkesin pek hoşuna gitmişti. Onobulus hemen koştu, bu güzel sözü unutmamak için yazı tahtasına kaydetti. Kadınlar ve kızlar Thryallis'e birer bakış attılar, sanki "Gördün mü, oh olsun! Bize de güzel hanımlar dedi! Hanımefendi Atalanta[29] gibi vücuduyla fazla gururlanmasın! Euripides burada kalıyorsa, sadece onun hatırı için değil, bizim hatırımız için de kalıyor." demek istiyorlardı.

Salabanda nihayet Euripides'e kendisinin ve dostlarının ona ne kadar hayran olduklarını bir kere daha belirterek ve hiç olmazsa ertesi günü kendilerine hediye etmesini rica ederek, tartışmaya bir son verdi. Euripides, aslında acelesi olmadığı ve Abdera çok hoşuna gittiği için, daveti kabul etmek için daha fazla nazlanmadı; ayrıca, Abdera'da geçireceği günlerden, Pella Sarayı'ndaki tiyatro için bir vodvil çıkarmayı umuyordu!

Böylece topluluk ertesi günü Bayan Salabanda'nın evinde görüşme dilekleriyle, gece yarısına doğru dağıldı; herkes pek memnundu.

29 Grek mitolojisinde; babasının evden attığı, bir dişi ayı tarafından büyütülen, son derece iri yarı ve güçlü kadın avcı. Kendisiyle evlenmek isteyenlerle güreşir, onları yener, daha sonra da öldürürmüş. Sonunda Meilanion hile ile onu alt eder. (ç.n:)

DOKUZUNCU BÖLÜM

Euripides Şehri Geziyor, Rahip Strobylus'la Tanışıyor ve Ondan Tanrıça Latona'nın Kurbağalarının Hikâyesini Dinliyor. Bu Vesileyle, Demokritos, Rahip ve Yazar Arasında Dikkate Değer Bir Konuşma.

ERTESİ gün genç Onobulus, arkadaşları ile birlikte Euripides'e, sanki her şey görülmeye değermiş gibi, şehri gezdirdi. Bu gezi sırasında Euripides, uzun zamandır tanıdığı Demokritos'u gördü. O da onlara katıldı. Abdera şehri oldukça büyük olduğundan, iki yaşlı adam, çenelerini hiç kapamayan, her şeyi bilen, her şey hakkında fikir yürüten, yaşlı ve tecrübeli insanların yanında kendileri gibilerine konuşmaktan çok dinlemenin yakışık alacağını idrakten âciz gençlerden epey yararlandılar!

O sabah Euripides böylece epey şey gördü ve duydu. Şehirlerinin duvarlarından dışarı çıkmamış genç Abderalılar, ona gösterdikleri şeylerden âdeta dünyada eşi bulunmayacak harikalar diye bahsediyorlardı. Büyük bir gezi yapıp başka ülkeleri görmüş olan Onobulus ise, her şeyi Atina, Korinth ve Syrakus'da gördükleri ile karşılaştırıyor ve aptalca bir özür dileme havasında, bunların oralarda neden Abdera'da olduğundan daha güzel olduğunu birtakım gülünç sebeplerle açıklamaya çalışıyordu.

"Bakın delikanlı!" dedi Demokritos; "Memleketinizi sevmeniz saymanız güzel bir şey; ama bunu kanıtlamak istiyorsanız, Atina'yı, Korinth'i, Syrakus'u bir tarafa bırakın. Her şeyi olduğu gibi kabul edelim, karşılaştırma yapmayalım, özre de lüzum kalmaz."

Euripides kendisine gösterilen her şeyi son derece ilgi çekici buluyordu, çünkü her şey gerçekten çok ilgi çekiyordu! Bir kütüphane gösterdiler, içi bir sürü okunmayan kitapla doluydu; bir para koleksiyonu gösterdiler, içinde sadece eski, yıpranmış madenî paralar vardı; zengin bir hastaneye gittiler, fakir hastalar perişan vaziyette dolaşıp duruyordu; gezdikleri cephanelikte silâh yoktu ve gördükleri çeşmenin suyu akmıyordu. Abdera hakkındaki kararların alındığı meclisi, Iason mabedini, üzerinde pek yaldız falan kalmadığı hâlde, ünlü Altın Post dedikleri yaldızlı koç postunu gördüler.

Latona'nın eski ve is kaplı mabedini, şehri kurduğu söylenen Abderus'un mezarını ve Abdera'nın bütün arkhonlarının birbirlerinin burnundan düşmüşçesine benzer, gerçek boydaki resimlerinin yan yana asılı olduğu galeriyi ziyaret ettiler. Nihayet her şeyi gördükten sonra, yeryüzünün en iri ve besili kurbağalarının devlet bütçesinden beslendiği kutsal göle gittiler.

Başrahip Strobylus'un gayet ciddî bir ifadeyle iddia ettiğine göre, bu kurbağalar vaktiyle Lykia köylüleriymiş. Nereye gideceğini bilmeden oraya buraya koşturan, hiçbir yerde rahat huzur bulamayan ve susuzluktan ölmek üzere olan Latona'ya köylerinin gölünden su içme izni vermemişler, bu hainlikleri dolayısıyla Jüpiter onları cezalandırıp kurbağa şekline sokmuş.

"Evet, Sayın Başrahip!" dedi Demokritos, "Misafirlerimize bir kurbağaların hikâyesini, koca kutsal gölün Lykia'dan kalkıp denizleri aşarak Abdera'ya kadar nasıl geldiğini bütün ayrıntısıyla anlatın! Bildiğiniz gibi, denizler, ülkeler aşan epeyce uzun bir yol bu. Ve bunu böyle söyleyebilir miyiz bilmiyorum, Lykia köylülerinin kurbağa hâline gelişi, bu gölün buraya gelişi yanında hiç kalıyor."

Strobylus, Demokritos'a ve yabancıya şüpheli gözlerle baktı. Fakat onlarda böyle kutsal sırların anlatılamayacağı alaycı insanlar hâli görmediğinden, küçük mabedin ya-

nındaki incir ağacının altına geçmelerini rica etti ve orada en olağan bir şeyden bahseden bir insan safiyetiyle, mesele hakkında bildiklerini anlatmaya başladı.

"Abdera'daki Latona inancının başlangıcı en eski ve karanlık çağlara kadar uzanır. Atalarımız olan Teoslular, yüz kırk yıl kadar evvel Abdera'yı ele geçirdiklerinde, bu inancı burada bulmuşlar, o zaman bile çok eskiymiş bu inanç. Bu mabet de inşa tarzından ve başka işaretlerden çıkarabileceğiniz gibi, dünyanın belki de en eski mabetlerinden biridir. Bildiğiniz gibi zamanın tanrılarının ortaya çıkışı ve yaptıkları işler üzerine örttükleri örtüyü, merak nedeniyle kaldırmaya çalışmanın cezası büyüktür. Her şey yazının henüz bulunmadığı devirlerde olup bitmiş. Ancak, babadan oğula sözlü olarak yüzyıllar boyu anlatılan ve nakledilen şeyler, yazının eksikliğini kısmen karşılar ve ölü harflere tercih edilebilecek canlı belgeler oluşturur. Anlatıldığına göre, Lykia köylüleri bahsettiğim gibi kurbağa hâline geldiğinde, komşu köylülerden birçok kişi ve aynı köyden olup da öbürlerinin işlediği suça katılmayanlardan bazıları söz konusu mucizeye bizzat tanık olmuşlar, Latona'yı kucağında ikiz çocukları Apollon ve Diana ile görüp, onun tanrıça olduğunu anlamışlar, olayın geçtiği gölün kıyısına bir sunak dikmişler, gölün etrafındaki fundalığı da kutsal koru hâline sokmuşlar. Ülkenin adı o zamanlar Milia imiş, kurbağa hâline sokulan köylüler de bu durumda Milialılar oluyor; ama çok sonralar İkinci Pandion'un oğlu lykius oraya gelip güçlü bir Attika kolonisi kurunca, ülkeye de Lykia adı verilmiş; eski ad zamanla tamamen unutulmuş. Latona sunağı ve fundalığının bulunduğu bölgede oturanlar o Lykius'un egemenliklerine girmek istemediklerinden vatanlarını terk etmişler, gemilere binmişler, Ege'de bir süre rüzgâra kapılıp oraya buraya gitmişler, sonunda Abdera'ya gelip yerleşmişler. Abdera da kısa bir süre önce bir veba salgını sonucu hemen hemen boşalmışmış. Anlatılanlara göre Lykialıları ülkelerinden ayrılışlarında en fazla üzen şey, Latona'nın

gölüyle kutsal fundalığı arkalarında bırakmak zorunda kalmalarıymış. Oturup uzun uzun düşünmüşler; sonunda o fundalıktan birkaç fidanı köküyle toprağıyla getirmenin, gölden de bir fıçıya kutsal su doldurup birkaç kurbağayı o fıçıya atmanın en doğru şey olacağına karar vermişler. Abdera'ya gelir gelmez de ilk iş olarak, gördüğümüz bu gölü kazmışlar. Nestus Nehri'nin bir kolunu bu göle akıtmışlar ve kutsal suyla birlikte getirdikleri Lykialıların veya Milialıların torunlarını göle bırakmışlar. Büyük bir dikkatle aynı büyüklükte ve biçimde yaptıkları bu gölün etrafına kutsal fidanları dikmişler, etrafı yeniden Latona'nın kutsal fundalığı ilân etmişler, bu mabedi yapıp fundalıkla göle bakması için bir rahip görevlendirmişler - hani Sayın Demokritos'un Lykia'dan buraya gelmesi için bir mucize gerek dediği fundalıkla göle.

Zamanla Abdera birçok değişiklikler yaşamış, birçok felâketlere uğramış; nihayet büyük Kyrus zamanında, atalarımız Teoslular şehri yeniden kurmuş ve Abdera kısa sürede dünyadaki her şehirle boy ölçüşecek bugünkü eşsiz hâline gelmiş. İşte bütün o güç devirlerde mabet, fundalık ve göle kimse dokunamamış, komşu vahşî Traklar bile onlara saygı göstermiş.

"Gerçek bir yurtsever gibi konuşuyorsunuz, Sayın Başrahip!" dedi Euripides, "Ama ufak bir soru sormama müsaade eder misiniz?"

"İstediğinizi sorun!" dedi Strobylus; "Tanrı'ya şükür, her soruya cevap verebilirim."

"Zatıâlilerinin müsaadeleriyle," diye devam etti Euripides, "Teoslu Abderalıların kendilerine özgü asîl düşünce tarzları ve şehirde çok ilgi çekici örneklerini gördüğümüz gibi, ihtişama ve güzel sanatlara düşkünlükleri bütün dünyaca bilinmektedir. Peki, nasıl oluyor da, üstelik Teoslular çok eskiden beri Latona'ya özel saygı gösterirler diye bilindiğine göre, Abderalılar ona daha gösterişli bir mabet inşa etmeyi düşünmediler?"

Strobylus kaşlarını kaldırıp, son derece bilge bir adam pozu takınarak, "Böyle bir eleştiride bulunmanızı bekliyordum." dedi.

"Eleştiri değil," dedi Euripides, "sadece ufak bir soru."

"Size cevap vereceğim." dedi başrahip. "Devletimiz sadece bir kahraman olan Iason için muhteşem bir mabet inşa ettiği gibi, birinci derecede bir tanrıça olan Latona için de aynı şekilde bir mabet inşa edebilirdi, gayet kolay bir şeydir bu. Ama eski mabedi olduğu gibi bırakmanın, Apollon'un ve Diana'nın analarına borçlu olduğumuz saygıya daha uygun olacağı sonucuna varıldı. Hem Iason'un rahibi ne derse desin, Latona mabedi her şeye rağmen, Abdera'nın en yüce ve en kutsal mabedidir!"

Strobylus bu son sözleri öyle bir şiddet, celâdet ve kuvvetle söylemişti ki, Demokritos, bunun aklı başında herkes için böyle olduğunu söyleyerek kendisini yumuşatmak zorunda kaldı.

"Ancak," diye başrahip devam etti, "cumhuriyet yönetimi Latona mabediyle çevresine öyle ilgi ve saygı göstermiştir ki, niyetlerinin temizliği konusunda en ufak bir şüphe söz konusu olamaz. Buranın hizmetleri için altı rahipten oluşan bir heyet görevlendirilmiştir, bunların başkanı bendenizim; ayrıca senato bütçesinden gölün bakımı için üç bakıcı atanmıştır, başkanları şehrin en önde gelen yöneticilerindendir. Bundan başka, devletimiz doğruluğu üzerinde artık tartışılmayacak sebeplerden hareketle, Latona'nın gölündeki kurbağalar için tanınan dokunulmazlığı, ülkenin bütün topraklarındaki kurbağalara yaymış ve bundan dolayı da bütün leylekleri, turnaları ve kurbağa düşmanlarını sınır dışı etmiştir!"

Demokritos, "Bu kararın doğru olup olmadığı artık tartışılmaz, diye buyurdunuz." dedi. "Bu sözünüz dilimi bağlamasaydı, cesaretimi toplayıp bir şey hatırlatmak isterdim. Bana öyle geliyor ki, bu kararın temelinde eşyanın doğasından veya Latona'ya göstermek zorunda olduğumuz saygıdan

çok, aslında son derece takdire değer, ama fazla ileri götürülmüş bir deisidaimonia[30] var. Abdera'daki ve çevresindeki kurbağalar, halk için artık sıkıntı hâline gelmeye başladı; zamanla böyle bir korunma sonucu o derece çoğalacaklar ki, torunlarımızın onlarla nasıl baş edeceklerini düşünemiyorum. Ben burada sade bir insan olarak konuşuyorum, ancak doğru düşünceye sahip bir Abderalıya yakışacak şekilde, büyüklerin fikrini de kabul ederim."

"İyi yaparsınız!" dedi Strobylus. "Bunu ister ciddî söylemiş olun, ister şakadan. Ve bana darılmayın, böyle fikirleri yüksek sesle söyleyip yaymazsanız, daha da iyi yaparsınız. Ayrıca kurbağalardan korkmak gülünç bir şeydir. Hem bana kalırsa, bu masum hayvanlar düşmanlarımız olsa bile, Latona bizi korurken ne onlardan, ne de daha tehlikeli düşmanlardan korkarız!"

"Ben de aynı fikirdeyim." dedi Euripides. "Kurbağalar böceklerle ve küçük salyangozlarla beslenirler. Demokritos gibi büyük bir doğa bilginin nasıl olup da onların insanlara zararlı değil yararlı olduğunu bilmediğini anlamıyorum."

Rahip Strobylus bu sözleri öylesine hoş karşıladı ki, o andan itibaren yazarımızı kanatları altına aldı, onun koruyucusu ve destekçisi oldu. Euripides ve Demokritos yanından ayrılır ayrılmaz, en tanınmış kişilerin evlerine koştu, herkese Euripides'in son derece üstün nitelikli, mükemmel bir insan olduğunu anlattı. "Çok iyi fark ettim ki," dedi. "Demokritos ile aslında arası iyi değil; hatta Euripides birkaç kere ona ağzının payını verdi. Adam şair ama, gene de gerçekten iyi ve akıllı biri!"

30 İsa'nın havarilerinden Aziz Paulus, Atinalıları aşırı dindarlıklarından dolayı alaylı veya hiç olmazsa iki anlamlı sözlerle över gibi görünürken, bu kelimeden türetilmiş sıfatı kullanıyor. Havarilerin tarihi, XVII, 22. Hem "tanrı korkusu", hem "daimonlardan (cinlerden) korku" diye çevrilebilir.

ONUNCU BÖLÜM

Euripides Bir Şey İstemediği Hâlde, Abdera Senatosu Ona Eserlerinden Birini Abdera Tiyatrosunda Oynama İzni Veriyor. Abdera Devlet Sekreteryasının Bu Anlarda Çevirdiği Numara. Nomophylax'ın Kurnazlığı. Abderalıların Başkalarına Yardım Tarzları.

EURİPİDES Abdera'nın bütün görülecek şeylerini gördükten sonra, kendisini Salabanda'nın bahçesine götürdüler; orada bu hanımın kocası (sadece karısı yüzünden fark edilen bir adam) ve Abdera yüksek sosyetesi kendisini bekliyordu ve herkes bir Euripides olmak için ne yapmak gerektiğini öğrenmeye çalışıyordu.

Euripides bu işten belâsız bir şekilde ve şerefle kurtulmak için tek bir yol gördü; bu da böyle bir Abderalılar topluluğunda Euripides değil, mümkün olduğu kadar Abderalı olmaktı. Adamcağızlar onun kendilerine ne kadar benzediğini gördükçe pek şaşırıyorlardı. "Çok tatlı bir adam!" diyorlardı, "Sanki bütün hayatınca Abdera'da yaşamış."

Bayan Salabanda'nın entrikası, bu arada yolunda devam ediyordu. Ertesi sabah bütün şehir "yabancı yazarın, adamlarıyla, Abdera'da o zamana kadar görülmedik bir komedya temsil edeceği" söylentisi ile çalkalanıyordu.

Meclisin de toplantı günüydü. Üyeler toplanmışlar, herkes birbirine Euripides'in ne zaman böyle bir temsil vereceğini soruyordu. Herkes bu konuda hazırlık yapıldığını söylediği hâlde, kimse kesin bir şey bilmiyordu.

Arkhon meseleyi meclise sunduğunda, nomophylax'ın dostları işi bir usul tartışması hâline soktular. "Çoktan kararlaştırılmış bir şeye izin verip vermeyeceğimiz niye soruluyor ki?" dediler; "Herkes biliyor ki, bu iş olmuş bitmiş bile." En hızlılardan biri, senatonun işte bu sebepten hayır demesi ve şehirde karar merciinin kim olduğunu bu şekilde göstermesi gerektiğini iddia etti.

"Bu pek parlak bir karar olurdu!" diye Lonca Başkanı Pfriem bağırdı, "Bütün şehir bu meselede hazırlıklı ve yabancı tiyatroculari seyretmek istiyor diye senato hayır diyecek, öyle mi! Tam tersini iddia ediyorum. Madem halk onları seyretmek istiyor, o hâlde bunlar da oynamak zorundadır! Halkın sesi, hakkın sesidir! Benim parolam her zaman bu olmuştur ve Lonca Başkanı Pfriem olarak kaldığım sürece de bu hep böyle olacaktır!"

Üyelerden çoğu önce onun tarafını tuttular. Siyasetçi üye omuzlarını silkti, bir o yandan, bir bu yandan konuştu ve sonunda sözlerini şöyle bağladı: "Nomophylax'ın aklına bir şey gelmezse, inanıyorum ki, bir defaya mahsus olmak üzere, yabancıların şehir tiyatrosunda oynamasına göz yumulabilir."

Nomophylax o zamana kadar sadece burnunu büzmüş, sırıtmış, sivri sakalıyla oynamış ve aralarına birkaç "he.. he.. he.." kattığı yarım yamalak kelimeler mırıldanmıştı. İşi köstekliyormuş gibi görünmek de istemiyordu. Ancak saklanmaya çalıştıkça göze batıyordu. Kızdırılan bir hindi gibi kabarıyordu ve konuşmazsa çatlayacağı için, sonunda kalktı: "Sayın üyeler ister inansın, ister inanmasın!" dedi, "Ama yeni eseri seyretmeyi en fazla isteyen benim. Muhakkak yazar hem metni kendi yazmış, hem de müziği bizzat bestelemiştir, bu durumda eser olağanüstü bir şey olmalı. Ancak söylendiğine göre, burada uzun süre kalamayacağı için, dekorlar nasıl tamamlanabilecek bilmiyorum. Korolara da bizden bazılarının katılması gerekecek

zannederim, ama çok üzgünüm, iki haftadan önce böyle bir şeyin mümkün olmayacağını söylemek zorundayım."

Bayan Salanbanda'nın borazanlığını yapan bir üye "Bırakın da, bu Euripides'in derdi olsun!" dedi; "Zaten bütün eserin yönetimi fahrî olarak onda olacak." "Ve şimdiki nomophylax ile tiyatro komisyonunun haklarına asla dokunulmayacak!" diye arkhon ekledi.

"Ben her şeye razıyım." dedi Gryllus, "Madem beyler yenilik istiyor, pekâlâ! Ümit ederim, yapılanı beğenirler! Dediğim gibi, bu yeni şeyi görmeyi çok istiyorum. Elbette asıl mesele, insanın kendi adamlarına güvenip güvenmemesi - beni anlıyorsunuz, değil mi? Bu arada hak, hak olarak, müzik, müzik olarak kalacaktır. Ayrıca neye isterseniz bahse girerim, Atinalı beylerin üçlüleri, beşlileri, oktavları bizimkilerden başka türlü olmayacaktır, heh, heh, heh!"

Böylece büyük bir çoğunlukla şu karar alındı: "Yabancı tiyatroculara bir defaya mahsus olmak ve bu durumda başka seferler için hak çıkarmamak kaydıyla, millî tiyatroda bir tragedya temsil etmek izni verilmesi, bu maksatla kendilerine tiyatro komisyonunca her türlü yardımın sağlanması ve masrafların bütçeden karşılanması uygun görülmüştür." Ancak "izin verilmesi" ibaresi, aslında bir şey istememiş, tam tersine kendisinden bir şey rica edilmiş Euripides'i incitebileceği için, Bayan Salabanda (pek özel dostu ve hizmetkârı olan) meclis kâtibine rica ederek, asıl kararda bu kelimeler yerine "rica edilmesi" ve "yabancı tiyatroculara" yerine de "ünlü Euripides'ten" diye yazılmasını ve cümlenin de uygun şekilde değiştirilmesini sağladı.

Senato dağılır dağılmaz nomophylax Euripides'e koştu, onu komplimanlara boğdu, yardım vaat etti ve eserini hemen sahneleyebilmesi için gerekli her çeşit desteğin sağlanacağını söyledi. Bu sözlerin sonucu şuydu ki, hiçbir suçlu ve sorumlusu bulunamadan, Euripides'e her türlü engel çıkarıldı ve istediği hiçbir şey yapılmadı. Bir şeyden şikâyet ettiğinde, herkes onu başkasına havale ediyor, herkes ken-

disinin suçsuz ve iyi niyetli olduğunu söylüyor, bu arada asıl suçlunun, suçsuz ve iyi niyetli olduğunu daha on beş dakika önce kuvvetle ileri sürmüş olan kişi olduğunu belirtiyordu.

Euripidesbu Abdera tarzı "destek"ten o derece bunaldı ki, ertesi gün Bayan Salabanda'ya gidip şikâyetçi olmaktan kendisini alamadı. "Eğer meclis, komisyon üyelerinin yardımlarını ve desteklerini engelleyecek bir karar almazsa, hangi yönden eserse essin, ilk rüzgârla yelken açıp giderim buradan!" dedi. Arkhon yürütmenin başı olduğu hâlde, bir yürütme adamı olmadığından, bu nazik durumda tek çare, halk arasında pek çok şey yapabilecek Lonca Başkanı Pfriem ile Rahip Strobylus'u harekete geçirmekti. Salabanda ikisini de öylesine etkiledi ki, yirmi dört saat geçmeden tiyatro komisyonunca çözümlenmesi gereken her sorun hemen çözümleniverdi. Aslında Euripides kendi dekorlarını getirmiş olduğundan, yapılacak tek şey, onları Abdera sahnesine uydurmaktı ve bu da pek zor bir mesele değildi.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Euripides'in Andromeda'sı Bütün Engellere Rağmen Kendi Oyuncuları Tarafından Oynanıyor. Abderalıların Olağanüstü Duygululuğu. Bu Eserdeki En İbret Verici, Bu Yüzden Asla Yarar Sağlamayacak Bölümlerden Biri.

ABDERALILAR "yeni" bir oyun beklemişlerdi ve bu yüzden, daha birkaç gün önce seyrettiklerini zannettikleri Andromeda'nın oynanacağını duyunca hiç memnun olmadılar. Hele kadın ve erkek kahramanların sahnede çılgınlar gibi konuşmasına, İliada destanındaki yaralı Tanrı Mars gibi naralar atmasına alışık seyirciler, yabancı oyuncuların doğal hareketlerine ve konuşma tarzlarına pek şaşırmışlardı. Birbirlerine "Ne kadar garip bir oyun tarzı!" diyorlardı. "İnsan komedyada olduğunu anlamıyor bile. Adamlar sanki kendi kendilerini oynuyorlar gibi normal konuşuyorlar." Ayrıca Atina'da tanınmış bir ressamın perspektif kullanarak yaptığı dekora da pek şaşmışlardı. İçlerinde çoğu, hayatlarında bu tarz güzel bir şey görmediği için, bir taraftan deniz kıyısını, Andromeda'nın bağlandığı kayayı, küçük bir koyda deniz kızlarının fundalığını, öbür tarafta da uzaklarda Kral Kepheus'un sarayını doğal biçimde gördüklerinde büyülenmiş gibi oldular, gözlerinin önündekinin gerçek olduğuna yemin edebilirlerdi. Müzik de yazarın söylemek istediğine uyuyordu. Yani Nomophylax Gryllus'un müziğinin tersiydi ve hem kalbe hitap ediyor, hem de son derece sade olması ve sözlere uyması yanında, her melodisi yeni-

likler ve sürprizler taşıyordu. Bütün bunlar, konuşmaların ve hareketlerin canlılığı ve gerçeğe uygunluğu, seslerin ve diksiyonun güzelliği ile birleşince, bizim Abderalılar hiçbir oyunda yaşamadıkları bir şekilde bir hayal âlemine gitmiş gibi oldular. Millî tiyatrolarında olduklarını unutmuşlar, âdeta farkına varmadan olayın cereyan ettiği sahneye girmişlerdi; kahramanlar en yakın dostlarıymış gibi onların mutluluklarına ve felâketlerine katılıyorlar, onlarla beraber üzülüyor ve korkuyor, ümit ediyor ve dehşete kapılıyor, seviyor ve nefret ediyor, gülüyor ve ağlıyorlardı: Gücüne boyun eğdikleri büyücü ne isterse onu yapıyorlardı. Kısacası, Andromeda onları öylesine etkiledi ki, Euripides bile kendi kendisine oyunun hiçbir zaman böylesine tam bir duygululukla seyredilmediğini itiraf etti.

Fazla duygululuktan son derece duygusuzlaşmış çağımızın[31] duygulu küçük hanımlarından çok özür dilerim! Abderalıların bu olağanüstü duygululuklarından söz ederek onlara takılmak ve âdeta kendilerinde ve başkalarında onların akılları konusunda bazı şüpheler uyandırmak gibi bir niyetimiz asla olmamıştır. Olayı bütün ciddiyetimizle ve aynen olduğu gibi anlatıyoruz. Abderalıların böyle duygulu olmasını tuhaf bulanlardan şunu düşünmelerini saygılarımızla rica ederiz ki, onlar da bütün Abderalılıklarına rağmen, sonunda herkes gibi insandılar, hatta ne kadar çok Abderalı iseler, o kadar fazla insandılar bir bakıma. Çünkü Abderalılıkları, onların öyle tıpkı kuşların "Zeus'un Üzümleri" tablosundaki üzümleri gagalamaları gibi kolayca aldanmalarına yol açıyordu; her etkiye, özellikle sanatın aldatmacalarına Abderalılar farkına varmadan ve temiz kalple kapılıp gidiveriyorlardı. Daha bilgili ve soğukkanlı, kısacası daha akıllı insanların ise çevrelerine üflenen büyülü dumanın arkasını görmeleri kolay kolay engellenemez ve bunlar Abderalılar gibi kolay kolay hayal âlemine dalamazlar.

31 Bu satırların 1777 yılında yazıldığı unutulmamalı!

Ayrıca bu hikâyenin yazarı buraya şöyle bir not da düşmüş: "Abderalıların hayal ürünü ve taklit ile ilgili sanatlarca aldatılmaya yatkınlıkları, onlarda en sevdiği şeylerden biri" imiş. Bunun için herhâlde özel sebepleri olmalı.

Gerçekten de, aydın ve iyi yetişmiş bir seyirci, okuyucu, dinleyici topluluğu karşısında şairlerin, ressamların işi çok zordur. Hele böyle bir toplulukta çoğunlukta olan sözde uzmanları tatmin etmek hemen hemen imkânsızdır. Bir eserin yarattığı etkiye kapılmak yerine, onu engellemek için ellerinden geleni yaparlar; mevcut olandan zevk almak yerine, başka türlü nasıl olabileceği konusunda ukalâlık ederler. Büyünün yok edilmesinin ancak alacağımız bir zevkten bizi mahrum edeceği bir anda, kendilerini hayal âlemine bırakacaklarına, bilmiyorum hangi çocukça bir şeref duygusuyla ve lüzumsuz bir şekilde, filozofluk yapmaya kalkarlar. Doğal duygularının etkisi ile gözyaşı dökenlerin yanında kendilerini gülmeye zorlarlar, başkaları gülerken, burunlarını büzerler - bunların hepsi, böyle şeylerle dengelerini bozmayacak kadar sözde güçlü, kültürlü, bilgili olduklarını göstermek içindir.

Fakat gerçek uzmanlar da kendi türünde güzel binlerce şeyden alabilecekleri zevki, aynı şeyleri başka türden şeylerle yaptıkları, çoğu kere doğru olmayan ve hep aleyhimize karşılaştırmalarla körletirler. Çünkü burada kendimizi beğenmişliğin kazancı, başkalarını aşağı görmekten ibarettir; bu ise, gerçek olan elimizden kaçtıktan sonra ele geçirmeye çalıştığımız bir gölgeden ibarettir.

Bu yüzden diyoruz ki, ilham perilerinin çocukları, insanların neden söz ettiklerini pek bilmeden hâlâ bahsettikleri büyük mucizeleri, henüz en kaba ve ham durumdaki insanlar arasında gerçekleştirmişlerdi. Orpheus lirini çaldığında Trakya ormanları o müzikle dans ediyor, vahşî hayvanlar onun ayaklarına sokuluyorlardı. O bir yarı tanrı olduğu için değil, Traklar yabanî oldukları için; o insanüstü bir şekilde şarkı söylediğinden değil, dinleyicileri onu

sadece doğaya bağlı insanların dinleyebileceği gibi dinlediğinden; kısacası, Forster'in anlattığı gibi, bir İskoç gaydasının Otaheite'deki iyi insanları âdeta büyülemesinin sebebi neyse, işte o sebepten!

Bu pek yeni olmayan, ama çok yararlı, her zaman duyulan, ama hemen hiçbir zaman dikkate alınmayan düşünceyi saygıdeğer okuyucularımız arzu ettikleri takdirde uygulayabilirler. Vicdanımız bize başka konularda az çok Trak ve Abderalı olup olmadığımızı veya ne derece öyle olduğumuzu söyleyecektir; ama bu bahsettiğimiz noktada onlar gibi olabilsek, bu hem bizim için, hem de edebî gaydacılarımızın büyük kısmı için çok iyi bir şey olurdu.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Bütün Abdera Euripides'in Andromeda'sını Seyrettikten Sonra Hayranlık ve Hazdan Âdeta Deliriyor. Eski Yazarların "Abdera Hastalığı" Dediği Bu Garip Delilik Hakkında Tarihçilere Saygı ile Sunulan Felsefî - Eleştirel Araştırma.

OYUN sona erip perde kapandığı sırada, Abderalılar hâlâ ağızları açık, sahneye bakıyorlardı; o kadar kendilerinden geçmişlerdi ki, sadece her zamanki "Oyunu nasıl buldunuz?" sorusunu unutmakla kalmadılar, alkışlamayı da düşünemez hâle geldiler; sinek uçsa duyulacak sessizlikte ilk kendine gelen Salabanda ve Onobulus ellerini çırpmaya başlamasalardı, ilk defa olarak gerçekten alkışa değer bir durumda, alkışlamamış olmak gibi bir ayıp işlemiş olacaklardı. Ama hemen sonra borçlarını faiziyle ödediler, çünkü birisi başladıktan sonra alkışlar öyle uzun süre ve şiddette devam etti ki, artık herkesin avuçları kızardı ve kimsenin ellerinde his kalmadı. Artık alkışlayamayanlar bir an durup dinleniyor, sonra yeniden ve daha şiddetle el çırpıyorlardı, ama onların durduğu anlarda başkaları onların yerini almış oluyordu.

İş, bu tezahürat patlaması ile bitmedi. Abderalılar gördükleri ve dinledikleri ile öylesine mest olmuşlardı ki, içlerinin doluluğunu dışarı vurarak hislerini ifadeye çalışıyorlardı. Bazıları eve giderken yolda duruyor, eserin en beğendikleri sahnelerini yüksek sesle tekrar ediyordu. Şarkı söylemeye kendilerini mecbur hissedenler, şarkı söylemeye başlıyor,

en güzel aryalardan hatırlayabildiklerini iyi kötü tekrara çalışıyordu. Böyle durumlarda sık sık görüldüğü üzere, hepsi farkına varmadan nöbete tutulmuş gibiydi; âdeta bir peri, değneğini Abdera üzerine uzatmış ve bütün şehir halkını tiyatro sanatçısı ve şarkıcı hâline sokmuştu. Nefesi yeten herkes, gündüzleri ve geceleri, hatta uyurken, Euripides'in Andromeda'sından pasajlar okuyor, aryalar söylüyor, melodi mırıldanıyor veya ıslıkla bazı melodileri tekrarlıyordu; günlerce devam etti bu; günlerce kimse başka şeyle meşgul olmadı. İnsan nereye gitse, "Ey sen, tanrıların ve insanların hâkimi aşk!" diye başlayan aryayı duyuyordu ve bu o kadar uzun süre devam etti ki, asıl melodi zamanla kayboldu ve çıraklar geceleri sokaklarda kendi uydurdukları melodiyle bu aryayı bağıra bağıra söyler oldular.

Bir tavsiyenin (bilgelerin bize verdiklerinde olduğu gibi) işe yaramama kusuru olmasaydı, bütün insanlara derhâl şu tavsiyede bulunurduk: "Size anlatılan bir olayda tek kelimeye bile inanmayın!" Çünkü bu konuda otuz seneden fazla zamandır edindiğimiz tecrübe bize göstermiştir ki, böyle hikâyelerde normal olarak tek kelime bile doğru değildir. Ciddî olarak, tek bir durum hatırlamıyoruz ki, daha birkaç saat önce olup bitmiş bir olay, onu anlatan herkes tarafından başka türlü ve dolayısıyla (bir şey sadece bir şekilde doğru olacağından) herkes tarafından yanlış anlatılmış olmasın.

Bu, içinde yaşadığımız çağda, bulunduğumuz yerde ve hemen hemen gözlerimizin önünde olup biten olaylarda böyledir; ya bir de eski çağları düşünürsek, çok eski zamanlarda cereyan etmiş, haklarında yazılı ve basılı kitaplarda anlatılanlardan başka bilgiye sahip olmadığımız olaylarda, tarihe, gerçeğe sadakatin ve güvenilirliğin ne derece zayıf temellere dayandığı kolayca tasavvur edilebilir. Allah bilir, zavallı ve namuslu hakikat, yüzlerce yıl boyunca söylentiler, kronikler, yıllıklar, tarihler, kısa özetler, tarihî sözlükler, anekdot külliyatları vb. her biri ayrı ayrı tahrif edici araçlardan geçip, el yazmacılarının ve kopya-

cıların, dizgicilerin, çevirmenlerin, sansürcülerin, düzelticilerin bazen temiz, bazen kirli elleriyle çalkalandıktan, süzüldükten, sıkıldıktan sonra ne kadar hırpalanmış ve ondan geriye ne kalmıştır!

Ben kendi hesabıma böyle durumları iyice inceledikten sonra, sadece varlığı kimseyi ilgilendirmeyen şahıslar ve inanırlığı kimsenin umurunda olmayan olaylar hakkında yazı yazmaya yemin ettim.

Beni böyle kalbimi dökmeye sevk eden, biraz önce tanığı olduğumuz, fakat ondan söz eden bazı yazarlarca, iyi kalpli ve hiçbir kötülük düşünmeyen okuyucuların asla tahmin edemeyeceği ve düşünemeyeceği şekilde, son derece garip bir tarzda ele alınan ve altüst edilen olaydır.

Alın meselâ şu Yorick'i, hani para kesesi ve torbası bile olmadan, hatta bir çift kösele bile eskitmeden, sadece bira ve tütün hesaplarını ödemek için kim bilir nerelere "duygusal geziler" yapan sözde "duygulu gezginler"in ve "duygulu yolculuklar"ın mucidi, babası ve prototipini. Bu adam, ünlü "Sentimental Journey"inde söz konusu olaydan güzel bir bölüm çıkarabilmek için, olayı o şekle sokmuş ki, gerçi ortaya peri masalı gibi harikulâde ve macera dolu bir hikâye çıkmış, ama olayın kendisine özgü hakikati, hatta Abdera ailesiyle bütün benzerliği kaybolmuş.

Yazdığına bir bakın hele! "Abdera," diyor "Trakya'nın en rezil ve imansız şehriydi; zehirleyip adam öldürmeler, suikastlar, alçakça cinayetler, küfürnameler, tehditler, anarşi günlük olaylardandı. Kimse gündüzleri canından emin değildi, geceleri durum daha da berbattı. Günün birinde," (diye devam ediyor) "dehşet havasının etrafı kasıp kavurduğu bir sırada, tiyatroda Euripides'in "Andromeda"sı oynadı. Eser herkesin hoşuna gitmişti, ama halkın beğendiği kısımlar içinde hayal âlemini en fazla etkileyeni, Perseus'un dokunaklı sözlerine katılmış olan sevgi ve şefkat dolu, "Ey sen, tanrıların ve insanların hâkimi aşk!" mısralarıydı.

Ertesi gün herkes eserden bölümler ve özellikle bu dokunaklı mısraları tekrarlıyordu. Abdera'da her sokakta, her evde "O amor, o amor!" (ey aşk, ey aşk) sözleri, herkesin ağzında "Ey sen, tanrıların ve insanların hâkimi aşk!" mısraları vardı! Bu yangın her tarafı sardı ve bütün şehir âdeta tek bir insanın kalbi gibi, aşka ve sevgiye açıldı. Artık hiçbir eczacı ilâç satmıyor, hiçbir demirci bir cinayet âleti yapamıyordu. Sokaklarda sadece dostluk ve erdem dolaşıyordu, altın çağ yeniden başlamış ve Abdera'ya hâkim olmuştu. Her Abderalı kamıştan sazını alıyor, her Abderalı kadın örgüsünü bir yana bırakıp, usul usul şarkıyı dinliyordu."

Gerçekten güzel bir bölüm doğrusu! Bütün oğlanlar ve kızlar bayılmış, "O amor, o amor! Tanrıların ve insanların hâkimi aşk!" demiş. Bunu da Euripides'in eserinden tek bir mısra başarmış - Kral Midas'ın iki kulağı adına! Kamış saz çalan herkesin tek ayak üzerinde dururken yirmisini birden söyleyebileceği cinsten böyle bir mısra, dünyanın bütün rahiplerinin, peygamberlerinin elbirliğiyle beceremediği mucizeyi bir anda gerçekleştirmiş. Abdera gibi öylesine rezil, batak, lânetli bir şehri ve devleti (öyle olduğunu iddia ediyorlar), birdenbire masum, sevgi dolu bir arkadya hâline sokuvermiş: Bu masal elbette guguk kuşu saçlı, pek duygulu tüysüz kumrucukların ve kumruların, hanımların ve beylerin çok hoşuna gitmiştir. Ancak ne yazık ki, Yorick kardeşin anlattığı palavranın tek bir kelimesi bile doğru değildir!

İşin aslı şu: Adamcağız bunları hayal ettiğinde âşıkmış; her âşığın ve bulutlar üzerinde dolaşan hayalperestin yaptığı gibi, hayal ettiği şeyleri gerçek diye yazmış. Ancak işin güzel olmayan tarafı, tanrısı ve fetişi "amor"u (aşkı) yüceltebilmek için, zavallı Abderalılar aleyhinde düşünülebilecek en kötü şeyleri söylemesi. Bütün eski Yunan ve Roma devirleri çıkıp tanık olsunlar, adamcağızlar hakkında böylesi duyulmuş mudur! Gerçi, bilindiği gibi, Abderalıların kaprisleri ve acayiplikleri vardı ve gerçek anlamda akıl ve bilgelik denilen şeyden pek nasip almamışlardı; ama şe-

hirlerine çıkıp, katil yatağıydı demek, mahut şairane özgürlüğün sınırlarını (bu özgürlüğe ne kadar büyük hareket alanı tanınırsa tanınsın) oldukça aşıyor ve bir şairin özgürlüğünün de sınırları olmalıdır.

Samosatalı Lukian, meşhur kitapçığının girişinde hadiseyi bambaşka bir şekilde anlatıyor, ama Yorick'ten daha doğru anlattığı da söylenemez müsaadenizle. Öyle anlaşılıyor ki, biraz Kral Archelaus, biraz Euripides'in Andromeda'sı, biraz da Abderalıları saran garip hayranlık hakkında bir şeyler bulmuş; bir de Hippokrates'in işleri eski hâline sokmak için Abdera'ya çağrıldığını duymuş ve bakın bütün bunları nasıl harman etmiş: "Tiyatrocu Archelaus (!), Kral Lysimachus zamanında Abdera'ya geldi ve Euripides'in Andromeda'sını oynadı. Son derece sıcak bir yaz günüydü, güneş Abderalıların beynini yakıyordu. Seyirciler evlerine ateşler içinde döndüler. Yedinci gün çoğu Abderalıların hastalandığı, kiminin burnunun kanadığı, kiminin terden sırılsıklam olduğu görüldü. Ama bu hastalıktan onlara tuhaf bir şey, bir çeşit talih miras kaldı. Çünkü ateşleri kaybolduktan sonra hepsi, tragedyadan parçalar okumak için içlerinde dayanılmaz bir istek duydu. Artık konuşmaları nazımdan ibaretti, dururken ve yürürken bağıra bağıra Andromeda'dan tiradlar okuyorlar ve Perseus'un monoloğunu şarkı olarak söylüyorlardı."

Alaycı Lukian, Abdera sokaklarını dolduran soluk yüzlü, zayıflamış ve yedi günlük ateşten sonra takatsiz kalmış ve bütün güçleriyle, "Ey sen, tanrıların ve insanların hâkimi aşk!" vb. trajik parçaları bağıra bağıra okuyan şehir sakinlerinin nasıl çılgınca bir manzara yaratacağını gözlerinin önünde canlandırarak eğlenmiş olmalıdır. Devamla, bu salgın hastalığın kış gelinceye ve şiddetli bir soğuk dalgası felâkete son verinceye kadar sürdüğünü yazıyor.

Kabul etmek gerekir ki, olayı Lukian'ın anlatış tarzı Yorick'inkinden birçok bakımdan daha güzel, çünkü Abderalıları saran bu hastalık ne kadar garip görünürse görünsün,

bütün hekimler böyle bir ateşin mümkün, bütün şairler karaktere uygun olduğunu kabul edeceklerdir. İtalyanların dediği gibi "Doğru değilse de, güzel uydurulmuş." Fakat elbette doğru değil; bu da şuradan belli ki, bu olayın Abdera'da cereyan ettiğinin söylendiği sıralarda Abdera diye bir şehir artık mevcut değildi; çünkü Abderalılar birkaç sene önce şehirlerini kurbağalara ve farelere bırakıp gitmişlerdi!

Kısacası, olay bizim anlattığımız gibi cereyan etmiştir. Abderalıların Euripides'in Andromeda'sını seyrettikten sonra kapıldıkları hastalığa nöbet denmek istenirse, bu da hiç olmazsa sevgili yurdumuz Almanya'da günümüzde bile birçok şehrin tutulduğu "tiyatro nöbeti"nden farklı bir şey değildi. Hastalığın kaynağı ne adamcağızların kanında, ne de Abderalı oluşlarındaydı.

Bu arada belki de, iş bazılarında bir hekim gerektirecek kadar ileri gitmiştir; bundan da muhtemelen Lukian'ın olayı bir çeşit nöbet olarak görme hatası doğmuştur. Neyse ki, Hippokrates henüz yakınlardaydı; Abderalıların yapılarını iyi öğrendiği için, birkaç yüz kilo enfiye her şeyi eski hâline döndürdü. Yani Abderalılar "Ey sen, tanrıların ve insanların hâkimi aşk!" diye şarkı söylemeyi bıraktılar ve hep beraber yine "eskisi kadar" akıllı oldular.

İKİNCİ KISIM

DÖRDÜNCÜ KİTAP

EŞEĞİN GÖLGESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Davanın Sebebi ve Olay.

ARADAN birkaç gün geçmiş, bizim Abderalılar, dürüst ve kalbi kötülükten uzak Euripides'in "tanrılar ve insanların hâkimi aşk"ının yol açtığı olağanüstü tiyatro nöbetinden sonra biraz kendilerine gelmişlerdi. İnsanlar caddelerde birbirleriyle yine nesirle konuşuyor, eczacılar yine enfiyelerini satıyor, silâhçılar yine kılıç ve bıçak yapıyor, Abderalı kızlar edepli edepli yün eğiriyor ve Abderalı erkekler her zamanki işlerini o bilinen sağduyuları ile tamamlamak için kamış sazlarını bir yana fırlatıyordu. İşte tam bu sırada kader tanrıçaları gizlice, tanrıların veya insanların eğirdiği gelmiş geçmiş en adî, en çürük ve en ince iplikten öyle karmakarışık bir maceralar, kavgalar, kırgınlıklar, kışkırtmalar, entrikalar, klikler ve başka her çeşit melânet kumaşı ördüler ki, sonunda bütün Abdera bununla sarıldı ve lânetli kumaş bir de yardımcıların ve yardakçıların düşüncesiz ateşiyle alev alınca, bu ünlü cumhuriyet az kalsın bu mesele yüzünden hem de tamamen yıkılıp gidiyordu. Ancak kader Abdera'nın kurbağalar ve fareler yüzünden daha sonra yok olmasını kararlaştırmıştı.

Mesele, bütün büyük dünya olayları gibi, incir çekirdeğini doldurmayacak bir vesile ile başladı. Ataları gibi Megaralı olan Struthion adlı bir dişçi, yıllar önce Abdera'da yerleşmişti. Mesleğinde belki de bütün ülkede tek kişi oldu-

ğundan, Güney Trakya'nın hemen her yerinde herkes onun yolunu gözlerdi. O da otuz millik mesafelerdeki küçük şehir ve kasabaların yıllık panayırlarını sırayla dolaşır, diş temizleme tozu ve sular yanında bazen de mide ve karaciğer hastalıklarına, göğüs daralmasına, kötü akıntılara karşı bazı binbir derde deva ilâçları, hem de oldukça yüksek fiyatla satardı. Bu yolculuklarını kocaman eşeğiyle yapar, hayvanın sırtına hem kısa boyu ve koca göbeğiyle kendisi biner, hem de ilâç ve yiyecek dolu çuvalını yüklerdi.

Tam Gerania şehrinin panayırına gideceği günün akşamı eşeğinin doğuracağı tuttu. Bu durumda Struthion, ilk geceleyeceği yere kadar bir başka eşek kiraladı ve yola çıktı. Eşeğin sahibi de hayvana bakmak ve onu ilk konak yerinden eve getirmek için yanında yürüyerek geliyordu. Yol açık araziden geçiyordu, mevsim yazdı ve hava da müthiş sıcaktı. Kızgın güneşe daha fazla dayanamayan dişçi, biraz dinlenebilmek ve serinlemek için gölgelik bir yer arayıp duruyordu. Ama sağda solda ne bir ağaç, ne bir çalı, ne de başka gölge yapacak bir şey vardı. Nihayet başka çare göremeyince, durdu, indi ve eşeğin gölgesine oturdu.

"Hey, beyim!" dedi eşekçi, "Ne yapıyorsunuz, ne oluyor?"

"Biraz gölgeye oturuyorum, çünkü güneş beynimi yakıyor."

"Ama beyim, anlaşmamızda bu yoktu! Size eşeği kiraladım, ama gölgeden söz edilmedi."

"Şaka ediyorsunuz herhâlde, dostum!" dedi dişçi gülerek, "Elbette eşekle gölgesi beraber gider, bu böyledir."

"Hayır, Iason adına!" diye eşekçi dikeldi, "Bu böyle değildir! Eşek başka şeydir, eşeğin gölgesi başka şey. Eşek için şu kadar para verdiniz. Gölgeyi de kiralamak isteseydiniz, söylemeniz gerekirdi. Yani beyim, ya kalkar yola devam edersiniz, ya da eşeğin gölgesi için uygun bir para ödersiniz!"

"Ne!" diye bağırdı dişçi, "Eşek için o kadar para ödedim, şimdi de gölgesine para ödeyeceğim, öyle mi? Bunu

yaparsam üç kere eşek olayım! Eşek bütün gün bana aittir; canımın istediği zaman, canımın istediği kadar gölgesine otururum, karışamazsın!"

Öbürü tam bir Abderalı eşekçi soğukkanlılığıyla, "Ciddî olarak son sözünüz bu mu?" diye sordu.

"Son derece ciddî olarak!" dedi Struthion.

"O hâlde beyim, hiç durmadan Abdera'ya dönüp mahkemeye çıkacağız!" dedi öbürü, "Görelim bakalım, kim haklıymış! Priapus bana ve eşeğime yardımcı olacaktır, eşeğimin gölgesini ben vermeden almaya kalkmak nasıl olurmuş göreceğiz!"

Dişçi önce eşekçinin hak ettiği ücreti kol gücüyle ödemeyi düşündü, yumruğunu sıktı, kısa kolunu kaldırdı; fakat adama şöyle bir daha bakınca, kaldırdığı yumruğu yavaşça indirmeyi ve meseleyi daha yumuşak yollardan, konuşarak çözümlemeye çalışmayı daha akıllıca buldu. Ama boşuna nefes tüketti. Yontulmamış kaba adam, eşeğin gölgesi için para diyor, başka şey demiyordu. Sonunda Struthion da inadı tutup para ödemeye yanaşmadığından, yapılacak tek şey kalıyordu: Abdera'ya geri dönmek ve meseleyi yargıca anlatmak.

İKİNCİ BÖLÜM

Yargıç Philippides'in Önündeki Duruşma.

BU tarz uyuşmazlıklar önce şehir yargıcı Philippides'e getirilirdi. Kendisi birçok iyi özelliklere sahip, namuslu, temkinli, herkesi sabırla dinleyen, karşısındakilere dostça bilgi veren ve rüşvet almamakla ün yapmış bir adamdı. Bunun dışında müzikten anlar ve doğa tarihi ile ilgili şeyler toplardı. Yazdığı bir iki eser, şehirde mutat olduğu üzere "çok güzel" bulunmuştu; nomophylax'ın başına bir hâl geldiği takdirde yapılacak seçimde bu makama getirileceği hemen hemen muhakkaktı.

Bu meziyetleri yanında Philippides'in bir tanecik ve ufacık bir kusuru vardı; karşısına iki kişi geldiğinde, kendisine hep son konuşan haklıymış gibi görünürdü. Abderalılar bunu fark etmeyecek kadar aptal değildiler; ama böylesine meziyet sahibi bir insanda bu kadar ufak bir kusura pek bakmamalı, diye düşünüyorlardı. "Evet," diyorlardı, "Philippides'in bu kusuru olmasaydı, Abdera'nın gelmiş geçmiş en iyi yargıcı olurdu!"

Bu dürüst adam, karşısındaki taraflardan daima ikisini de haklı gibi görmesinin sonucu olarak, önüne getirilen davalarda hep tarafların kendi aralarında uzlaşmasını tercih ederdi. Adamcağızın barışseverliğini kendileri için çok tehlikeli bir şey olarak gören dava vekillerinin uyanıklığı, bu barışçı havayı hemen hemen her zaman bozan çareler bulmasaydı, Philippides'çiğin ürkekliği aslında Abdera için bir nimet de olabilirdi.

Dişçi Struthion ile eşekçi Anthrax, işte bu ağırbaşlı yargıca koştular ve hemen yanına çıkıp bir ağızdan bağıra bağıra davalarını anlatmaya başladılar. Adam ikisini de kendisine özgü sabırla dinledi; dişçi de eşekçi de sözlerini tamamladığında, daha doğrusu bağırmaktan yorulup sustuğunda, bu davanın o zamana kadar önüne getirilen en karışık davalardan biri olduğunu düşündü. "Hanginiz davacısınız?" diye sordu.

Struthion, "Ben eşekçiyi dava ediyorum!" dedi, "Sözleşmeyi bozdu!"

Diğeri de, "Ben de dişçiden davacıyım!" dedi, "Kendisine kiralamadığım bir şeyi kullanmaya kalktı."

"Demek iki davamız var." dedi yargıç, "Peki davalı kim? Tuhaf bir dava! Şimdi meseleyi bütün ayrıntılarıyla bir daha anlatın, ama sırayla, ikiniz birden bağırırsanız bir şey anlamak mümkün olmaz."

"Çok Sayın Yargıç!" diye başladı dişçi, "Ben bu adamın eşeğini bir gün için kiraladım. Eşeğin gölgesinden söz edilmedi, doğru. Ama bugüne kadar böyle bir kira işinde gölge hakkında bir hüküm konduğu duyulmuş mudur? Herakles adına! Abdera'da ilk defa eşek kiralanmıyor ki!"

"Eşekle gölgesi beraber gider." diye Struthion devam etti, "O hâlde eşeği tutan, niye onun gölgesinden de faydalanmasın?"

"Evet, gölge eşeğin parçası sayılır, açık bir şey bu!" dedi yargıç.

"Âdil efendim!" diye haykırdı eşekçi, "Ben basit bir adamım, sizinki gibi yüksek sözleri beceremem. Ama aklım bana gölgesine biri otursun diye eşeğimi boşu boşuna güneşte tutmamakla suç işlemediğimi söylüyor. Eşeğimi bu beye kiraladım, kendisi paranın yarısını peşin verdi, doğru. Ama eşek başka şey, gölgesi başka şey."

"Evet, bu da doğru!" diye mırıldandı yargıç.

"Gölgeyi de istiyorsa, eşek için ödediğinin yarısını versin, yeter." diye eşekçi devam etti, "Çünkü sadece hakkımı istiyorum ve hakkımı almama yardım etmenizi diliyorum."

"Bu durumda yapacağınız en iyi şey," dedi Philippides, "aranızda uzlaşmanız. Siz, eşekçi, dürüst bir adamsınız, eşeğin gölgesini kiraya katın, çünkü nihayet bir gölge bu; siz de Bay Struthion, ona yarım drahmi verin, olsun bitsin bu iş, iki taraf da razı olsun!"

"Tek metelik bile vermem!" diye bağırdı dişçi, "Hakkımı isterim!"

"Ben de hakkımı isterim!" diye bağırdı öbürü, "Eşek benimse, gölgesi de benimdir, canımın istediğini yaparım onunla! Mademki adam hak hukuk tanımıyor, ben de şimdi kiranın iki katını istiyorum. Görelim bakalım, Abdera'da adalet var mıymış?"

Yargıç şaşırıp kalmıştı. "Eşek nerede?" diyebildi sonunda, çünkü korkusundan biraz zaman kazanmak için aklına başka bir soru gelmemişti.

"Sokakta, kapının önünde bağlı yüce efendimiz!"

"İçeri alın!" dedi Philippides.

Eşeğin sahibi büyük bir memnuniyetle söyleneni yaptı. Çünkü yargıcın, oyundaki asıl kahramanı görmek istemesini hayırlı bir işaret olarak yorumluyordu. Eşek içeri alındı, ama yazık ki hayvancağız konu hakkında fikrini söyleyemiyordu! Hiçbir şeye aldırmaz bir havada öylesine duruyordu; kulaklarını dikerek önce iki davacıya, sonra sahibine baktı, kulaklarını indirdi ve bir kelime bile söylemedi.

"Bakın ve siz karar verin Sayın Yargıç Hazretleri!" dedi Anthrax, "Böyle güzel ve muhteşem bir eşeğin gölgesi iki drahmi etmez mi, hem de böyle sıcak bir günde?"

Yargıç tarafları yine uzlaştırmaya çalıştı ve tam iki taraf da yavaş yavaş yumuşamaya başlamıştı ki, bir talihsizlik eseri, Abdera'nın en namlı dava vekillerinden ikisi, Physignatus ile Polyphonus çıkageldiler ve neden söz edildiğini anlar anlamaz meseleye yepyeni bir yön verdiler.

Dişçiyi hâli vakti yerinde, ama çabuk parlayan ve dik kafalı biri olarak tanıyan Physignatus, "Bay Struthion tamamen haklı!" dedi. Meslektaşının aceleciliğine biraz bo-

zulan öbür Dava Vekili Polyphonus ise, iyi besili güzel bir hayvana benzeyen eşeğe şöyle yan gözle bir baktıktan sonra, derhâl büyük bir kesinlikle eşekçinin haklı olduğunu belirtti. Artık her iki taraf da uzlaşma lâfını bile duymak istemiyordu. Bu durumda dürüst Philippides, asıl dava için gün belirlemek zorunda kaldı. Davacılar yanlarında dava vekilleri, evlerine gittiler. Eşek ise, hukukî davanın konusunu oluşturan gölgesiyle birlikte, dava sonuçlanıncaya kadar Abdera şehrinin resmî ahırına kondu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İki Taraf Yukarlardan Destek Arıyor.

ABDERA yasalarına göre, sıradan vatandaşlar arasındaki uyuşmazlıklar, Nemesis mabedinin ön avlusunda haftada üç kere toplanan yirmi üyeli bir mahkemede görüşülür ve karara bağlanırdı. Dava vekillerinin geçimi ve ekmek paraları göz önünde tutularak, her şey mahkemede yazılı olarak ele alınırdı. Abdera'da adaletin gidişi zikzaklı, hızı da bir sümüklü böcek hızı olduğu için ve dava vekilleri söyleyecek sözleri kalmayıncaya kadar konuşma hakkına sahip olduklarından, genellikle davalar tarafların maddî durumlarının dayanabileceği kadar yıllarca sürerdi. Fakat bu sefer başka bazı özel sebepler dolayısıyla davanın seyri hızlandırılmış ve bu yüzden eşeğin gölgesi davası sadece dört ay gibi kısa bir zamanda son karar aşamasına geldiği için, herkes hayretler içinde kalmıştı.

Bir eşeğin gölgesi hakkında bir dava, şüphesiz dünyanın her şehrinde ilgi uyandırırdı. O hâlde, Abdera'daki ilgiyi bir düşünün hele!

Bu konu duyulur duyulmaz, sohbetlerde başka şey konuşulmaz olmuştu ve herkes sanki büyük şeyler kazanacakmış veya kaybedecekmiş gibi heyecanla ve ilgiyle davadan söz ediyordu. Kimisi dişçiyi, kimisi eşekçiyi tutuyordu. Hatta eşeğin tarafını tutanlar da vardı! Bunlar, dişçi gölgede otururken hayvancağız yakıcı güneş altında kaldığından, eşeğin en fazla zarar gören taraf olduğunu, bu yüzden de davaya müdahil olarak katılması gerektiği-

ni ileri sürüyorlardı! Tek kelimeyle, eşeğin gölgesi bütün Abdera üzerine düşmüştü ve dava ancak devletin ve cumhuriyetin kuruluşu söz konusu olsa görülecek bir heyecan, gayret ve ilgiyle izleniyordu.

Daha önceki bölümlerdeki tarihle ilgili açıklamalardan Abderalıları tanımış olanlar için, bu hareket tarzı asla şaşırtıcı değildir. Ancak okuyucular arasında bazıları olabilir ki, bunlar ancak bir olayın bütün sebepleri ve sonuçları, bütün çarkların ve yayların nasıl işlediği kendilerine gösterilirse bir hikâyeyi iyi anladıklarını düşünebilirler. Aslında, fazla önemli olmayan iki kişi arasında ve son derece önemsiz bir konuda başlayan bu uyuşmazlığın, nasıl olup da sonunda bütün Abdera Cumhuriyeti'ni girdabına çekecek kadar önemli bir hâle geldiğini biraz ayrıntılı olarak anlattığınız takdirde, böyle okuyuculara bir hizmette bulunmuş olacağımızı ümit ediyoruz.

Abdera vatandaşları (o devirde dünyanın her tarafında olduğu gibi) loncalara ayrılmıştı ve eski bir gelenek uyarınca, dişçi Struthion da kunduracılar loncası üyesiydi! Abderalıların bütün gerekçeleri gibi, bunun gerekçesi ve sebebi de son derece sivri zekâlıca idi: Devletin ilk devirlerinde bu loncaya sadece kundura imalâtçıları ve tamircileri girebilirmiş. Daha sonra her çeşit "tamirci" bu loncaya sokulmuş, sonunda cerrahlar "insan tamircisi" ve doğaldır ki aynı nedenle dişçiler de "tamirci" sıfatıyla bu loncaya bağlanmışlar. Böylece Struthion (hiçbir zaman kendileriyle arasının iyi olmadığı hekimler hariç) bütün övgüye değer ayakkabıcı tayfası ve özellikle - hatırlanacağı üzere, Abdera halkının çok önemli bir kısmını oluşturan - kundura tamircileri tarafından destekleniyordu. Doğal olarak dişçi, önce âmiri durumundaki Lonca Başkanı Pfriem'e gidip durumu anlatmıştı. Cumhuriyetteki özgürlükler konusunda vatanperverane celâdeti herkesçe malûm olan bu adam da, bilinen heyecanı ile açıkladı ki, Abdera haklarının ve özgürlüklerinin bir lonca üyesinin şahsında böyle-

sine zedelenmesine göz yummaktansa, kunduracı bıçağını kullanmaya hazırdır.

"Adalet," dedi, "en yüce haktır. Bir adam aslında meyveleri düşünerek bir ağaç dikse bile, ağacın gölgesinden yararlanmasından doğal ne olabilir, onun hakkı değil midir bu? Ağaç için geçerli olan, niçin eşek için de geçerli olmasın? Lonca mensubu bir Abdera vatandaşına bir eşeğin gölgesine oturma hakkı da tanınmazsa, özgürlüklerimiz ne olacak? Bir eşeğin gölgesi, herkesin durduğu, oturduğu, yattığı meclis veya Iason mabedi gölgelerinden daha asil sanki! Gölge gölgedir, ister bir ağacın, ister bir anıtın, ister bir eşeğin, isterse Arkhon Hazretleri'nin bizzat kendisinin gölgesi olsun! Kısacası, Bay Struthion, işi bana bırakın! Kaba herifin size sadece gölgeyi değil, tazminat olarak eşeği de bırakmasını sağlayacağız, yoksa Abdera'da özgürlük ve mülkiyet hakkı kalmadı demektir. Ama merak etmeyin, adımın Pfriem olduğu kadar kesin, bu meseleyi daha önce halledeceğim!"

Dişçi bu kadar önemli bir adamın desteğini sağlarken, aynı sırada eşekçi Anthrax da hiç olmazsa denge oluşturabilecek başka bir koruyucu aramayı ihmal etmemişti. Aslında Anthrax, Abdera vatandaşı değil, Iason mabedi mahallesinde oturan, azat edilmiş bir köleydi ve bilindiği gibi, Abdera'da bir tanrı gibi sayılan kahraman Iason'un koruduğu kişi sıfatıyla, doğrudan doğruya onun başrahibine bağlı sayılırdı. Bu yüzden ilk düşüncesi, Başrahip Agathyrsus'un kuvvetli desteğini ne şekilde sağlayabileceği oldu. Ama Abdera'da Iason Başrahibi çok yüksek makam sahibi biriydi. Eşekçinin özel bir aracı olmadan, bu seviyede bir beyin yanına çıkması kolay kolay mümkün olamazdı.

En yakın arkadaşlarıyla uzun uzun görüştükten sonra şu yolun uygun olduğu sonucuna vardılar: Eşekçinin karısı Krobyle, bir hizmetçi kadını tanıyordu; bu hizmetçinin erkek kardeşi (söylendiğine göre) başrahibin "pek takdir ettiği" bir Miletli dansözün özel hizmetçisinin sevgilisiydi. Başrahibin bir şeyler yaptığından değil de - Iason rahiplerinin

evlenmesi yasak olduğundan... - kısacası, herkesin ne kadar kötü ve şüpheci olduğu malûmdur, herkes elbette her şeyi söylüyordu, fakat işin gerçeği şuydu: Başrahip Agathyrsus "pantomimli solo dansları" pek severdi. Kimsenin aklına kötü bir şey gelmemesi için dansözü gündüz davet etmeyi uygun görmediğinden, tek çaresi, gerekli önlemleri alarak, kızcağızı geceleyin ufak bir bahçe kapısından odasına getirtmekti. Bazıları sabah çok erken saatte sıkı sıkı yüzünü örtmüş birisinin başrahibin evinden çıktığını gördükleri için, bu "birisi"nin işte o dansöz olduğu, gerçekte başrahip bir yana, herkesin kanını oynatabilecek bu kızla Agathyrsus'un sözde "özel biçimde" ilgilendiği şeklinde dedikodular da duyulmuştu. - Her neyse, eşekçi, karısı Krobyle ile, Krobyle hizmetçi kadınla, hizmetçi kadın erkek kardeşiyle, erkek kardeş özel hizmetçiyle konuştu; özel hizmetçinin dansöze, dansözün başrahibe, başrahibin de Abdera eşrafına ve karılarına her şeyi yaptırabileceği açık bir şey olduğundan, eşekçi Anthrax da davasını dünyanın en emin ellerine emanet ettiğinden artık bir an bile şüphe etmiyordu.

Ancak, maalesef bu sırada ortaya çıktı ki, nasıl Anthrax eşeğinin gölgesini parasız kiralamıyorsa, dansözün hizmetçisi de o şekilde kudretini parasız kiralamamak hususunda yeminlidir. Bir çeşit tarife düzenlemişti ve kendisinden istenen en ufak hizmet için dört drahmi biçiminde bir minnettarlık ifadesi bekliyordu. Söz konusu meselede de başkahramanı eşek olan bir davayı bile getirmek gibi, mahcubiyetini son derece zorlayacak bir şey yapacağından, yarım drahmi indirim yapmasını beklemek bile yersiz olacaktı. Kısacası, Iris dört drahmide ısrar ediyordu; bu da zavallı adamın işler yolunda gittiği ve hiç aksilik olmadığı takdirde davasında kazanabileceği paranın tam iki misliydi! Eşekçi yine başlangıçtaki zor durumdaydı. Çünkü çıplak adaletten başka bir desteği olmayan basit bir eşekçi, koca bir lonca tarafından desteklenen ve her tarafta zaferi kazandığını baştan ilân edip övünen birisine karşı nasıl başarı kazanabilirdi?

Nihayet namuslu Anthrax'ın aklına, araya dansözü ve özel hizmetçisini sokmadan, başrahibi kendi yanına çekmek için bir çare geldi. İşin iyi tarafı da, uzağa gitmeye gerek olmaması, diye düşünüyordu. Kestirmeden söyleyelim: Adamın Gorgo adında, şu veya bu şekilde tiyatroya girme ümidiyle, şöyle böyle şarkı söylemeyi ve kanun çalmayı öğrenmiş bir kızı vardı. Şehrin en güzel kızlarından biri sayılmazdı; ama ince hatları, iri siyah gözleri ve gençliğinin tazeliği, (adamın fikrince) yüzünde eksik olanı tamamlayabiliyordu; gerçekten de, elini yüzünü iyice yıkayıp bayramlıklarını giydiğinde, uzun siyah saçları ve göğsündeki çiçeklerle, Anakreon'un "Vahşî Trakyalı Kızı"na benzemişti. Bu arada Başrahip Agathyrsus'un kanun eşliğinde küçük şarkılar dinlemekten de çok hoşlandığı öğrenilmişti; genç Gorgo ise bu şarkılardan birçoğunu oldukça iyi söyleyebiliyordu. Bu yüzden Anthrax ile karısı Krobyle, kızlarının yeteneği ve vücut hatları sayesinde en kısa yoldan hedeflerine ulaşmayı umuyorlardı.

Anthrax böylece başrahibin hizmetkârına başvurdu. Bu arada Krobyle de kızına Miletli dansözü alt etmesi ve küçük bahçe kapısının tek hâkimi olabilmesi için neler yapması gerektiğini anlattı.

İş, plânlandığı gibi yürüdü. Efendisinin yenilik ve çeşitlilik eğilimi dolayısıyla başı sık sık derde giren hizmetkâr, önüne çıkan bu güzel fırsata iki eliyle sarıldı ve genç Gorgo, acemi olmasına rağmen rolünü çok iyi oynadı. Agathyrsus, kızda bir masumiyet, yaramazlık ve bir çeşit vahşî zarafet karışımı bulmuştu ve bu da kendisi için yeni olduğundan, çok çekici gelmişti. Kısacası kız, başrahibin evinde iki üç kere şarkı söylemişti ki, Anthrax, Agathyrsus'un haklı davasını birçok yargıca duyurduğunu, ayrıca "Iason mabedince korunan en değersiz adamı bile, ne Physignatus gibi dava vekillerinin şirretliğine, ne de Pfriem gibi lonca başkanlarının partizanlığına kurban ettireceğini" söylediğini emin bir yerden duydu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Mahkemedeki Duruşma. Raportör Yargıç Miltias'ın Raporu.

BU arada, bu garip davanın karara bağlanacağı mahkeme günü gelmişti. Dava vekilleri dava ile ilgili son görüşlerini yazmışlardı ve dosyalar, Miltias adlı raportör yargıca teslim edilmişti. Ancak dişçinin muhalifleri, bu adamın tarafsız olmadığını iddia ediyorlardı. Çünkü Miltias'ın, Dava Vekili Physignatus ile pek samimî olduğu inkâr edilmeyecek bir gerçekti. Bundan başka, Struthion'un pek güzel bir kadın olan karısının da, kocasının haklı davasını Miltias'a bizzat ve birkaç defa "pek yakından" anlattığı yüksek sesle söyleniyordu. Ancak, bütün bu itirazlar hukukî delillere dayanmadığından ve soyut suçlamalardan ibaret kaldığından, ayrıca raportörlük sırası da onda olduğundan, görevde bir değişiklik yapılmadı.

Miltias, raporunda dava konusu anlaşmazlığın hikâyesini o kadar tarafsız bir şekilde, şüpheye yol açan ve hüküm vermeye zorlayan gerekçeleri de öylesine ayrıntılı bir tarzda kaleme almıştı ki, dinleyiciler uzun süre nereye varmak istediğini ve gerçek amacının ne olduğunu bir türlü anlayamadılar. "Her iki tarafın da lehinde ve aleyhinde bazı noktalar olduğu açıktır." diye başlıyor ve şöyle devam ediyordu: "Asıl mal olarak bir eşeği kiralayanın, onun doğal parçası olan gölgesini de kendiliğinden kiralamış sayılması gerektiği veya böyle bir doğal sözleşme kabul edilmek istenmiyorsa, gölge, eşeğin vücudunu kendiliğinden izlediğine göre, eşeği kullanma hakkına sahip olmuş bir

kişinin, onun gölgesinden de istediği gibi yararlanmasına kimsenin itiraz hakkı bulunmayacağı, zaten eşeğin de böyle bir durumda hayatına ve mevcudiyetine tecavüzde bulunulmadığı açıktır. Ancak, öte yandan şu husus da en az bunun kadar apaçıktır ki, her ne kadar gölge eşeğin ne aslî ne de ikincil bir parçası olarak düşünülemezse, bu yüzden eşeği kiralayanın, gölgesini de onunla beraber kendiliğinden kiralamak istediğini tahmin etmek asla mümkün değilse de, söz konusu gölgenin söz konusu eşek olmadan mevcut olabileceği asla düşünülemeyeceğinden, bir eşek gölgesi de aslında bir "gölge eşek"ten başka bir şey olmadığından, canlı eşeğin sahibini, o eşekten kaynaklanan gölge eşeğin sahibi olarak görmek doğru olacaktır. Buna göre de bu sonuncu, birinciye kiralamış olana bedelsiz olarak vermeye mecbur edilemez. Bunun dışında her ne kadar gölge, söz konusu eşeğin kendisinden ayrılmaz parçalarına dahilse de, kiracı, kira sözleşmesi vasıtasıyla eşekle ilgili her şeyi kullanma hakkını değil, sadece sözleşme konusunu, yani tasarladığı, yolculuğu gerçekleştirmesini mümkün kılabilecek şekilde kullanma hakkını kazanmış olmakla, kendisine gölgeye sahip olma hakkı doğmamıştır. Ancak, konusu sözü edilen olaya benzer bir olay, Abdera yasalarının hiçbirinde açık seçik bir şekilde yer almadığından ve dolayısıyla bir hükme, ancak meselenin kökeninden ve özünden hareketle varılması gerektiğinden, her iki dava vekilince de dikkate alınmamış veya onların sadece yüzeysel olarak değindikleri bir noktaya, şu soruya önem vermek lâzım gelmektedir: Gölge diye isimlendirilen nesne, herkesin üzerinde aynı hakka sahip olduğu ortak şeylerden midir, yoksa sadece tek tek kişilerin yalnız başlarına sahip olabileceği veya kazanabileceği özel şeylerden midir? Açık seçik bir yasanın olmadığı yerde âdet ve teamüllerin böyle bir yasa gücüne sahip olduğunu kabul etmek yerinde olacağından, fakat bu genel kural gereğince nesnelerin gölgeleri (sadece şahıslara ait değil, büyük topluluklara, hatta ölümsüz tanrılara ait olanlar da) her yerde kim olursa olsun herkesin

serbestçe, engellenmeden ve bedava bir şekilde yararlanmasına bırakıldığından, bundan - *ex consensu et consuetudine generis humani* - söz konusu gölgelerin, hava, rüzgâr, fırtına, akarsu, gece, gündüz, mehtap, şafak ve benzerleri gibi, kendilerinden herkesin yararlanma hakkı bulunan, ancak söz konusu yararlanmanın belirli bazı şartlarda sınırlanma zorunluluğu ortaya çıktığında, ilk ele geçirenin geçici bir mülkiyet hakkı kazandığı ortak şeylerden olduğu sonucuna varılır. Bu önermeyi esas aldığımızda (- bunu kanıtlamak için üstün zekâlı Miltias bir sürü deliller saydı ki, okuyucularımızı bunlarla sıkmak istemiyoruz -), ancak şu yönde görüş verebilirim: Trakya'daki hiçbir eşeğin, buna göre bahis konusu davaya yol açan eşeğin de gölgesi, Athos Dağı'nın veya Abdera şehir kalesinin gölgeleri gibi, tek bir şahıs mülkiyetine ait olamaz. Bu nedenle, söz konusu gölge miras bırakılamaz, alınamaz, satılamaz, şu veya bu sebeple hediye edilemez, kiralanamaz veya herhangi başka bir şekilde vatandaşlar arasında bir sözleşme konusu yapılamaz. Anlatılan bu ve başka sebeplerden dolayı, eşekçi Anthrax'ın davalı dişçi Struthion aleyhine, haksız olarak eşeğin gölgesi üzerine hak iddia ederek kendisinin zarara uğramasına sebep olduğu iddiasıyla açtığı davada, sonuçta: Davalı dişçinin, söz konusu gölgeyi kullanmaya ve ondan yararlanmaya yetkili bulunduğuna; öte yandan davacının haksız taleplerinin ve itirazlarının reddedilerek, davalının maruz kaldığı kayıpları ve zararları karşılayacak ve mahkemece uygun görülecek bir tazminatı ve diğer bütün masrafları ödemeye mahkûm edilmesine karar verilmesi uygun olacaktır. Saygılarımla."

Parlak zekâlı Miltias'ın (özetleyerek) aktardığımız raporu hakkında, istedikleri yorumda bulunmayı saygıdeğer ve hukuk alanında bilgi sahibi okuyucularımıza bırakıyoruz. Bu meselede bir hüküm vermeye kalkışmamaya, tersine, tarafsız bir tarihçi olarak her şeyi olduğu gibi aktarmaya kararlı olduğumuzdan, en eski çağlardan beri Abdera mahkemesinde raportörün görüşünün içeriği ne

olursa olsun, her zaman ya oy birliği ile, ya da büyük oy çoğunluğu ile kabul edilmesinin âdet olduğunu bildirmekle yetiniyoruz; en azından bir yüz yıldır bunun tersi görülmemişti. İşin gidişine göre de başka bir şey düşünülemezdi. Çünkü genellikle çok uzun süren rapor okunurken, mahkeme üyeleri raportörün lehte, aleyhte görüşlerine dikkat etmekten başka her şeyle meşgul olurlardı. Çoğu ayağa kalkar, pencereden dışarıyı seyreder veya gidip yan salonda börekler, kebaplar yer veya hanım dostlarına şöyle bir kaçamak yapardı. Salonda oturarak davayla ilgileniyormuş gibi görünenler ise, her an yanındakilerle fısıldaşarak sohbet eder veya raportörü dinlerken uyuyup kalırlardı. Kısacası, raportörün görüşü her zaman uygun bulunup onanır, sadece sonuç kısmına gelmeden birkaç dakika önce usulen herkes yerini alır, önerilen kararın gerekli resmiyetle kabulü sağlanırdı.

O güne kadar her zaman, hatta çok önemli uyuşmazlıklarda bile bu, böyle olmuştu. Ancak eşeğin gölgesi davası, bütün mahkeme üyelerinin yerinde kalması ve (oylarını dişçi lehinde kullanmaya söz vermiş ve oturum sırasında uyuma haklarından vazgeçmek istemeyen üç dört üye hariç) herkesin böyle olağanüstü bir davaya yakışan ciddiyetle dikkat kesilmesi gibi inanılmaz bir şerefe nail oldu ve oylar sayıldığında, kararın sadece sekize karşı on iki oyla onandığı anlaşıldı.

Sonuç ilân edilir edilmez, davacının vekili Polyphonus ayağa fırladı ve kararın adaletsiz, taraflı ve geçersiz olduğunu, olayı derhâl Abdera Meclisi'ne götüreceğini haykırdı. Ancak mahkemenin konusu, davacının bile iki drahmiden fazla olarak takdir etmediği bir dava olduğundan, bu da (bütün ücretler ve harçlar katılsa bile) temyiz edilebilecek bir miktardan çok uzak bulunduğundan, mahkeme salonunda bu konuda büyük bir tartışma başladı. Azınlıktakiler, söz konusunun, miktarın büyüklüğü veya ufaklığı değil, mülkiyetle ilgili ve henüz hiçbir Abdera yasasıyla düzenlen-

memiş bir genel hukuk problemi olduğunu ileri sürüyor, bu sebepten, meselenin özü dolayısıyla, davanın bu tarz tartışmalı ve şüpheli durumlarda karar verme yetkisine sahip yasa koyucuya, yani meclise götürülmesini istiyorlardı.

Raportörün davalıya sempatisi yanında, karşı tarafın davayı meclise götüreceğini nasıl olup da hesaba katmadığı sorulacak olursa, buna vereceğimiz tek cevap, onun bir Abderalı olduğu ve bütün hemşehrilerinin her zaman yaptığı üzere, her meseleyi sadece bir yönüyle, o da üstünkörü ve baştan savma bir şekilde ele aldığı olacaktır. Ancak, Miltias'ın bir önceki geceyi geç vakitlere kadar süren bir ziyafette geçirdiğini, eve geldiğinde de Bayan Struthion'u huzuruna kabul ederek onunla "oldukça uzun bir görüşme!" yapmak zorunda kaldığını ve bu şekilde muhtemelen uykusuz bulunduğunu söylersek, kendisini mazur görebiliriz.

Kısacası, uzun tartışmalar ve gürültü patırtı sonunda, yargıç kararını açıkladı: "Mevcut şartlar karşısında davacının temyiz için başvuru hakkının bulunup bulunmadığı sorusunu iletmekten arz etmekten başka yapacak bir şey yoktur."

Bu sözlerden sonra ayağa kalktı. Mahkeme müthiş gürültüler patırtılar arasında dağıldı ve her iki taraf da aceleyle, dostlarını, taraftarlarını ve dava vekillerini toplayıp ondan sonra ne yapılacağını görüşmeye başladı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Senatonun Zihniyeti. Güzel Gorgo'nun Namusu ve Etkileri. Rahip Strobylus Ortaya Çıkıyor ve Mesele Ciddîleşiyor.

BAŞLANGIÇTA sadece saçmalığı dolayısıyla Abderalıları eğlendirmiş olan eşek gölgesi davası, giderek hakların, sözüm ona şerefin ve cumhuriyetin en önde gelen üyelerinden bazılarının her türlü ihtiraslarının ve çıkarlarının karıştırıldığı bir mesele hâlini almıştı.

Lonca Başkanı Pfriem, kendi loncasının bir mensubunun kazanması için bütün varlığını ortaya koymuştu. Hemen hemen her akşam orta tabakadan vatandaşlarla toplantılar yapıyordu ve halkın yarısını kendi tarafına çekmişti; taraftarlarının sayısı her gün artıyordu.

Başrahip ise, işi önceleri bütün ağırlığını adamın lehinde kullanmasını gerektirecek kadar önemli bulmamıştı. Ancak güzel Gorgo ile arasındaki mesele oldukça ciddîleşmiş; kız, onda bulmayı ümit ettiği anlayışlı bir öğrencilik yerine, ailesinden ve aldığı terbiyeden beklenmeyecek bir inatçılık göstermeye, hatta "küçük bahçe kapısından bir daha gelerek namusunu yeniden tehlikeye atmayı sakıncalı bulduğunu" söylemeye başlamıştı. Bu durumda başrahibin, babanın davasını büyük bir gayretle destekleyerek, kızın şükranını hak etmeye çalışması kadar doğal bir şey olamazdı.

Eşek davasının Büyük Meclis'e getirilmesiyle şehirde kopan gürültü ona, Meclis'in en önde gelen bazı üyeleriyle mesele hakkında görüşme fırsatı verdi. "Bu kavga aslında çok gülünç!" dedi, "Ama kabul etmek gerekir ki, Iason'un koruması altında bulunan zavallı bir adama, açık bir entri-

ka sonucu zulmedilmektedir. Asıl mesele kavgaya neyin yol açtığı değil; pek çok olay ufacık bir şeyden çıkmıştır. Önemli olan, meselenin nasıl bir ruhla yürütüldüğü ile açık ve gizli hedefleridir. Bütün bu rezalette asıl suçlu olan Dava Vekili Physignatus'a haddi bildirilmeli, azgın ve izansız demagog Pfriem'e de, aristokrasiyi devirmesine fırsat bırakmadan terbiyesi verilmelidir!"

Hakikati bütün yönleriyle belirtmek için ifade etmemiz gerekir ki, başlangıçta mecliste meseleye bakılması gerekli şekilde bakan, Yargıç Philippides'e de böyle saçma bir kavgayı daha başlangıcında durdurmadığı için kızan üyeler de vardı. Ama farkına varmadan onların görüşleri de değişti; halkın bir kısmının sağını solunu şaşırmasına sebep olan baş dönmesi, sonunda meclis üyelerinin çoğuna bulaştı. Bazıları, Başrahip Agathyrsus gibi bir adam bu meseleyle bu kadar yakından ilgilendiğine göre, ciddî bir davayla karşı karşıyayız, diye düşünüyordu. Bazılarını da, Lonca Başkanı Pfriem'in hareketlerinin aristokrasiyi tehlikeye düşürebileceği endişesi huzursuz ediyordu. Kimisi sırf inat olsun diye, kimisi de adama haksızlık edildiğini samimî olarak düşündüklerinden, eşekçinin tarafını tuttu. Başkaları da, hiçbir zaman anlaşamadıkları bazı kişiler karşı taraftan oldukları için dişçiyi destekledi.

Abderalılar ne kadar Abderalı olursa olsun, bu Cumhuriyet'in kötü "cini", Rahip Strobylus'u kavgacılığından ve Başrahip Agathyrsus'a duyduğu nefretten başka sebebi olmaksızın işe karışmaya tahrik etmeseydi, bu önemsiz kavga her şeye rağmen Abdera'da yine de o kadar büyük bir kaynaşmaya yol açmazdı.

Bunu saygıdeğer okuyucularımıza daha iyi anlatabilmek için, o yaşlı şairin İliada'sıyla yaptığı gibi, işe ta başından başlamamız gerekecek; bu şekilde hikâyemizde Euripides'le ilgili maceranın bazı yerleri ve Demokritos'la konuşurken kullandığı bazı ifadeler de daha iyi aydınlanmış olacaktır.

ALTINCI BÖLÜM

Latona Mabedinin Iason Mabedi Karşısındaki Durumu. Başrahip Strobylus ile Başrahip Agathyrsus'un Karakter Bakımından Farkları. Strobylus, Agathyrsus'un Karşısındaki Tarafı Tutuyor ve Davada Önemli Bir Rol Oynamaya Başlayan Salabanda Tarafından Destekleniyor.

LATONA inancı (Strobylus'un Euripides'e belirttiği gibi), Lykia kolonisinin kurulması tarihlerine kadar uzanıyordu ve küçük mabedin son derece basit şekilde inşa edilmiş olması da, bu eksiklik hususunda yeterince inandırıcı bir delil olarak kabul edilebilirdi. Mabet sade olduğu gibi, rahiplerinin geliri de oldukça azdı. Ancak sıkıntı çare buldurmuş. Rahipler de uzun zamandır gelirlerinin düşüklüğünü kısmen telâfi etmek üzere, Abderalıların batıl inançlarını maddî katkıya çevirecek bazı çareler keşfetmişlerdi. Ancak bu da onlarca yeterli olmadığından, (aylıklara zam diye bir şeyi duymak bile istemeyen) Senatonun, kutsal kurbağa gölünün bakımı için bazı ödenekler ayırmasını sağlamışlardı. Son derece kanaatkâr, insaflı ve düşünceli olan kurbağalar, elbette ki bu ödeneklerin en büyük kısmını bakıcılarına bırakıyorlardı.

Argonotların ünlü önderi ve Abdera'da tanrılığa yükseltilme ve tapınılma şerefine nail olan (bunun için, Abdera'daki en eski ve zengin ailelerden bazılarının soy kütüklerini bu kahramandan başlatmasından başka bir sebep bilmiyoruz) Iason'un mabedi ise, bambaşka bir durumda ve karakterdeydi. Anlatılanlara bakılırsa, Iason'un torunlarından biri vaktiyle şehre gelip yerleşmiş ve hikâyemizin geç-

tiği günlerde en parlak günlerini yaşayan birçok sülâlenin ortak atası olmuştu. Soylarının kurucusu kahramanın anısına, önce eski âdetlere göre sadece ufak bir ev sunağı yapmışlardı. Zamanla bu, bir çeşit herkese açık mabet hâline gelmiş ve Iason'un torunlarının sofuluğu dolayısıyla gitgide zenginleşip birçok gelir kaynağına kavuşmuştu. Nihayet, Abdera ticaret ve mutlu tesadüfler sayesinde Trakya'nın en zengin şehirlerinden biri hâline geldiğinde, Iason soyundan gelenler, tanrılaştırdıkları ataları için, hem cumhuriyete hem de kendilerine sonraki çağlarda şan sağlayacak ihtişamda bir mabet inşa etmeyi kararlaştırdılar. Yeni Iason mabedi gerçekten muhteşem bir eserdi ve ek binaları, bahçeleri ile, rahipler, memurlar ve korunmaya alınanlar için yapılmış evleriyle, şehrin en büyük bir mahallesini kaplıyordu. Bu inancın başrahiplerinin Iasonluların en eski kolundan gelmiş olması şarttı ve başrahip son derece hatırı sayılır gelirlerinin yanında, mabetle ilgili şahıslar ve emlâk üzerine yargı hakkına sahip olduğundan, Latona'nın rahiplerinin bu ayrıcalıkları hiç de hoş karşılamadıkları ve en yüksek rütbeli iki ruhanî lider arasında her kuşakta sürdürülen ve her fırsatta ortaya vurulan müthiş bir kıskançlığın hüküm sürdüğü kolayca tahmin edilebilir.

Latona Başrahibi gerçi ismen bütün Abdera rahiplerinin başı kabul ediliyordu; ancak Iason'un başrahibi ile adamları, Abdera şehrinin korumasında, fakat her çeşit yükümlülüklerden bağışık özel bir grup oluşturuyordu. Latona mabedinin bayramları, cumhuriyetin asıl dinî bayramlarıydı gerçi; ancak gelirlerinin azlığı fazla miktarda harcamaya izin vermediğinden, son derece muhteşem bir şekilde ve büyük törenlerle kutlanan Iason bayramı, halkın gözünde en önemli değilse bile, gelmesine en fazla sevinilen bayramdı. Latona inancının eskiliğine duyulan saygı ve ayaktakımının onun başrahibine ve kutsal kurbağalarına sonsuz inancı, Iason kültü başrahibinin, oynadığı rol dolayısıyla daha fazla saygınlık kazanmasını engelleyemiyordu. Ve her ne kadar halk Latona Rahibi'ne daha fazla

sempati duyuyor idiyse de, Iason'un rahibinin aristokratlarla ilişki içinde olması ve bu ilişkinin böyle bir makamdaki birisini kolayca Abdera'nın egemeni yapacak ölçüde nüfuz sağlaması, o sempatinin etkisini hiçe indiriyordu.

Abdera'nın din hayatının liderleri arasında, sebepleri eskilere giden bu sürekli kıskançlığa ve kine, Strobylus ve Agathyrsus'ta, düşünüş biçimlerindeki farklılığın doğal bir ürünü olan şahsî nefret de ekleniyordu.

Rahipten çok bir dünya adamı olan Agathyrsus'un dinle ilgisi hemen hemen sadece kıyafetinden ibaretti. Onda hâkim olan ihtiras, eğlence sevgisiydi. Çünkü her ne kadar kibirsiz sayılmazdı ama, mevki hırsı kendi yanında başka bir ihtirasın hüküm sürmesine izin veriyorsa, birisinin mevki hırsı ile dolu olduğu söylenemez. Güzel sanatları ve bazı üstün sanatçılarla "özel ve içten ilişkileri" pek severdi ve "kendi tanrılarına pek inanmayan rahiplerden biri" diye adı çıkmıştı. En azından Latona'nın kurbağaları hakkında sık sık bazı alaylı sözler söylediği inkâr edilemezdi. Hatta birisi onun, "Bu tanrıçanın kurbağaları çoktan berbat şairler ve Abderalı şarkıcılar hâline geldiler!" dediğini yeminle söylüyordu. Demokritos'la oldukça ahbap oluşu da, dinî inançlarının sağlamlığına inanmayı biraz güçleştiriyordu. Kısacası, Agathyrsus, neşeli, açık fikirli, serbestçe ve bilge gibi yaşamayı seven, Abdera asîllerinin, hele hanımların pek sevdiği ve cömertliğiyle, Iason'a uyan vücut yapısıyla, halkın en alt tabakalarında bile tutulan bir adamdı.

Doğa en kaprisli bir anında, işte bu Agathyrsus'un her bakımdan taban tabana karşıtını, Rahip Strobylus'u ortaya çıkarmıştı. Bu adam, (kendisi gibilerde çok sık görüldüğü gibi) çatık kaşlılığın, asık suratın ve son derece soğuk ve resmî davranışın, halk yığınları arasında bilge ve kusursuz biri sayılmak için şaşmaz bir yol olduğunu keşfetmişti. Zaten doğuştan sirke satar gibi ekşi suratlı olduğundan, birçok kişide geri zekâlılığın ve edep, terbiye bakımından yontulmamışlığın ifadesinden başka bir şey olmayan o "ağır ve oturaklı

adam" havasına bürünmekte hiç de güçlük çekmemişti. Büyüklük ve güzellik duygularından nasipsiz olduğundan, böyle şeylerle ilgilenmez, bunlarla ilgili bütün güzel sanatları, yetenekleri oldum olası hor görürdü. Felsefeye karşı nefreti ise, kendisinden akıllı ve bilgili herkese karşı bir budalanın duyduğu doğuştan hıncın maskesinden ibaretti. Hükümlerinde çarpık ve tek yönlü, fikirlerinde körü körüne inatçı, fikirlerine karşı çıkıldığında öfkeli ve kaba, kendi şahsına veya Latona'nın kurbağalarına hakaret edildiği düşüncesine kapıldığında son derece kinci ve kötülük dolu; ama önemli saydığı bir konunun, nefret ettiği bir şahsın yardımı olmadan halledilemeyeceğini görünce, onun ayağını yalayacak derecede alçalabilen biriydi. Ayrıca "eline uygun miktar para sıkıştırıldığında, dış görünüşüyle hiç de uyuşmayacak her şeyi yapabilir" diye haklı sebeplerle adı çıkmıştı.

Mizaçları ve karakterleri arasında bu kadar fark ve Rahip Strobylus açısından haset ve kıskançlık için bu kadar çok sebep bulunduğundan, her iki rahip de birbirinden nefret eder, mevkilerinin ve unvanlarının kendilerine yüklediği sorumluluklara güçlükle tahammül ederlerdi. Hisleri arasındaki tek fark, Agathyrsus'un Strobylus'u nefret edemeyecek kadar aşağılık görmesinden, Strobylus'un da Agathyrsus'u arzu ettiği ölçüde aşağılık göremeyecek kadar kıskanmasından ibaretti.

Bunlara eklenen bir husus da, Agathyrsus'un, sülâlesi ve kendi durumu dolayısıyla aristokrasiyi desteklemesi, buna karşılık Strobylus'un bazı meclis üyeleriyle ilişkisine rağmen, keskin bir demokrasi taraftarı ve şahsî karakteri, makamı, halka hitap edebilme yeteneği ve kışkırtıcılığı dolayısıyla, Lonca Başkanı Pfriem'in hemen ardından, ayaktakımı üzerinde en etkili kişi olmasıydı.

Bütün bunlar dikkate alındığında, eşek gölgesi veya gölge eşek meselesinin, Abdera'nın iki rahibi gibi adamlar işin içine karışır karışmaz zorunlu olarak çok ciddî bir mecraya gireceğini herkes kolayca tahmin edebilirdi.

Dava mahkeme önünde yürütüldüğü sırada, Strobyls sadece "Dişçinin yerinde ben de olsam, aynı şekilde davranırdım!" demiş, işe fazla karışmamıştı. Ancak yeğeni Salabanda, Agathyrsus'un, mahkemede mahkûm edilen eşekçinin davasını üstlendiğini söyler söylemez, derhâl davalı dişçinin taraftarlarının başına geçmeyi ve gerek meclis üyeleri, gerekse halk nezdindeki nüfuz ve itibarından faydalanarak, lonca başkanının entrikalarını desteklemeyi başlıca görevi olarak gördü.

Salabanda, Abdera'daki her çeşit kavgaya burnunu sokmaya pek alışık olduğundan, onun eşek gölgesi meselesinde de bir tarafı tutmaması diye bir şey düşünülemezdi. Rahip Strobylus'la olan akrabalığı dışında, aynı derece ağır basan, fakat gizli bir başka sebepten daha onu destekliyordu. Başka bir vesile ile söylemiştik ki, - ister sadece siyasî amaçlarla olsun isterse işe belki biraz koketlik, kim bilir, bazen belki de Fransız kibar âleminde "kadın kalbi" denilen şey işe karışmış olsun, kısacası muhakkak olan şey - bu hanımın emrinde her zaman bir sürü itaatli kölesi bulunurdu. Bunlardan hiç olmazsa (diye inanılırdı) bazıları, "neye karşılık hizmet ettiğini" iyi bilirdi! Başrahip Agathyrsus, Abdera'nın gizli tarihine göre, uzunca bir süre bu sonunculardan biri olma şerefine sahip olmuştu. Gerçekten de, bu söylentinin boş bir tahminden ibaret olmadığını gösterecek bir sürü belirti vardı. Kesin olan şu ki, Miletli dansöz Abdera'ya gelene kadar aralarından su sızmamıştı. Ancak ondan sonra Iason'un hercaî gönüllü rahibi, kısa süre içinde o kadar değişmişti ki, Salabanda sonunda papucunun dama atıldığını kabul etmek zorunda kalmıştı.

Gerçi Agathyrsus Salabanda'nın evine eski dost sıfatıyla yine girip çıkıyordu ve kadın da hareketlerinde en ufak değişiklik fark ettirmeyecek kadar ölçülüydü. Ama kalbi kinle doluydu ve içinden de öç alma fırsatı kolluyordu. Başrahibi meseleye daha fazla bulaştıracak ve ateşe sokacak hiçbir şeyi unutmuyordu; öte yandan da bütün hareketlerini, attığı her adımı, odasına giden bütün ön ve arka kapıları gizlice,

fakat esaslı bir şekilde gözetliyordu. Böylece sonunda onun genç Gorgo ile kırıştırmasını kısa süre içinde öğrenerek, durumu Rahip Strobylus'a bildirdi. Agathyrsus'un eşekçiyi büyük şevkle desteklemesini Strobylus iğrenç bir şey olarak gösterirken, Salabanda da el altından bu desteğin ne kadar gülünç olduğunu vurguluyordu.

Agathyrsus, siyaset ve ikbal ile ilgili bağlarını keyfi uğruna kolayca feda edebilirdi; ancak bazen de, aslında kendisi için de hiç de önemli olmayan bir konuda, ufacık bir karşı koymayla karşılaşınca, bütün gururu ayağa kalkardı. Böyle durumlarda âdeta kendini kaybeder, coşkun tabiatı onu, meseleye sakin gözle baksa asla gitmeyeceği yerlere kadar sürüklerdi. Başlangıçta bu saçma kavgaya karışmasına yol açan sebep gerçi artık geçerliliğini kaybetmişti. Çünkü güzel Gorgo, annesi Krobyle'nin verdiği derslere rağmen, böylesine tehlikeli ve tecrübeli bir kuşatma üstadına karşı hazırlanan savunma plânını gerektiği şekilde uygulayacak beceriyi ve dayanıklılığı gösterememişti. Ancak Agathyrsus artık işe bulaştırılmış, şerefine ve saygınlığına saldırılmıştı. Lonca başkanı ile Rahip Strobylus'un ve taraftarlarının, kendisi hakkında nasıl atıp tuttukları, nasıl tehditler yağdırdıkları, davayı nasıl taşkınlık yoluyla kazanmayı umdukları konusunda kendisine her gün, her saat haberler geliyordu. Onun da tepesinin atması için bunlar yeterdi. O kadar aşağı gördüğü rakiplerini yere çalmak ve kendisine karşı gelme küstahlıklarından dolayı onlara hadlerini bildirmek üzere bütün kudretini kullanmayı kararlaştırdı. Salabanda'nın entrikalarına rağmen (bunlar zaten onun uzun süre fark edemeyeceği kadar ince numaralar değildi), senatonun büyük çoğunluğu kendisini tutuyordu ve muhalifler halkı ona karşı kışkırtmak için ne mümkünse yaptıkları hâlde, onun da özellikle derici, kasap ve fırıncı loncalarından çok sayıda taraftarları vardı. Kafaları çabuk kızan, elleri de pek hızlı olan bu sert, iri yarı ve güçlü kuvvetli adamlar, Agathyrsus'un bir işaretiyle, kendisi ve taraftarları için gerekirse bağırmaya, gerekirse şiddet kullanmaya ve vurmaya hazırdılar!

YEDİNCİ BÖLÜM

Bütün Abdera İki Kampa Ayrılıyor. Dava Meclis'e Geliyor.

ABDERA'da işler böyle bir kaynaşma içindeyken, birden "gölgeler" ve "eşekler" isimleri duyuldu ve bunlar kısa bir süre içinde sadece iki partiyi belirtmek için kullanılır oldu.

Bu isimlerin gerçekten nasıl ortaya çıktıkları hususunda güvenilir bilgilere sahip değiliz. Belki, partiler uzun süre isimsiz yaşayamayacaklarından, önce dişçi Struthion'un taraftarları (eşeğin gölgesini kullanma hakkı için çarpıştıklarını dikkate alarak) kendilerine "gölgeler", rakiplerine de (onlar gölgeyi eşek gibi göstermek istediklerinden) alay ve hakaret etmek maksadıyla "eşekler" diyerek başlangıcı yapmışlardı. Strobylus'un taraftarları bu ismin kullanılmasını önleyemedikleri için, (her zaman görüldüğü üzere) onlar da pek geçmeden bu isimleri önceleri şaka olsun diye kullanmaya başladılar; ancak şu farkla ki, kendileri hücuma geçtiler ve aşağılık olan "gölge", şerefli olan "eşek"tir, dediler. "İkisinden biri olmak gerektiğinde, her aklı başında adam bir eşeğin gölgesi olmaktansa, bütün takım taklavatıyla canlı ve gerçek bir eşek olmayı tercih eder!" diyorlardı.

Ne şekilde olursa olsun, birkaç gün içinde Abdera iki kampa ayrılmıştı. Bu isimleri alır almaz iki tarafın da heyecanı ve hırsı o derece çabuk ve şiddetli bir şekilde arttı ki, artık kimsenin tarafsız kalması mümkün değildi. İnsanların sokakta veya meyhanede karşılaşır karşılaşmaz birbirlerine sordukları ilk soru "Gölge misin, eşek misin?" idi ve bir "gölge", böyle bir yerde bir sürü "eşek" arasında

tek olmak talihsizliğine uğradığı takdirde, hemen kaçarak kurtulamazsa, ya hemen inancından vazgeçmek zorunda bırakılırdı, ya da sille tokat kapı dışarı edilirdi.

Bu durumun ne kadar büyük ve çok huzursuzluğa yol açtığı, biz bir şey söylemesek de, kolayca tasavvur edilebilir. Karşılıklı kin ve nefret o hâl almıştı ki, bir "gölge", karşı partiden bir fırıncıya gidip çeyrek ekmek almaktansa, açlıktan bir deri bir kemik kalmayı tercih ederdi.

Kolayca tahmin edileceği gibi, kadınlar da taraf tutmaya başlamışlardı, hem de en az erkekler kadar hırsla. Çünkü bu acayip iç savaşta dökülen ilk kanı, pazarda birbirlerinin suratını tırmalayıp yırtan iki sebzeci kadının tırnakları akıtmıştı. Bu arada, Abderalı hanımların büyük çoğunluğunun Rahip Agathyrsus'u desteklediği anlaşılmıştı ve eğer bir evde erkek "gölge" ise, emin olunabilirdi ki karısı, kadınlar kolundan bir "dişi eşek"ti; hem de genellikle insanın düşünebileceği en hırslı ve zapt olunmaz derecede azgın bir dişi eşek. Abderalı kadınların kanına giren bu particiliğin kısmen müthiş kısmen gülünç neticelerinden biri de, inatçı romantik âşıkların, inançlarından vazgeçmektense, uzun süredir peşlerinde koştukları kızlardan vazgeçmeleri yüzünden birçok aşk hikâyesinin sona ermesiydi. Buna karşılık yıllarca güzel bir kızın peşinden koştuğu hâlde, kızın kendisine karşı nefretini hiçbir şeyle ortadan kaldırmamış birisinin, sevdiğini kendisinin gerçek ve iyi bir "eşek" olduğuna inandırması, mutluluğa ulaşması için bazen yeterli olabiliyordu.

Bu arada davacıların Büyük Meclis'e temyiz için başvurup vuramayacakları hukukî meselesi, Senato'ya getirilmişti. Her ne kadar bu saygıdeğer heyet önünde eşek davası gibi bir dava ilk defa gündem konusu oluyorduysa da, kısa sürede görüldü ki, herkes zaten bir partiyi tutmaktaydı. Arkhon Onolaus meseleyi nasıl düzeltebileceğini düşünen tek kişi gibi görünüyordu. Çünkü sesinin her zamankinden daha yavaş çıktığı ve konuşmasının sonunda şu dikkate değer

ve uğursuzluk habercisi sözleri söylediği duyuldu: "Uğrunda böyle hırsla kavga edilen eşek gölgesi yüzünden, korkarım ki Cumhuriyetimizin adı kararacak ve yüzyıllarca aydınlanamayacaktır." Onun fikrince, temyiz isteğini kanunlara aykırı bularak reddetmek, ilk mahkemenin kararını (masrafların karşılıklı ödenmesi kaydıyla) onaylamak ve her iki tarafın dava hakkında ebediyen hiçbir şey söylememesini sağlamak en doğru şey olacaktı. Ancak şunu da ilâve etmekten kendini alamadı: Eğer üyeler Abdera yasalarının böyle önemsiz bir davayı halletmeye yeterli olmadığı fikrindeyseler, Büyük Meclis'in bu konuda karar vermesine razı olmalıydılar. Ancak kendisi önce arşive bakılarak, eski çağlarda buna benzer garip olayların görülüp görülmediğinin ve öyle durumlarda nasıl davranılmış olduğunun belirlenmesini öneriyordu.

Arkhon'un bu ılımlı tavrı - ki tarafsız sonraki çağlar tarafından, gerçek bir yönetici bilgeliğinin kanıtı olarak kabul edilecektir -, particiliğin bütün gözleri kör ettiği o günlerde, zayıflık, mıymıntılık ve umursamazlık olarak yorumlandı. Agathyrsus'un taraftarlarından bazı senatörler büyük bir gayretkeşlikle ve son derece ayrıntılı bir şekilde, "Abderalıların hukuk ve özgürlükleri ile ilgili bir meseleye önemsiz denemeyeceği", "yasanın olmadığı yerde mahkeme de yapılamayacağı"; "yargıçlara bir uyuşmazlığı keyfî kararlara bağlama izni verildiği takdirde Abdera'da özgürlüğün sona ereceği" konusunda uzun uzun konuştular. "Kavga konusu daha ufak olsaydı bile," dediler, "söz konusu olan, istenen tazminatın değerinin az veya çok oluşu değil, taraflardan hangisinin haklı oluşudur. Bu davada eşeğin gölgesinin kiraya kendiliğinden dahil olup olmadığını belirten bir yasa olmadığına göre, ne alt mahkeme, ne de Senato, despotluğa kaçmak istemiyorsa, kiralayana kiraya verenin de en az kendisi kadar hakkı olan bir şeyi verebilir; daha da doğrusu, kiraya verenin kiralayana eşeğinin gölgesini kiralayacağı sözleşmenin metninden zorunlu olarak çıkmadığına göre... vs., vs." Bu üyelerden biri o derece ileri gitti ki, o hırsla

bağırdı: "Ben her zaman vatanımı sevmişimdir! Ama vatandaşlarımdan birinin çıkıp bir kof ceviz ağacının gölgesini, keyfî bir şekilde başkasına vermeye kalkmasındansa, bütün Abdera'nın yanıp kül olduğunu görmeyi tercih ederim!"

Bu ağır sözler üzerine Lonca Başkanı Pfriem'in sabrı taştı. "Böyle küstahça, şehri ateşe vermekten bahsediyorsunuz!" dedi, "O ateş, böyle konuşmaya kalkanla yakılır! Ben okumuş biri değilim; ama bütün tanrılar adına, fare pisliğini de biber diye yutmam! Aklı başında birisi çıkar da, parasıyla eşeğin üzerine oturma hakkını satın almış birinin, o eşeğin gölgesine oturup oturamayacağı konusunda ayrı bir yasa gerekli olduğunu bize inandırmaya çalışırsa, onun aklından şüphe ederler. Aslında küçük bir çocuğun bile bir dakikada halledebileceği bir meselede, bu kadar ciddî ve yaşını başını almış adamın oturup kafa yorması ayıptır, rezalettir! Gölgelerin kiralandığı dünyanın neresinde görülmüştür?"

"Sayın Lonca Başkanı!" diye Meclis Üyesi Bufranor müdahale etti, "Bu sözlerinizle kendi ağzınıza yumruk indiriyorsunuz. Çünkü eşeğin gölgesi kiralanmadığına göre açıktır ki, kiralanmamıştır; çünkü *a non posse non esse valet consepuentia.* Sizin kendi sözlerinize göre, dişçinin gölgede hakkı olamaz; hüküm de tamamen geçersizdir."

Lonca başkanı birdenbire durdu, bu ince argümana ne cevap verebileceğini birden bulamadığı için, daha yüksek sesle bağırmaya başladı. Yeri göğü tanık gösterip, ömrünün bu son günlerinde kendisini eşek hâline sokturmaktansa, ak sakalını tel tel yolacağını haykırıyordu. Partisinin diğer üyeleri de bütün güçleriyle onu desteklediler; ancak karşı taraf daha da fazla bağırıyordu. Her zaman yumuşak ve ılımlı hareket etmeye çalışan arkhon'un yardımıyla lonca başkanının sonuçta elde edebileceği tek şey, arşivde bu davayı daha karmaşık hâle gelmeden sonuçlandıracak eski bir emsal karar bulunup bulunmadığının belirlenmesine kadar, davanın mevcut durumda bırakılmasıydı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Abdera Arşivinin Düzeni. Hiçbir İşe Yaramayan Eski Kararlar. Halk Meclis'e Saldırmak İstiyor ve Agathyrsus Tarafından Yatıştırılıyor. Senato Meseleyi Büyük Meclise Havale Etmeyi Kararlaştırıyor.

ABDERA şehrinin arşivi - bu fırsatta ondan da birkaç kelime ile bahsedelim - ancak böylesine bilge bir cumhuriyetten beklenecek biçimde kurulmuştu ve çalışırdı. Ancak başka ülkelerin arşivleri gibi, onun da Abdera'da yüzyıllardır her gün şikâyet konusu edilen, ancak kimsenin şu veya bu şekilde bir çözüm çaresi bulamadığı iki ufak kusuru vardı.

Kusurlardan birisi, belgelerin ve dosyaların havasız ve rutubetli mahzenlerde muhafaza edilmesi dolayısıyla küflenip çürümesi, hamam böcekleri, kurtlar ve fareler tarafından yenmesi ve zamanla kullanılamaz hâle gelmesiydi. Öbür ufak kusur ise, ne kadar aranırsa aransın, hiçbir evrakın bulunamamasından ibaretti. Herhangi bir belge aranıp bulunamadığında, bir yurtsever meclis üyesi kalkar, "Bunun sebebi, arşivde düzenli çalışılmamasıdır!" der, diğer bütün üyeler de kendisini desteklerdi. Gerçekten de bu durumu daha kolay ve daha anlaşılır şekilde açıklayabilecek başka bir varsayım pek düşünülemezdi. Bu yüzden mecliste "arşive bakılması" şeklinde bir karar verildiğinde, hiçbir şey bulunamayacağını herkes bilir ve bunu çoğu kere önceden hesaplardı. Bundan dolayı da, bir sonraki toplantıda "bütün aramalara rağmen arşivde bir kayda rastlanamamıştır" şeklindeki olağan açıklama, zaten beklenen ve kendiliğin-

den belli olan bir şey olarak umursamazlıkla ve tevekkülle karışlanırdı.

Arşive bu sefer de eski dosyaların incelenmesi ve eşek gölgesi hakkındaki son derece güç davada, Senato'nun bilgeliğine ışıkla yol gösterecek eski bir içtihat kararının bulunup bulunmadığının belirlenmesi kararı verildiğinde de sonuç aynı oldu. Son durumda birçok üye, benzer sayısız örneğin varlığını kesinlikle bildirdikleri hâlde, arşivde hiçbir şey bulunamadı.

Ancak bu arada eşekler partisinden bir üyenin kişisel gayretiyle, zamanında Abdera'da büyük gürültü koparmış ve üzerinde tartışılanla bazı benzerlikleri olan iki eski davanın dosyaları meydana çıkarıldı.

Bunlardan birinin konusu, şehir arazisinde iki arsa sahibinin arsalarının arasında bulunan ve köstebeklerin uzun süre kazdıkları çukurların topraklarının bir araya gelmesiyle oluşan, çevresi en fazla beş altı ayaktan ibaret bir tümseğin mülkiyet hakkı kavgasıydı. Başka bir sürü neden, kavgaya karışan iki aile arasında zamanla o derece büyük kin ve nefrete yol açmıştı ki, her iki taraf da köstebek yuvası üzerindeki sözüm ona haklarını kaybetmektense, evlerini bağlarını kaybetmeyi tercih eder hâle gelmişti. Karşılıklı kanıtlar o derece sayısız ayrıntılara, o derece ufak, şüpheli ve aydınlatılması imkânsız sebebe dayanıyordu ki, Abdera adliyesi son derece sıkıntıya düşmüş, yirmi beş yıl kadar süren duruşmalardan sonra, karara bir adım bile yaklaşılamadığı gibi, mesele başlangıçtakinden yirmi beş defa daha karmaşıklaşmıştı. Sonunda iki taraf, aralarında uyuşmazlık konusu tümseğin bulunduğu arazileri, üzerindeki her çeşit mülkiyet, kullanma ve miras haklarını ve takım taklavatı, tümsek dahil olmak üzere, mahkeme masrafları ve avukatlık ücretleri karşılığı dava vekillerine devretmek zorunda kalmasalardı, bu dava belki de ebediyen sürüp gidiyor olacaktı!

Bu işin gerçekleştiği hemen o gün, iki tarafın dava vekilleri buluşup uzlaşmış, tümseği Tanrıça Themis'e ada-

mayı, üstüne bir incir ağacı dikmeyi, ağacın altına da -bütçeden ayrılan ödenekle- tanrıçanın karaçamdan yaptırılacak ve taş rengine boyanacak bir heykelini yerleştirmeyi kararlaştırmışlardı. İki arazinin eski sahiplerinin söz konusu heykele ve incir ağacına ebediyen bakması ve durumun Abdera Senatosu'nca denetlenmesi de uygun görülmüştü. Eşek gölgesi davası sırasında gerek ağaç, gerek heykel, o garip davanın ebedî hatırası olarak ayakta duruyordu. Ancak incir ağacı göz alıcı bir durumda olduğu hâlde, heykel bakımsızlıktan çürümüş ve kurtlanmıştı!

Öbür dava, eldekine daha fazla benziyordu ve Pamphus adlı bir Abderalının, en önemli özelliği ve en hoş yanı harikulâde manzarası olan, güneybatıdaki ormanlar ve dağlar arasında Ege'ye doğru uzanan güzel bir vadiye bakan bir çiftliği ile ilgiliydi. Pamphus bu manzara için yüz Attika talenti verilse bile çiftliğini satmaya razı olmayacağını sık sık söylermiş. Bu kadar yüksek fiyattan söz etmeye de hakkı varmış, çünkü topraklar aslında, sırf para kazanmak için orayı almaya kalkacak birisinin beş talent bile vermeyeceği kadar verimsizmiş. Pamphus'un işte bu pek sevdiği güneybatı taraftaki komşusu, hali vakti oldukça yerinde bir Abderalı köylü, günün birinde tutup bir zahire ambarı yaptırmaya kalkıyor; bu da Pamphus'un evinin manzarasını öyle bozuyor ki, hesabına göre çiftlik, değerinden en az seksen talent kaybediyor. Pamphus kalkıp adama gidiyor, komşusunu önce iyilikle ve ciddî şekilde konuşarak bu uğursuz yapıdan vazgeçirmek için mümkün olan her şeyi yapıyor, ama köylü, "Malım olan toprağın neresinde ne istersem yaparım!" diyor, başka bir şey demiyor. İş mahkemeye aksediyor, Pamphus gerçi ne kavga konusu manzaranın "çiftliğinin gerekli ve ayrılmaz parçası" olduğunu veya "yeni binanın kendi havasını ve ışığını engellediğini" veya vaktiyle orayı ailesi için satın almış olan "dedesinin, söz konusu manzara için, çiftliğin o zamanki rayiç değerinden bir drahmi fazla ödediğini", ne de komşunun kendisine

"binasını yıkma hakkı verebilecek bir yararlanma hakkı ile bağlı olduğunu" kanıtlayabiliyor. Ancak tuttuğu dava vekili mahkemede, bu meselede karara esas olacak sebeplerin çok daha derinde bulunduğunu ve bütün mülkiyet hukukunun ilk ve aslî kaynağından çıkarılması gerektiğini iddia ediyor. "Hava şeffaf bir şey olmasaydı," diyor, "ve cennet ve Olympos, müvekkilimin çiftliğinin karşısında bulunsaydı bile, o sanki penceresinin önünde göğe kadar yükselen bir duvar gibi bundan yararlanamayacaktı. O hâlde havanın şeffaf oluşu ve şeffaflık özelliği, müvekkilimin çiftliğine can veren güzel manzaranın tek ve gerçek temelidir. Şimdi, herkesin bildiği gibi, serbest ve şeffaf hava, herkesin eşit hakka sahip olarak yararlandığı nesnelerdendir; bundan dolayı da, bunun henüz kimse tarafından zapt edilmemiş kısmını bir *res nullius* olarak, yani kimsenin aslen mülkü olmayan şey olarak görmek gerekir; bundan dolayı, ona sahip olan ilk kişinin malı olur. Müvekkilimin ataları, dava konusu manzaraya oldum olası sahip ve malik olmuşlar ve bugüne kadar kimsenin engellemesiyle ve itirazıyla karşılaşmadan işbu manzaradan istifade etmişlerdir. O hâlde bu iş için hukuken gerekli hava miktarını gözleriyle işgal eylemişlerdir. Ve bu da gerek bu işgal, gerek çok eski tarihlerden bu yana süregelen aralıksız mülkiyet dolayısıyla söz konusu çiftliğin aslî parçası olmakla, bütün sosyal düzen ve emniyet yasaları altüst edilmeden, ondan en ufak bir şey bile koparılıp alınamaz."

Bu deliller Abdera Senatosu'nda büyük tereddütlere yol açıyor, lehte aleyhte kılı kırk yararcasına uzun uzun konuşuluyor, bir süre sonra Pamphus meclis üyeliğine seçilince mesele daha da karışıyor, delilleri giderek daha da düşündürücü bir hâl alıyor. Köylü ise davanın sonunu göremeden vefat ediyor; mirasçıları sonunda kendileri gibi aşağı tabakadan köylülerin, bir Abdera meclis üyesi gibi büyük bir adama karşı bir şey elde edemeyeceğini anlayarak, dava vekillerinin uzlaşma teklifini kabul ediyorlar.

Dava masraflarını ödüyorlar ve kavgaya yol açan ambarı yaptırmaktan vazgeçiyorlar. Çünkü zaten paraları kalmıyor ve bu dava, mirastan paylarına düşen miktarı o derece yiyip bitiriyor ki, ellerinde kalabilen pek az miktarda ürünü koymak için artık ambara falan da ihtiyaçları kalmıyor.

Bu iki eski davanın, eşek gölgesi davasında bir karara varmak için fazla yardımcı olamayacağı oldukça belliydi; bir kere ikisi de kesin hükümle değil; barışçı uzlaşma ile sonuçlarımıştı. Ancak bu dosyaları ortaya çıkaran üye, Senato'ya sadece şunu göstermek istiyordu ki, gerek konunun önemi bakımından, gerekse hukukî delillerin incelenmesindeki titizlik bakımından mevcut dava ile pek çok benzerlikleri bulunan bu iki dava, yıllar boyu Abdera "Küçük Meclisi"nde görülmüştür, ama kimse kalkıp meseleyi "Büyük Meclis"e götürmeyi ve Küçük Meclis'in de bu konuda hüküm vermeye hakkı ve yetkisi olup olmadığı üzerinde tereddüt etmemiştir.

Bütün "eşekler", kendi partilerinden bir üyenin bu görüşünü büyük tezahüratla desteklediler, çünkü mesele Küçük Meclis önünde halledilecek olursa çoğunluk kendilerindeydi. Ancak bunu bilen gölgeler de itirazlarını aynı şiddetle sürdürüyorlardı.

O gün bütün öğleden önce, kavgalar ve karşılıklı bağrışmalarla geçti; her zaman olduğu üzere o gün de yemek zamanı gelince hiçbir şey yapmadan dağılacaklardı. Ancak Lonca Başkanı Pfriem'in tertibiyle, gölge partisinden çok sayıda vatandaş Meclis önünde toplanmış ve ayaktakımından birçok kişinin koşup katılmasıyla işin mahiyeti tamamen değişmişti. Agathyrsus'un partisi, lonca başkanının mahsus pencere yanına gelerek, halkı önceden belirlenmiş bir işaretle ayaklanmaya kışkırttığını ileri sürerek onu suçladı. Ancak öbür taraf bu suçlamayı tamamen reddederek, birkaç "eşeğin" birden bağırmasının, aşağıda toplanan vatandaşlarca, destekledikleri üyelere saldırıda bulunulduğu şekilde yorumlandığını, bütün gürültü patırtıya bu yanlışlığın yol açtığını söylediler.

Ne olursa olsun, birdenbire Meclis pencerelerine doğru aşağıdan gök gürültüsünü andıran bir bağrış yükseldi: "Özgürlük! Özgürlük! Yaşasın Lonca Başkanı Pfriem! Kahrolsun eşekler! Kahrolsun lasoncular!"

Arkhon pencereye gelip, bağıranları sükûnete davet etti. Fakat bağırışlar durmuyordu ve en küstahlardan bazıları, üyeler hemen dağılıp meseleyi Büyük Meclis'e ve halka bırakmazsa, Meclis'i hemen ateşe vermekle tehdit ettiler. İşsiz güçsüz birkaç kadın, gerçekten zorla komşu evlere girerek ocaklardan yanar odunlar alıp geldiler ve sayın üyelere, tehditlerinin ciddî olduğunu gösterdiler.

Bu gürültüler, kendi partilerinin üyelerine sopalarla, maşalarla, çekiçlerle, bıçaklarla, satırlarla, yabalarla ve ellerine geçen her şeyle yardıma koşan bir sürü "eşeğin" de sokağa fırlamasına yol açmıştı ve bunlar "gölgeler" karşısında azınlıkta olmalarına rağmen, cesaretleri ve gölge partisine duydukları nefretle, küfür ve hakaretlere şiddetli darbelerle karşılık verdiler; öyle ki, birçok kişinin kafası gözü kan içinde kaldı ve kısa bir süre içinde herkes birbirine girdi.

Bu durumda toplantı salonunda yapılacak tek şey kalıyordu; sadece huzurun sağlanması için ve kamu yararı düşünülerek, bu defalık eşek gölgesi davasının Büyük Meclis'e götürülmesi ve kararın oraya bırakılması oy birliği ile kabul edildi.

Meclis üyeleri öyle telâşa düşmüşlerdi ki, son derece patırtı kütürtü içinde olmakla beraber bu kararı alır almaz, Lonca Başkanı Pfriem'e koşarak, kendisinden aşağı inmesini ve halkı yatıştırmasını rica ettiler. Lonca başkanı, mağrur patrisyenlerin kendi gücü karşısında eğildiklerini görmekten son derece mutlu olmuştu ve onlara iyi niyetini ve halk arasındaki saygınlığını göstermek için de tereddüt etmedi. Ancak kavga kıyamet o hâldeydi ki, Abdera'nın en gür seslerinden birine sahip Pfriem'in sesi, bir geminin tepesindeki miçonun, yeri göğü sarsan fırtınada dalga sesleri arasında kaybolan sesi gibi, kimse tarafından duyulmadı

bile. Hatta (onu hemen tanımayan) ayaktakımı, kendisini görür görmez öyle bir saldırdı ki, az kalsın canından da oluyordu. İşte tam bu sırada bu tesadüfî kargaşalığı, karşı tarafı faka bastırmak için en uygun zaman olarak gören Başrahip Agathyrsus, elinde üzerindeki yaldızlı koyun postu ile asası, ardında bütün rahipleri olduğu hâlde, ayaklanmayı durdurmak için çıkageldi ve Pfriem'in kurtulmasını sağlamış oldu. Meselenin Büyük Meclis'e götürülmesini en çok kendisinin arzu ettiğini belirterek, istediklerini elde edeceklerine güvence verdi.

Rahibin bu güvencesi, halk arasına girmeye tenezzül edişi ve kibirsizliği, Abderalıların yaldızlı koyun derisine derin saygılarıyla beraber öyle etkili oldu ki, bir an içinde her taraf sakinleşti ve bütün Pazar yeri "Yaşasın Başrahip Agathyrsus!" sesiyle çınladı. Yaralananlar kafalarını sardırmak için evlerine sıvıştılar, geri kalanlar rahibin peşine takıldı. Lonca başkanı ise, kendisine o kadar sadakatle bağlı "gölgeler"inin büyük bir kısmının kalabalığın sürüklemesiyle rakibinin zaferini büyütmeye yardımcı olduğunu ve çok kısa bir süre önce bütün hınçlarını sözde can düşmanları "eşekler"den çıkarmaya hazır olan bu adamların bu sarhoşluk anında kolayca, dostları olan gölgelere saldırabilecek hâle gelebildiğini üzüntülü bir şekilde gördü.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İki Partinin Politikası. Agathyrsus Kazandığı Zaferi Devam Ettiriyor, "Gölgeler" Geri Çekiliyor. Karar Günü Bekleniyor.

RAHİP Agathyrsus'un "gölgeler"e karşı kazandığı bu umulmadık zafer, yenilenleri pek üzmüştü; çünkü Senato'daki zaferlerinin sevincini ve şerefini körletmekle kalmıyor, partilerini de gözle görülür derecede zayıflatıyor ve rüzgâra kapılıp her yöne gidebilen, ne istediğini kendisi de bilmeyen, hele kendisini kullananların niyetlerinden habersiz olan, akılsız sokak halkına ne derece az güvenebileceklerini de göstermiş oluyordu.

Artık kesin olarak "eşekler"in başı olan Agathyrsus, eşekçinin koruyucularının, sadece başta mesele Büyük Meclis'e gidecek diye direnmeleri sayesinde orta tabakanın desteğini kazandıklarını öğrenmişti.

Büyük Meclis, Abdera'nın bütün vatandaşlarının temsilcisi olarak görülen, yarısı bakkal ve esnaf, dört yüz üyeden oluşuyordu ve bu Meclis'in haklarında kısıntı şüphesi karşısında, herkes şahsen hakarete uğradığını düşünürdü. Bu yüzden de, Lonca Başkanı Pfriem'in demokratik düzenin ortadan kaldırılmak istendiği iddiasına kolayca inanıyorlardı.

Aslında Abdera Devleti'nde demokrasi gibi görünen şey, bir aldatmaca ve hokkabazlıktan başka bir şey değildi. Çünkü üçte ikisi eski ve soylu ailelerin temsilcilerinden oluşan Küçük Meclis gerçekte istediği her şeyi yapardı;

"Dörtyüzler"in toplantıya çağrılması, Abdera anayasasına göre öylesine kayıtlara bağlanmıştı ki, zaten kabul edilmiş bir şeyi gözü kapalı onaylamak için dört yüz üyenin ne zaman toplanacağı, hemen hemen sadece Küçük Meclis'in kararına bırakılmıştı. Çünkü haklı olarak bu adamların işlerinin çokluğu dolayısıyla yasa ve yönetim gibi meselelere kafa yoramayacakları düşünüldüğünden, kendilerinden de genellikle alınmış kararları onaylamalarından fazla bir şey beklenmezdi. Ancak asıl Abdera vatandaşlarının bu hakları fazla önem taşımadığı için, onlar bunu titizlikle korumaya kararlıydılar ve halk yalnız başına gittiğini zannederken, onu istenen yöne sevk eden iplerin kendisinden gizlenmesi daha lüzumluydu.

Böylece, Başrahip Agathyrsus'un anî ve kesin etki sağlayacak bir anda birdenbire halkın karşısına çıkıp, o kadar önem verilen bir konuda topluluğun istediğini yapması, son derece ustaca bir numaraydı ve bir şey yapmaya kalkışmaktan çok, karşı tarafın plânını bozduğu için, kendisinin ve taraftarlarının bu avantajlı durumunu bozmak ve halk üzerindeki olumlu etkisini silmek için yeni yollar ve çareler düşünmek sırası, artık karşı partideydi.

"Gölgeler"in önderleri hemen aynı akşam Bayan Salabanda'nın evinde bir araya gelerek şu kararı aldılar: Arkhon'dan Dörtyüzler Meclisi'nin yakın bir tarihte toplantıya çağrılmaması, halkın heyecanının soğuması için bu toplantının (gerekirse) sürüncemede bırakılması istenecekti. Bu arada el altından ve sakin bir şekilde halka şu propaganda yapılacaktı: "Agathyrsus'un ve diğer 'eşeklerin' yaptıkları, sadece zayıflıklarının sonucudur ve iyi niyetle ilgisi yoktur; onların bir hizmet yaptığına inanmak delilik olur. Eğer eşekler meseleyi Büyük Meclis'in elinden alacak güce sahip olsalardı, halk hoş karşılarmış veya karşılamazmış umursamadan, bunu yaparlardı. Şehirde herkesin bildiği önceki tavırlarını böyle anîden değiştirmelerinin sebebi, halkın partisini bölmek için çevrilmiş ve insanın aldana-

mayacağı kadar kaba bir manevradır. Şimdi daha dikkatli olmak gerekir, çünkü halk tatlı sözlerle uyutulmak ve kendisini ezeceklerinin âleti olacak hâle getirilmek isteniyor."

Bu danışma toplantısına katılan Rahip Strobylus, rakibinin halk arasındaki itibarını sarsmak ve niyetlerini şüpheli göstermek üzere yapılacak her şeyi uygun buldu gerçi. "Ama pek zannetmem ki," dedi, "sadece bunlarla ümit ettiğimiz meyveleri alabilelim. Ben ona daha başka ve daha keskin bir ilâç hazırlıyorum, hiç ummadığı anda kafasına geçireceğim için, daha etkili olacak. Daha fazla açıklama için zaman henüz erken. Yalnız bırakın bu işi ele alayım! O daha bir süre Strobylus'u yendiğini, yerlerde sürüdüğünü zannetsin! Sevinci kursağında kalacak, inanın bana! Bu arada ümit ettiğim gibi birbirimize karşı dürüst davranacaksak ve düşmanlarımızı yenmeyi cidden istiyorsak, size bahsettiğim tuzaktan kimseye söz etmeyeceğiz, zamanı gelince her şeyi anlatacağım size. Agathyrsus kendini emniyette hissetmeli. Tek kanatla uçmaya çalıştığımıza ve bütün ümidimizi Büyük Meclis'teki çoğunluğa bağladığımıza inanmalı."

Herkes Başrahip Strobylus'un meseleyi çok doğru biçimde ele aldığına inandı ve toplantıya katılanlar onun Agathyrsus'a karşı hazırladığı tuzağın ne olduğunu merak ederek, fakat hedef Agathyrsus'un devrilmesi ise, bu işi yapabilecek tek kişinin Rahip Strobylus olduğuna kesinlikle emin olarak dağıldılar.

Ancak Agathyrsus da bu arada düşmanlarına karşı kendini çabucak toplayıp tam zamanında kazandığı küçük zaferden mümkün olduğunca yararlanmakta kusur etmiyordu. Kendisiyle beraber başrahip sarayının avlusuna kadar gelen kalabalığa ekmek ve şarap dağıttırdıktan sonra sükûnet tavsiye etmiş ve adamları evlerine yollamıştı; şimdi herkes komşusuna, tanıdığına onun iyiliğini ve cömertliğini övüyordu. Ama Agathyrsus, insanların ruhunu, halkın geçici sempatisine önem vermeyecek dere-

cede iyi tanıdığı için, bununla pek fazla bir şey kazanmış olmadığının da farkındaydı. Şimdi en lüzumlu şey, "Dörtyüzler Meclisi"nin çoğunluğunun desteğini kesin olarak sağlamaktı. Bir kere son karar yeri orasıydı, ikincisi de, onların desteği sağlanınca, geri kalan halktan daha etkili olacaklardı. Gerçi aralarında epey yandaşları vardı; fakat kendileriyle ilişkiye girmek istemediği bazı açık ve hararetli "gölge"lerin dışında rengini belli etmemiş pek çok üye de bulunuyordu. Bunların çoğu da zengin ve saygın üyelerdi. Bazıları da gölgecileri destekler gibi görünüyordu, ama bunun tek sebebi, öbür partinin liderlerinin, bütün bu gülünç eşek gölgesi savaşını sadece şehri karışıklık içine sokmak ve kendilerinin yol açtıkları huzursuzlukları haris niyetleri için vesile ve araç olarak kullanmak isteyen mevki hırslısı ve zorba insanlar olarak gösterilmesiydi.

Agathyrsus henüz kararsız görünen bu adamları kolayca kendi tarafına çekebileceğini umuyordu; bu, zaten partisinin zaferi için de gerekliydi. Hepsini o akşam yemeğe davet etti. Çoğu geldi; politikasına açıklık ve doğruluk cilâsı vurmayı pek iyi beceren başrahip, yemekte hemen sadede gelerek, açıkça kendilerini davet sebebinin "böylesine dürüst ve akıllı adamların yardımıyla, (duyduğuna göre) halk arasında kendisine karşı mevcut olan peşin hükümleri dağıtmak" olduğunu söyledi. "Bir eşekçi ile bir dişçi arasındaki, hem de bir eşeğin gölgesi ile ilgili bir davada" dedi, "benim konumumdaki bir adamın bir tarafın lideri yapılması öylesine gülünç geliyor ki bana, bu suçlamanın üzerinde bile durmuyorum. Ancak zavallı Anthrax, Iason mabedinin himayesindedir, bu nedenle elbette ki kendisiyle adaletin gerektirdiği şekilde ilgilenmekten uzak kalamazdım. Lonca Başkanı Pfriem'in ne kadar çabuk heyecanlandığını herkes bilir. Acele edip hemen dişçiyi savunmaya kalkmasaydı - bunu da adam haklı olduğundan değil, kunduracılar loncasından olduğu için yapıyor - evet Pfriem'in taşkınlığı olmasaydı, böyle önemsiz bir mesele

bu kadar büyümezdi. Fakat bir kere bir ateş yakıldı mı, ona körükle gidecek bir sürü insan çıkar. Benim ilkem, benimle ilgisi olmayan işlere karışmamaktır. Bu sabah lonca başkanının taraftarlarının Meclis önünde yaptıkları nümayişi, araya girip sükûnet tavsiye ederek yatıştırmış olmam, ümit ederim ki adil düşünen herkes tarafından azamet ve yetki gaspı olarak değil, iyi bir vatandaşın ve yurtseverin başardığı hayırlı bir iş olarak yorumlanacaktır. Bir rahibin karakterine uyan da, isimlerini burada anmam gereksiz olan bazılarının yaptığı şekilde, ateşe yağ dökmek değil, huzur ve barış sağlamak, kavgayı ve dövüşü önlemektir. Ayrıca, - eşeğin gölgesi davası ilk mahkemede çığrından çıktığına ve bütün Abdera'nın katılmayı âdeta gerekli gördüğü bir mesele hâline geldiğine göre -, davanın bir an önce Büyük Meclis'e getirilmesini istediğim doğrudur. Bunun birkaç sebebi var, birincisi zavallı Anthrax'ın çektiklerinin karşılığında hak ettiği tazminatı alması (zaten o yüce mahkemenin böyle bir karar vereceğinden hiç şüphem yok); ikincisi, dava vekillerinin hadlerini bilmezliklerine, şirretliklerine, kışkırtıcılıklarına artık uygun bir yasayla yeter denmesi ve bir de Abdera şehrinin adına leke süren böyle adî kavgalara karşı bundan böyle imkân olduğunca tedbir alınmasının sağlanmasıdır."

Agathyrsus bütün bunları öyle soğukkanlı, rahat ve ölçülü bir şekilde söylemiştir ki, misafirleri böyle iyi düşüncelere sahip bir adamı, şehirdeki huzursuzlukların en önde gelen kışkırtıcısı gibi göstermek isteyenlerin haksızlığına şaşmaktan ve kızmaktan kendilerini alamadılar. Artık tam tersine inanmışlardı ve başrahip de bu övgüye değer adamları, kendileri hiçbir şey fark etmeden ve hâlâ tarafsız olduklarını zannederken, birkaç saat içinde bütün Abdera'nın en mükemmel "eşek"leri hâline sokuverdi. Zaten akşam yemeğinde dereler gibi akıttığı nefis şaraplar, güvensizliklerinin ve şüphelerinin son kırıntılarını da ta-

mamen ortadan kaldırmış ve ruhlarını başrahibin kendilerine vermek istediği her etkiyi kabule hazır hâle getirmişti.

Kolayca düşünülebilir ki, Agathyrsus'un bu adımı, karşı tarafı iyice telâşlandırmıştı. Halkın o zamana kadar kayıtsız kalmış kısmında da çıkarılan ayaklanma, kısa zamanda kendini fazlasıyla hissettirmeye başlamış ve karşı propaganda için iki misline çıkarılan çabalar sadece etkisiz kalmamış, aksine tepkiye yol açmıştı. Agathyrsus'un ölçülülüğü ve vatanperverliği ile karşılaştırılarak, "gölgelerin" kötü niyetleri daha belirgin olarak ortaya konuyordu. İşte bu yüzden, Rahip Strobylus çıkıp cesaretlerini arttırmasa ve mahkeme günü belli olur olmaz "küçük Iason"un tepesine (Agathyrsus'a böyle derdi), bütün kurnazlığına rağmen aklına getirmediği bir fırtına indireceğini ve meseleyi yeni bir mecraya sokacağını temin etmeseydi, "gölgeler", hemen hemen çökmüş olan partilerini asla canlandıramayacaklardı.

"Gölgeler" artık öyle sessiz duruyorlardı ki, Agathyrsus ve taraftarları bu görünüşteki yenilgi havasının, onlara karşı kazandıkları iki galibiyetten sonra ümitsizliğe kapılmalarından ileri geldiğini düşünüyorlardı. Bu yüzden, (oğlu, Agathyrsus'un ahbabı ve en hızlı "eşeklerden" biri olan) Arkhon Onolaus'a Meclis'i hemen toplantıya çağırması için baskılarını arttırdılar ve nihayet şiddetli ısrarları sonucu, toplantının son Meclis oturumundan sonraki altıncı gün yapılması konusunda söz aldılar.

Bir plânın veya önlemin akıllıca olup olmadığını sadece başarıya bakarak değerlendirenler, Başrahip Agathyrsus'un, rakiplerinin anî hareketsizliğine aldanmasında uyanıklık ve ihtiyat bakımından belki hata bulacaklardır, biz de kendisini bu hususta pek hatasız görmüyoruz. Gerçekten bu sükûnetin sebebinin, kaybolmuş cesaret değil, sessiz sessiz plânlanan bir tuzak olduğunu düşünseydi, daha dikkatli hareket etmiş olurdu. Ancak kendi gücüne fazla güvenerek, rakiplerini aklın izin verdiğinden daha küçük görmek, bu Iasoncunun en büyük hatalarından biriydi. Hemen hemen

her zaman, düşmanların yapabileceği en büyük kötülüğe dahi karşılık verecek çarelere sahip olduğuna inanan, bu yüzden düşmanlarının kendisine ne zarar verebileceğini hesaplama zahmetine girmeyen biri gibi hareket ederdi. Ancak onun yerinde ve işlerin böylesine uygun göründüğü bir durumda bin kişi de olsa, mutlaka aynı şekilde düşünür, yeni dostlarının desteği kaybolmadan ondan yararlanmakla iyi şey yapacaklarına inanır ve düşmanlarının kendilerini toplamalarına zaman bırakmazdı.

Agathyrsus'un beklediği başarıya ulaşamaması, Rahip Strobylus'un çevirdiği ve berikinin bütün akıllılığına rağmen önceden göremediği bir numaranın sonucuydu ve her ne kadar böyle bir oyun o adamın karakterine uygunsa da, onun böyle bir şey yapabileceğine inanabilmek için çok tecrübe kazanmış olmanın gerekeceği cinsten bir numaraydı.

ONUNCU BÖLÜM

Rahip Strobylus'un Meslektaşına Kazdığı Kuyu. Onlar Meclisi'nin Toplantısı. Agathyrsus Soruşturmaya Çağrılıyor, Fakat Kendisine Kazanç Sağlayacak Şekilde İşten Sıyrılma Yollarını Buluyor.

HAFTALARDIR talihsiz Abdera şehrinin huzurunu kaçırmış olan eşek gölgesi davasının Büyük Meclis tarafından karara bağlanacağı tarihten birkaç gün önce, sabah erken saatte, Başrahip Strobylus yanında Latona'nın iki rahibi daha ve halktan da birkaç kişi olduğu hâlde, son derece heyecanlı ve telâşlı bir şekilde Arkhon Onolaus'a gelerek, "Cumhuriyet'in başına (çok korkulur ki) büyük bir felâket geleceğini bildiren olağanüstü bir işaret" haber verdi.

"Latona mabedine mensup bazı şahıslar," dedi, "üst üste iki gece kutsal göldeki kurbağaların - bütün başka kurbağalarla, hatta Aristophanes'in anlattığı yer altı dünyası bataklıklarındaki kurbağalarla aynı olan, bilinen ötüşleri "vrak vrak vrak koak koak"ları yerine - son derece garip ve ağlamaklı sesler çıkardığını duymuşlar; ancak adamlar gölün yakınına kadar gitmeye cesaret edememişler. Durum başrahip olarak bana bildirilince, meseleyi çok önemli bularak emrimdeki rahiplerle birlikte bütün geceyi kutsal gölün kenarında geçirdim. Gece geç saatlere kadar her taraf sessizdi; ama tam gece yarısı gölden boğuk ve felâket habercisi sesler yükseldi; hep beraber yaklaştığımızda "Vah! Vah! Elelelelоy!" diye sesler çıktığını kesinlikle duyduk. Bu şikâyet çığlıkları tam bir saat sürdü ve rahiplerin dışında,

bu inanılmaz ve son derece tehlikeli işaretin tanıkları olarak getirdiğim kişilerce de duyuldu. Tanrıçanın, bu zamana kadar sevdiği Abdera'yı, bu tehlikeli ve olağanüstü işaretle büyük bir felâket karşısında uyardığından veya belki de henüz keşfedilmemiş ve tanrıların hiddetini şehrin üzerine çekebilecek bir büyük cinayetin soruşturulmasını ve suçluların cezalandırılmasını istediğinden asla şüphe edilemez. Bu yüzden meselenin önemine uygun şekilde incelenebilmesi ve böyle bir olayın gerektirdiği önlemlerin alınabilmesi için, Başrahip sıfatıyla ve Tanrıça Latona adına, zatıâlinizden Onlar Meclisi'ni vakit geçirmeden derhâl toplamanızı istirham ediyorum."

Kutsal kurbağalar konusunda "Demokritos'un serbest fikirlerine oldukça eğilimli" olduğuna dair dedikodular yapılan arkhon, bu sözleri dinlerken başını sallıyordu ve Rahibe uzunca bir süre cevap vermedi. Ancak rahiplerin işe verdikleri ciddiyet ve meselenin halktan adamlar önünde bile belli olan etkisi dolayısıyla düşündü ki, birkaç saat içinde bütün şehir mucizevî işaret hikâyesiyle kaynayacak, korku ve şüphe havasına sokulacaktır. Bu durumda da eli kolu bağlı durması söz konusu olamazdı. Rahiplerin yanında mecburen, "Onlar Meclisi"nin son derece önemli bir olay dolayısıyla bir saat içinde Latona mabedinde toplantıya çağrılması emrini verdi.

Bu arada Strobylus'un tertibiyle, üç gecedir Latona'nın gölünde korkunç işaretler duyulduğu söylentisi bütün Abdera'da yayılmıştı bile. Başrahip Agathyrsus'un böyle bir numaraya inanacak kadar saf olmayan dostları, partilerine karşı kötü bir tuzak hazırlandığından şüphe etmedikleri için, çileden çıktılar. Üs tabakadan bazı gençler ve genç kızlar ise, sözde mucizevî işaretlerle alay ediyor, Latona'nın kurbağa gölündeki yeni moda matem müziğini dinlemek üzere partiler düzenliyorlardı. Ancak basit halk ve bu tarz olaylarda basit halk seviyesine inen pek çok sözde seçkin üzerinde, Rahip Strobylus'un uydurması mucizevî işaret pek etkili ol-

muştu. Şehrin bütün iş yerlerinde ve evlerinde herkes işini gücünü bırakmış, kurbağaların "Vah! Vah! Elelleleloy!" dediğinden bahsediyordu. Genci ihtiyarı, kadını çocuğu sokaklarda koşuşuyor, korku dolu yüzlerle işareti araştırıyordu. Herkes meseleyi görgü tanığı ağzından duyduğunu iddia ettiğinden ve böyle hikâyelerin dinleyenler üzerindeki etkisi, anlatanları işi daha ilgi çekici hâle sokmak için bir şeyler eklemeye doğal olarak ittiğinden, mucizevî işaretlere birkaç saat içinde şehrin çeşitli semtlerinde öyle korkunç ayrıntılar eklendi ki, dinleyenlerin daha ilk kelimelerde saçları korkudan diken diken oluyordu. Bazıları, kurbağaların korkunç ötüşleri sırasında gölden insan kelleleri çıkardıklarını iddia ediyordu; bazılarına göre kurbağaların gözleri ateştendi ve ceviz büyüklüğündeydi; bazıları gece yarısı bu işler olurken ağaçlıkta korkunç hortlaklar dolaştığını, bunların ulur gibi sesler çıkardığını söylüyordu; başka bazıları hava açık olduğu hâlde birdenbire gök gürüldediğini ve şimşek çaktığını görmüştü; bazı tanıklar ise, defalarca "Vah sana Abdera!" sözlerini bizzat kendi kulaklarıyla duyduklarına yemin ediyorlardı. Kısacası, mucize (bu gibi durumlarda sık sık görüldüğü biçimde) gitgide büyüdü ve anlatılanların saçmalığı, gülünçlüğü ve inanılmazlığı arttıkça, inananların sayısı arttı. Hemen peşinden "Onlar Meclisi" üyelerinin, alışık olunmadık bir saatte telâşla ve ciddî suratlarla Latona mabedine koştuğu görülünce de, artık kimse Abdera'nın kaderiyle ilgili çok önemli şeylerin olduğundan şüphe etmedi ve bütün şehir, başına geleceklerin korkusu ile tir tir titremeye başladı.

"Onlar Meclisi", arkhon, en yaşlı dört meclis üyesi, en yaşlı iki lonca başkanı, Latona'nın başrahibi ve kutsal gölün iki bakıcısından oluşuyordu ve bütün Abdera meclislerinin en yüksek düzeyde olanı, en saygı duyulanıydı. Abdera'da geçerli inancın doğrudan doğruya söz konusu olduğu bütün meselelere bakardı ve yetkisi hemen hemen sınırsızdı.

Eskiler "Akıllı insanlar yaşlandıkça bilgeleşir, aptallar ise yıllar geçtikçe ahmaklaşır." demiş. Bir Abderalının yaşlanıp iki üç yeni nesil görmekle bir şeyler öğrenip kazandığına pek tanık olunmazdı. Dolayısıyla "Abdera Onlar Meclisi"nin, bütün Cumhuriyet'teki en büyük salaklar heyetini oluşturduğu rahatça söylenebilirdi. Adamlar Strobylus'un hikâyesini asla tartışılamayacak bir gerçek olarak kabule öyle hazırdılar ki, tanıkların dinlenmesini bile, bir an önce bitirilmesi gerek bir formalite olarak görüyorlardı. Rahip Strobylus onları mucizenin gerçekliğine önceden bu kadar inanmış görünce, fazla vakit kaybetmeden asıl meseleye geçti; çünkü bütün bu masalı hazırlık olarak uydurmuştu. "Abdera tarihinde bildiğim kadarı benzeri bilinmeyen bu olağanüstü işaretleri kulaklarımla duyduğum ilk andan itibaren şunu düşündüm:" dedi; "Bu, gizli ve cezalandırılmamış bir cinayetin, başlarımız üzerinde dolaşan fecî neticeleri konusunda tanrıçanın bir uyarısı olmalıdır. İşte bu sebepten dolayı, Arkhon Hazretlerinden saygıdeğer "Onlar Meclisi" mahkemesini toplamasını dilemek zorunda kaldım. Önceleri tahmin dediğim şey, tam bir saattir kesin olarak önümüzdedir. Caninin kim olduğu anlaşılmış, cinayet görgü tanıklarınca doğrulanmıştır. Katil son derece önemli mevkide biridir, hem de öyle ki, tanrılardan korkulmasaydı, tanıklar onun aleyhinde ifade vermeye cesaret edemezlerdi; bu yüzden onların sözlerinden şüphelenmek doğru olamaz. Düşünebilir miydiniz ki, yüce üyeler, aramızdan birisi, şehrimizin kurucularının miras bıraktığı ve asırlarca lekesiz kalmış ibadetimize, geleneklerine ve kutsal emanetlere hakaret edecektir ve ne kanunlara, ne ortak inancımıza, ne de şehrimizin örf ve âdetlerine saygı göstererek, kutsal ve saygıya değer bildiğimiz şeylere saldıracaktır? Tek kelimeyle, inanabilir misiniz ki, aramızda, Abdera'nın içinde, bir adam yaşamakta ve bu adam, yasada yazılanlara aldırmadan, bahçesinde Latona'nın gölündeki kurbağalarla beslenen leylekler beslemektedir!"

Bu sözler herkesi hayret ve dehşet içinde bırakmıştı. Arkhon da farklı görünmemek için şaşırmış rolü oynamayı tercih etti. En yaşlılardan üç dört üye beraberce "Nasıl olur bu?" diye haykırdı, "Bu cinayeti işleyen hain kimmiş peki?"

"Bu katı ifadeyi yumuşatmanızı rica edersem, beni affedin!" diye cevap verdi Strobylus, "Bence kutsal âdetlerimizin ve törelerimizin hiçe sayılmasının sebebi, tanrıtanımazlık değil, düşüncesizlik ve günümüzde - hele Demokritos aramızda zehrini saçtığından beri - şu felsefe denilen şeydir. Buna inanmak istiyorum ve inanmak zorundayım, çünkü sözüne inanılır yedi tanığın ifadesiyle bu suçu işlediği kesinlikle anlaşılmış olan adam kutsal mevkide, bizzat rahip olan biridir, kısacası, - Iason Rahibi Agathyrsus'tur!"

"Agathyrsus mu?" diye bütün üyeler hep bir ağızdan hayretle haykırdı. Aralarında üç dördünün renginin solduğu, bu derece önemli ve evine girip çıktıkları bir adamın böyle bir işe bulaşmasından dolayı şaşkınlık içinde olduğu görülüyordu.

Strobylus onların kendilerine gelmelerine vakit bırakmadı, tanıkları çağırttı. Peş peşe hepsi dinlendi ve sonuçta Agathyrsus'un gerçekten bir süredir bahçesinde iki leylek beslediği, bu leyleklerin sık sık kutsal göl üzerinde uçtuğunun görüldüğü ve gölün kıyısında güneşlenmek isteyen vıraklayıcı sakinlerden birinin o leyleklerden biri tarafından afiyetle yutulduğu anlaşıldı.

Suçlamanın gerçek olduğu bu şekilde kesin olarak anlaşılmış görünüyordu; ancak Arkhon Onolaus gene de, nahoş olaylar çıkabileceğinden çekinerek Başrahip Agathyrsus gibi biri konusunda dikkatli davranılması gerektiğine inanıyordu. "Onlar Meclisi"nin meseleye yumuşak bir biçimde yaklaşarak Agathyrsus'a şöyle bir uyarıda bulunmakla yetinmesini teklif etti: "Çok üzücü olayın, kendisinin bilgisi dışında cereyan ettiğine bu defalık inanılmaktadır; ancak her zamanki makul hareket tarzıyla, katil leylekleri kutsal gölün bakıcılarına derhâl teslim etmesi ve böylece gerek

"Onlar Meclisi"ne gerek Abdera şehrine, ülkesinin yasalarına ve dinî âdetlerine ne derece saygı gösterdiğini kanıtlaması beklenmektedir."

Üyelerden üçü bu teklife katıldılar, fakat Strobylus ve diğerleri şiddetle karşı çıktılar. Bu derece ağır bir suç işlediği anlaşılan bir Abdera vatandaşına karşı böyle olağanüstü derecede yumuşak davranmanın asla onaylanamayacağını, ayrıca mahkeme usulüne göre, sanığın savunması alınmadan ve kendisinden hesap sorulmadan hakkında hüküm verilemeyeceğini söylediler. Buna dayanarak Strobylus'un yaptığı, Agathyrsus'un "Onlar Meclisi" önüne getirilip hakkındaki suçlamalara cevap vermesinin sağlanması önerisi, dörde karşı altı oyla ve azınlıktakilerin bütün karşı çıkmalarına rağmen kabul edildi. Başrahip, böyle olaylarda geçerli bütün formalitelere uyularak mahkemeye çağrıldı.

"Onlar Meclisi"nin temsilcileri evine geldiğinde, Agathyrsus hazırlıksız değildi. Adamları bir saatten fazla beklettikten sonra, bir salonda kabul etti; fil dişinden yapılmış yüksekçe bir koltukta oturuyordu. Özel günlerde giydiği cübbesi sırtında olduğu hâlde, sözcünün kekeleye kekeleye anlattığı şeyleri büyük bir soğukkanlılıkla dinledi. Konuşma bitince koltuğunun yanındaki bir hizmetkâra eliyle işaret ederek "Beyleri bahçeye götür, söz konusu leylekleri göster!" dedi, "Başkalarına onları kendi gözleriyle gördüklerini söyleyebilsinler. Sonra yine buraya getir beyleri!"

Temsilcilerin gözleri şaşkınlıktan fal taşı gibi açıldı; fakat başrahibe duydukları saygıdan dolayı, ağızlarını açıp bir şey söyleyemediler, uşağı sessizce izlediler. Hâllerinden, bu işten hiç hazzetmedikleri belli oluyordu. Tekrar salona geldiklerinde, Agathyrsus onlara leylekleri görüp görmediklerini sordu, "Evet, gördük!" diye cevap verdi hepsi. Başrahip devam etti: "Şimdi gidin, Sayın Onlar Meclisi Mahkemesi'ne saygılarımı iletin ve sizi gönderenlere söyleyin ki, Iason mabedi civarında yaşayan her canlı gibi, bu leylekler de Iason'un himayesi altındadır. Bu mabedin bir başrahibini

mahkemeye çağırıp, Abdera kanunlarına göre yargılamaya kalkışma küstahlığını çok gülünç bulduğumu da nakledin!" Bu sözlerden sonra eliyle, çıkabileceklerini işaret etti.

Onlar Meclisi üyelerinin, Iason mabedi rahiplerinin Abdera şehri mahkemelerince yargılanmalarının imkânsız olduğunu bilmemeleri düşünülemezdi. Aslında bu yüzden beklenmedik bir şey olmayan bu cevap, hepsini anlatılmaz derecede zor duruma soktu. Hele Rahip Strobylus o derece hiddetlendi ki, kızgınlıktan ne söylediğini bilmeden bağırıp çağırdı. Bu burnu büyük kendi küçük, (onun deyişiyle) "daha bir resmî rahip olarak bile kabul edilemeyecek kara papaz"ın burnu yere sürtülmedikçe ve hakarete uğrayan Latona adına öç alınmadıkça bütün devletin batacağını söyleyerek tehditler savurdu.

Fakat arkhon ile onu destekleyen üç üyenin görüşleri farklıydı. "Onlar Meclisi, yetkilerinin sınırını aştıysa (kurbağalarına borçlu olduğumuz saygı asla tartışma konusu olmayan) Latona'nın bu işte bir kusuru yoktur." dediler ve arkhon şöyle konuştu: "Size önceden söyledim, ama beni dinlemediniz. Benim teklifim kabul edilmiş olsaydı, eminim, başrahip de bize nazik ve zarif bir cevap verirdi; çünkü iyi söz iyi karşılık bulur. Fakat Sayın Başrahip Strobylus, Agathyrsus'tan eski hıncını çıkarabileceği bir fırsat bulduğunu düşünmüştü. Şimdi görülüyor ki, o ve kendilerini onun gayretkeşliğine kaptıranlar, Onlar Meclisi'ne Hebrus ve Nestus nehirlerinin bütün sularının yüz yıl da geçse temizleyemeyeceği bir leke sürmüşlerdir. İtiraf edeyim ki (diye kendisinden yıllardır görülmedik bir heyecanla devam etti), eşek gölgeleri ve kurbağa hikâyeleriyle kendisini mahveden bir cumhuriyetin başkanı olmaktan artık bıktım. Bu akşamdan tezi yok, istifa ediyorum. Ancak görevim sona erene kadar, Sayın Başrahip Strobylus, bu andan itibaren Abdera sokaklarında çıkacak bütün huzursuzluklarda sorumluluk size aittir!" Strobylus'a çok ciddî bir şekilde bakarak konuşan arkhon, bu sözlerden sonra üç

yardımcısı ile salondan çıktı. Geri kalanların şaşkınlıktan âdeta dilleri tutulmuştu.

Nihayet Strobylus "Şimdi ne yapacağız?" diye sordu; çevirdiği dolap hiç hesaba katmadığı şekilde bozulmuş, kendisi telâşa kapılmıştı. "Ne yapmak gerekir, beyler?" dedi. İki lonca başkanı ile dördüncü meclis üyesi "Biz de bilmiyoruz." dediler ve onlar da gittiler. Strobylus ile kutsal gölün iki bakıcısı yalnız kalmışlardı. Bir süre ne söylediklerini bilmeden konuştuktan sonra şu sonuca vardılar: Her şeyden önce bakıcılardan birinin evinde öğle yemeği yiyecekler, sonra dostları ve taraftarlarıyla görüşerek, o sabah harekete geçmiş olan halkı, partilerinin zaferini sağlayacak bir hedefe doğru nasıl yönelteceklerini belirleyeceklerdi.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Agathyrsus Taraftarlarını Topluyor. Konuşmasının Özeti. Onları Büyük Bir Kurban Törenine Davet Ediyor. Arkhon Onolaus Görevini Bırakmak İstiyor. Agathyrsus'un Partisi Bunun Üzerine Endişeye Kapılıyor. Bir Hile ile Başkan Bu Niyetinden Vazgeçiriliyor.

"ONLAR Meclisi"nin temsilcileri gider gitmez Agathyrsus Meclis'teki ve patrisyenler arasındaki taraftarlarının en önde gelenlerini, bütün Iasoncularla beraber evine çağırmıştı. Onlara, Rahip Strobylus'un kışkırtmasıyla, "Onlar Meclisi"nin kendisini nasıl yargılamaya kalktığını anlattı ve gerek partilerinin saygınlığı, gerekse Abdera şehrinin şerefi, hatta yaşaması için, bu entrikacı adamın çevirdiği dolapların boşa çıkarılmasının ve o Latona kurbağalarının matem ötüşü masalıyla huzuru kaçırılan halka yeniden umut verilmesinin son derece lüzumlu olduğunu belirtti. "Herkes kendiliğinden gördü ve anladı ki," dedi, "Strobylus bu adî masalı sadece, Onlar Meclisi'nde bana karşı yaptığı son derecede saçma, ama halkın batıl inançları dolayısıyla son derece tehlikeli suçlamayı hazırlamak ve meseleyi bütün devletin varlığını ilgilendiren bir şey hâline sokmak için uydurmuştur. Ama bu da aslında çöken partisini kurtarmak ve şehirdeki hareketten, yakında sonuçlanacak eşek gölgesi davasında faydalanmak için çaresizlikten başvurduğu bir yoldan ibarettir. Bu sebepten dolayı kolayca tahmin edilir ki, bu sabah Onlar Meclisi ile aramızda geçen olaydan, bu fitneci papaz yeni malzeme çıkarıp beni halkın gözünde

küçük düşürmeye, gerekirse yeniden, hem de daha tehlikeli bir ayaklanma çıkarmaya kalkacaktır. Bu sebepten siz dostlarıma ve devletin güvenilir dostlarına, halka bugünkü olayı ve bunun muhtemel sonuçlarını anlatmanız için durumu açıklamayı gerekli gördüm. Leyleklere gelince, bunlar günün birinde kendiliklerinden gelip bahçemdeki bir ağaca yuva yaptılar. Onları rahatsız etmeye kıyamadım, çünkü en eski çağlardan beri uygar insanlar leyleklere bir çeşit misafir gözüyle bakar, ayrıca Iason mabedinin dokunulmazlığı ve bu tanrının himayesi, duvarları içindeki bütün canlı ve cansız varlıkları içine alır. Onlar Meclisi birkaç yıl önce bir yasa çıkarıp, bütün leyleklerin Abdera'dan atılmasını kararlaştırmıştır, ama bu beni ilgilendirmez. Çünkü o mahkeme sadece Latona inancı ve usulleriyle ilgili şeyler konusunda hüküm verebilir. Iason mabedi kurulurken, cumhuriyet idaresi onu iç ve dış düşmanların saldırılarına karşı korumaya söz vermiştir, mabet ile devletin ilişkisi bundan ibarettir. Abdera mahkemeleri bizi yargılayamaz, devletin hiçbir makamı bize karışamaz; bu hep böyle olmuştur, ebediyen de böyle olacaktır. Usule aykırı daveti reddetmekle, sadece makam ve unvanımın gerektirdiği şeyi yaptım. Fakat Onlar Meclisi'nde Rahip Strobylus'un kışkırtmasıyla o düşüncesizce adımı atan çoğunluk, bu hareketleriyle beni, Cumhuriyet'ten başrahiplik haklarının çiğnenmesi dolayısıyla, Iason ve bütün Iasoncular adına kesin ve tam bir özür dilenmesini istemeye mecbur etmiştir. Mesele, Lonca Başkanı Pfriem'in, Rahip Strobylus'un ve kurbağa bakıcılarının düşündüklerinden daha önemlidir. Iasonculların en önemli mirasları olarak bu mabette muhafaza ettikleri altın post, yüzyıllardır Abdera'nın kutsal koruyucusu olarak sayılmıştır. Abderalılar bu yüzden resmî din hâline gelmiş eski inançlarına göre, Cumhuriyet'lerinin varlığını ve kaderini bağladıkları bu postun kaybına yol açacak, ne bir adım atmalı, ne de başkanının böyle bir şey yapmasına izin verilmelidir!"

Bu sözler üzerine, hazır bulunanlar Agathyrsus'a hem ortak çıkarları, hem de Iason mabedinin hakları uğruna her şeyi yapacaklarına ateşli bir şekilde söz verdiler. Halkın maneviyatını düzeltmek ve Latona'nın kurbağalarıyla ilgili işaretler meselesinde doğru yoldan ayrılmış veya Strobylus tarafından leyleklere karşı kışkırtılmış olanları tekrar kazanmak için alınacak önlemler de görüşüldü ve toplantı bundan sonra dağıldı, herkes görev yerine gitti. Agathyrsus hepsini o akşam mabette Iason'a sunacağı kurbanın törenine katılmaya davet etti.

Başrahibin sarayında bunlar olurken, istemeden oynamak zorunda kaldığı pek de şerefli olmayan rol dolayısıyla son derece üzgün olan arkhon evine gelmiş, bütün akrabalarını, kardeşlerini, eniştelerini, oğullarını, kayınbiraderlerini, yeğenlerini ve kuzenlerini toplayarak onlara ertesi gün Büyük Meclis önünde istifa edeceğini ve birkaç yıl evvel Thasus Adası'nda aldığı bir çiftliğe çekileceğini bildirmişti. En büyük oğluyla, aileden birkaç kişi daha, yarım saat kadar önce Agathyrsus'un yanına gittiklerinden, toplantıda yoklardı. Öbürleri bütün rica ve ısrarlarına rağmen Onolaus'un kesin kararlı olduğunu görünce, aralarında biri fırlayıp, bu anî ve ters durumda yardımlarını rica etmek üzere Iason mabedinde toplananlara koştu.

Toplananlar tam dağılmak üzereyken yetişti. Arkhon'un karakterini iyi bilenler, meseleyi bazılarının ilk anda gördüğünden daha vahim buldular. "On senedir ilk defa arkhon kendi başına bir karar aldı!" dediler, "Muhakkak bu kararı hemen almamıştır! Çoktandır böyle bir şey düşünüyordu, bugünkü olay bardağı taşıran son damla oldu. Kısacası, bu karar kendi eseridir; bu yüzden onu vazgeçirmek kolay olmayacak."

Toplantı, bunun üzerine heyecanlı bir havaya büründü. Birçok kararın söz konusu olduğu mevcut şartlarda ve durumda, böyle bir olayın bütün partiye ve devlete çok zarar vereceğinde fikir birliğine varıldı ve oy birliği ile şu

karar alındı: Arkhon'un bu niyeti halka sadece yeterince korku ve güvensizlik yaratacak derecede duyurulacak, fakat aynı zamanda Iason mabedindeki kurban töreninden önce her iki partiye mensup en önde gelen üyelerin ve vatandaşların arkhon'a giderek, kendisi gibi bilge bir dümenciye en fazla ihtiyaç duyulan bir zamanda, fırtınanın ortasında, Cumhuriyet'in yönetimini elinden bırakmamasını bütün Abdera adına rica etmeleri sağlanacaktı.

Her iki partinin önde gelenlerini bu işte birleştirmek zorunluydu, çünkü bu yola başvurulmadığı takdirde arkhon ile ilgili bütün gayretleri boşa gitmiş olacaktı. Onolaus gençliğinden beri bütün varlığıyla aristokrasiye bağlı olduğu hâlde, aristokrat gibi görünmemeyi prensip kabul etmişti; bu amaçla, uzun süre oynadıktan sonra doğal bir hâl alan halkçı rolü de, onun kendinden önceki yöneticilerden daha çok sevilmesini sağlamıştı. Özellikle, şehir "eşekler ve gölgeler" diye iki kampa ayrıldığından beri, iki partiden hiçbirinin kendisini adamı gibi göremeyeceği şekilde hareket etmeyi dürüst bir davranış şekli olarak kabul etmişti; ve her ne kadar hemen hemen bütün dostları ve akrabaları açıkça "eşek" idiyseler de, "gölgeler" de inanıyorlardı ki onun yanında kendileri bu yüzden bir şey kaybetmemiş, eşekler de kazanmamıştır. Nitekim eşekler her adımlarını ondan saklamak mecburiyetini hissediyor ve gölgelere karşı kazandıkları her avantajlı durumda, arkhon'un denge sağlamak için - içlerinden hiçbirini şahsen sevmediği hâlde - rakiplerine biraz daha fazla yakınlık göstereceğinden emin bulunuyorlardı.

Arkhon'un kararının duyurulması, beklenen etkiyi yaratmıştı. Halk âdeta paniğe kapıldı. Birçok kişi de artık kurbağaların iniltilerinin anlamını araştırmanın gereksiz olduğunu, arkhon bile Cumhuriyet'i bu feci durumda terk ettiğine göre, her şeyin bittiğini söylüyordu.

Rahip Strobylus ve Lonca Başkanı Pfriem, Agathyrsus'un düzenlediği kurban töreni ve arkhon'un istifaya kesin ka-

rarlı olduğu haberlerini aynı zamanda aldılar. İlk anda bu iki olayın sonuçlarının ne olacağını düşünmüyorlardı; tek düşünceleri birincisine karşılık vermek, ikincisinden ise daha önce davranmaktı. Strobylus, halkı, şehri gizli cinayetlerden temizlemek ve kutsal kurbağaların korkunç ötüşleriyle haber verdikleri felâketten kurtarmak üzere o akşam Latona mabedinde yapılacak büyük âyine çağırdı. Pfriem ise, partisinden meclis üyelerini, lonca başkanlarını ve hatırı sayılır patrisyenleri bulmaya ve onlarla arkhon'u fikrinden nasıl vazgeçireceklerini görüşmeye gitti. Adamların çoğu zaten karşı partinin gizlice "büyük sır" diye fısıldamaları sonucu hazırlıklıydılar. "Eşekler"in el altından arkhon'un kararında ısrar etmesi hususunda bütün gayreti sarf ettikleri biliniyordu. "Gölgeler", bu durumda rakiplerinin kendi aralarından birini Cumhuriyet'in en üst makamına yükseltmeyi düşündüklerine, o hâlde seçimin yapılacağı Büyük Meclis'teki çoğunluktan emin olduklarına inandılar. Bu düşünce onları o derece heyecanlandırdı ki, peşlerinde büyük bir kalabalık olduğu hâlde, Onolaus'un evine koştular ve halk durmadan "yaşa" diye bağırırken, başkana bütün vatandaşlar adına talihsiz istifa düşüncesinden vazgeçmesi ve kendilerini, hele bilgeliğinin şehrin huzuru için son derece gerekli olduğu bir anda bırakmaması için yalvardılar.

Arkhon, "değerli vatandaşlarının" bu açık sevgi ve güven gösterisi karşısında çok duygulandı. Daha on beş dakika önce meclis üyelerinden, Iasonculardan ve Abdera'nın bütün diğer eski ailelerinden temsilcilerin kendisine gelip aynı ısrarlı ve saygı dolu ifadelerle yalvardıklarını onlardan gizlemedi. "Bu son derece ağır hükûmet işleri beni çok yordu." dedi, "Bunları benimkinden daha genç omuzlara yüklemek daha iyi olurdu; fakat iki partinin de böyle canlı bir şekilde belirttikleri güven karşısında hayır diyemeyeceğim. Şahsım ve sorumluluğunu taşıdığım makam adına, bu birlik havasını genel huzurun bir an önce sağlanması bakı-

mından iyi bir işaret olarak kabul ediyorum ve bu konuda elimden gelen her katkıyı memnuniyetle yapacağım."

Arkhon bu güzel konuşmayı bitirdiğinde, "gölgeler" birbirlerine hayretle baktılar ve bütün keyifleri kaçmış olduğu hâlde, eskisinden daha tuhaf bir durumda olduklarını gördüler. Çünkü "eşekler"in kendilerini kandırdıklarını ve yanlış bir adım atmalarına sebep olduklarını anlamışlardı. Arkhon'u istifadan vazgeçmeye yalnız kendilerinin çalıştıklarını zannederken, onu tamamen kendi taraflarına çekmeyi plânlamışlardı. Şimdi ise onun, karşı partiye en az kendilerine olduğu kadar borçlu olduğu görülüyordu. İşin en kötüsü bu değildi. "eşekler"in entrikacılıkları, onların arkhon'un makamının boş kalmamasını ne kadar önemli gördüklerinin açık bir deliliydi. Onolaus'un şahsı ise onlar için, o kadar önemli olmamalıydı; çünkü kendileri için bir şey yapmamıştı. O hâlde, Onolaus'un görevde kalmasını bu kadar çok istemelerinin tek sebebi olabilirdi: Yeni arkhon'u belirlemek için yapılacak seçimde gölgelerin kazanacaklarından emin olmuş ve korkmuşlardı! Bir anda vardıkları bu sonuç o derece üzücüydü ki, zavallı gölgeler kızgınlıklarını gizlemek için son derece zahmet çekiyorlardı ve alelacele çıkıp gittiler. Arkhon onların hâllerine pek keyiflenmişti ve ne buna şaşırmayı düşünüyordu, ne de suratlarındaki değişikliği görmeyi.

Gün bilge ve oldukça şişko Onolaus için büyük bir gün olmuş ve Abdera ile yeniden tamamen barışmıştı. Kapıların kapanmasını emretti, odasına çekildi, kendini bir koltuğa attı, karısı ve kızlarıyla biraz çene çaldı, yemeğini yedi, erkenden yattı ve Abdera'nın kaderi konusunda güvenli ve tasasız bir şekilde sabaha kadar uyudu.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Hüküm Günü. İki Partinin Aldığı Önlemler. Dörtyüzler Meclisi Toplanıyor. Bu Garip Hikâyenin Yazarının İnsan ve Vatan Sevgisi Dolu Hayalleri.

O gün boyu iki tarafın çevirdiği dolaplar sonucu, Abdera'da büyük hareketlilik görünmesine rağmen, karşılıklı darbelerle bir çeşit denge sağlanmıştı. Bu sayede, "Dörtyüzler Meclisi", eşek gölgesi davasında son kararı vermek için toplandığında, her şey birkaç gün öncesindeki gibiydi; yani "eşekleri" Meclis'in büyük kısmı, patrisyenler, zenginler ve şehrin önde gelenleri tutuyor, "gölgeler" ise kuvvetlerini sayıca çokluklarından alıyorlardı. Çünkü Strobylus'un bir akşam evvel Latona'nın kurbağa gölü çevresinde düzenlediği ve başlarında Nomophylax Gryllus ve Lonca Başkanı Pfriem olduğu hâlde bütün "gölgeler"in huşu içinde katıldıkları tavaf merasimi, ayaktakımının tekrar "gölgeler"e katılmasını sağlamıştı.

Gölün etrafında tören alayıyla dolaşıldığı sırada, Rahip Strobylus ve öbür liderler, Cumhuriyet'in yıkılmasından bir şey kaybetmeyecek, tersine daha da kazançlı çıkabilecek fanatik kitleyi nüfuzları sayesinde kolayca kışkırtıp, o akşam Abdera'nın altını üstüne getirtebilirdi. Ancak bir kere Stroblylus'a arkhon adına sokak güruhunu zapturapta alması ve mabetten kutsal göle giden yolları güneş battıktan hemen sonra kapatması hususunda kesin talimat verilmişti. Ayrıca onlar da meseleyi gereksiz yere fazla ileri götürüp şehri yakıp yıkmaya ve kan dökmeye taraftar değillerdi ve

bütün Abderalılıklarına rağmen, sokak takımı ellerinden bir kurtulursa, böyle bir çılgın hayvanın deliduman kudurganlığını durdurmanın mümkün olamayacağını bilecek kadar akıllıydılar. Bu yüzden, göl etrafından dolanış bitip de mabedin kapıları kapandığında, lonca başkanı dağılan halka, "ertesi gün saat dokuzda bütün namuslu Abderalıların Pazar meydanında vatandaş Struthion hakkındaki hükmü dinlemek üzere hazır bulunmalarını ve onun haklı davasında zaferi kazanması için ellerinden geleni yapacaklarını ümit ettiğini" söylemekle yetindi.

Gerçi davet, içindeki (onun fikrince) çok ölçülü ve ihtiyatlı ifadelere rağmen, gerektiğinde yargıçları hemen ayaklanma çıkaracağı tehdidiyle, istediği yönde karar almaya zorlayan asî bir Lonca Başkanı'nın son derece yasa dışı bir hareketinden başka bir şey değildi. Ancak "gölgeler", gerektiğinde işi bu noktaya götürmeye kesin kararlıydılar. Karşı parti de bundan tamamen emin olduğu için, onlar da olabilecek en aşırı şeylere karşı bile hazırlıklıydılar.

Mahkeme başlar başlamaz Agathyrsus, Iason mabedinin bütün kapılarını, ellerinde bıçaklar ve satırlar olan bir sürü kasap ve tabakçı ile muhafaza altına almıştı. "Eşeklerin" liderlerinin evlerinde ise âdeta bir kuşatmaya karşı savunma hazırlığı hüküm sürüyordu. "Eşeklerin" kendileri, mahkeme meydanına uzun harmanilerinin altında sakladıkları hançerlerle gelmişlerdi; en fazla konuşanlardan bazıları da, vatan aşkıyla dolu göğüslerini haklı davanın düşmanlarınca savrulacak darbelere karşı daha fazla emniyete alabilmek için, bir de zırh giyinmek tedbirliliğinde bulunmuştu.

Saat dokuza geliyordu. Bütün Abdera bu eşsiz davanın nasıl biteceğini merak ve heyecandan titreyerek bekliyordu; herkes daha gün doğarken ayağa kalktığı hâlde, kimse doğru dürüst kahvaltı etmemişti. "Dörtyüzler", Apollon ve Diana mabetlerinin biraz yüksekçe ön avlusunda (Büyük Meclis'in açık havada her zaman toplandığı yerde), büyük

Pazar meydanının karşısında toplanmışlardı; oradan on dört basamaklı geniş bir merdivenle sahanlığa çıkılıyordu. Davacı ve davalı, yakınları ve akrabaları ve dava vekilleriyle beraber gelip yerlerini almışlardı. Bütün Pazar yerini halk doldurmuştu ve gölge partisinden bir meclis üyesi veya lonca başkanı gelir gelmez yükselen alkışlar ve "yaşa" bağırtıları, topluluğun kimin tarafını tuttuğunu yeterince açık biçimde belli ediyordu.

Herkes nomophylax'ı bekliyordu; Abdera şehri geleneklerine göre, Büyük Meclis'in devleti doğrudan doğruya ilgilendirmeyen işlerle ilgili toplantılarına o başkanlık ederdi. Gerçi "eşekler", Arkhon Onolaus'a çok ısrar etmişler, yeni bir yasa çıkarılması söz konusu olduğuna göre, üyelerin sıralarından üç basamak yukarda, başkan için ayrılmış fil dişi koltuğu saygıdeğer şahsı ile doldurmasını sağlamaya çalışmışlardı. Fakat o, bir eşek gölgesi davasında başkanlık yapmaya razı olmaktansa ölmeyi tercih edeceğini söylemiş ve teklifi reddetmişti. Öbürleri de onun bu durumdaki ihtiyatlılığına ve temkinliliğine mecburen ses çıkaramamıştı.

Protokole son derece uya biri olarak, böyle durumlarda kendini beklettirmeye ve en geç gelmeye alışık olan nomophylax, kalabalığın bekleyiş sırasında kendi bestelerinden biriyle oyalanması ve (dediğine göre) böyle resmî bir törenin havasına sokulması için gerekli önlemleri almıştı. O zamana kadar böyle bir şey duyulmamış olduğu hâlde, bu buluş gene de beğenildi ve partisine moral vermek isteyen nomophylax'ın niyetinin aksine çok iyi bir etkiye neden oldu. Çünkü müzik, Agathyrsus'un partisinden birçok kişinin bir sürü lâf atmasına ve her sefer kahkahaların yükselmesine yol açtı. Biri "Bu allegro, savaş müziğine benziyor!" dedi; öbürü ekledi: "Evet, bıldırcınlar arasındaki savaşın müziğine!" Üçüncü biri "Buna karşılık adagio da, çene sökücü Struthion ile koruyucusu kunduracı ustanın cenaze marşı gibi!" dedi. "Bütün beste," dedi bir dördüncü, "gölgeler tarafından yapılmış ve eşeklere lâyık!" Bu şakalar, soğuklukla-

rına rağmen, Abderalılar gibi şen ve kolayca neşelenen insancıkları eğlendiriyor, bütün topluluğu farkına varmadan keyiflendiriyordu; bu keyif, onları saran particilik kudurganlığının zehrini yok etti ve böylece şehrin kurtuluşuna o anda belki de her şeyden fazla katkıda bulundu.

Nihayet nomophylax, yanında esnaftan fakir, bir deri bir kemik ve hastalıklı muhafızlarıyla göründü. Adamlar ellerinde kör aybaltalar ve hiç de savaş havası taşımayan paslı kılıçlar taşıyorlar ve bu halleriyle halk karşısında mahkemeye yücelik ve ağırbaşlılık sağlayacak savaşçılardan çok, bahçelerdeki gülünç korkuluklara benziyorlardı. (Ancak bu arada, "Kapılarını korumak ve iç güvenliğini sağlamak için bunlardan başka kahramanlara ihtiyacı olmayan böyle bir Cumhuriyet'e de ne mutlu!" demek gerekiyor.)

Bu gülünç askerlerin görünüşü ve güçlükle sokuldukları savaşçı kıyafetleri içindeki beceriksizce ve acayip hareketleri, kendilerini seyreden halkın yeniden kahkahalarla gülmesine yol açmıştı, öyle ki görevliler, dinleyicilerin biraz sessizleşip mahkemeye karşı saygılı tavır almalarını çok büyük güçlükle sağlayabildi.

Başkan kısa bir konuşmayla toplantıyı açtı; görevliler yine herkesin sessiz olmasını istedi ve her iki tarafın dava vekilleri şikâyetlerini ve savunmalarını bildirmek üzere davet edildiler.

Alanlarının büyük üstatları olarak kabul edilen iki dava vekili için, sanatlarını bir eşek gölgesi davasında gösterme fırsatı, kendiliğinden ve yeterince özendirici olmalıydı. Şimdi bu eşek gölgesinin, bütün Cumhuriyet'in katıldığı ve uğruna iki kampa ayrıldığı bir mesele olması karşısında, dava vekillerinin kendilerini bu işe ne kadar içten verdikleri kolayca tahmin edilebilir. Abdera kuruldu kurulalı, esası bu kadar gülünç olduğu hâlde, böylesine ciddiyetle ele alınmış ve yürütülen ikinci bir dava daha görülmemişti. Böyle bir fırsatta kendisini de aşacak bir dava vekilinin, bir dehaya ve dava vekili ruhuna sahip olması şart değildi.

Bu durumda, pek çok deha ve üstün zekâ eserini yok etmiş ve ilerde de yok edecek mahut "zamanın dişleri"nin, bu iki ünlü konuşmaya da maalesef kıymış olmasına esef etmemek elde değildir! - En azından bildiğimiz kadarıyla. Çünkü kim bilir, belki de eski yazmaları araştıran bir Fourmont, bir Sevin, bir Villoison veya benzeri, ilerde eski bir manastırın kütüphanesinde bu nutukların birer kopyasını, bakarsınız buluverir. Veya bu olmazsa, belki ilerde Trakya, yeni bilimleri destekleyen, akademiler kuran, toprağa gömülü şehirleri ortaya çıkarttıran hükümdarlarca yönetilir. Ve kim bilir belki de o zaman, bu elimizdeki Abderalıların tarihi (bütün eksikliğine ve yetersizliğine rağmen) o gelecekteki daha iyi Trakya'nın diline çevrilir ve yeni Trakyalı bir güzel sanatlar ve bilimler dostuna, Abdera şehrini kazılarla meydana çıkarmayı ilham etme şerefini kazanır. Çünkü bu ünlü Cumhuriyet'in evrak kalemi ve arşivi, eşek gölgesi davasının bütün orijinal dosyaları ve kaybına üzüldüğümüz nutuklarla beraber muhakkak ki günün birinde gün ışığına çıkarılacaktır. En azından böyle insan- ve vatanseverce hayallerin kanatlarında geleceğe doğru uçmak ve bizden sonra geleceklerin yaşayacakların mutluluklarına katılmak çok güzel bir şey! Bilimlerin ve sanatların her geçen gün biraz daha mükemmelleşmesi ve onlardan, daha maddî şeyler üzerine saçılan, düşünüş tarzındaki, zevklerdeki ve âdetlerdeki aydınlanma, güzelleşme ve incelme, bu mutlulukların şimdiden garantisi değil mi?

Bütün bu hayaller gerçekleşene kadar, Abderalılar hikâyesinin elimizdeki parçasını aldığımız kâğıtlardan, bu konuşmaların hiç olmazsa kısa bir özetini verebilmek bizi biraz teselli edecektir. Bunların gerçek olduğunda şüpheye yer yoktur, çünkü koku almasını bilen okuyucular, bu özetlerdeki buram buram Abderalılık havasını derhâl fark edecektir. Bu da ister bir Ossian olsun, isterse incir muhbirliğinden terfi etmiş bir Abderalı dava vekili, bir ölümlünün eseri hakkında verilebilecek en iyi delildir: Manevî ve esası eserin özü olan bir delil!

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dava Vekili Physignatus'un Konuşması.

DİŞÇİ Struthion'un avukatı olarak ilk sözü alan Dava Vekili Physignatus, orta boylu, tıknaz, adaleli ve ciğerleri kuvvetli bir adamdı. Meşhur Gorgias'ın bir öğrencisi olmakla çok övünür ve çağının en büyük hatiplerinden biri olduğunu iddia ederdi. Fakat pek çok konuda olduğu gibi, bu konuda da düpedüz bir Abderalıydı. Bütün marifeti, son derece uzun nutuklarına sesini çeşitli şekillerde alçaltıp yükselterek canlılık ve ifade gücü vermek için, bir buçuk oktav içinde bir aradan öbürüsüne sincap gibi sıçraması ve dinleyicilere fikirlerini sadece jestlerle ve mimiklerle anlatabilecekmiş gibi durmadan ellerini, kollarını ve suratını oynatmasıydı.

Ancak şunu da inkâr yersiz olur, adam yargıçları kendi tarafına çekebilecek, akıllarını karıştıracak, karşı taraftan nefret ettirecek, bir şeyi olduğundan güzel gösterecek numaraları iyi beceriyor, bunlarla bazen hiç de fena sayılmayacak tablolar yaratıyordu. Akıllı okuyucular, onun konuşmasında bizim hatırlatmamız olmadan da bunları kolaylıkla görecektir.

Physignatus, dinleyicilerinin Abderalılar olduğundan kesinlikle emin bir dava vekilinin bütün pervasızlığı ile öne çıktı ve konuşmasına başladı.

"Dörtyüzler Meclisi'nin asil, şerefli, âlicenap üyeleri!

Cumhuriyetimizin anayasasının mükemmelliğini en parlak haşmeti ile gösterdiği ve benim de bir Abdera vatan-

daşı olmanın gururu ile karşınıza çıktığım bugün, büyük bir gündür! Evet, daha az özgür, daha düzensiz bir devlette, Thebai'de, Atina'da veya Sparta'da, devletin mağrur yöneticilerini bir dakika için bile meşgul etmeye değer bulunmayacak bir hukukî dava, bu büyük günde, bu saygıdeğer yüce mahkeme huzuruna, bu sabırsız ve davaya bütün varlığı ile katılan halkın önünde, bu böyle bir olağanüstü seyirliği duyup gelen sayısız yabancının karşısında karara bağlanacaktır. Ey sen, asil, övgüye değer, defalarca mutlu Abdera! Sadece sen, vatandaşlarının en ufak, en şüpheli ve en aşırı titiz iddialarını, isteklerini ve haklarını kutsal sayan bir hukukun himayesinden faydalanıyor, sadece sen, başka cumhuriyetlerde - insanların kibirli bir vatanseverlikle övündükleri başka üstünlükleri ne olursa olsun -, sadece gölgesi bulunan, gerçek bir emniyet ve özgürlük havasının tadını yaşıyorsun!

Söyleyin bana, başka hangi cumhuriyette bir ayrıcaklı yurttaşla aşağı tabakadan biri arasındaki hukukî bir anlaşmazlık, ilk bakışta iki üç drahmi bile etmeyecek, yasaların mülkiyet olarak nitelenecek şeyleri sayarken tamamen unuttukları kadar önemsiz görünen bir nesne hakkında, bir diyalektik üstadının nesne denmesini bile kabul etmeyeceği bir şey hakkında bir dava - kısacası, bir eşeğin gölgesi hakkındaki kavga - söyleyin bana, başka hangi devlette böyle bir hukukî dava, toplumun tümünü ilgilendiren bir konu, herkesin davası ve - müsaadenizle - âdeta bütün devletin meselesi hâline gelebilirdi? Başka hangi cumhuriyette mülkiyet yasaları böylesine kesin biçimde düzenlenmiştir, vatandaşların karşılıklı hakları üst makamların keyfiliğine karşı böylesine emniyete alınmıştır, en fakirlerin bile en ufak dilek ve talepleri yöneticilerin gözünde böylesine önemli ve değerli görülmüştür ki, devletin en yüksek mahkemesi törenle toplanıp bir eşek gölgesi üzerindeki şüpheli hakkı belirlemeye tenezzül etsin? Saçma ve gülünç kavramlardan hareket ederek, bu kelimeyi duyunca bur-

nunu kıvırana ve küçük büyük konularında adaletimiz için en büyük şeref, hükûmetimiz için en büyük şan, bütün Abdera ve her iyi vatandaş için en büyük zafer olan şeye, anlayışsız bir istihza ve küçümseme ile bakanlara yazıklar olsun! Bunu hissedecek duygusu olmayan adama - bunu ikinci ve üçüncü defa tekrar ediyorum -, böyle birisine yazıklar olsun! Vatandaşların hakları ve vatandaş güvenliğinin temelleri olan, senin benim meselesinde şüphe söz konusu olur olmaz, bir eşek gölgesini bile küçük görmeyen bir cumhuriyete ise haykırmak gerekir, "yaşa!" diye.

Bir vatanseverin bütün ateşiyle ve gerçek bir Abderalının haklı gururuyla hissediyor ve biliyorum ki, bu dava, bizden sonraki nesillere hem Cumhuriyet'imizin mükemmel yapısı hakkında, hem de her türlü övgüye lâyık yöneticilerimizin adalet terazisini tutuşlarındaki tarafsızlığı, sağlamlığı ve hiçbir şeyi gözden kaçırmayan titizliği hususunda, şanlı ve şerefli bir şahitlik yapacaktır. Ancak, öte yandan, atalarımızın temiz yürekliliğinin ve saflığının azaldığını, vatandaşının ve komşusunun derdini dert etme yüceliğinin, karşılıklı yardımlaşmanın, sevgi ve dostluk duygularıyla, iyi kalplilikle veya en azından huzurun bozulmaması için haklarımızdan gönüllü olarak biraz fedakârlık etme âdetimizin kaybolduğunu görmekle ne kadar üzgünüm! Bir kelimeyle, bugünkü sefil ve utandırıcı davanın tek ve yegâne kaynağı olan, o eski ve güzel Abdera âdetlerinin yok oluşuna ne kadar ağlıyorum! - Utanç yüzümü kızartıp, beni yakmadan nasıl söyleyebileceğim bunları? - Ey sen bir zamanlar o kadar meşhur olan, iyi atalarımızın temiz kalpliliği! Siz bu hâle mi gelecektiniz? Her fırsatta vatan aşkı ve komşuluk bağlarıyla kalplerini birbirleriyle paylaşmaya hazır Abderalılar, bu kadar mı bencil, cimri, yabanî, ne diyorum, bu kadar mı canavar olacaktınız - birbirinizden bir eşeğin gölgesini esirgeyecek kadar?

Fakat - affedin beni, değerli vatandaşlar! Bu derece aşağı, kaba, barbarca düşünebilen bir insan, bir vatanda-

şımız değildir! Sadece şehrimizde yaşamasına izin verilen ve Iason mabedinin himayesinde biri, halkın en aşağı sınıfından ve döküntüsünden bir insan; ailesine, eğitimine ve yaşayış tarzına bakılınca kendisinden daha iyi bir şey beklenemeyecek bir yaratık, kısacası bir eşekçidir! Bu toprağın ve nefes aldığı havanın dışında, bizimle en fazla soğuk rüzgârlı çöllerdeki en vahşî insanlar kadar ortak noktası olan bir insan! Utancı onun üzerindedir, bizi lekeleyemez. Şunu rahatça söyleyebilirim ki, gerçek bir Abdera vatandaşı, böyle alçakça bir suçu asla işlemezdi.

Fakat acaba bu işi, çok sert bir kelimeyle mi ifade ediyorum? Lütfen kendinizi iyi vatandaşınız Struthion'un yerine koyunuz ve hissediniz!

Sadece hemcinslerinin acılarını azaltmaktan ibaret asil sanatı ile ilgili işleri dolayısıyla, Abdera'dan Gerania'ya seyahate çıkıyor. Son derece boğucu sıcak bir yaz günüdür. Kızgın güneş bütün ufku, âdeta alev alev yanan bir fırının çukur karnına benzetmiştir. Yakıcı ışınları azaltacak tek bir bulut, susuzluktan yanan yolcuya can verecek tek bir esinti bile yok! Güneş, tepesini kavurmakta, damarlarındaki kanı, kemiklerindeki iliği emmekte! Dudakları kavrulmuş ve damağında dili kurumuş bir vaziyette, sıcaktan ve parlak ışıktan bulanmış ve körleşmiş gözlerle dinlenebileceği, ciğerlerine biraz serin hava alabileceği, bir an için acımasız Apollo'nun yakıcı oklarından kurtulabileceği bir gölgelik arıyor. Heyhat! Hepimiz Abdera'dan Gerania'ya giden yolu bilirsiniz. Bütün Trakya'nın yüz karası! İki saat yürüse bile, bu korkunç ve çorak buğday tarlalarında veya nadasa bırakılmış topraklarda, bir yolcunun gözünü canlandıracak veya onu öğle güneşinden koruyacak ne bir ağaç vardır, ne bir çalı!

Zavallı Struthion nihayet hayvanından düşüyor. Doğaya karşı gelinmez ki! Eşeği durduruyor ve gölgesine oturuyor. Acınacak, zayıf bir dinlenme çaresi! Ama ne kadar az olursa olsun, gene de bir şey. Ve acı çeken hemcinsinden

böyle bir durumda bir eşeğin gölgesini esirgeyen insan nasıl bir canavar, nasıl duygusuz ve taş kalpli biri olmalıdır! Onu gözlerimizle önümüzde görmesek, böyle bir insan olabileceğine inanır mıydık? Fakat işte, karşımızda duruyor ve eylemin kendisinden de iğrenç, kendisinden de inanılmaz olan şey: Bunu açıkça itiraf ediyor, âdeta bu yüz karası ile övünüyor ve ilerde doğacak kendine benzerlere, utanmazlık ve küstahlıkla kendisine yetişme imkânı bırakmamak için, o derece ileri gidiyor ki, saygıdeğer Şehir Mahkemesi kendisini mahkûm ettiği hâlde, dört yüz üyeli bu yüce mahkeme önünde bile 'iyi yaptım!' demekten çekinmiyor. 'Aslına bakarsanız, onu gölgeye oturtmak zorunda olmadığım hâlde' diyor, 'kendisinin eşeğin gölgesine oturmasına engel olmadım; sadece kiraladığım eşeğe ek olarak, kiralamadığım gölgesini de vermek için, uygun bir karşılık istedim.' Sefilce, alçakça bir bahane! Yarı yarıya ölmüş bir yolcunun, ağacının gölgesine parasız oturmasına engel olmaya kalkan birisi hakkında ne düşünürdük? Veya susuzluktan ölmek üzere olan bir yabancının, toprağındaki sudan içip canlanmasına izin vermeyecek birisine ne derdik?

Hatırlayın, ey Abderalı erkekler! Tanrıların ve insanların babasının, Lykialı köylüleri, bütün sonraki çağlara korkunç bir ibret olarak kurbağa hâline sokmasının tek sebebi buydu. O sefiller, tanrının sevgili Latona'sı ve çocuklarına karşı aynı insanlık dışı suçu işlemişler, o da onların intikamını almıştı! Hakikati ve hatırası içimizde, şehrimizin sevgili koruyucu tanrıçası Latona'nın kutsal gölünde ve ağaçlığında canlı şekilde yaşayan, ebedîleşen ve âdeta her gün yenilenen korkunç bir mucize! Ve sen, eşekçi Anthrax, tanrıların insanca bir yardımın esirgenmesi karşısındaki hiddetinin resmî inanç ve ibadetin bir parçası olduğu bu şehrin bir sakini olan sen! Böyle bir cinayetle tanrıların gazabını üzerine çekmekten korkmadın mı?

Fakat, mülkiyet hakkı diye tutturmuşsun. 'Hakkını kullanan, kimseye haksızlık etmez. Hiç kimseye hak ettiğin-

den fazlasını borçlu değilim. Eşek benim malımsa, gölgesi de benim malımdır!' diyorsun.

Bunu sen mi söylüyorsun? Ve sen inanıyor musun veya bugüne kadar bir tanrılar veya insanlar mahkemesine gelmiş en korkunç davayı kendisine emanet ettiğin o aklı evvel ve ağzı lâf yapar vekilin inanıyor mu, belâgatinin bütün büyüsüyle veya sofistik demagojisi ile aklımızı karıştıracağına ve boğuntuya getireceğine, bizim de bir gölgeyi gerçek bir şey, hem de üzerinde bir kimsenin doğrudan ve mutlak hak sahibi olabileceği bir nesne olarak kabul edeceğimize gerçekten inanıyor mu?

Âlicenap beyler, dosyalarda görüleceği üzere, daha ilk mahkemede karşı tarafın sahte gerekçelerinin kofluğunu bütün delilleriyle göstermiştim. Bunları tekrar ederek sabrınızı istismar ve bilgeliğinize hakaret etmek istemiyorum. Ancak mecburiyet dolayısıyla birkaç kelime söyleyeceğim. Bir gölge, doğrusu gerekirse, gerçek nesneler arasında düşünülemez. Çünkü onu gölge yapan, gerçek ve pozitif olan bir şey değildir; bunun zıddıdır, yani gölgeyi çevreleyen diğer şeylerdeki ışığın yok edilişidir. Önümüzdeki olayda, güneşin eğik durumda bulunuşu ve eşeğin şeffaf olmayışı (ki eşek oluşundan değil, yoğun ve koyu bir cisim oluşundan ileri gelen bir özelliktir), eşeğin çıkardığı görülen ve onun yerindeki her cismin çıkaracağı gölgenin tek gerçek sebebidir; çünkü gölgenin biçimi, davamızın dışında kalmaktadır. Bundan dolayı kesin bir ifadeyle konuşmak gerekirse, müvekkilim bir eşeğin gölgesine değil, bir cismin gölgesine oturmuştur ve bu cismin bir eşek, eşeğin de Abdera'daki Iason mabedinden Anthrax adlı birisinin hane halkından biri olduğu keyfiyeti, meseleyle ilgili olmadığı gibi, kendisini de ilgilendirmiyordu. Çünkü söz konusu eşeğin çıkardığı gölgenin sebebi, daha önce de söylediğim gibi, onun (böyle söylemek uygun düşerse) eşekliği değil, cisimliliği ve şaffaf olmayışıdır.

Üstüne üstlük, gölgenin nesnelere dahil olduğunu kabul ediyorsak da, sayısız örneklerden açıkça bilinir ve bü-

tün dünyada kabul edilir ki, üzerinde herkesin başkası kadar hakkı olduğu ve kendisine ilk el koyanın mülkiyet hakkı edindiği nesnelerdendir.

Ben daha da ileri gidiyorum ve eşeğin gölgesinin, kulakları gibi onun bir parçası olduğunu kabul ediyorum; karşı taraf bununla ne kazanacaktır? Struthion eşeği kiralamıştı, dolayısıyla gölgesini de. Her kira sözleşmesinde, kiraya verenin kiralayana söz konusu şeyi bütün parçaları ve bütün kullanım hakları ile devrettiği kendiliğinden anlaşılır. Hangi hakkın gölgesiyle Anthrax, Struthion'un eşeğin gölgesi için ayrı bir ücret ödemesini talep edebilmektedir? İkilem söz konusu değildir: Eşeğin gölgesi eşeğin ya parçasıdır, ya da değildir. Değilse, o zaman Struthion'un ve başka herkesin onda en az Anthrax kadar hakkı vardır. Parçasıysa, o zaman Anthrax eşekle beraber gölgesini de kiraya vermiştir. Talebi, bana bir lir satanın, ben âleti çalarken çıkardığım ses için benden ayrı ücret istemesi kadar ciddiyet dışıdır.

Sağduyu sahibi bir insan için, dinler dinlemez kimin haklı olduğunun tespitinin bu kadar kolay olduğu bir davada bu kadar delile ve gerekçeye ne lüzum var? Bir eşek gölgesi nedir? Gölgeye el koymaya hakkı yokken, onunla vurgunculuk yapmaya cüret eden bu Anthrax'ın küstahlığı nedir? Ve eğer gölge gerçekten kendisininse, düşünülebilecek en değersiz, en küçük şeyi, binlerce başka olayda asla işe yaramayacak bir şeyi, bir insana, bir komşusuna, bir dostuna bir defalık bile olsa vermemek, ona lâzım olduğu anda esirgemek ne büyük alçaklıktır!

Ey asîl ve kudretli Meclis'in üyeleri, engel olun, engel olun da, Atina'daki meşhur Aeropagus gibi, önünde tanrıların bile uyuşmazlıklarını karara bağlatmaktan çekinmeyecekleri böyle bir mahkemede böyle bir hıyanet ve böyle bir cürüm, hoşgörüyle karşılandı denmesin! Davacının yersiz, adaletsiz ve gülünç şikâyetinin ve temyiz isteğinin reddi, adı geçenin bu davadaki haksız davranışı dolayısıyla masum

davalının uğradığı zarar ziyanın tazmini ve bütün masrafları ödemeye mahkûm edilmesi, müvekkilim adına isteyebileceğim şeylerin en azıdır! Bu haksız davacı, ayrıca tazminat ödemeye de, hem de işlediği suçun büyüklüğü ile orantılı ve hakikaten müthiş bir tazminat ödemeye de mahkûm edilmelidir! Evindeki huzuru, işleri, şerefi ve temiz adı, davacı ve koruyucuları tarafından bu dava boyunca çeşitli şekillerde ve defalarca saldırıya uğrayan davalıya tazminat! Verdiği adil kararı kabul etmeyerek, sebepsiz yere bu Yüce Divan'a başvurduğu için, Saygıdeğer Şehir Mahkemesi'ne tazminat! Bu derece önemsiz bir dava yüzünden rahatsız etmekten çekinmediği bu Yüce Mahkeme'ye tazminat! Nihayet huzuru bozduğu, ikilik yarattığı ve tehlikeye soktuğu için, bütün Abdera şehrine ve Cumhuriyeti'ne tazminat!

Fazla bir şey mi talep ediyorum kudretli beyler? Haksız bir şey mi istiyorum? Bu Yüce Mahkeme'nin basamaklarını doldurmuş olan ve bu vatana hizmet etmiş, fakat hakarete uğramış bir vatandaşları, hatta bütün Cumhuriyet adına adalet bekleyen, adalet isteyen şu sayısız insana, şu bütün Abdera'ya bakın! Saygı, dillerini bağlamış da olsa, her gözden alev alev bu adil ve karşılıksız bırakılmayacak talep fışkırıyor. Vatandaşların güveni, haklarının güvenliği, iç huzurun, yasalarca sağlanan huzurun gerçekleştirilmesi, istikbale güvenle bakış, kısacası devletimizin refahı, vereceğiniz karara, adil ve genel isteklerin yerine getirilmesine bağlıdır! Dünyanın ilk çağlarında ve titanların gece saldırısı sırasında, uyuyan tanrıları bir eşek anırarak uyandırmış ve Olympos'u yıkılmaktan kurtarmıştı. Ümidimiz odur ki, şimdi de bir eşeğin gölgesinin sağladığı fırsatla, bugün mutlu bir devir başlasın, bu eski şehir ve devlet, geçirdiği sayısız ve tehlikeli sarsıntılardan sonra sükûnete kavuşsun, yöneticilerle vatandaşlar arasındaki bağlar sıkılaşsın, bütün eski anlaşmazlıklar unutulup gömülsün, bu hain eşekçinin adil şekilde mahkûm edilmesiyle, bütün devlet kurtulsun, zenginliği ve refahı ebediyen sağlansın!"

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dava Vekili Polyphonus'un Cevabı.

POLYSİGNATUS sözlerini bitirir bitirmez, Pazar yerini dolduran halk daha doğrusu ayaktakımı, o derece büyük tezahürata başladı ki, yargıçlar davanın yarıda kalacağından endişeye, Agathyrsus'un partisi de gözle görülür bir paniğe kapıldı. Büyük Meclis'te azınlıkta olan gölgeler ise, cesaretlendiler ve bu tezahüratın "eşekler" üzerindeki etkisinden kendileri adına ümitlendiler.

Ancak lonca başkanları da halkı sükûnete davet ediyorlardı ve görevli sonunda üç defa bağırarak sükûneti sağladığından, eşekçinin Dava Vekili Polyphonus ortaya çıktı. Kısa boylu, şişman, kıvırcık saçlı, kalın siyah kaşlı bir adamdı; bütün Pazar yerini çınlatan bas sesiyle şu konuşmayı yaptı:

"Dörtyüzler Meclisi'nin kudretli üyeleri!

Hakikatle ışığı diğer şeylerden ayıran husus, bunların görülmesi için yardımın gerekli olmamasıdır. Belâgatiyle kazandığını zannettiği bütün avantajları rakibime bırakıyorum. Güzel sözlerle, deyişlerle, okullarda öğretilen hitabet sanatının numarasıyla çocukların ve delilerin gözlerini boyamak, ancak haksız olana yakışır; akıllı insanlar böyle şeylere kanmaz. Ben, Abdera Cumhuriyeti'nin bu eşek gölgesi davasından ne kadar şeref ve ün kazanacağını incelemeyeceğim. Ben, yargıçları kaba övgülerle kandırmaya veya gizli tehditlerle korkutmaya kalkmayacağım. Ben, kışkırtıcı sözlerle halka gürültü ve ayaklanma işareti de vermeyeceğim. Niçin burada bulunduğumu ve kime hitap ettiğimi biliyorum. Kısacası, eşekçi Anthrax'ın haklı oldu-

ğunu veya bir dava vekilinden beklenecek şekilde daha açık ve insaflı konuşmam gerekirse, tamamen haksız rakibinden daha az haksız olduğunu ispat etmekle yetineceğim. Sözlerimin sonunda benim başka bir şey söylememe lüzum kalmadan, yargıç yapacağı şeyleri bilecektir!"

Basamaklarda ve kendisine en yakın yerde oturmakta olan ayaktakımından bazıları, bu noktada hatibi bağırarak, küfürlerle ve tehdit ederek susturmaya çalıştılar. Fakat nomophylax fil dişi koltuğundan kalkınca, görevli susmalarını ihtar edince ve muhafızlar mızraklarını çevirince herkes sesini kesti ve istifini kolay kolay bozmayan dava vekili, sözlerine devam etti.

"Kudretli üyeler, ben burada eşekçi Anthrax'ın vekili olarak değil, Iason mabedinin ve dolayısıyla hâlen bu mabedin başrahibi ve başkanı, gerçek Altın Postun koruyucusu, bütün vakıflarının ve emlâkinin yöneticisi, mahkemelerinin başyargıcı, asil Iason oğulları soyunun önderi yüce, ulu Agathyrsus'un temsilcisi olarak bulunuyorum ve Iason ve mabedi adına sizden, eşekçi Anthrax'ın hakkının verilmesini istiyorum; çünkü kendisi daha haklıdır. Bunun böyle olduğunu, rakibimin, üstadı Gorgias'tan öğrendiğini övünerek söylediği hokkabazlıklara rağmen, o kadar açık ve yüksek sesle ispat edeceğim ki, körler bile görecek, sağırlar bile duyacaktır. Evet, başka söze gerek yok, sadede geliyorum!

Anthrax, dişçi Struthion'a eşeğini bir günlüğüne kiralamıştı; canı istediği gibi kullansın diye değil, kendisini, yani dişçiyi çantasıyla beraber buradan, herkesin bildiği gibi sekiz mil uzakta bulunan Gerania'nın yarı yolundaki bir konak yerine kadar taşıması için.

Kiralama olayı sırasında elbette ki kimse eşeğin gölgesini düşünmüyordu. Fakat dişçi, yolun ortasında durup inince ve kendisinden daha fazla sıcaktan rahatsız olan eşeği, gölgesinde oturmak için güneşte durmaya zorlayınca, eşeğin sahibinin aldırmamazlık etmesi elbette söz konusu olamazdı.

Anthrax'ın o diş sökücüsünden, gölgeyi eşekle beraber kiraya vermediğini söyleyerek, eşeğin gölgesi için para istemekle, aptalca ve eşekçe davrandığını inkâr etmiyorum. Fakat o ailecek, atalarından beri, sadece eşekçinin biridir, yani eşekler arasında büyüdüğü ve dürüst insanlardan çok eşeklerle yaşadığı için, bizzat kendisi bir eşekten daha iyi olmamak hususunda bir çeşit hak sahibi olmuştur. Aslında mesele de bir eşekçinin şakasından başka bir şey değildi.

Fakat böyle bir şakayı ciddî hâle sokan bir adamı, hangi hayvan türüne dahil edeceğiz? Bay Struthion akıllı bir insan gibi davransaydı, kaba adama sadece şöyle derdi: "Gel dostum, bir eşeğin gölgesi yüzünden kavga etmeyelim. Eşeği gölgesine oturmak için değil, sırtında Gerania'ya gitmek için tuttuğuma göre, eşekten inmekle sana kaybettirdiğim beş on dakika zamanın karşılığını ödemem doğru olur; zaten eşek de bu süre zarfında güneşte duracak ve rahatsız olacaktır. Al, kardeşim, şu yarım drahmiyi; biraz nefes alayım, sonra - bütün kurbağalar adına! - yolumuza devam ederiz."

Dişçi bu şekilde konuşsaydı, başkasını saymasını bilen haksever bir insan gibi konuşmuş olurdu. Eşekçi ona verdiği yarım drahmi için bir 'Tanrılar senden razı olsun!' derdi ve Abdera şehri, karşı tarafın bu eşek davasından beklediği şekildeki bir şüpheli şöhretten ve bu kadar çok önde gelen şahsın meseleye bulaşmasıyla ortaya çıkması doğal olan bütün kargaşadan kurtulmuş olurdu. Bu adam ne yapıyor hâlbuki? Kendi eşek inadı tutuyor, (kira mukavelesi sayesinde eşeğin gölgesine istediğim kadar otururum' diye temelsiz bir hak üzerinde ısrar ediyor, eşekçiyi kızdırıp onun mahkemeye koşmasına ve davalının sorumluluğu kadar saçma bir dava açmasına sebep oluyor.

Bu durumda 'Acaba ibreti âlem için değerli meslektaşım Dava Vekili Physignatus'un - diş sökücüyü, Saygıdeğer Yargıç Philippides'in yaptığı uzlaşma teklifini reddetmesi için kışkırtan kendisidir - evet, Physignatus'un Abde-

ra Devleti'ne yaptığı hizmetlere karşılık kulakları kesilip yerlerine ebedî hatıra olarak bir çift eşek kulağı takılsa iyi olmaz mı?' diyorum. Saygıdeğer Lonca Başkanı Pfriem'in ve vatanperverce gayretkeşlikleri ile ateşe yağ döken beylerin, zahmetlerine karşılık devletten ne çeşit bir resmî teşekkür almaları gerektiğini ise, âmirim olan asaletli Başrahip Agathyrsus Hazretleri, Dörtyüzler Meclisi'nin anlayışına ve takdirine bırakmaktadır. Kendisi, eşekçi Anthrax'ın doğuştan efendisi ve yargıcı olarak, bu meselede gösterdiği anlayışsızlıktan dolayı, ona hak ettiği ödülü, dava biter bitmez yirmi beş kırbaç attırarak vermekten kaçınmayacaktır. Fakat bununla beraber, dişçi Struthion'un gösterdiği saygısızlık, Anthrax'ın eşeğini kötüye kullanması ve yük taşıyıcı hayvanda sebep olunan zaman kaybı ve değer azalmasına karşılık bir ücretin ödenmesinin reddi dolayısıyla, adı geçen eşekçinin tazminat isteme hakkı bütün canlılığı ile devam ettiğinden, asaletli Başrahip Hazretleri bu Yüce Mahkeme'nin adaletinden, koruması altındaki kişiye fazla vakit geçirmeden hakkının ve hak ettiği tam tazminatın verilmesini beklemekte ve istemektedir.

Size gelince (bunları söylerken dönüp yüzünü halka çevirdi), Iason adına bildiririm ki, diş sökücünün batıl davasını uygunsuz ve isyankâr bir şekilde destekleyen herkes, verdiği zararın karşılığını ödeyene kadar, Iason mabedinde her ay fakirlere yapılan yardım listesinden çıkarılacak ve o yardımı bir daha asla alamayacaktır!"

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Polyphonus'un Konuşmasının Sebep Olduğu Kaynaşma. Dava Vekili Physignatus'un Ek Konuşması. Yargıçların Şaşkınlığı.

BU kısa ve beklenmedik konuşmanın ardından birkaç dakika derin bir sessizlik hüküm sürdü. Gerçi Dava Vekili Physignatus, kendisine yapılan sataşmaya hemen ve şiddetle cevap vermek istiyordu. Ancak rakibinin konuşmasındaki son bölümün ayaktakımı arasında yol açtığı moral bozukluğunu fark ettiği için, kulak kesme ve başka yakışıksız sözlerle ilgili cevap hakkını saklı tuttuğunu belirtmekle yetindi ve sustu.

Pohlyphonus'un dava konusunu açıklama tarzı o derece etkili olmuştu ki, dört yüz üyenin yirmi kadarı dışında hemen hemen hepsi, Abdera usulünce, "Meseleyi baştan beri zaten ben de böyle görmüştüm!" diye temin etti. Böyle basit bir meseleyi bu derece büyütme konusunda suçlu olanlara da atıp tuttular. Birkaç üye de bir önerge verdi: Sadece Başrahibe, cemaatinin mensubu için istediği tazminat verilmekle kalınmamalı, ayrıca Büyük Meclis tarafından, bu davanın tahrikçilerinin ve bozguncularının kimler olduğunu iyice araştıracak bir de komisyon kurulmalıydı.

Bu önerge, lonca başkanı ile, baştan beri onun tarafını tutanların birden tepesini attırdı. Bu durumdan cesaretlenen Dava Vekili Physignatus, rakibinin konuşmasına karşı yeni bazı deliller bildireceğini ileri sürerek, nomophylax'tan söz istedi. Yasa gereği bu isteği reddedilemeyeceğinden, ko-

nuşmaya başladı ve şunları söyledi: "Bu saygıdeğer mahkemeye duyduğum güven, rakibimin kullanmaktan çekinmediği kelimeyle, kandırıcı dalkavukluk gibi menfur bir adı hak ediyorsa, böyle bir şeyle suçlanmaya razıyım ve kudretli üyeler, size duyduğum son derece büyük saygıyla, rakibimin sizin adaletinizi ve anlayışınızı kaba bir ilmekle tuzağa düşüreceği şeklindeki ham hayalinden daha az günah işlemekteyim.

Meseleyi beceriksizce tasvir edişindeki, sadece görünüşteki sağlam mantık yapısı ve müvekkilinden aldığı anlaşılan üslûbu, ancak bir anlık şaşkınlığa sebep olabilir. Fakat bunların Abdera Yüce Meclisi'nin bilgeliğini altüst edecek güçte olduklarından korksam, ben küfür etmiş olurdum, rakibim böyle bir şey ümit etse, o saçmalamış olurdu.

Polyphonus, saygıdeğer Şehir Mahkemesi önünde ve şimdiye kadar yaptığı şekilde, müvekkilinin haklı davasını savunacağına, birden çıkıyor, eşekçinin dişçi Struthion aleyhindeki şikâyetini eşeğin gölgesi üzerindeki sözde mülkiyet hakkına dayandırmakla haksız ve saçma hareket ettiğini bizzat kabul ediyor. Davacının haksız, temelsiz, gülünç bir dava açtığını açıkça itiraf ediyor; ondan sonra da hem zararın tazmini hakkı üzerine gevezeliğe, hem de bir eşekçinin inatçı üslûbu ile, tazminatı istemeye kalkıyor! Haksız taraf, yapacak başka şeyi kalmayınca, sonunda haksız olduğunu itiraf etmekle yakayı sıyırır; Anthrax gibi bir herifin rahatça kaldıracağı şekilde, kendisine vurduracağı yirmi beş kamçıyla bir de tazminat hakkı kazanırsa, bu ne biçim adalet demezler mi? Hem varsayalım ki, eşekçinin hatası sadece yanlış hareket etmekten ibaret olsun; bundan masum davalıya ve yargıca ne? Davalı, şikâyete karşı sorumluluğunu düşünür, yargıç ise başka bir ışık altında ve başka bir açıdan nasıl görünebilirdi diye düşünmeden, önüne getirildiği şekliyle bir dava hakkında hükmünü verir. Müvekkilim adına mevcut davanın, Polyphonus'un ona vermek istediği yeni ve bugüne

kadarki duruşmalara ters düşen yönde değil, şikâyetin ve delillerin mahiyetine göre karara bağlanacağını ümit etmek istiyorum. Davamızda söz konusu olan, eşeğin zamanının ve değerinin kaybı değil, eşeğin gölgesidir. Davacı, eşek üzerindeki mülkiyet hakkının gölgeye de uzanacağını iddia etmiş, fakat bunu ispat edememiştir. Davalı, eşeğin gölgesinde eşeğin sahibi kadar hakkı olduğunu veya bundan verilebilecek kısma kira sözleşmesi ile sahip olduğunu iddia ve bu iddiasını ispat etmiştir.

Kudretli üyeler, işte karşınızda duruyor ve bugüne kadar davanın özünü oluşturan konuda hüküm vermenizi istiyorum. Yüce Mahkeme'niz bunun için toplanmıştır! Vereceği hüküm, davanın aslı ile ilgilidir! Ve beni dinleyen bu kadar halk önünde çekinmeden söylüyorum ki: Ya Abdera'da artık adalet yoktur, ya da talebim hukukîdir ve her vatandaşın hakkı, müvekkilime hakkının tanınmasına ve verilmesine bağlıdır!"

Dava vekili sustu, yargıçlar şaşırdılar, halk yine homurdanmaya ve huzursuzlaşmaya başladı ve gölgeler yine kafalarını kaldırdılar.

Nomophylax, Polyphonus'a dönerek "Davacı taraf buna cevap vermek istiyor mu?" dedi.

"Pek Sayın Başyargıç!" dedi Polyphonus, "Daha önce söylediklerimden başka söyleyeceğimiz yoktur. Eşek gölgesi davası o kadar berbat bir mesele ki, en iyisi işin bir an önce bitirilmesi! Davacı hata etti, davalı hata etti, avukatlar hata etti, ilk mahkemenin yargıcı hata etti, bütün Abdera hata etti! Sanki bir kötü rüzgâr gelip, üzerimize esti ve aklımızı başımızdan aldı. Kendimizi daha fazla rezil rüsva etmek söz konusuysa, gün doğuşundan gün batışına kadar müvekkilimin eşeğin gölgesindeki hakkı üzerine nutuk atacak güce sahibim. Fakat söylediğim gibi, oynadığımız komedya, komedya olarak kaldığı sürece hoş karşılanabilirdi. Ancak Abdera Yüksek Meclisi gibi böylesine saygıdeğer bir mahkeme önünde oyun oynamaya devamı,

artık hiçbir şekilde doğru bulmuyorum. En azından başka bir diyeceğim yoktur ve kudretli üyeler, soylu ve yüce Başrahip Hazretleri adına hak olarak talep ettiğim şeyleri tekrarlayarak, davayı tanrıların vereceği ilhama göre karara bağlamayı ve kapatmayı size bırakıyorum."

Yargıçlar büyük şaşkınlık içindeydiler ve bütün Abderalıların her zaman en büyük koruyucu tanrısı olan tesadüf, yine onlara sahip çıkıp, bu ince burjuva dramında, bir dakika önce kimsenin beklemediği ve bekleyemeyeceği bir yönde gelişim sağlamasaydı, bu meseleden yüzlerinin akıyla çıkabilmek için ne gibi bir yola başvuracaklardı, bunu söylemek zor olurdu.

ON ALTINCI BÖLÜM

Bütün Komedyanın Tahmin Edilemeyen Gelişimi ve Abdera'ya Huzur ve Sükûnun Geri Gelişi.

GÖLGESİ o kadar uzun süre (Arkhon Onolaus'un deyişiyle) Abderalıların kafataslarında garip bir karanlığa sebep olan eşek, davanın sonuçlanmasına kadar Cumhuriyet'in resmî ahırına konmuştu ve orada iyi kötü bakılıyordu. Daha doğrusu, söylenebilecek en iyi şey, verilen yemden fazla semiremediğiydi.

O sabah davanın sonuçlanacağını bilen ahır görevlilerinin aklına birden, kavgada âdeta başrolde olan eşeğin de mahkemeye götürülmesinin doğru olacağı geldi. Hayvanı tımar ettiler, kafasına çiçekler koydular, her tarafını kurdelelerle süslediler ve onu sayısız sokak çocuğunun eşliğinde ve bağırtı, çağırtı, oyun arasında büyük bir törenle yola çıkardılar.

Tesadüf bu ya, tam pazara çıkan sokağa vardıklarında, Polyphonus son konuşmasını yeni bitirmişti ve zavallı yargıçlar şaşkınlık içinde ne yapacaklarını bilmez hâldeydiler. Halk ise, bir yanda Rahip Agathyrsus'tan korkuyor, öte yandan Dava Vekili Physignatus'un ikinci konuşmasının ardından sarsılmış, kararsız ve keyifsiz bir hâletiruhiye içinde bulunuyordu.

Sokak çocuklarının eşeğin peşinden gelirken çıkardıkları şamata, herkesin o yöne dönmesine yol açtı. Herkes hayretle durdu ve sonra o tarafa üşüştü. Nihayet halktan biri, "Hey, eşeğin kendisi geliyor!" diye bağırdı. "Yargıçlara yar-

dım edecekmiş!" dedi bir başkası. - Üçüncü biri, "Hepimizi mahvetti, lânet olasıca eşek!" diye haykırdı, "Başımıza bu işleri açacağına, kurtlar yeseydi keşke seni!" - "Gölgeler"in en hızlılarından bir kazan tamircisi "Haydi!" diye bağırdı, "Kim iyi Abderalı ise, bu eşeğin işini bitirir! Hesabını görelim onun! Pis kuyruğundan bir kıl bile bırakmayalım!"

Kalabalık bir anda eşeğin üzerine saldırdı ve zavallı hayvancağızı bir iki dakikada paramparça etti. Herkes hayvanın bir parçasını eline geçirmek istiyordu. Görülmedik bir hırsla birbirlerine girdiler, vurdular, yırttılar, kopardılar, yerlerde yuvarlandılar ve dövüştüler. Bazıları âdeta kudurmuş gibiydi. Çoğu ise ganimetleriyle evlerine koştu ve elinde et olan herkesin peşine naralar atarak koşan, onu ele geçirmek isteyen büyük bir kalabalık takıldığı için Pazar yeri bir anda boşaldı, in cin top oynar hâle geldi.

Dört yüz üye, sebebini önce birden anlayamadıkları bu ayaklanmanın ilk arılarında o derece telâşlanmışlardı ki, ne yaptıklarının farkında bile olmadan harmanilerinin altında taşıdıkları cinayet âletlerini çektiler. Ancak nomophylax'tan en kıdemsiz üyeye kadar herkesin elinde bir bıçak parladığı görülünce, hepsi tarifsiz bir hayrete düştü. Fakat meselenin ne olduğu anlaşılınca, bıçaklarını çabucak göğüslerine soktular ve İliada'nın ilk kitabında anlatılan tanrıların kahkahasına benzer, durmak bilmeyen bir kahkahayla gülmeye başladılar.

Pek saygıdeğer beyler nihayet kendilerine geldiklerinde ve kahkaha tufanı yavaşladığında, nomophylax gülerek "Tanrıya şükür!" dedi, "Bütün bilgeliğimize rağmen biz meseleye uygun bir çözüm bulamayacaktık. Kafalarımızı daha niye zorlayalım? Bu lânet olası kavganın masum sebebi olan eşek, (her zaman olduğu gibi) onun kurbanı da oldu: Halk hırsını ondan aldı, şimdi yapacağımız şey, davayı güzel bir kararla kapamak. Böylece, önce kötü bitecekmiş gibi görünen bugün, bir sevinç ve genel huzurun yeniden sağlanması günü olabilir. Eşek artık mevcut olmadığına gö-

re, gölgesi hakkında uzun uzun konuşmanın ne yararı var? Teklifim şu: Bütün eşek hikâyesi resmen sona ermiş ve halledilmiş olsun; iki tarafın masrafları, uğradıkları zarar ziyan devlet bütçesinden karşılansın; ancak gerek davacı, gerek davalı bu mesele hakkında bir daha ebediyen konuşmasın! Zavallı eşek için ise, hem bize, hem torunlarımıza, büyük ve zengin bir cumhuriyetin bir eşek gölgesi uğruna nasıl yıkılacağını gösterdiğinin ebedî hatırası olarak, masrafları devlet kasasından ödenmek üzere bir anıt dikilsin!"

Nomophylax'ın teklifi, mevcut durumda bulunabilecek en akıllıca ve doğru çözüm yolu olarak herkes tarafından alkışlarla karşılandı. Her iki taraf da memnundu ve Cumhuriyet daha fazla rezil olmaktan ve felâketlere uğramaktan gene de ucuza kurtulmuş ve huzuruna kavuşmuştu. Karar "Dörtyüzler" tarafından bu teklife uygun olarak oy birliğiyle kabul edildi (sadece Lonca Başkanı Pfriem biraz aksilik çıkardı) ve Büyük Meclis, önde ve arkada korkunç cengâverler olduğu hâlde nomophylax'ı evine kadar geçirdi. Orada o da, tekrar kurulan birliği kutlamak için istisnasız herkesi akşam vereceği yemeğe davet etti.

Başrahip Agathyrsus eşekçinin yirmi beş kırbaç cezasını affetmekle kalmadı; ona kendi ahırından üç katır hediye etti, fakat masraflarını Abdera şehir bütçesinden karşılamasını kesinlikle yasakladı. Ertesi gün her iki meclisten bütün "gölgelere" muhteşem bir ziyafet verdi. Akşama da bütün loncaların mensubu vatandaşlara, kendi ve bütün iyi Abderalıların sağlığına içmeleri için adam başına yarımşar drahmi dağıttırdı ve bu cömertliğiyle bir anda herkesin kalbini yeniden kazandı. Abderalılar zaten (bildiğimiz gibi), bir aşırı uçtan öbürüne kolayca geçebilen insanlar olduklarından, en kuvvetli partinin o zamana kadarki liderinin böylesine asil bir davranışı karşısında, çok kısa bir süre içinde "eşekler" ve "gölgeler" isimlerinin kaybolmamasına şaşırmamak gerekir. Abderalılar da kendi deliliklerine, onu artık çok şükür geçmiş bir çeşit ateşli nöbet

olarak görüp, gülüyorlardı. Aralarında mevcut çok sayıda ve berbat destancılardan biri, bütün hikâyeyi çabucak bir sokak destanı hâline soktu ve bu, şarkı hâlinde her yerde söylenir oldu. Dram yazarı Thlaps, birkaç hafta içinde bu konudan bir komedya çıkarttı, eserin müziğini de bizzat nomophylax besteledi.

Bu güzel eser tiyatroda büyük başarıyla temsil edildi ve her iki eski taraf da, sanki kendileriyle ilgili hiçbir şey yokmuş gibi, katıla katıla güldü.

Agathyrsus'un ısrarıyla tiyatroya oyunu görmeye giden Demokritos, çıkarken şöyle dedi: "Şunu kabul etmek gerekir, Abderalıların Atinalılarla ortak bir tarafları var, o da kendi çılgınlıklarına samimiyetle gülebilmeleri. Bununla daha akılcı olmuyorlar. Ama bir halk, dürüst ve iyi niyetli insanların delilikleriyle eğlenmesine, maymunların yaptığı gibi kızmayıp, tahammül edebiliyor ve onlarla beraber gülüyorsa, gene de çok şey kazanılmış demektir."

Bu Demokritos'un hayatında gittiği son komedyaydı; çünkü kısa bir süre sonra bütün eşyasını toplayıp Abdera'dan ve çevresinden ayrıldı, kimseye de nereye gideceğini söylemedi. O zamandan sonra, kendisinden hiçbir haber alınamadı.

BEŞİNCİ KİTAP

TANRIÇA LATONA'NIN KURBAĞALARI

BİRİNCİ BÖLÜM

Sonunda Abdera Cumhuriyeti'nin Yıkılmasına Yol Açan Felâketin Başlangıcı. Başrahip Agathyrsus'un Politikası. Ayrı Bir Genel Kurbağa Havuzu Açtırıyor. Bu Yeni Kuruluşun Çeşitli Sonuçları.

ABDERA Cumhuriyeti, eşek gölgesi dolayısıyla ortaya çıkan tehlikeli, fakat - iyilik meleklerine şükür! - mutlu sonuçlanan karışıklıklardan sonra birkaç yıl içerde ve dışarıda tam bir huzur dönemi yaşadı. Abderalıların uzun süre rahat bir yerlerine batmadan yaşamaları mümkün olsaydı, görünüşe göre, refahlarının çok uzun ömürlü olacağı söylenebilecekti. Ama ne yazık ki, hiçbirinin farkına varmadığı bir sebep, bağırlarında taşıdıkları için büsbütün tehlikeli olan gizli bir düşman, belli etmeden onların yıkılmasına çalışıyordu.

Abderalılar (bildiğimiz gibi), çok eski çağlardan beri Latona'ya "koruyucu tanrıça" olarak taparlardı.

Latona inancına karşı haklı olarak ne denirse densin, bu onların atalarından miras kalmış halk ve devlet dinleriydi. Bu bakımdan diğer Yunan topluluklarından daha kötü durumda oldukları da söylenemezdi. Atinalılar gibi Minerva'ya, Samoslular gibi Juno'ya, Efesliler gibi Diana'ya, Orchomeler gibi güzellik tanrıçalarına veya Latona'ya tapıp tapmamaları o kadar önemli değildi: Bir dinleri olması gerekiyordu ve daha iyi bir din mevcut olmadığından,

bunların hangisi olursa olsun, hiçbirinin olmamasından daha iyiydi.

Fakat bu Latona inancı, kurbağa gölü olmadan da yaşayabilirdi. Ataları Teosluların basit inancını böylesine tehlikeli bir ilâveyle süslemeye ne ihtiyaçları vardı? Latona'nın kendisi varken, kurbağalarına ne gerek vardı?

Veya Abdera inançlarını yaşatabilmek için, Lykialı köylülerin o kurbağa hâline sokulması mucizesinin gözle görülür bir belgesine lüzum vardı ise, üzerinde altın yaldızlı bir yazı bulunan lâme kumaşla örtülüp Latona mabedinin bir köşesine yerleştirilerek, her sene uygun törenlerle halka gösterilecek yarım düzine doldurulmuş kurbağa onların hayal gücü için aynı vazifeyi görmez miydi?

Demokritos, bu iyi vatandaşları, - ancak ne yazık ki hiçbir şeye inanmıyor diye lekelendiği için, hiçbir sözüne inanmadıkları bir adam - onların arasında yaşadığı sırada bazen bundan bahseder, insanın - hele kurbağalar söz konusu ise -, kolayca iyilikte ölçüyü kaçırabileceği konusunda uyarılarda bulunurdu. Yirmi sene Abdera'dan uzak kalışından sonra onun kulakları, şehirde gece gündüz insanın beynini oyan tatlı "vrak vrak vrak, koak koak"lara hemşerilerinin biraz ağır kulakları kadar alışık olmadığı için, birkaç kere onları (kendi deyişiyle) "deisibatrachie"leri (kurbağa korkuları) dolayısıyla uyarmış ve bazen şaka yollu, bazen ciddî olarak, zamanında önlem almazlarsa, bu vıraklayan vatandaşlarının kendilerini Abdera'dan kovacağını söylemişti. Şehrin kibarları bu konuda şaka kaldırırlardı, çünkü Latona'nın kurbağalarına kendileri de Demokritos'tan daha fazla inanır görünmekten kaçınırlardı. Fakat işin kötü tarafı şuydu ki, Demokritos onları ne azarlayarak, ne ciddî uyarılarla, meseleye akıl açısından yaklaşmaya razı edebiliyordu. O şaka yaparsa, öbürleri de şaka ediyordu; ciddî konuşursa, "böyle bir şey hakkında" ciddî olabildiği için onunla alay ediyorlardı. Ve böylece bütün itirazlara rağmen, Abdera'da her şey gibi bu da eski âdete dokunulmadan öyle kaldı.

Hâlbuki daha Demokritos'un döneminde kurbağalar bakımından Abdera'nın asil ailelerinin gençleri arasında bir gevşeklik ve konuyu ciddîye almama hareketi belirir gibi olmuştu. En azından Rahip Strobylus, iyi evlerin eskiden beri bahçelerinde kendi kurbağa çukurları olduğu hâlde, son zamanlarda bunu ihmal ettiklerini ve bu çukurların kapandığını söyleyerek yakınıyor ve sade vatandaşların bu bakımdan övgüye değer eski inanca bağlılıklarını sürdüren ve kutsal göle saygılarını gönüllü bağışlarla kanıtlayan yegâne Abderalılar olduğundan acı acı söz ediyordu.

Meselenin bu durumunda kimin aklına gelirdi ki, Abderalılar arasında deisibatrachie hastalığına tutulmuş olmasından en az şüphe edilecek kişi, Başrahip Agathyrsus çıkacak da, eşekler - gölgeler kavgası biter bitmez Abderalıların biraz tavsamış kurbağa inancına yeni bir ruh verecektir!

Ancak onun inancıyla davranışı arasındaki bu garip çelişkiyi görmemek mümkün değildi ve düşünüş tarzı hakkında bilgi sahibi olmasaydık, bu hareketini açıklamak kolay olmazdı. Fakat biz bu rahibi hırslı bir insan olarak tanıyoruz. Son huzursuzluklar sırasında kendisini güçlü bir partinin başında bulmuştu ve bu eğlenceyi bıraktıktan sonra istediği şey, artık huzura kavuşmuş Cumhuriyet üzerinde sürekli söz sahibi olmaktı; daha azına razı değildi. Buna da ulaşabilmenin tek yolu, halk arasında tutulmaktan ve halkın batıl inançlarını, ön yargılarını gıdıklamak ve istismar etmekten geçiyordu. Bu da kendisi (onun gibilerin çoğu gibi), dini sadece bir siyasî makine olarak gördüğü için ve aslında en büyük ihtirasları en kolay ve emin şekilde tatmin edecek şey kurbağaymış, koyun derisiymiş hiç fark etmediğinden, onun için gayet kolay bir şeydi.

Bu yüzden ve halk arasında en ucuz yoldan nüfuz ve itibar sahibi olabilmek için, "gölge savaşı" biter bitmez, kurbağa bakıcılarının şikâyetine sebep olmuş olan leylekleri Iason mabedi arazisinden kovmakla kalmadı; yeni dostlarına yaltaklanmayı o derece ileri götürdü ki, (atala-

rından birinin halka açık gezinti yeri olarak düzenlediği) bir parkın tam ortasına bir havuz açtırdı ve bunu doldurmak için gayet resmî şekilde Başrahip Strobylus'tan birkaç fıçı kutsal göl kurbağası yumurtası rica etti. İsteği yerine getirildi ve kurbağa yumurtaları, Latona'ya törenle kurban kesildikten sonra, bütün Abdera ayaktakımının büyük şamata ile katıldığı bir törenle havuza bırakıldı.

O günden itibaren Agathyrsus halkın gözünde âdeta yarı tanrıydı ve tam vaktinde açılmış bir kurbağa çukuru, bütün politikası, güzel konuşmaları ve cömertliği ile asla elde edemeyeceği şeyleri kendisine bir anda sağlayıvermişti. Meclis'e hiç ayak basmadığı hâlde, Abdera'da bir kral gibi hüküm sürüyordu. Meclis üyelerine ve lonca başkanlarına her hafta iki üç defa ziyafet verdiği, onlara emirlerini de sadece dolu şarap kadehleriyle aktardığı için, böyle sevimli bir zorbaya karşı kimsenin diyecek bir şeyi yoktu. Ancak beyler, sözleri bir gün önce başrahibin yemek salonunda alınmış kararların birer tekrarından ibaret olsa bile, yine de Meclis'te kendi fikirlerini söylediklerini zannediyorlardı.

Yakın dostları arasında konuşurken, yeni kurbağa çukuruyla en fazla alay eden Agathyrsus'du; fakat halk elbette ki bunları duyamazdı. Ve bu hareketi Abderalı soylular arasında şakalarından daha etkili olduğu için, o kibarların popüler olabilmek için yarışmaları, bahçelerindeki kurumuş kurbağa çukurlarını yeniden açtırmaları veya çukur olmayan yerleri kazdırmaları, görülecek şeydi doğrusu.

Abdera'da her delilik bulaşıcı olduğu için, bundan da kimse eksik kalmadı. Başlangıçta bu iş sadece moda, kibarlık gereği bir şeydi. Biraz hâli vakti yerinde biri, kurbağa çukuru bakımından komşusundan geri kalırsa, bu onun için utanç verici bir husus oluyordu. Fakat kısa zamanda iyi bir vatandaş için çukur açtırmak zorunluluk hâlini aldı; dört kazığı arasında hiç olmazsa ufak bir kurbağa çukuru sahibi olmayan, Latona'nın düşmanı ve bir vatan haini olarak görülüyordu.

Şahıslar böylesine gayretkeş olunca, Senato'nun, loncaların ve diğer kurumların da Latona'ya saygılarını nasıl hararetle ifade etmek istedikleri kolayca tahmin olunabilir. Her lonca kendi özel kurbağa gölünü yaptırıyordu. Şehrin her meydanında, hatta (sebze ve yumurta satan kadınların zaten yeterince gürültü yaptığı) Meclis önünde bile bu maksatla etrafı sazlar ve otlarla çevrili çukurlar açılmıştı. Başlıca vazifesi şehri güzelleştirmek olan belediyenin aklına ise, Abdera'nın çevresindeki gezinti yollarının iki yanında arklar açtırıp içlerini kurbağalarla doldurmak gibi dâhiyane bir fikir geldi. Proje Meclis'te itirazsız kabul edildi; ancak bu arklar ve diğer kurbağa havuzlarına su temin edebilmek için, Nestus Nehri'nin yatağının değiştirilmesi gerektiği ortaya çıktı.

Ne bu işler dolayısıyla şehir bütçesine yüklenen masraflar, ne de nehrin yatağının değiştirilmesiyle ortaya çıkacak sakıncalar dikkate alındı. Genç bir meclis üyesi bir ara Nestus'un kurumak üzere olduğunu hatırlatınca da, kurbağa bakıcılarından biri haykırdı: "Daha iyi ya! Böylece bütçesinden devlet metelik harcamadan, bir büyük kurbağa çukuruna daha sahip oluyoruz!"

Şehrin kurbağa çukurlarıyla güzelleştirilmesi konusundaki bu (elbette Abdera'da mümkün) coşku havasında durumu en iyi olanlar, Latona mabedinin rahipleriydi. Çünkü kutsal gölün kurbağa yumurtalarının bir Abdera ölçeğini sadece iki drahmiye sattıkları hâlde, birisinin yaptığı hesaba göre, heyecanın en yüksek olduğu ilk iki üç yıl içinde beş bin darikten fazla para kazanmışlardı. Bu miktar ilk bakışta biraz yüksek gibi görünüyor, ancak devlete sattıkları kurbağa yumurtaları için imar bütçesinden iki misli ücret aldıklarını da unutmamak gerekir.

Ayrıca Abdera'da kimse bu güzel havuzların ilerde neye döneceğini düşünmüyordu. Her zamanki gibi sonuçlar kendiliğinden geldi. Fakat bütün çukurlar aynı anda yapılmadığından, durum fark edilene kadar oldukça uzun zaman geçti,

ayrıca fecaat Abderalılar tarafından bile fark edilecek kadar belirli hâl aldığında da, bilinen zekâlarına rağmen, sebebini keşfetmeleri mümkün olmadı. Abdera hekimleri araştırıyor, kafa patlatıyor, fakat nezlenin ve bir cins deri hastalığının yıldan yıla artmasının sebebini ve bütün maharetlerine ve Antikyra enfiyesine rağmen bunlara çare bulunmayışının sebebini keşfedemiyorlardı. Kısacası, Abdera ve çevresi baştan aşağı ve göz alabildiğine kurbağa gölü hâline gelmişti. İşte ancak o zaman akıllı politikacılardan birinin aklına şu soru geldi: Acaba kurbağaların sınırsız derecede çoğalması, devlete beklenen faydalarının karşılayabileceğinden daha çok zarar vermiyor muydu?

İKİNCİ BÖLÜM

Filozof Korax'ın Karakteri. Abdera Bilimler Akademisi Hakkında Bilgi. Korax, Akademide Latona'nın Kurbağaları Hakkında Tehlikeli Bir Soru Ortaya Atıyor ve Kurbağa Düşmanlarının Önderi Oluyor. Latona Rahiplerinin Bu Gruba Karşı Davranışı, Onu Zararsız Görmelerinin Sağlanışı.

ABDERA'daki kurbağaların çok aşırı sayıda olduğunu ve sayılarının iki ayaklı ve tüysüz şehir sakinlerinin nüfusu ve ihtiyaçlarıyla hiç mi hiç orantılı olmadığını ilk keşfeden dikkate değer adamın ismi Korax'tı. Kendisi iyi aileden bir gençti, birkaç yıl Atina'da kalmış ve Platon'un kurduğu felsefe okulunda, yani Akademi'de, Latona'nın kurbağalarına pek sevimli gelmeyecek bazı şeyler okumuş, bazı prensipler edinmişti. Gerçeği söylemek gerekirse, onun Atina'da kalışından Latona o kadar kayıplı çıkmıştı ki, Korax'ın kurbağalara Ortodoks bir Abderalıdan beklenen saygıyla bakmayışına şaşmamak gerekirdi. "Her güzel kadın bir tanrıçadır;" diyordu, "en azından kalplerin tanrıçasıdır. Latona da güzel bir kadındı muhakkak, ama bununla kurbağaların ne ilgisi var? Meseleye insanlık açısından ve aklın ışığında bakarsak: Latona ile kurbağaların ne ilgisi var? Varsayalım ki, tanrıça - evet, güzel bir kadına ve tanrıçaya gösterilmesi gerek bir saygıyla sayıyorum onu - varsayalım ki o, dünyadaki bütün böcekleri, sürüngenleri bırakmış, kurbağaları himayesine almıştır. Bundan kurbağalara yeter denmemesi sonucu çıkar mı?

Bu şekilde düşünmeye başladığı sırada Korax, Abdera'da Atina Akademisi taklit edilerek kurulan Akademi'nin bir üyesiydi. Bu bilimsel kuruluş, şehrin yakınlarında orman içine yollar açılarak oluşturulmuştu ve gerek devlet, gerek Senato tarafından desteklendiğinden, belediye binanın her yanını bol miktarda kurbağa çukuru ile donatmıştı. Gerçi akademi üyeleri derin tefekküre daldıklarında bu vıraklayan bülbüllerin monoton koro şarkılarından rahatsız olmuyor değildiler. Ancak bu durum, Abdera şehrinin içinde ve civarında her yerde aynı olduğundan, buna tevekkülle katlanıyorlardı veya daha doğrusu, nasıl Katadupa'nın sakinlerinin hemen yakınlarındaki büyük Nil şelâlesini, başka bir şelâlenin yakınında oturanların da o suyun sesini duymadıkları gibi, Abderalılar da kurbağa şakımasına alışıp, vıraklamaları duymaz olmuştu.

Fakat kulakları Atina'da kalışı sırasında bütün sağlam insan kulaklarına has duyarlığı yeniden kazanmış olan Korax'ın durumu değişikti. Bu yüzden, daha katıldığı ilk akademi toplantısında "Minerva'nın baykuşunun[32], Akademi olağanüstü üyeliğine Latona'nın kurbağalarından daha uygun olduğu" şeklindeki iğneli lâfı doğal karşılanmalıdır. Daha sonra "Sizin bu meseleyi nasıl gördüğünüzü bilmiyorum, sayın üyeler," diye ilâve etti, "ama bana kalırsa, birkaç yıldır Abdera'da kurbağalar akıl almaz şekilde çoğalmış bulunuyor."

Abderalılar, bildiğimiz gibi, bön bir halktı ve yeryüzünde (olsa olsa meşhur bir millet hariç) hiçbir millet, "ağaçlardan ormanı görmemek" özelliğinde onların eline su dökemezdi. Fakat şu iyi taraflarını da kabul etmek lâzım: Aralarından biri, hiç kimse daha önce söylemediği hâlde, herkesin söyleyebileceği bir şey bulup söyleyince, hepsi derin bir uykudan uyanmış gibi olurlar, burunlarının önünde duran şeyi nihayet fark ederler, onu daha önce nasıl olup da göremediklerine pek şaşarlar ve kendilerine yardımcı olana pek müteşekkir olurlardı. "Gerçekten,"

32 Atina şehrinin koruyucu tanrıçası Athene'nin kutsal hayvanı. (ç.n.)

dediler akademi üyeleri, "kurbağalar epeydir anlaşılmaz biçimde arttı."

"Akıl almaz biçimde dediysem," diye devam etti Korax, "bununla meselede olağanüstü bir yön bulunduğunu kastetmedim. Aslında Abdera'da olduğu gibi, kendilerine özel havuzlar yapılan her yerde kurbağaların çoğalması kadar doğal bir şey olamaz. Bence işin tek akıl almaz yönü, Abderalıların nasıl olup da bu çukurları ve havuzları açacak kadar aptal oldukları!"

Akademi'nin bütün üyelerinin bu cüretli konuşma karşısında âdeta dilleri tutulmuştu, birbirlerine baktılar ve ne söyleyeceklerini bilmediler.

"Sadece insanlar açısından!" dedi Korax.

"Onlar Meclisi"nin üyelerinden olan Akademi Başkanı, "Bundan şüphemiz yok." diye cevap verdi, "Ancak Akademi'miz bugüne kadar, üzerinde mantığın kolayca kayabileceği, kurbağalar gibi kaygan ve yapışkan maddeleri ele almamaya karar vermiştir."

"Atina Akademisi'nde böyle bir karar yok!" diye Korax onun sözünü kesti; "Eğer her şey hakkında felsefe yapılamazsa, hiçbir şey hakkında felsefe yapılmasın daha iyidir!"

"Her şey hakkında yapılabilir," dedi başkan düşünceli bir tavırla, "sadece Latona hariç, Latona ve..."

"Kurbağaları, değil mi;" diye Korax gülerek tamamladı. Başkanın gerçekten de söylemek istediği buydu, fakat "ve" kelimesinden sonra, aptalca bir şey söylemek üzere olduğunu hissederek tereddüt etmişti. Böylece ağzı açık olarak kaldı, cümlesini tamamlamayı Korax'a bıraktı.

Korax, "Her şey, çeşitli yönlerden ve çeşitli şeyler dikkate alınarak incelenebilir!" diye devam etti; "Bence bunu yapmak filozofun asıl işidir, onu aptal ve düşünmesini bilmeyen yığından ayıran da budur. Meselâ kurbağalarımız, bir kurbağalar olarak, bir de Latona'nın kurbağaları olarak incelenebilir. Kurbağalar olarak düşünüldüğünde, başka kurbağalardan farkları yoktur. Abderalılarla ilişkileri, diğer

bütün kurbağaların diğer bütün insanlarla ilişkileri ile aynıdır. Bu durumda, bir devletteki kurbağa sayısının o devletin nüfusu ile orantılı olup olmadığını araştırmaktan ve devletin gerekli sayıda kurbağadan fazlasını beslediği ortaya çıktığı takdirde, aşırı miktarın azaltılması için uygun çareleri bulmaktan daha masum bir şey ne olabilir?"

Birçok akademi üyesi, "Korax'ın sözleri makul!" dedi.

Korax, "Ben sadece insanlar açısından meseleyi ele alıyorum." dedi.

Başkan, "Keşke bu meseleyi hiç ele almasaydık!" dedi.

Bu, Korax'ın birkaç genç Abderalının heyecanlı kafalarına attığı ilk kıvılcım olmuştu. Kısa bir süre içinde, ilkeleri ve fikirleri ile Abdera'da hiç hoş karşılanmayan bir ekolün başkanı ve sözcüsü oluverdi. Bu ekol mensupları sadece kendi aralarında değil, büyük topluluklarda ve herkese açık meydanlarda bile şu şekilde konuşmakla suçlanıyorlardı: Latona'nın kurbağalarının başka adî kurbağalardan daha iyi olduğu hiçbir şekilde ispat edilememiş. Onların Miletli kurbağa köylüler veya köylü kurbağaların torunları olduğu, saçma bir halk masalıymış. Jüpiter'in, söz konusu köylüleri, Latona'ya ve ikizlerine göllerinden su içirmedikleri için kurbağa hâline sokmuş olması, oldukça inanılmaz bir şeymiş. Ne olursa olsun, güzel Latona'ya tapacağız diye bütün Abdera şehrini ve Cumhuriyeti'ni kurbağa bataklığı hâline sokmak saçmaymış... - ve buna benzer iddialar. Bunlar günümüzde bize açık seçik ve akla yakın sözler gibi görünmekte ise de, Abdera'da, hele Latona rahiplerinin kulakları için hepsi kötü birer küfürdü. Bu yüzden Filozof Korax ile taraftarlarına bir nefret işareti olarak "batrachoma", yani kurbağa düşmanları dendi. Ancak Koraxçıların, hele bütün gençleri ve güzel hanımları serbest fikirleriyle etkileyip kendi taraflarına çekmeyi başardıkları için, bu isim umurlarında bile değildi.

Latona mabedinin rahipleri ve kurbağa bakıcıları yüksek kurulu, kurbağa düşmanlarının yıkıcılıklarına ve akılcı-

lıklarına duydukları kızgınlığı her fırsatta dile getiriyorlardı. Başrahip Stilbon bu fırsattan faydalanarak *Latona Mabedindeki Eski Eserler* adlı kitabına "Latona Kurbağalarının Yapısı Üzerine" başlıklı büyük bir bölüm ekledi. Ancak bu kadar telâş etmelerine lüzum yoktu, çünkü Korax'ın Abdera'da moda hâline getirdiği, kurbağalar hakkındaki liberal düşünüşe rağmen, şehrin ne içinde, ne civarında tek bir kurbağa çukuru kapatılmıştı. Korax ve taraftarları, kurbağalar hakkında istediklerini yüksek sesle düşünmenin, ancak uygulamada herkes gibi davranmakla mümkün olacağını görmek kurnazlığını göstermişlerdi. Hatta hareketlerine ve sözlerine fazla dikkat edilen Bilge Korax, dikkatsiz olmaktansa, fazla dikkatli olmak iyidir diyerek, akademi üyeliğine seçilir seçilmez, arazisinde Abdera'nın en güzel kurbağa çukurlarından birini açtırmış ve çukuru, rahiplere tanesine dört drahmi sayarak kutsal gölden aldığı bol miktarda güzel ve iri kurbağayla doldurmuştu. Başka zamanlarda ona kızan beyler, bu inceliğinden ve iyi örnek oluşturduğundan dolayı kendisine teşekkür eder görünmüşlerdi. Sözde filozofun bu hareketi ayrıca, serbest fikirlerine ve alaylı sözlerine kızanları, onun "ciddî olmadığı" konusunda inandırmaya da yetmişti. "Dili zehirli, ama içi temiz!" diyorlardı onun hakkında; "Başkalarından farklı düşünecek akla sahipmiş gibi görünmek istiyor; aslında yaptığı sadece numara. Yürekten inanmış olmasa, dinsizce fikirlerini hareketleriyle çürütür müydü? Böyle insanlar hakkında söylediklerine göre değil, yaptıklarına bakarak hüküm vereceksin!"

Aslında Korax bu arada gizliden gizliye müthiş bir darbe hazırlıyor, bir Herakles, Theseus veya Harmodius'un yaptıklarına benzer muazzam bir işe kalkarak, yurdunu kurbağalardan temizlemeye hazırlanıyordu. "O kahramanlar, ülkelerini canavarlardan, haydutlardan, zalim krallardan kurtarmışlardı; Abdera ise, bütün canavarların bütün Yunanistan'da sebep olduğu kötülüklerden daha büyük bir felâketin tehdidi altında!" diyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kötü Bir Tesadüf Sonucu Senato, Abdera'da Kurbağaların Çok Fazlalaştığını Fark Ediyor. Meclis Üyesi Meidias'ın İhtiyatsızlığı. Yöneticiler Akademiden Görüş İstemeye Karar Veriyorlar. Nomophylax Hypsiboas Bu Kararı Protesto Ediyor ve Başrahip Stilbon'u Harekete Geçirmeye Koşuyor.

ABDERALILARIN kutsal kurbağalarının aşırı derecede çoğalması dolayısıyla katlandıkları sıkıntı, günden güne artıyor, fakat o günkü Arkhon Onokradias (meşhur Onolaus'un yeğeni ve gerçeği söylemek gerekirse, o güne kadar Abdera'nın dümenini eline almış en kararsız adam) meseleyi Senato'ya getirmeye bir türlü karar veremiyordu; ta ki meclis üyelerinin ve bütün patrisyenlerin ana caddeden tören alayıyla geçtikleri bir gün, müthiş bir felâket oluncaya, çukurlarından epey uzaklaşmış birkaç düzine kurbağa kalabalıktan ayaklar altında ezilinceye ve bütün âcil yardım çabalarına rağmen feci şekilde ölünceye kadar.

Bu olay o derece vahim kabul edildi ki, arkhon, Latona'ya karşı bu istemeden işlenen, fakat son derece talihsiz küfür için şehrin kefaret olarak neler yapması gerektiğini ve ilerde benzer felâketlerden kaçınmak için ne gibi önlemler alınmasının uygun olacağını belirlemek üzere, Meclis'i olağanüstü toplantıya çağırmak zorunda kaldı.

Uzun bir süre mesele hakkında Abdera usulü bir sürü boş lâf edildikten sonra, nihayet Filozof Korax'ın bir akrabası ve taraftarı olan Meclis Üyesi Meidias dayanamayıp patladı: "Anlamıyorum otuz kurbağa daha fazla mı, daha

az mı diye beyler niçin bu kadar patırtı kütürtü ediyorlar? Herkes biliyor ki, olay bir tesadüften ibaretti. Latona da bize bu yüzden kızamaz. Ve madem tanrıları, insanları ve kurbağaları yöneten kader, birkaç vıraklayıcı yaratığın yok olmasını uygun görmüştü, keşke iki düzine yerine binlercesi gitseydi!"

Meclis üyeleri arasından, evlerinde veya özel topluluklarda, (hiç olmazsa Korax ilk defa bu konuyu ortaya attığından beri) kurbağaların çok fazlalaştığından binlerce defa şikâyet etmemiş beş kişi bile çıkmazdı. Buna rağmen, konu Senato'da hiçbir zaman ele alınmadığı için, herkes üye Meidias'ın cüreti karşısında, adam sanki bizzat Latona'nın boğazına saldırmış gibi afalladı. Birkaç yaşlı üye, meslektaşları sanki bu küstahça konuşması yüzünden o an kurbağa hâline girivereceknış gibi dehşet içinde kaldılar.

Her şeyi fark eden Meidias, aldırmadan devam etti: "Kutsal göle saygımda kusur etmiyorum, fakat her insanın içindeki henüz kurumamış inanca dayanarak soruyorum: Aranızdan bir kişi bile çıkıp, Abdera'da kurbağaların çok arttığını utanmadan inkâr edebilir mi?"

Üyeler ilk şoktan sonra toparlanmışlardı bu ara. Meidias'ın kurbağa filân olmadan kendi şeklinde oturduğunu, aslında kendilerinin de doğru olduğunu bildikleri şeyleri ceza falan görmeden söyleyebildiğini görünce, peş peşe fikirlerini açıkladılar. Kısa bir süre sonra ortaya çıktı ki, Senato oy birliği ile Abdera'daki kurbağaların azaltılmasını uygun görmektedir.

Biri, "İnsanın evinde bile onlardan kurtuluş yok!" dedi. "İnsan her sokağa çıktığında birini veya birkaçını ezmeye korkuyor!" dedi bir başkası. Üçüncü biri, "Kurbağa çukurları açma serbestliği daha baştan sınırlanmalıydı!" diye ekledi. Dördüncü bir üye, "Resmî kurbağa gölleri açılması kararlaştırıldığında Senato'da olsaydım, asla buna oy vermezdim!" dedi. "Kurbağaların kısa sürede böyle insanları tehdit eder şekilde çoğalacağını kim bilirdi?" diye sordu

beşincisi. - Akademi Başkanı, "Bunu çok önceden biliyordum;" dedi, "ama Latona rahipleriyle aramın bozulmasını istemedim, onlarla barış içinde yaşamayı kural olarak kabul ettim."

"Ben de!" dedi Meidias, "Fakat bu durumumuzu düzeltmez!"

Her zamanki nezleli sesiyle Arkhon Onokradias sordu: "Peki bu durumda ne yapacağız, beyler?"

"Mesele bu ya!" diye bütün üyeler âdeta bir ağızdan cevap verdi, "Birisi çıkıp yapılması gereken şeyi söyleyiverse!"

"Yapılacak şey mi?" diye Meidias hızla ayağa fırlayıp bağırdı, sonra birden kendini tuttu ve sustu.

Meclis salonunda sinek uçsa kanat sesi duyulacaktı. Bilge adamlar başlarını öne eğmişlerdi, yüz adalelerinin hareketinden, yapılacak şeyin ne olduğunu bütün güçleriyle düşündükleri anlaşılıyordu.

Bir süre sonra arkhon, "Peki ama, Bilimler Akademimiz ne güne duruyor?" deyince, hepsi hayretle birbirine baktı; çünkü arkhon'luğa seçildiğinden bu yana fikirlerini toparlayıp iki kelimeyi bir araya getirdiğini duyan olmamıştı.

"Arkhon Hazretleri'nin şahane fikrinden daha iyisi olmaz!" dedi Meidias, "Akademi'den bir rapor istensin, ne yapılacağı..."

"Kastettiğim de bu!" diye sözünü kesti arkhon, "Böyle çetin meselelerle biz uğraşıp kafa patlatacaksak, Akademimizi niye kurduk?"

"Ne kadar mükemmel, harika!" dedi bir sürü meclis üyesi, bunu söylerken de ellerini o düz alınlarına vuruyorlardı. "Akademi! Evet Akademi bize bir rapor versin!"

Bu sırada Hypsiboas'ın, "Bir dakika beyler!" diye bağırdığı duyuldu; kendisi Cumhuriyet'in en önde gelenlerinden biri, aynı zamanda hem nomophylax, hem Baş Kurbağa Bakıcısı, hem de saygıdeğer "Onlar Meclisi" üye-

siydi. Bu unvanlarına rağmen, bütün Abdera'da Latona'yı ve kurbağalarını içinde onun kadar umursamayan bir adam zor bulunurdu. Fakat Iason soyundan Onokradias karşısında arkhon'luk seçimini kaybettiğinden beri, yeni arkhon'a her zaman ve her fırsatta karşı çıkmayı ilke edinmişti. Bu yüzden de Iasoncular ve taraftarları onu, huzursuz biri olmakla ve Meclis'te muhalif bir grup oluşturup her karara ve plâna ne olursa olsun karşı çıkmakla suçluyorlardı ve bunda da haksız değillerdi. "Lütfen beyler!" diye bağırdı Hypsiboas, "Acele etmeseniz iyi olur, bu konuda yetkili merci Akademi değil, kurbağa bakıcıları komisyonudur. Bu derece önemli bir meseleyi Akademi'ye götürmek hem usule aykırıdır, hem de Latona rahipleri tarafından en büyük hakaret olarak karşılanır."

Meidias her zamanki alaycılığı ile, "İyi ama mesele sadece kurbağa meselesi değil, Sayın Nomophylax!" dedi, "Maalesef aynı zamanda, yıllardır verilen kararlar sayesinde, bir devlet meselesi!"

"Belki de bütün vatanseverlerin bir araya gelmesini gerektiren en önemli mesele!" diye Stentor onun sözünü tamamladı. Şehrin en heyecanlı tiplerinden biri olan Stentor, gürleyen sesiyle Senato'da etkili üyelerden biriydi. Kendisi alt tabakadan biri olduğu hâlde, Iasoncular onu ölmüş Başrahip Agathyrsus'un aşk ürünü bir kızıyla evlendirip kendi aralarına çekmişlerdi ve aynı derece güçlü, fakat pek o kadar gürlemeyen bir sese sahip Nomophylax Hypsiboas'a karşı mücadele etmek gerektiğinde onun sesinden yararlanırlardı.

Abderalı Meclis üyelerinin kulaklarının, kurbağaların sürekli vırak vırakları dolayısıyla biraz ağırlaşması, bu defa onların lehine olmuştu. Çünkü aksi takdirde bu bağrışma sırasında tamamen sağırlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları söz konusu olabilecekti. Fakat Abdera Meclisi'nde bu tarz şeyler günlük ve sıradan şeylerdi. Bu yüzden bıraktılar, iki güçlü bağırıcı, azgın boğalar gibi birbirlerine ses-

leri kısılıp da ağızlarından artık tek kelime çıkamayıncaya kadar bağırdı.

O andan itibaren onları dinlemek zahmetine değmediği için, arkhon kâtibe saatin kaç olduğunu sordu ve yemek vaktinin yaklaştığı cevabı üzerine, hemen oylamaya geçildi.

Abdera Meclisi'nde bir karar alınırken, bir önerinin lehinde ve aleyhindeki görüşlerin soğukkanlılıkla tartışılması, sonunda en doğru ve sağlam gerekçeleri ileri sürenlere oy verilmesi diye bir şeyin olmadığını, herkesin ya en uzun süre ve en yüksek sesle bağıran tarafı, ya da - ne olursa olsun - kendi grubunu desteklediğini hatırlamanızı rica edeceğiz bu noktada. Gerçi arkhon'un partisi normal meseleler ele alındığında, her zaman daha kuvvetliydi. Fakat bu sefer (Akademi Başkanı'nın deyişiyle) "kaygan" bir konu üzerinde tartışıldığından, Stentor ciğerlerinin bütün gücüyle işe karışmamış olsaydı, Onokradias'ın üstünlük sağlaması pek zor olacaktı. Sonuçta "Abdera'nın içinde ve civardaki kurbağaların aşırı derecede çoğalmasına (Latona'ya ve mabedinin haklarına asla saygısızlık etmeden) hangi yollardan ve nasıl engel olunabileceği" konusunda Akademi'den bir rapor istenmesi, yirmi ikiye karşı yirmi sekiz oyla kabul edildi.

"Latona'ya karşı saygı" kaydını Meidias özellikle koydurmuştu, nomophylax'ın partisine halkı çoğunluğa karşı kışkırtma fırsatı vermek istemiyordu. Fakat Hypsiboas ve taraftarları, böyle kayıtlarla uyutulacak kadar saf olmadıklarını açık açık belirttiler ve özellikle "engel olunma" kelimelerini şiddetle protesto ettiler. Ancak bir sonuç alamayınca, toplu hâlde Başrahip Stilbon'a koştular, kurbağa bakıcılarının ve Latona mabedinin haklarına bu eşi duyulmadık saldırıyı haber vererek, Latona inancının saygınlığının korunması için derhâl alınması gereken önlemleri görüşmeye başladılar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Başrahip Stilbon'un Karakteri ve Yaşayış Tarzı. Latona Rahipleri ile Meclisteki Muhalefet Üyeleri Arasında Tartışmalar. Stilbon Meseleyi Başka Bir Açıdan Görüyor ve Bizzat Arkhon'a Gidip Şikâyette Bulunuyor. Geride Kalanların Kendi Aralarındaki Dikkate Değer Konuşma.

BAŞRAHİP Stilbon, (külleri huzur içinde yatsın) muhterem Strobylus'tan sonra bu makama gelen üçüncü başrahipti. İnançlarına fanatik bağlılıkları bir yana bırakılırsa, bu iki adamın karakterleri arasında bir benzerlik bulmak pek zordu. Stilbon gençliğinden itibaren yalnızlıktan hoşlanmış, Latona ağaçlığının en ücra köşelerinde veya mabedinin en ayak basmaz bölümlerinde, insan aklının kavrayabileceği sınırları ne kadar aşıyorsa veya (daha doğrusu) insan hayatında pratik olarak bir yarar sağlaması ne kadar az söz konusu ise, kendisini o kadar daha fazla çeken spekülatif düşüncelerle meşgul olmuştu. Bir örümcek gibi fikir ve söz ağının ortasında oturuyor, o dar Latona mabedi çevresindeki münzevî hayatında toplayabildiği küçük kavramlar yığınından, beyninin bütün sayısız boş hücrelerini defalarca kaplayabilecek derecede açık ve ince ipler örüyordu durmadan.

Bu metafizik spekülasyonlardan başka uğraştığı bir konu da, Abdera, Trakya ve Yunanistan'daki eski sanat eserleri, özellikle (eski efsanelere göre) vaktiyle var olan, fakat yüzyıllar önce yıkılıp kaybolmuş ülkelerin, adaların ve yarımadaların tarihiydi. Bu saf adam, kendi devrinden elli sene

önce neler olup bittiğini bilmediği gibi, yaşadığı çağda olup bitenlerden de habersizdi. Hatta bir kenarında yaşadığı Abdera şehri hakkındaki bilgisi, eski Mısır'ın Memphis'i veya Persepolis hakkındaki bilgisinden çok daha azdı. Buna karşılık eski Pelasgların tarihini, her halkın, her şehrin ve her kasabanın eski adını, harabe hâlindeki her mabedi yaptıranı bilir ve Deukalion'ın[33] tufanından önce küçük şehirlerinin kapılarında oturup, hukuktan habersiz insanlara yargıçlık yapan kralların sülâlelerini sayardı. Meşhur Atlantis Adası'nı, bütün o muhteşem saraylarını, mabetlerini, Pazar yerlerini, okullarını, tiyatrolarını kendi gözleriyle görmüşçesine anlatırdı. Birisi çıkıp da *Delos Adasında Gezintiler* isimli kalın kitabında veya aynı şekilde ilgi çekici konularda yayınladığı büyük eserlerden birinde en ufak bir hata gösterse, üzüntüsünden muhakkak hasta olurdu.

Bütün bu bilgileriyle Stilbon çok okumuş, fakat buna rağmen kavrama yetkisi sınırlı ve günlük hayatla ilgili konularda son derece sığ bir insandı. İnsanlarla ilgili hususlardaki düşünceleri, uygulandığı yerlerde ya hiç tatmadığı ya da pek nadiren tuttuğu için, hemen hemen hiç işe yaramazdı. Önünde düz duran şeyi eğri görür, yanlış önermelerden birtakım sonuçlara varır, en doğal şeylere pek şaşar ve niyetlerine ters düşmesi muhakkak vasıtalardan olumlu sonuçlar beklerdi. Yaşadığı sürece, kafası halk arasında yaygın bütün batıl inançlarla doluydu ve hep öyle kaldı. Abdera'daki en salak nine, ondan daha safdil değildi ve bu Stilbon, - birçok okurlarımız inanmayacaktır - bütün Abdera'da Latona'nın kurbağalarına son derece ciddî şekilde ve körü körüne inanan belki de tek insandı!

Bütün bunların yanında kendisi son derece iyi niyetli ve barışsever biri olarak tanınırdı - ve yaşayış tarzının, mevkiinin ve spekülasyona eğiliminin doğal sonucu "olumsuz erdemleri" hesaba katılsa da, diğer bütün Abderalılardan daha akıllı ve iyi olarak kabul edilebilirdi. Hem-

33 Deukalion, Grek efsanelerinin "Nuh Peygamberi"dir. (ç.n.)

şehrileri onu ihtirassız bir insan olarak görürlerdi, çünkü başkalarının iştahını uyandıran hiçbir şeyin onu etkilediğine inanmazlardı; ya onları bilmezdi, ya da çok uzun süre sadece hayal âleminde yaşama alışkanlığıyla, başka alışkanlıklara istek duymaz olmuştu.

Aslında bu iyi Stilbon pek farkında olmadığı hâlde, Abdera'da sahip olmadığı bütün diğer ihtiraslardan daha fazla belâ çıkaracak bir ihtirasın esiriydi; bu da kendi fikirlerine olan hayranlığıydı. Fikirlerinin tamamen gerçeklerden ibaret olduğundan kesinlikle, yüzde yüz emindi ve sadece beş duyuya ve normal ölçüde sağduyuya sahip bir insanın, nasıl olup da kendisininkinden başka bir fikre sahip olabileceğini anlamazdı. Böyle bir durum ortaya çıktığında, bunu ya adamın kaçıklığıyla, ya da onun kötü niyetli, kastî ve inatçı bir hakikat düşmanı oluşuyla açıklardı. Bu düşünüş tarzıyla Stilbon, bütün bilginliğine ve erdemlerine rağmen, Abdera'da tehlikeli bir insandı ve kayıtsızlığı ve yalnız kalma eğilimi, çevresinde olup bitenleri, haklarında en ufak bir bilgi edinmeye değer bulmayacak derecede ondan uzak tutmasa, çok daha tehlikeli hâle gelirdi.

Nomophylax ona gelip de meseleyi ve Meclis'in kararını duyurduğunda da pek aldırış etmeden, "Kurbağaların sayısının çokluğundan şikâyet için bir sebep olabileceğini hiç duymadım." dedi.

"Söz konusu bu değil, Sayın Başrahip!" dedi öbürü, "Bu konuda Senato ve zannedersem bütün şehir hemen hemen aynı fikirde. Fakat kurbağaların aşırı çoğalmasını engelleyici en uygun yolların ve çarelerin ne olduğu konusunda Akademi'nin bir rapor yazmasının istenmesi, asla kabul edemeyeceğimiz bir şeydir!"

"Senato Akademi'ye böyle bir görev mi vermiş?" diye sordu Stilbon.

"Duydunuz ya!" diye Hypsiboas sabırsızca sesini yükseltti. "Size anlattığım da bu, buraya gelişimizin sebebi de bu!"

Rahip, önceki gibi soğukkanlı bir şekilde, "Yani Senato her zamanki temkinliliğini bırakıp böyle bir adım attı demek?" dedi. "Karar yanınızda mı?"

"İşte kopyası!"

Stilbon yazıyı düşünceli düşünceli bir iki defa okuduktan sonra "hm, hm," dedi ve başını salladı, "Burada çok saçmalık var! Bir kere Abdera'da çok fazla kurbağa olduğunun ispat edilmesi lâzım; bu da zaten asla ispat edilemez. Çünkü, çok fazlanın ne olduğunu belirlemek için, önce yeterlinin ne olduğunu bilmek lâzımdır; bunu da Delphi'deki Apollon veya annesi Latona bir kehanetle haber vermediği sürece bilmemiz imkânsızdır. Mesele son derece, güneş kadar aşikârdır. Kurbağalar doğrudan doğruya tanrıçanın himayesinde ve etkisinde bulunduğundan, onların tanrıçanın istediğinden fazla olduklarını ileri sürmek abes olur. Bu yüzden, bu meselenin soruşturulmaya ihtiyacı yoktur, bir soruşturma söz konusu olamaz. İkincisi, kurbağaların gerçekten çok fazla olduğu kabul edilse bile, sayılarını azaltacak yollardan, çarelerden bahsetmek saçma olur. Çünkü böyle yollar, çareler yoktur; en azından bizim keyfimize bağlı yollar, çareler olamaz. Bu da onlar yoktur demekle aynı anlamı taşır. Üçüncüsü, Akademi'ye böyle bir görev vermek yanlıştır. Çünkü Akademi'nin bu derece önemli meseleler hakkında karar vermek hakkı yoktur. Ayrıca duyduğuma göre de bu gibi işlerden hiç anlamayan ukalâlarla boş kafalılardan oluşmaktadır. Bu işlerden anlamadıklarının bir delili de, yine duyduğuma göre, kurbağalar hakkında şaka yapacak, alay edecek kadar sersem olmalarıdır. Bunları sadece cehaletlerinden yaptıklarına inanırım bu zavallıların. Çünkü *Latona Mabedindeki Eski eserler* kitabımı okusalardı, orada güneş kadar açık şekilde anlattığım gerçeği reddedemezler, aksi takdirde ya kör, ya da hakikat düşmanı hainler oldukları belli olurdu. Senatonun kararı, söylediğim gibi, tamamen mantıksızdır ve bu sebepten hükümsüzdür. Çünkü akla ve gerçeğe aykırı bir önerme, olmayan bir öner-

me demektir. Bunları gelecek toplantıda saygıdeğer beylere anlatın, Sayın Nomophylax! Bu sayın beyler herhâlde düşünüp daha iyi bir şey bulacaklardır; bu durumda meseleyi şimdilik kapatmak en iyisi olacaktır."

"Yüce Başrahip!" diye Hypsiboas cevap verdi, "Siz çok bilgili bir insansınız, herkes bilir bunu. Ancak affınıza sığınarak söylemek isterim, dünya ve devlet işlerinden anlamıyorsunuz! Senatoda bir karar alınmıştır ve bu karar kurbağa düşmanlarına bir hak sağlamaktadır. Gelecek toplantıda sizin mantıklı itirazlarınızı anlatmaya razı olsam bile, usulen o zamana kadar karar değişmeden kalacak, arkhon onu yürürlüğe koyacaktır."

"Bu spekülatif konularda, önemli olan çoğunluk değil, doğruyu savunanlardır!" dedi Stilbon.

"Mükemmel, Başrahip Hazretleri, harika!" diye cevap verdi nomophylax, "Söz dediğim böyle olur! Doğruyu savunanlar! Evet, onlar kesinlikle haklı. Ancak şimdi mesele, haklarını korumak için bizim ne yapmamız gerektiği. Meclis'in kararını durduracak bir çare bulmalıyız derhâl!"

"Arkhon Hazretleri'ne hemen Latona mabedindeki eserlerle ilgili kitabımdan bir nüsha göndereceğim. Herhâlde onu daha okumamıştır. Çünkü kurbağalar bahsinde bu husta söylenecek her şey açıklanmıştır."

Meclis üyelerinden biri gülerek, "Arkhon hayatında daha bir tek kitap bile okumamıştır!" dedi, "Bu bir çare değil, sizi temin ederim."

"Ne kadar kötü!" diye Stilbon karşılık verdi, "Doğru mu bu? Ne biçim bir devirde yaşıyoruz, inanılmaz bir şey! Devletin başı böyle olursa... fakat Abdera'nın bu hâle düştüğüne asla inanmak istemiyorum."

"Sizin bunda bir suçunuz yok ki, Sayın Başrahip!" dedi nomophylax, "Ama bırakalım şimdi bu konuyu! Arkhon'un en büyük kusuru bu olsaydı, gene iyi sayılırdı."

Rahiplerden Pamphagus adlı biri bu sırada söze karıştı: "Bu işte bir tek çözüm yolu var bence." dedi, "Onlar Meclisi, Senato'nun üstündedir, dolayısıyla..."

"Affedersiniz!" diye bir meclis üyesi onun sözünü kesti, "Senato'nun üstünde değil, sadece..."

Rahip kızarak, "Bırakın da sözümü tamamlayayım!" dedi, "Adalet, siyaset ve polis konularında Onlar Meclisi Senato'nun üstünde değildir. Fakat Latona mabediyle ilgili konular, Onlar Meclisi'ne gelir ve orada verilen karar kesin olur. Bu durumda açıktır ki..."

"Onlar Meclisi Senato'nun üzerinde değildir!" diye meclis üyesi yine araya girdi, "Çünkü Senato Latona'nın davalarını asla üzerine almaz, bu sebepten de Onlar Meclisi ile asla takışmaz."

"Senato böylece iyi yapmış olur!" dedi rahip, "Fakat şimdi olduğu gibi, kalkar da Latona inancını en azından pek yakından ilgilendiren bir konuda karar vermek isterse, Onlar Meclisi'ni toplantıya çağırmaktan başka çare kalmaz."

"Bunu ancak arkhon yapabilir!" diye Hypsiboas itiraz etti, "Ve elbette ki böyle bir şeye razı olmayacaktır."

Pamphagus, "Bütün rahipler beraberce isterse karşı çıkamaz!" dedi.

"Sayın meslektaşım, ben aynı fikirde değilim!" diye başrahip söze girdi, "Bu olayda Onlar Meclisi'nin toplantısında ısrar, hem onların haysiyetine, hem de düzene aykırı olur. Onlar Meclisi ancak din gerçekten saldırıya uğrarsa toplanabilir ve toplanmak zorundadır. Fakat hani saldırı? Senato saçma bir karar almış, hepsi bu. Kötü, ama yeterince kötü değil. Onlar Meclisi'nin, Senato saçma kararlar aldığı zaman onu kontrol edebileceğini ispatlamamız gerekecek."

Rahip Pamphagus dudaklarını ısırdı, nomophylax döndü ve onun kulağına bir şeyler fısıldadı.

Stilbon ona aldırmadan sözlerine devam etti: "Şimdi derhâl arkhon'a gideceğim ve Latona mabedinin eserleri hakkındaki kitabımı götüreceğim. Kurbağalar bölümünü bir okusun bakalım! Meclis'in kararının abesliğini derhâl anlayacaktır."

"Güle güle gidin ve talihinizi deneyin!" dedi nomophylax. Başrahip hemen çıktı.

"Ne biçim bir adam bu!" dedi Rahip Pamphagus arkasından.

"Çok bilgili bir adam, ama..." dedi Meclis Üyesi Bucephalus.

"Çok bilgili mi?" dedi Pamphagus, "Bilgili dediğiniz nedir ki? Hiçbir insanın bilmek istemediği konularda bilgili!"

Meclis üyesi, "Sizler bu konuda bizden daha iyi hüküm verebilirsiniz." dedi. "Ben bunlardan anlamam, ama böyle bilgili bir adamın iş hususunda nasıl olup da bir çocuk kadar saf olduğunu hiç anlamamışımdır."

"Latona mabedi adına talihsizlik!" dedi bir başka rahip.

"Ve bütün devlet adına!" diye üçüncü biri ekledi.

"Pek bilemeyeceğim." diye nomophylax manalı şekilde burnunu kıvırdı, "Ama konuyu dağıtmayalım. Bana öyle geliyor ki, Onlar Meclisi'nin toplantıya çağrılması gerekir."

"Bilhassa arkhon'a karşı çoğunluğa sahip olduğumuza emin olduğumuz için!" dedi meclis üyelerinden biri.

"Yapacağımız daha iyi bir şey yoksa," diye nomophylax devam etti, "pekâlâ der otururum. Fakat Latona'nın ve rahiplerinin bizimle beraber olduğu bir meselede yapabileceğimiz daha başka şeyler bulamayacak mıyız? Meclis'in hemen hemen yarısı bizden değil mi? Oylamada karşı taraf sadece altı oy fazla aldı, biz sıkı dursak..."

"Duracağız!" diye bütün üyeler bir ağızdan bağırdı.

"Bir fikrim var beyler. Fakat önce onu olgunlaştırmalıyım. Aranızdan iki üç kişi seçin, bu akşam benim bahçemde bu konuyu görüşelim. Bu arada da başrahibin Arkhon Onokradias'tan ne elde ettiğini öğreniriz."

Rahip Charox, "Kafama karşı bir karpuza bahse girerim ki, başrahip işleri sadece kötüleştirmiştir!" dedi.

"Daha iyi ya!" dedi nomophylax.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Başrahiple Arkhon Arasında Geçenler - Bütün Bu Hikâyedeki En İbret Verici Bölümlerden Biri.

BAŞRAHİBİN kabul salonunda bunlar görüşülürken, kendisi arkhon'a gitmiş, "Arkhon'la ilgili çok önemli bir konuda" görüşmek istediğini bildirmişti.

O sırada arkhon'un yanında bulunan ve nomophylax bütün taraftarlarıyla Latona mabedine koştuğunu ona anlatan Meclis Üyesi Meidias, "Ah evet, mutlaka kurbağalarla ilgilidir!" dedi.

Onokradias sabırsız bir şekilde, "Bütün kurbağaların canı cehenneme, - şey, Latona affetsin beni!" diye bağırdı, "Bu mızmız papaz şimdi niçinlerle, bundan dolayılarla beynimi dolduracak, sonunda kafamın nerede olduğunu bilemeyeceğiz! Rica ediyorum, lütfen bu korkunç ihtiyara karşı yardımcı olun bana!"

Meidias, arkhon'un şaşkınlığına ve tedirginliğine güldü. "Onu sadece dinleyin!" dedi. Fakat otoritenize güvenin ve zaruretin yasa tanımadığı ilkesini hatırlayın. Kendimizi gerçekten kurbağalara yediremeyiz; bu iş böyle giderse Latona bizleri de kurbağaya çevirir. Başka çare bulamazsak, başımıza geleceklerin en iyisi de bu olacaktır. Bir de rahibe, Abdera'da Iason'un da bir mabedi olduğunu ve tanrıların sadece iyilik yaptığı sürece tanrı olarak kabul edildiğini hatırlatırsanız, hiç de fena olmayacaktır."

"Güzel, güzel!" dedi arkhon, "Bana söylediklerinizi ümit ederim unutmam! Ama kendimi toparlamalıyım. - Rahi-

bi içeri alın! Siz de yan odaya geçin, Meidias. Ressam Parrhasius'un küçük sanat eserlerinden bazıları var orda, her yerde bulunup görülmeyen cinsten! Ama karıma bundan bahsetmezsiniz değil mi? Beni anlıyorsunuz!"

Meidias yan odaya geçti, arkhon resmî havasına büründü ve Stilbon içeri girdi.

"Lütufkâr Arkhon Hazretleri!" dedi, "Zatıâlilerine bir tavsiyede bulunmaya geldim, çünkü bilgeliğinize güvenirim ve kötülükleri önlemek isterim."

"İkisi için de teşekkür ederim, Sayın Başrahip! İyi tavsiyeye her zaman kulak verilir. Mesele nedir?"

"Duyduğuma göre Senato, Latona'nın kurbağaları konusunda acele bir karar almış."

"Sayın Başrahip!..."

"Sizin bunu kötü niyetle yaptığınızı söylemiyorum. İnsanlar sadece cahil olduklarından günah işler. Zatıâlilerine, buyurunuz, bir kitabımı takdim ediyorum; buradan kurbağaların ne olduğunu, neye yaradığını öğrenebilirsiniz. Bu eseri büyük zahmetlerle, geceleri sabahlara kadar çalışarak yazdım. Daha dünkü Akademi'nin, Latona'nın tanrılığı kadar eski kurbağalar hakkında karar veremeyeceğini, bu kitabı okuyunca gayet iyi anlayacaksınız. Hepimiz bilmeliyiz ki, Abdera'nın kurbağaları, dünyadaki başka yerlerin kurbağalarından farklıdır. Onlar Latona'ya aittir, onun tanrıçalığının asla ölmeyecek ve canlı belgesidir. Onların çok fazla olabileceklerini söylemek saçma, sayılarını azaltacak çarelerden söz etmek küfürdür."

"Küfür mü, Sayın Başrahip?"

"Bu konularda susarsam, başrahip olma hakkım yok demektir. Çünkü Latona kurbağalarının sayılarının azaltılmasına bir izin verirsek, bizden de kötü torunlarımız onları tamamen yok etmeye kalkar. Söylediğim gibi, zatıâlileri bu kitapta inançla ilgili her şeyi bulacaklardır. Lütfen bundan kopyalar çıkarılmasını ve her evde bir nüsha bulundurulmasını sağlayınız. Bu yapılınca, mesele hakkında fikir yü-

rütmeye gerek kalmayacaktır. Akademi istediği konuda rapor yazsın, bütün tabiat emrine amade duruyor. Fillerden yaprak bitine, kartaldan güveye, balinadan çupra balığına ve sedir ağacından yer yosununa kadar her şey hakkında konuşabilir ve yazabilirler, fakat kurbağalar hakkında asla!"

"Sayın Başrahip!" dedi arkhon, "Kurbağalarınızın ne olduğunu, mahiyetini araştırmak falan aklıma gelmiş değildir, tanrılar korusun bundan. Ben arkhon'um, ve Abdera'da hiçbir şeyi değiştirmek istemem. Ancak kurbağalar yüzünden kımıldayamaz hâle geldiğimiz de muhakkak ve buna bir çare bulunması lâzım; çünkü işin şakaya tahammülü kalmadı, bunu siz de görüyorsunuz. Atalarımız kutsal bir gölle yetinirlerdi ve isteyen de kendi kurbağa çukurunu açtırırdı. Bundan daha ileri gidilmemesi gerekirdi. Fakat artık pek yakında kurbağaların bizi canlı canlı veya öldürüp yiyeceği hâle gelmiş bulunuyoruz. Başrahip Hazretleri buna razı olmamızı beklemezler herhâlde? Çünkü birini kurbağalar yerse, onların adî kurbağalar olmadığını düşünmek pek de iyi ve yeterli bir teselli olmayacaktır. Kısacası, Sayın Başrahip, Akademi raporunu verecektir, çünkü Senato tarafından görevlendirilmiştir. Öte yandan, Başrahip Hazretleri, size bütün hürmetime rağmen, kitabınızı okumayacağım! Her şeyden önce şu açıkça ortaya konmalı ve bana açıklanmalıdır: Kurbağalar mı Abderalılar için, Abderalılar mı kurbağalar için vardır? Çünkü bakın, kurbağalar, Cumhuriyet'i tehlikeye sokarsa, bu bir devlet meselesi olur ve o andan itibaren de Latona rahipleri konuşamaz - bildiğiniz gibi! Çünkü zaruret yasa tanımaz ve - kısacası, Sayın Başrahip, kendimizi kurbağalarınıza yedirmek niyetinde değiliz. Buna rağmen, ummuyorum ama, gene fikrinizde ısrar ederseniz, size üzülerek şunu söylemek zorunda kalacağım: Abdera'daki tek mabet Latona mabedi değildir ve tanrıların korunması için ailemi görevlendirdikleri Altın Post, bir de bakarsınız bugüne kadar fark edilmemiş bir meziyetini gösteriverir ve Abdera'yı

bütün belâlardan kurtarıverir! Daha fazla konuşmak istemiyorum bu konuda. Fakat dikkat edin, Sayın Başrahip! Su testisi su yolunda kırılır!"

Zavallı başrahip, her zaman sağduyu sahibi örnek bir devlet adamı olarak gördüğü arkhon'un bu şekilde konuşması karşısında şaşkınlıktan iyice aptallaşmış, rüyada mı, yoksa uyanık mı olduğunu bilemez hâldeydi. Bir süre ağzını açıp tek kelime söyleyemeden öyle kalakaldı: söyleyecek bir şey bulamadığından değil, söyleyeceği o kadar çok şeyin neresinden başlayacağını bilemediğinden. Nihayet "Asla aklıma gelmezdi ki," dedi, "Latona'nın rahibinin bir arkhon'un ağzından biraz önce duyduklarını duyacağı bir gün görecektim!"

Arkhon daha bu ilk sözlerden huzursuz olmaya başlamıştı. Çünkü başrahibe ne söylediğinin pek farkında olmadığından, yakışık alandan fazlasını söylemiş olmaktan korkuyordu. Biraz huylanmış bir şekilde, başdanışmanı Meidias'ı yardıma çağırmasının iyi olup olmayacağını düşündü. Fakat bu sefer kendi başının çaresine bizzat bakmak zorunda olduğundan, burnuyla, sakalıyla oynadı, öksürdü, aksırdı ve nihayet aceleyle takındığı ağırbaşlı havayla başrahibe cevap verdi: "Bu sözlerinizi nasıl yorumlayacağımı bilmiyorum. Fakat duymamanız gereken şeyler duyduğunuzu zannediyorsanız, herhâlde beni yanlış anlamış olmalısınız. Siz son derece bilgili bir insansınız, benim de şahsınıza ve mevkiinize sonsuz hürmetim vardır."

"O hâlde kitabımı okuyacak mısınız?" diye sordu Stilbon.

"Hayır; fakat - madem ısrar ediyorsunuz - eğer şey düşünüyorsanız..."

Rahip, örtmeyi pek başaramadığı bir alınganlıkla, "Zorla güzellik olmaz!" dedi; "Onu size bırakacağım; ister okuyun, ister okumayın! Fakat doğru düşünüşle yanlış düşünüş arasında fark görmüyorsanız, o zaman kötü bu sizin için!"

Yavaş yavaş yine kızmaya başlayan arkhon, onun sözünü keserek, "Sayın Başrahip!" dedi, "Görüyorum, alınган

bir insansınız. Kurbağaları çok sevmenize bir şey demiyorum, çünkü başrahip sizsiniz. Fakat siz de lütfen düşünün ki, ben de Abdera'nın arkhonu'yum, bir kurbağa gölünün arkhon'u değil! Lütfen mabedinizde kalın ve orada nasıl istiyorsanız ve nasıl yapabiliyorsanız öyle hükmedin! Akademi, kurbağalar hakkında raporunu yazacaktır, bunu size garanti ediyorum! Ve bu rapor Senato kararını vermeden önce size de duyurulacaktır, bundan da emin olabilirsiniz!"

Başrahip, ziyaretinin beklenmedik başarısızlığı karşısındaki kızgınlığını elinden geldiğince göstermemeye çalıştı, Senato'nun Latona mabedi rahipleriyle danışmadan bir karara varmayacağını ümit ettiğini söyledi ve eğilip selâm verdi. Arkhon da ona karşılık, Latona mabedinin haklarını Senato'nun hakları ve Abdera şehrinin iyiliğiyle aynı derecede kutsal kabul ettiğini belirtti ve duruma göre nazik bir şekilde ayrıldılar.

Arkhon, mendiliyle alnını silerek Meidias'a, "Papaz canımı çıkardı!" dedi.

"Siz de iyi karşılık verdiniz!" dedi meclis üyesi, "Zavallıcık hiddetten köpürüyordu. Ama onun yıldırımları etkisizdir. Sadece mantıksal ayrımlarına, kıyaslarına falan yanaşmamalı, hemen yere serilir, ne yapacağını, ne edeceğini bilemez."

"Evet, arkasında nomophylax olmasa!" diye karşılık verdi arkhon, "Keşke o kadar ileri gitmeseydim! Ama çukur gözlü herifin gözlerini kör ettiği o koca kitabı okumam da istenir mi yani! Kimin sabrı taşmazdı bu durumda?"

"Üzülmeyin, Sayın Arkhon! Akademi bizim arkamızda ve birkaç gün içinde Abdera'da son gülen biz olacağız. Halk arasına türküler, şarkılar yayacağım. Destancı Lelex'e, Lykialı kurbağa köylülerin hikâyesini destan hâline soktururum. Herkes gülmekten katılır. Adamları kurbağalarıyla beraber gülünç hâle sokmak gerekir; ama ince bir şekilde elbette. Fakat darbe üstüne darbe, şarkı üstüne şarkı! Göreceksiniz, nasıl hedefe varacağız."

"Bütün kalbimle istiyorum bunu!" dedi arkhon, "Bu yağışlı yaz aylarında mevsimi şaşıran kurbağalar bahçemi ne hâle soktu, bilemezsiniz! O korkunç hâle bakmaya yüreğim elvermiyor. Gelecek sene kuraklık olur da başımıza bir fare ve köstebek ordusu üşüşürse, hâlimiz tamamdır!"

"Önce şu korkunç kurbağalardan bir kurtulalım!" diye cevap verdi Meidias; "Fareler gelirse, onlara da çare buluruz."

"İyi ya, lânet olsun, başrahibin verdiği şu koca kitabı ne yapacağım?" dedi arkhon, "Okumamı istemeye kalkışmazsınız herhâlde?"

"Iason ve Medea korusun, Sayın Arkhon!" diye cevap verdi Meidias, "Bana verin onu, yeğenim Korax'a veririm. Raporun hazırlanması görevini Akademi nasıl olsa ona vermişti; bu kitap işine yarar eminim."

"İçinde belki iyi şeyler vardır." dedi Arkhon.

"Başka işe yaramazsa," diye karşılık verdi meclis üyesi, "toz hâline getirir, haşmetmeaplarının geleceğini bildirdikleri farelere yediririm. Güzel bir fare tozu olur muhakkak!"

ALTINCI BÖLÜM

Başrahip Stilbon'un, Evine Dönünce Yaptıkları.

BAŞRAHİP Stilbon hücresine döner dönmez masasının başına geçti ve *Latona Mabedinin Eski Eserleri* isimli kitabını eline alarak, (kitaptaki en uzun bölüm olan) "Kurbağalar" bölümünü açtı; iftiharla söylediği gibi, meseleyle sadece gerçeğin ortaya çıkarılması açısından ilgili bir yargıcın tarafsızlığıyla o bahsi okumaya başladı. Çünkü araştırmalarının sonuçlarından kesinlikle emin olduğu hâlde, yeni bir tartışmaya girmeden önce, bütün sistemini ve delillerini teker teker gözden geçirmeyi gerekli ve doğru buluyordu. Bu yeni ve titiz incelemede de söylediklerinin doğruluğu çıkarsa, onları akılcıların ve günün moda felsefesinin saldırılarına karşı daha emin bir şekilde savunabilecekti.

Zavallı Stilbon! Şayet sen dürüst idiysen (buna inanmayı tercih ediyorum), insan mantığı ne derece aldatıcı bir şeydir! Ve büyücülerin şahı bencillik, ne kadar baştan çıkarıcı bir yılandır!

Stilbon kurbağalarla ilgili bölümü, becerebildiği bir tarafsızlıkla okudu, her cümleyi, her delili, her kıyası bir Arkesilas'ın soğukkanlılığı ile gözden geçirdi ve şu sonuca vardı: "İnsan ya benim sistemime tamamen inanır, ya da akıldan tamamen yoksundur!"

Bu mümkün olamaz! mı diyorsunuz? - Özür dilerim, bu son derece mümkündür, çünkü olmuştur ve her gün de olmaktadır. Bundan doğal bir şey düşünülemez. Adamcağız kurduğu sistemi, kanı canı gibi seviyordu, onu kendisi doğurmuştu. Bu onun için, Latona mabedine girerken vazgeç-

me yemini ettiği karı ve çocuk, malk mülk, dünya şerefleri ve zevkleri yerine geçiyordu, her şeyden değerliydi. Sistemini yeniden kontrol etmek için oturduğunda, kendi varlığı kadar emindi. Sanki oturup son derece soğukkanlı bir tavırla dağın tepesindeki karın siyah mı, beyaz mı olduğunu araştıracakmış gibiydi. "Susamış Latona'ya göllerinden su vermeyen Milialı köylülerin kurbağa hâline sokuldukları bir gerçektir." Böyle diyordu Stilbon kitabında ve devam ediyordu:

"Bu kurbağalardan bazılarının, efsanede anlatıldığı tarz ve şekilde Abdera'daki Latona fundalığının gölüne taşındığı da gerçektir.

Her iki gerçek de, bütün tarihî gerçeklerde olduğu gibi, insanın tanıklığına insanların inanması temeline dayanır ve Abdera var olduğundan beri hiçbir akıllı insan, Abderalıların hepsinin bu gerçeklere inanışına karşı çıkmayı aklına getirmemiştir. Çünkü bunları inkâr edecek olanın, imkânsız olduklarını ispat etmeleri gerekir; bunu da yeryüzünde yapabilecek tek bir insanoğlu düşünülebilir mi?

Fakat kutsal gölde bugün yaşamakta olan kurbağaların, Latona veya Latona'nın ricası üzerine Jüpiter tarafından (bu ikisi aynı kapıya çıkar) kurbağa hâline sokulanlarla aynı kurbağalar olup olmadığı konusunda çelişkili görüşler bulunmaktadır.

Âlimlerimizin çoğu, kutsal göle sadece atalarımızın kurduğu bir kurum, içindeki kurbağalara da koruyucu tanrıçamızın gücünün bir hatırası olarak saygı gösterilmesi gerektiği düşüncesindedir.

Halk ise, bu kurbağalardan, daima kendilerinde mucizenin gerçekleştiği kurbağalar olarak bahsetmiş ve buna bu şekilde inanmıştır.

Ve ben - Jüpiter'in ve Latona'nın lütuf ve inayetiyle hâlen Abdera Başrahibi olan Stilbon, uzun uzun düşündükten sonra, halkın bu inancının sarsılmaz sebeplere dayandığına hükmettim. Delilim de şudur:..."

Saygıdeğer okuyucularımız, Başrahip Stilbon'un bahsettiğimiz o koca kitabında uzun uzun anlatılan bu delili

- hele onun saçmalığına, Stilbon'un sağlamlığına inandığı kadar kesin bir şekilde inandığımızdan - burada kendilerine aynı ayrıntılarla nakletmemizden herhâlde hoşlanmazlardı. Bir iki kelimeyle yetinmek istiyoruz: Stilbon'un söz konusu kurbağalar hakkındaki sisteminin esasını, bugün harcıâlem, fakat o zaman (en azından Abdera'da) yeni ve kendisinin açık teminatına göre, bizzat onun tarafından bulunmuş bir varsayım oluşturuyordu: "Bütün üreme, aslî tohumların gelişiminden başka bir şey değildir." - Stilbon ilk kendisinin ortaya attığı bu tezi o kadar güzel bulmuş ve onu bir sürü diyalektik ve ahlâkî sebeplerle (fizikten anlamıyordu çünkü) öylesine temellendirmişti ki, tezine her gün bir önceki günden daha fazla inanıyordu.

Sonunda - bu görüşünü - ihtimal bakımından en yüksek dereceye getirdiğine inandı; buradan da kesin inanca kısa bir sıçrayış yeterlidir. Bu durumda adamın bizzat bulduğu, o kadar zahmetle işlediği, diğer bütün fikirleriyle bağladığı ve Latona kurbağaları hakkındaki yeni ve oldukça uzun düşüncelerin ürünü bir sistemin temeli yaptığı böylesine akıllıca, böylesine zekice, böylesine olabilir bir varsayımı, sonunda Euklides'in herhangi bir sistemi kadar kesin, aşikâr ve şüphesiz kabul etmesine şaşılabilir mi?

Stilbon şöyle devam ediyordu: "Milialı köylüler kurbağa hâline sokulduğunda, o günden bugüne ve bugünden kıyamete kadar doğa yasaları hükmünce kendilerinden çıkmış ve çıkacak bütün köylülerin ve köylü olmayan insanların tohumlarını iç içe geçmiş tohumlar hâlinde içlerinde taşıyorlardı. Söz konusu Milialı köylüler kurbağa oldukları anda, hepsinin içindeki insan tohumları kurbağa tohumları hâline geldi. Çünkü bu tohumların ya yok edilmiş, ya değiştirilmiş, ya da olduğu gibi bırakılmış olması gerekiyordu. Birinci ihtimal mümkün değildir; çünkü yoktan var edilemeyeceği gibi, var da yok edilemez. Üçüncü ihtimal de doğru olamaz; çünkü söz konusu tohumlar insan tohumları olarak kalsaydı, bu Milialı insan - kurbağaların gerçek insanlar doğurmaları gerekirdi, bu ise tarihî

hakikat ve mantık bakımından olmamış ve olmayacak bir şeydir. Bu durumda sadece ikinci ihtimal, yani değiştirilmiş ve kurbağa tohumları hâline sokulmuş olmaları ihtimali kalmaktadır. O gölde bulunan ve onlardan üredikleri kesinlikle belli diğer bütün kurbağalar, buradan hareketle, Abdera'daki bütün kurbağalar, bizzat Latona'nın kurbağa hâline soktuklarıdır. Çünkü vaktiyle kurbağa hâline girmiş köylülerde tohum hâlinde mevcut idiler ve onlarla beraber aynı anda değişime uğradılar."

Bunu tartışmaya yer bırakmayacak biçimde kesinlikle kanıtlanmış bir gerçek olarak kabul ettikten sonra, saf Stilbon'cuk için bu gerçekten, âdeta kendiliğinden fışkıran sonuçlar da (kendi deyişiyle) güneş kadar aşikârdı: "Nasıl ki yıldırım çarpmış bir ağaca *Res sacra,* yani yıldırım saçan Zeus'a ait ve kutsal bir şey olarak korku ve saygıyla bakılıyorsa, aynı şekilde Latona ve Jüpiter tarafından değiştirilmiş insan - kurbağalara da, bininci ve on bininci nesillerine kadar, olağanüstü ve Latona'ya ait ara varlıklar gözüyle bakılmalı ve bu şekilde saygı gösterilmelidir. Onlar dış görünüş bakımından başka kurbağalara benzeyebilirler, fakat aslında asla başka kurbağalar gibi değildirler. Çünkü doğuştan ve tabiaten insandırlar ve tabiaten ve doğuştan sahip olduğumuz şeyler bize silinmeyecek bir karakter verir. İşte bu yüzden onlar hem kurbağa, hem kurbağa - insan değildir. Başka bir deyişle, bir anlamda hâlâ hemcinsimizdir, kardeşlerimiz, kazaya uğramış, bizi uyarmak için bu yüzden en derin merhametimize lâyık kardeşlerimizdir. Fakat sadece merhamet göstermek yetmez, onlara asıl saygı göstermeliyiz; onlar tanrıçamızın gücünün ebedî ve el sürülmez anıtlarıdır. Kurbağalara saldırı, tanrıçaya saldırı demektir; asırlar boyu dokunulmadan yaşamaları da, tanrıçanın onlara dokunulmamasını istediğinin en açık delilidir."

Başrahibimiz - okuyucularımız belki bu adamı çok gülünç ve aşağılık buluyorlardır, fakat ruhuna bakabilselerdi bu düşüncelerinde ısrar etmezlerdi - bütün akşamı kurbağalar hakkındaki bölümünü okuyarak ve kontrol ede-

rek geçirmiş ve sistemini yeni delillerle sağlamlaştırmak gayretine o derece dalmıştı ki, nomophylax'a arkhon'u ziyaretinin sonuçları hakkında haber vermeyi tamamen unutmuştu. Ancak güneş doğarken hücresinin kapısı açıldığında ve nomophylax ve yanındakiler içeri girdiğinde bunu hatırlayabildi.

"Size pek iyi haberlerim yok!" dedi ona, "Tahmin ettiğimden de kötü ellerdeyiz. Arkhon kitabımı okumayı reddetti, belki de okuma yazma bile bilmiyor!"

"Bunu ben de kesin söyleyemem." dedi Hypsiboas.

"Benimle de öyle bir tonda konuştu ki, Cumhuriyet'in başından böyle bir şey asla beklemezdim doğrusu."

"Akademi bundan vazgeçse iyi olur!" diye nomophylax söze karıştı, "Kurbağa düşmanları hiç ummadıkları kadar direnişle karşılaşacaklar! Fakat ilerde bizi yumuşak yolları denemeden zorbalığa başvurduk diye suçlamasınlar. Latona rahipleri bizimle işbirliği yaparsa, bütün azınlık mensupları Senato'ya yazılı başvuruya kararlıdır."

"Elbette, çok iyi olur!" dedi Stilbon, "Yazıyı bizzat yazacağım, onlara ispat edeceğim ki..."

"Şimdilik şu benim hazırlamış olduğum kısa muhtıra yeter!" diye nomophylax onun sözünü kesti, "Sizinki gibi âlimane bir kalemi, ilerde sıkışırsak son çare olarak kullanırız."

Başrahip gerçi hazırlanmış olan yazıya katıldı. Fakat hemen o akşam oturup küçük bir kitap yazmaya karar verdi; Latona kurbağaları hakkındaki sistemini yeni bir yönde aydınlatacak, Latona mabedinin eski eserleriyle ilgili kitabında olduğundan daha ince ve titiz bir şekilde, Filozof Korax'ın yapabileceği bütün itirazlara karşılık vermiş olacaktı. "Okun nereden geleceği bilinirse, zararı da az olur!" dedi kendi kendine, "Meseleyi o kadar basit ve açık seçik anlatacağım ki, en geri zekâlılar bile sonunda inanacaklar. Hakikat, insanların aklı üzerindeki hâkimiyetini sadece bu olayda kaybettiyse, bu işte gerçekten bir olağan dışı durum var demektir!

YEDİNCİ BÖLÜM

Akademinin Raporundan Özetler. Korax'ın Niyetleri Hakkında Birkaç Söz. Stilbon'un ve Korax'ın Beraberce Katılabilecekleri Bir Savunma.

SENATO'DAKİ azınlık ve Latona rahipleri arasında bu hareketler olurken, Akademi'ye de "Aşırı sayıdaki kurbağalara karşı (Latona'nın haklarına dokunmadan) en uygun metotlarla derhâl neler yapılabilir?" konusundaki raporunu yedi gün içinde Senato'ya sunması talimatı verilmişti.

Akademi hemen ertesi gün toplandı. Kurbağa düşmanları çoğunlukta olduklarından, raporun yazılmasıyla Filozof Korax görevlendirildi; ancak başkan da kendisini sıkı sıkı uyararak, Akademi'yi Latona mabediyle bozuşturacak ifadelerden kaçınmasını istedi.

Korax gerçekleri mümkün olduğu kadar tepki yaratmayacak şekilde söylemek için bütün bilgisini ve maharetini kullanmamaya söz verdi. "Fakat," diye ekledi, "sayın üyelerin bildiği gibi, imkân bulamadığım takdirde, kimse benden olmayacak bir şeyi isteyemez."

"Hakkınız var bu noktada!" dedi başkan, "Ben sadece mümkün olduğu kadar dikkatli olmanızı istemiştim. Çünkü Akademi elbette ki gerçeklerden - mümkün olduğu kadar - ödün veremez."

"Benim de söylediğim bu!" diye karşılık verdi Korax.

Korax, Akademi'nin kurbağa konusundaki raporunu kaleme almaya hazırlandığında, "Namuslu bir adam bir Abderalı olmak talihsizliğine uğramışsa, ne kadar garip bir

duruma düşüyor!" dedi kendi kendine. "Dünyanın neresinde kalkıp bir bilimler akademisine böyle bir soru sorarlardı? Gene de Akademi'ye danışacak kadar akıllılık ettiği ve cesaret gösterdiği için Senato'yu takdir etmek lâzım. Dünyanın bazı şehirlerinde böyle bir şeyi akademiye bile göndermezler. İtiraf etmek gerek, Abderalılar bazen çılgınlıkları yüzünden iyi fikirlere de varıyorlar!"

Bu düşüncelerle masasına oturdu ve o kadar aşkla ve kendini vererek çalıştı ki, daha güneş batmadan raporu hazırlamıştı bile.

Okuyucularımıza Başrahip Stilbon'un sistemi hakkında ayrıntılı olmasa da yeterli bilgi verdiğimiz için, bir tarihçinin en önemli vazifesi olan tarafsızlık, bizi bu akademik raporun içeriğinden de, hiç olmazsa bu garip hikâyenin anlaşılmasında yeterli olacak kadar bahsetmeye mecbur ediyor.

Korax raporun giriş kısmında şunları yazıyordu: "Yüce Senato, Akademi'ye gönderdiği kararda, Abdera'daki kurbağa sayısının insan sayısını büyük ölçüde ve orantısız bir şekilde aştığını belirtmekle, Akademi'yi şehrin ve dünyanın bildiği ve herkesin gözü önünde bulunan bir şeyi *kanıtlamak* mecburiyeti gibi nahoş bir işten kurtarmıştır.

Bu durumda Akademi'nin görevi, bu kötü hâli en çabuk ortadan kaldırabilecek yolları tespit etmekten ibaret gibi görülmektedir.

Ancak, atalarımızdan kalan çok eski ve çok saygı gören bir inanç yüzünden, Abdera'da kurbağalar, dokunulması birçok kişiye tehlikeli, bazılarına ise imkânsız gelebilen bazı ayrıcalıklar elde ettiğinden, öte yandan, devletin hâlen içinde bulunduğu olağanüstü durumda, Akademi'nin tavsiye etmek zorunda olduğu faydalı yollar, sorunun özelliği nedeniyle Abdera kurbağalarının gerçek veya sözde haklarına zarar veriyor görüntüsü yaratabileceğinden, söz konusu kurbağaların gerçek mahiyetleri sorusunun tarihsel ve pragmatik açıdan aydınlatılması yararlı ve zorunlu olacaktır.

Bütün Cumhuriyet için bu kadar önemli bir sorunun mutlu bir sonuca bağlanması, Abdera kurbağalarını gerçek kurbağa olarak görmenin doğru olup olmadığı veya onların ne dereceye kadar kurbağa olarak görülebilecekleri şeklindeki ilk sorunun doğru cevaplanmasına bağlı olduğundan, Akademi, Yüce Senato'nun bütün değerli ve seçkin üyelerinin, iddiasız raporundaki bu teorik kısma özellikle dikkat etmesini rica eder."

Bu "doğru cevap", raporun üçte ikisini oluşturmaktadır. İhtiyatlı başkana verdiği sözü düşünerek, kurnaz filozof, Milialı köylülerin kurbağa hâline gelişlerini sadece yüzeysel bir şekilde ve insanın eski bir halk efsanesine duyması gerekli bütün saygıyla ele alıyor. Başrahip Stilbon'un kitabında da göndermede bulunarak, bu değişme hikâyesini, Narzissus'un çiçek, Kyknus'un kuğu kuşu, Daphne'nin defne ağacı hâline gelişi veya aynı derecede "sağlam" temele dayalı başka herhangi bir değişme gibi, şüphe edilemeyecek bir şey olarak varsayıyor. "Böyle çok eski efsaneleri inkâr etmeye kalkmak, yanlış ve yakışıksız olmasa da, saçma bir şey olur." diyor, "Çünkü sağlamlıklarını tarihsel belgelerle sarsmak mümkün olmadığından, öte yandan dünyadaki hiçbir doğa bilgini onların mutlak olarak imkânsız olduklarını ispat edemeyeceğinden, her akıllı insan bu efsanelerden şüphe etmekten kaçınmakla iyi edecektir; çünkü aksi takdirde ilk anda en sığ kafalı birinin bile söyleyebileceği harcıâlem, 'inanılmaz', 'doğaya aykırı', vb. boş sözlerden başka bir şey diyemeyecektir. Kısacası, Milialı köylülerin kurbağa hâline sokulmalarını, kapanmış bir mesele olarak görmek, fakat bunun gerçek olup olmadığının, ele alınan davada hiçbir önem taşımadığını belirtmek gerekmektedir. Çünkü, bu Milialı insan - kurbağaların binlerce sene önce ölmüş ve defterlerinin kapanmış olduğunu hiç kimse inkâr edemeyecektir. Abderalı kurbağalar onlardan türediklerini yeterince kanıtlasalar bile, bununla, sadece en eski çağlardan bu yana ve

babadan oğula gerçek kurbağalar olduklarını kanıtlamış olacaklardır. Çünkü söz konusu Milialı köylüler, değişmeleri dolayısıyla ve kurbağa oldukları andan itibaren insan olmaktan çıktıklarından, o andan itibaren sadece kendi soylarından yaratıklar, yani etli canlı, gerçek kurbağalar doğurmuşlardır. Tek kelimeyle, kurbağalar kurbağadır ve atalarının değişmeden, yani kurbağa olmadan önce, Milialı köylüler olmuş olmaları, otuz iki nesildir dilenci ailesinden doğan birinin, soy kütüğündeki ilk dilenci, Ninus'la Semiramis'ten geliyor denilerek prens diye kabul edilmesi kadar olmayacak ve mevcut kurbağalıklarını değiştiremeyecek bir şeydir. Karşı fikirde olanlar da bunu anlamış durumdadırlar, çünkü Abdera kurbağalarının sözde yüceliğini kanıtlamak ve açıklamak için, anlatılması bile gereksiz bir varsayıma sığınmaktan başka çare bulamamışlardır."

Akıllı okuyucularımız (böyle bir eserin okuyucusu başka türlü olamaz ya!), biz söylemeden fark etmiştir ki, Korax buradan Başrahip Stilbon'un "tohumlar sistemi"ne gelmek istiyor ve kurbağaların sayısını azaltmak gibi bir şeyi önermeye cüret etmeden önce onu ya çürütmek, ya da gülünç hâle sokmak gerektiğini biliyordu.

Bu iki yoldan ikincisi hem daha rahat, hem de sahibi olduğu bilgelik ve irfan yeteneklerine daha uygun olduğundan, Korax bu varsayımın mantıksızlığını, sözde tohumların sonsuz küçüklüğünü komik bir şekilde hesaplayarak iyice saçma bir hâle getirmekle yetindi.

"Yüce Senato'nun dikkatini gereksiz yere ince aritmetik hesaplarla dağıtmamak için, varsayalım ki kurbağalaşan Milialıların en iri yarı ve şişman olanının oğlunun, tohum durumunda babasına oranı bire yüz milyondur." diye yazıyordu, "Bunu sadece rakam yuvarlak olsun diye böyle kabul edelim diyoruz; aslında kolayca ispat edilebilir ki, ceninlerin en büyüğü, tohum olarak, benim söylediğimden en az on kere daha küçüktür. Rahip Stilbon'a göre bu tohumda, aynı nispette küçültülmüş olarak torunun

tohumu, torununun tohumunda torununun torununun tohumu ve böyle giderek on beininci nesle kadar her birinde yüz milyon misli küçülerek bir sonraki neslin tohumu bulunmaktadır. Böylece, bugün yaşayan bir Abdera kurbağasının tohumunun, - onun atası Milialı kurbağa - insanın sadece kırkıncı göbekten torunu olduğunu varsaysak bile, - atasında tohum olarak var olduğunda bir peynir kurdundan milyonlarca, trilyonlarca defa küçük olması gerekirdi. Yüce Senato'nun evrak kalemindeki en hızlı kâtip, bütün hayatınca uğraşsa bile bu rakamı belirtecek sıfırları yazamaz ve övgüye değer Cumhuriyet'imizin (henüz kurbağa çukuruna çevrilmemiş) bütün toprakları bile bu korkunç rakamı içine alamaz. Akademi, bu derece ifadesi zor bir küçüklüğün kavranabilmesi için, yeryüzündeki en küçük hayvanın küçüklüğünün yeterli bulunup bulunmadığının takdirini Yüce Senato'ya bırakmaktadır. Ayrıca, Sayın Başrahibin Abdera kurbağalarının sözde kutsallığına çok yapmacık değilse de çok muğlâk ve anlaşılmaz bir temel sağlamak için tohumlar varsayımını ortaya attığında yaşı gereği 'bir insanlık hâli'nin esiri olup olmadığının takdiri de yine Yüce Senato'nundur.

Akademi, vatanın yüce temsilcilerinin hayal gücünü haddinden fazla zorlamak istemektedir. Ancak, bir kurbağanın normal hayat süresinin ne kadar kısa olduğu düşünülür, şimdiki kurbağalarımızın (öyle kabul edilerek) Milialı köylülerin beş yüzüncü nesilden torunları olduğu varsayılırsa, çok muhterem Başrahip Hazretleri'nin hipotezi öylesine bir küçüklük uçurumunda kaybolur ki, bu konuda bir tek kelime bile söylemek gereksiz olur.

Doğa, (Sais'deki meşhur kitabede yazılı olduğu gibi) var olan, var olmuş ve var olacak her şeydir ve onun sırlarını hiçbir ölümlü çözememiştir. Bu büyük gerçeğin doğruluğuna herkesten fazla ve derinden inanan Akademi, asla öğrenilemeyecek sırlarla ayrı ayrı ve uzun uzun meşgul olmaya kalkmaktan uzaktır ve organik varlıkların nasıl

ortaya çıktığı konusunda, duyuların dikkatli incelemeler sonunda keşfettiklerinden daha fazla şey öğrenmeye kalkmanın yararsız olduğu inancındadır. İnsan ruhuna özgü her şeyi anlamak istemek arzusunun peşinde varsayımlarla gidilmesini doğru kabul etmekle beraber, organik cisimlerin tohumlarının, doğanın gizli güçlerince kendilerine gerçekten ihtiyaç duyulduğunda oluşturulduğu şekildeki görüşü doğaya en uygun varsayım olarak görmektedir. Bu açıklamaya göre, Abdera'nın bütün bataklıklarındaki ve kurbağa çukurlarındaki her vıraklayan yaratığın tohumu, üremenin başlama anından daha yaşlı değildir ve Troia Savaşları sırasında vıraklayan bir kurbağa ile, onun kesintisiz soyundan şimdi yaşayan kurbağa arasında, doğanın ikisini de aynı modele göre, aynı araçlarla ve aynı hedeflerle oluşturmuş olmasından başka ortak nokta yoktur."

Filozof Korax bu fikrini uzun uzadıya açıkladıktan sonra, şu sonuca varıyor: "Abdera'daki kurbağalar, dünyadaki diğer kurbağalardan farksız, olağan, adî ve harcıâlem kurbağalardır. Abdera'da sahip oldukları garip ayrıcalıklar, yapılarındaki herhangi bir olağanüstülükle veya onların insanlarla sözde akraba oluşlarıyla değil, devletin büyük ölçüde zararına yol açacak şekilde uzun süre belirlenmemiş ve karanlıkta bırakılmış yaygın bir halk inancıyla ilgilidir. Bu inancın hoş görülmesi ve desteklenmesi, bazısının hayal gücü, bazısının da çıkarı bakımından, bu kurbağaları canlarının istediği gibi kullanmalarına yol açmıştır. Mısır dışında dünyanın hiçbir yerinde böyle bir durumun benzeri yoktur.

Abdera'nın eski eserleri, saygıdeğer ve âlim Stilbon'un döktüğü bol ışığa rağmen - dünyanın bütün diğer şehirlerinin eski eserleri gibi - bir sis perdesi arkasında bulunmaktadır ve bu sisin kalınlığı, gerçek peşindeki araştırıcıya, arzusunu günün birinde yerine getirmesi hususunda pek fazla ümit vermemektedir. Fakat bu konuda gerçekten bildiğimizden fazlasını bilmeye neden ihtiyacımız olsun? Latona mabedinin ve kutsal kurbağa gölünün aslı ne olursa olsun,

biz bu aslı bilsek, Latona'nın tanrıçalığı, onun mabedi, kurbağa gölü daha mı değerli olacak, yoksa değer mi kaybedecektir? Latona'ya eski mabedinde tapılmalı, kurbağa gölüne gereken saygı gösterilmelidir. Her ikisi de ulu yaşları ile hürmete lâyık, yüzyılların alışkanlığı ile sağlamlaşmış, halkımızın aralıksız ve nesilden nesile geçen inancıyla yaşatılmış, korunmasını devletin en yüce heyetine emanet etmiş Cumhuriyet'in kanunlarıyla kutsal ve dokunulmaz hâle sokulmuş, en eski atalarımızın eseridir. Fakat Latona veya onun ricasıyla Jüpiter, Miliali köylüleri kurbağa hâline soktuysa, bundan Latona'nın bütün kurbağalarının kutsal ve rahipler gibi dokunulmaz olduğu sonucu çıkar mı? Cesur atalarımız o mucizeyi ebediyen anmak için Latona mabedi civarında ufak bir kurbağa çukuru açmayı uygun gördülerse, bundan bütün Abdera'nın bir kurbağa bataklığı hâline getirilmesi sonucu mu çıkarılmalıdır?

Akademi, halkın bazı duygularına ve düşüncelerine göstermek zorunda olduğu saygının bilincindedir. Fakat bunlar her zaman batıl inançlar hâline gelmeye hazırdır ve batıl inanca, ancak zarar sınırlarını aşmadığı sürece hoşgörü ile bakılabilir... Kurbağalara saygı gösterilebilir, fakat insanları kurbağalara kurban etmek yanlıştır. Atalarımız olan Abderalıların kutsal kurbağa gölünü açmalarındaki gaye, tek bir kurbağa ile de gerçekleştirilebilirdi. Fakat bırakalım bir göl dolusu kurbağayı, iş bu bir gölle kalsaydı, mesele olmazdı! Abdera'nın sadece bir tek gölü var diye ne refahı, ne gücü, ne de mutluluğu azalırdı. Ancak 'ne kadar çok kurbağa çukuru olursa o kadar iyidir' şeklindeki acayip çılgınlık bizi bugün o hâle getirmiştir ki, önümüzde sadece iki yol kalmıştır: Ya bu aşırı rahatsızlık verici, aşırı doğurgan ve aşırı üreyen vatandaşlardan derhâl kurtulacağız, ya da hep beraber yalın ayak başı kabak Latona mabedine gidip diz çökerek tanrıçaya yalvaracak, eski mucizeyi tekrarlamasını ve bizi de, kaç kişiysek, hep beraber kurbağa hâline sokmasını niyaz edeceğiz.

Akademi, böylesine müşkül bir durumda tavsiye etmesi istenen - ve tavsiye edebileceği tek - çarenin elle tutulur cinsten olması gerektiğinde bir an bile tereddüt etse, vatanın önde gelen yöneticilerinin bilgeliğine karşı kabaca günaha girmiş olurdu. Bulunan çare, Yüce Senato'ca istenen bütün özelliklere sahiptir, gerçekleştirilmesi bizim elimizdedir, amaca uygundur ve kesin etkilidir. Hiçbir masraf gerektirmediği gibi, oldukça tasarruf da sağlayacaktır ve ne Latona, ne de rahipleri, buna karşı bazı çekinceler dışında itirazda bulunabileceklerdir."

Şimdi saygıdeğer okuyucularımız tahmin etsin bakalım, neydi bu çare? Fazla merakta bırakmayalım; dünyanın en basit çaresiydi. Avrupa'da eskilerden beri alışılagelen, bütün ülkelerde kimsenin sakıncalı görmediği bir şeydi. (Ancak raporun bu kısmı Abdera Senatosu'nda okunduğunda, üyelerden yarısının saçları dehşetten diken diken oldu.) Kısacası Abdera Akademisi'nin, aşırı sayıdaki kurbağalardan kolayca kurtulmak için teklif ettiği çare - onları yemekti!

Raporun yazarı bunu şöyle ifade ediyordu: "Atina ve Megara'ya, Korinth'e, Arkadya'ya ve başka yüzlerce yere yaptığım gezilerde kurbağa bacağı yendiğini gördüm ve ben de yedim. Temiz, besleyici ve leziz bir yemek olup, kızartması, yahnisi, ufak böreği yapılabilmektedir. Bu teklif kabul edildiğinde, hem aşırı sayıdaki kurbağalar makul sayıya indirilmiş, hem de içinde bulunduğumuz malî bakımdan sıkışık dönemde, aşağı ve orta tabaka mensuplarına değişik bir yiyecek temin edilmiş olacaktır. Her ne kadar ortaya çıkacak yarar, ham maddenin özelliği dolayısıyla gün geçtikçe azalacaksa da, kayıpların birkaç bin kurbağa havuzunun ve çukurunun kapatılıp kurutulması ve tarıma açılması ile, kısa zamanda karşılanması, hatta kazanç sağlanması mümkündür. Bu şekilde Abdera'ya ait arazinin en az dörtte birinden tekrar yararlanılacak ve halk bu topraklarda tarım yapacaktır.

Akademi meseleyi her yönü ile incelemiştir ve Latona veya rahipleri yönünden en ufak bir itirazın bile olacağını

zannetmemektedir. Tanrıça, Abderalıları mı, kurbağaları mı daha önemli bulduğu şeklindeki bir şüpheden bile muhakkak ki çok üzülecektir. Rahiplere gelince, onlar iyi vatandaşlardır ve vatanlarını severler. Bugüne kadar Abdera Devleti'nin en büyük sıkıntısını ve derdini teşkil eden bu sorunun, ustaca bir manevra ile devlete en büyük yarar kaynağı olmasını sağlayacak bir öneriye karşı çıkmaları asla beklenmez. Ancak rahipleri devletin çıkarı adına mağdur etmek de doğru olmayacağından, Akademi, Latona mabedi yanındaki eski kurbağa çukurunun dokunulmazlığının yeniden garanti edilmesini, ayrıca Abdera'da kurbağa bacaklarının yenilebilir olduğunun ilânından itibaren, her yüz kurbağa bacağından birinin veya ikisinin Latona mabedi payı olarak rahiplere verilmesi hususunda bir kararnameyi uygun görmektedir. Yuvarlak bir hesapla, bu yoldan kısa süre içinde otuz kırk bin drahmi sağlanacak ve Latona mabedi bu yeni düzenleme ile, kaybettiği bazı haklar nedeniyle uğradığı zarardan kurtulmuş olacaktır."

Filozof Korax raporunu şu dikkate değer sözlerle bitiriyordu: "Akademi, mecburiyet karşısında yaptığı ve devletin yararını gözeten bu öneriyle görevini yerine getirdiği inancındadır. Başarı bakımından endişesizdir, bu mesele onu Abdera'nın diğer bütün vatandaşları ile aynı derecede ilgilendirmektedir. Ancak bu reform hareketine sadece çok katı kurbağa tutkunlarının karşı çıkacağına emin olduğundan, vatanın övgüye değer yöneticilerinin böyle gülünç bir grubun hâkimiyeti ele geçirmesine ve Abdera adına bütün Greklerin ve başka milletlerin gözleri önünde, asırlar geçse de silinmeyecek şekilde lekelenmesine engel olacaklarını ümit etmektedir."

Bir insanın hareketlerinden niyetlerini belirlemek güçtür, bir hareketin çıkış sebebi iyi de, kötü de olabileceğinden, niyetlerinin kötülüğünden baştan şüphelenmek katılıktır; fakat düşünüş tarzı bize uymayan herkesi sırf bu yüzden kötü bir adam olarak görmek de haksızlık ve mantıksızlıktır. Biz Korax'ın bu raporu yazarken niyetinin ne

derece temiz olduğunu her ne kadar bilemezsek de, Rahip Stilbon'un, onu bu rapor yüzünden tanrıların ve insanların açık düşmanı ilân ettiğinde ve dinî inançları yok etme niyetine sahip olmakla suçlandığında, hırsına ve öfkesine fazla kapıldığını söylemekten kendimizi alamayacağız. Başrahip Stilbon kendi fikrine son derece inanıyor olabilirdi. Ancak zavallı ölümlülerin düşünüşleri arasında o kadar büyük ve elde olmayan farklılıklar vardır ki, bu dikkate alındığında, Korax'ın da kendi fikrinin doğruluğuna aynı derece içtenlikle inanması, Abdera kurbağalarını sadece normal kurbağalar olarak görmesi ve önerisiyle vatanına gerçekten önemli bir hizmette bulunduğuna inanmış olması son derece doğaldır. Ancak bu satırların yazarı, biz şimdi yaşayanlar için ve Avrupa'da kurbağalar hakkında düşüncelerin pek de onların lehinde olmadığı da dikkate alındığında, bu noktada tamamen tarafsız bir hükme varmanın son derece güç olduğunu da teslim etmektedir.

Filozof Korax'ın niyetinin ahlâkîliği ne olursa olsun, kendisinin, ihtiraslardan başrahip ne kadar uzaksa, o kadar uzak olduğu ve son derece hararetli bir şekilde taraftarlarının sayısını artırmayı kendisine iş edindiği kesindir. Bu da bu kurbağa meselesindeki etkili çalışmalarında, en az erdemi kadar, bir partinin önderi olma gururunun, Stilbon'a karşı kazanma hırsının ve Abdera tarihinde yer alma isteğinin de rol oynadığı şüphesini uyandırmaktadır. Fakat yaptığı her şeyi maymun iştahlılıktan yaptığı iddiasını, bilindiği gibi böyle fırsatlarda (özellikle küçük devletlerde) eksik olmayan, dar kafalı ve ihtiraslarının eseri insanların iftirası olarak kabul ediyoruz.

Korax, raporunun Akademi'nin ikinci toplantısında oy birliği ile kabul edilmesi hususunda gerekli önlemleri almıştı. Çünkü, görüşlerini belirterek açık vermek istemeyen iki üç üye ile başkan, görüşmeden bir gün önce önemli işleri olduğunu ileri sürerek şehir dışına çıkmayı uygun görmüşlerdi.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Rapor Meclis'te Okunuyor ve Şiddetli Tartışmalardan Sonra Raporun Latona Rahiplerine Duyurulması Kararlaştırılıyor.

RAPOR öngörülen zamanda arkhon'a sunuldu ve Senato'nun bir sonraki toplantısında, önde gelen bir kurbağa düşmanı olan Meclis Kâtibi Pyrops, onu ciğerlerinin bütün kuvvetiyle, bütün virgüllere ve diğer noktalama işaretlerine son derece dikkat ederek, hepsinin hakkını vererek okudu.

Gerçi bu ara azınlıktakiler, arkhon nezdinde girişimde bulunmuş, Meclis kararının uygulanmasının ertelenmesini ve bir olağanüstü toplantıda meselenin Akademi yerine, "Onlar Meclisi"ne gönderilmesinin oya sunulmasını sağlamaya çalışmışlardı. Onokradias bu dilekçeyi üzerinde düşünmek üzere almış, fakat adamların her gün işi sormalarına rağmen, Akademi raporunun bir sonraki normal toplantıya yetişeceğini öğreninceye kadar cevabını onaylamamıştı.

Bu yüzden günlük olayların bitirilmesinden sonra, arkhon togasının altından büyükçe bir tomar çıkarıp, Senato'ya bunun son toplantıda alınan karar gereği Akademi'ye o bilinen kurbağa meselesinde verilen görevin cevabı olduğunu söyleyince, Nomophylax Hypsiboas ve taraftarları son derece hiddetlendiler. Hep beraber gürültüyle ayağa fırladılar, arkhon'u ikiyüzlü davranmakla suçladılar ve raporun okunmasına asla razı olmayacaklarını belirttiler.

Diğer küçük doğal kusurlarının yanında bir de, soğukkanlı olması gereken yerde hırslı, hırslı olması gereken yerde

soğukkanlı olma kusuru bulunan Onokradias, tam tepesi atmış şekilde bir cevap verecekti ki, Meclis Üyesi Meidias kendisinden sakin olmasını ve adamların bağırmasına aldırmamasını rica etti. "Bırakın söyleyeceklerini söylesinler!" dedi, "İçlerini boşaltınca kendiliklerinden susacaklardır."

Nitekim öyle oldu. Adamlar bağırdılar, çağırdılar, ellerini kollarını salladılar, nihayet yoruldular, sonunda kimsenin kendilerini dinlemediğini fark edince, homurdana homurdana oturdular, terlerini sildiler ve rapor okundu.

Abderalıların bir anda ağlamaktan gülmeye geçiverdiklerini ve en ufak gülme fırsatı çıkar çıkmaz bir meselenin ciddî yönünü tamamen gözden kaçırdıklarını biliyoruz. Raporun üçüncü kısmı daha bitmemişti ki, bu keyifli hava pek kısa bir süre önce gürültü patırtı çıkaranlara bile sirayet etti. Pyrops, o zamanki âdet üzere bir tutam enfiye çekmek için durduğunda, üyelerden biri yanındakine, "İşte bilimsellik diye buna derim!" dedi. "Bakalım," dedi üçüncü biri, "kurbağaların önünde sonunda kurbağadan başka bir şey olmadığı deliline karşı ne diyebilecekler?" "Ben zaten bunu çoktan fark etmiştim." dedi kurnaz tavırlı biri; "Ama bilgili kişilerin de bizimle aynı fikirde olmalarını görmek hoş oluyor."

"Devam edin, Sayın Kâtip!" dedi Meidias, "Asıl güzeli şimdi geliyor!"

Pyrops okumaya devam etti. Rahip Stilbon'un tohumlar ile ilgili küçüklük hesabı kısmında üyeler gülmekten âdeta katılacaklardı. Fakat üzüntü verici iki yoldan birinin seçiminden söz edildiği bölümde, toplu olarak, başlarında arkhon olduğu hâlde, Latona mabedine gittiklerini, orada kurbağa hâline gelmeyi lütuf olarak kabul etmek zorunda kalabileceklerini gözlerinin önüne getirdiklerinde, hepsi birden ciddîleştiler. Daha böyle bir felâkette başlarına neler gelebileceğini düşünürken, boyunlarını uzatıp, kurbağalar gibi hava almaya çalışıyorlardı ve böyle bir talihsizliği engelleyecek her çareye evet demeye yürekten hazırdılar.

Fakat sonunda sır meydana çıkınca ve Akademi'nin önerisinin, bir dakika önce ne pahasına olursa olsun kurtulmayı istedikleri kurbağaları yemekten ibaret olduğu duyulunca - Senato'nun hemen hemen yarısını oluşturan yaşlı meclis üyelerinin âdeta çarpılmış suratlarındaki hayal kırıklığını takip eden üzüntü, şaşkınlık ve dehşet karışımını hangi dil tasvir edebilirdi? Adamlar, sanki kendi çocuklarını börek hâline getirmeleri istenmiş gibiydiler. Ön yargıların o anlaşılmaz gücünün etkisiyle bir anda dehşetle ayağa fırladılar ve daha fazla dinlemek istemediklerini, Akademi'den böyle bir dinsizliği asla beklemediklerini haykırdılar.

"Fakat yiyeceğimiz kurbağaların normal adî kurbağa olduğunu duydunuz!" diye bağırdı Meidias; "Tavus kuşlarını, güvercinleri, kazları yiyoruz ya! Hâlbuki bunlar da Juno'nun, Venüs'ün ve Priapus'un kutsal hayvanlarıdır! Jüpiter boğa kılığına girdi, Prenses Io'yu ineğe çevirdi diye sığır etini yememezlik ediyor muyuz? Her çeşit balık, su tanrılarının himayesinde olduğu hâlde, onları yemekte tereddüt ediyor muyuz?"

Yaşlı meclis üyesi ve lonca başkanları, "Kurbağalardan söz ediliyor burada!" diye haykırıştılar. "Kazlardan ve balıklardan değil! Bambaşka ha! Aklı başında bir insan nasıl olur da böyle bir şey düşünebilir?"

"Kendinize gelin beyler!" diye Meclis Üyesi Stentor bağırdı onlara, "Kurbağa delisi olmak istemezsiniz herhâlde!"

"Kurbağa yiyen olmaktansa, kurbağa delisi olmak iyidir!" diye bağırdı nomophylax; bu fırsattan yararlanarak bir partinin başına geçmek ve oradan da arkhon'luğa yükselmek hayali peşindeydi.

Azınlıktaki meclis üyeleri ile onlara katılan birkaç ak sakallı lonca başkanı, "Kurbağa yiyen olmaktansa, başka her şeye razıyız!" diye haykırdılar.

Kurbağa taraftarları o derece şiddetle bağırmaya başlamışlardı ki, arkhon kulaklarının sağır olmasından korktu, fil dişi koltuğundan hırsla fırlayarak, "Beyler!" diye

bağırdı, "Akademi'nin bir önerisi Meclis kararı değildir! Lütfen oturun ve becerebildiğiniz kadar, aklın sesini dinleyin! Burada bir kişinin bile, benim kurbağa yemeyi uygun bulduğumu düşüneceğini zannetmiyorum. Ama onların da beni yememeleri için gerekeni yapacağım. Fakat Abdera'nın, en bilgili kişilerinden oluşan Akademi'nin de ne söylediğini bilmesi lâzım!"

"Her zaman olmuyor bu!" diye mırıldandı Meidias.

"Ayrıca," diye arkhon devam etti, "toplumun çıkarı her şeyin üzerinde olduğundan ve kurbağaların insanlara - affedersiniz, insanların kurbağalara kurban edilmeleri, Akademi'nin de belirttiği gibi, asla doğru olmayacağından, bu raporun derhâl saygıdeğer Latona rahiplerine duyurulmasını öneriyorum. Daha iyi bir öneriniz varsa, onu destekleyecek ilk şahıs ben olacağım. Çünkü kurbağalara karşı değilim -zarar vermedikleri takdirde!"

Arkhon'un önerisi, iki tarafın da önermek zorunda olduğu bir şey olduğundan, raporun gönderilmesi gerçi oy birliğiyle kabul edildi, fakat Senato'da bununla huzur sağlanmış olmuyordu. Ve o saatten itibaren zavallı Abdera şehri kendini yeniden, ancak bu sefer başka isimler altında, eşekler ve gölgeler kamplarına ayrılmış buldu!

DOKUZUNCU BÖLÜM

Başrahip Stilbon, Akademi'ye Karşı Çok Kalın Bir Kitap Yazıyor. Kimse Bu Eseri Okumuyor. Bunun Dışında Abdera'da Eski Hamam Eski Tas.

HERKES başrahibin Akademi'nin raporuna ateş püsküreceğini zannediyor ve bekliyordu; Stilbon'un, mesele sanki kendisiyle hiç ilgili değilmiş gibi görünmesi karşısında şaşırmayan kalmadı.

Rapora şöyle bir göz attıktan sonra, adamlarına, "Ne kadar acınacak zavallılar!" dedi, "İnsan, onların, benim eski eserlerle ilgili kitabımı okumuş olmalarını beklerdi, her şey apaçık yazılı orada. İnsanın beş duyusu sağlamken, bu kadar aptal olması anlaşılır şey değil! Fakat onların anlamalarını kolaylaştırmam lâzım. Bir kitap yazacağım, öyle bir kitap ki, ellerinden geliyorsa, dünyanın bütün Akademileri çürütmeye kalksın bakalım!"

Ve Başrahip Stilbon oturup, Arkhon Onokradias'ın okumaya yanaşmadığı birinciden üç misli kalın bir kitap yazdı; bunda ispat ediyordu ki, Akademi'nin kabul ettiği raporu yazan, sağduyu diye bir şeye sahip değildir, doğada hiçbir şeyin küçük, hiçbir şeyin büyük olmadığını bile öğrenmemiş bir cahildir. Maddenin sonsuza kadar bölünebileceğini bilmemektedir ve tohumların sonsuz küçüklüğü (Korax'ın gülünç bir şekilde mübalâğa ettiği hesabından daha küçük olarak alınsalar bile), böyle bir olasılığa rağmen, bir minimum göstergesi değildir. Abdera kurbağaları hakkındaki sistemini yeni delillere dayandırıyor ve yapılabilecek bü-

tün itirazları düşünerek, onları büyük bir titizlikle ve bütün ayrıntılarıyla cevaplandırıyordu. Bunları yaparken farkına varmadan o derece kendinden geçti ve o derece coştu ki, kendisine karşı çıkanlara çok acı sözlerle hücum etmekten kendini alamadı, onları gerçeğe karşı kasıtlı ve inatçı bir kin sahibi olmakla suçladı ve böyle insanlara uygar bir devlette hoşgörü gösterilmemesi ve yer verilmemesi gerektiğini oldukça açık bir şekilde belirtti.

Stilbon gece gündüz yazdığı hâlde kitabını ancak aylar sonra bitirebilmişti. Eser o kadar büyüktü ki, arkhon onu Abdera'nın en iri yarı iki hamalına verip bir teskere üzerine koydurmuş ve Meclis'e öyle taşıtabilmişti. Başrahibin bu cevabı Meclis'e getirilip büyük masaya konulunca bütün Senato dehşet içinde kaldı. Üyeler bu hacimde bir eserin okunmasının asla mümkün olmadığı inancındaydılar. Bu durumda kitabın derhâl Filozof Korax'a yollanması, kendisinden buna karşı söyleyeceği bir şey varsa, yazılı olarak ve mümkün olduğu kadar çabuk arkhon'a bildirmesinin istenmesi oy çokluğu ile kararlaştırıldı.

Hamallar ilmî yükleriyle geldikleri sırada, Korax evinin avlusunda ve bir sürü Abderalı delikanlının ortasındaydı. Meclis görevlisi meselenin ne olduğunu anlatınca, hazır bulunanlar öyle müthiş kahkaha attılar, öyle gülmeye başladılar ki, sesleri üç dört sokak öteden Meclis'e kadar ulaşıyordu. "Rahip Stilbon çok akıllıymış!" dedi Korax, "Kimse fikirlerinin yanlışlığını çıkarmasın diye en şaşmaz yolu bulmuş. Ama yanıldığını görecek yine de! Bir kitabı okumadan da onu çürütmenin mümkün olduğunu kendisine göstereceğiz!"

Teskereyle bir süre orada duran ve bilgili beylerin şakalarından bir şey anlamayan hamallar, "Yükü nereye boşaltalım?" diye sordular.

Korax, "Benim küçük evimde böyle büyük bir kitap için yerim yok!" diye cevap verdi.

Genç öğrencilerden biri, "Biliyor musunuz," dedi, "mademki bu kitap okunmasın diye yazılmıştır, o hâlde Meclis

Kütüphanesi'ne hediye edin! Orada emniyette olur ve bir parmak kalınlığında tozdan kabuk altında, okunmadan, ama yıpranmadan bizden sonrakilere kalır."

"Fevkalâde bir fikir!" dedi Korax ve hamallara dönerek, "Alın dostlarım!" dedi, "Zahmetlerinize karşılık buyurun şu iki drahmiyi! Yükü Meclis Kütüphanesi'ne götürün, başka şeye karışmayın! Bütün sorumluluğu ben üzerime alıyorum."

Böylece hamallar, peşlerinde bir sürü sokak çocuğu olduğu hâlde, şamata içinde Meclis Kütüphanesi'ne yollandılar. Gençlerden biri de hemen bütün hikâyeyi şarkı hâline soktu ve daha ertesi gece bu şarkı bütün Abdera sokaklarında söylendi.

O kadar zahmetle ve vakit harcayarak yazdığı eserinin başına gelenleri bir süre sonra öğrenen Stilbon, hayret ve öfkeden ne düşüneceğini, ne yapacağını bilmedi. "Ulu Latona!" diye haykırdı, "Ne biçim bir devirde yaşıyoruz biz! Doğruyu dinlemek istemeyen insanlara ne yapmalı, bilmem ki? Fakat, olsun! Ben görevimi yaptım. Duymak istemiyorlarsa bıraksınlar! Böyle nankör, kaba ve anlayışsız bir halk için, parmağımı bile oynatmam artık."

İlk öfke nöbetinde böyle düşünmüştü; fakat iyi kalpli rahip bu görünüşteki aldırmazlıkla kendi kendini aldatıyordu. Gururu bu derece sakin kalamayacak kadar yaralanmıştı. Meseleyi düşündükçe (ve bütün gece başka bir şey düşünemedi), daha çok inandı ki, yüce dava kendisini böylesine yüksek sesle davet ederken sessiz sessiz elini kavuşturup oturması doğru olamaz.

Fakat devir gerçekten değişmişti ve Stilbon bir Strobylus değildi. Halk onu pek tanımıyordu ve selefinin kendisinden defalarca daha az bilgili olduğu hâlde Abdera'da o kadar önemli bir rol oynamasını sağlayan yeteneklerin hiçbiri Stilbon'da yoktu. Buna karşılık Abdera'daki kız olsun, erkek olsun bütün gençler, Filozof Korax'ın fikirlerinin etkisindeydi. Meclis üyelerinin ve önde gelen yurttaşların

büyük kısmı ise fikirleri ve ilkeleri önemsemeden, hangi tarafta daha çok gülünüyorsa o tarafa eğilim gösteriyordu. Basit halk arasında bile, Korax'ın taraftarlarından bazılarının yazdığı ve şehri saran şarkılar o derece etkili olmuştu ki, artık ayaktakımını eskiden olduğu gibi kolayca ayaklandırmak da pek mümkün görünmüyordu. Fakat işin en kötüsü, rahiplerin arasından bir iki tanesinin bile gizlice kurbağa düşmanlarıyla temasta olduklarından şüpheleniliyordu. Rahip Pamphagus'un mevcut durumdan faydalanarak zavallı Stilbon'u (Pamphagus'un deyişiyle) iş konularındaki tecrübesizliği dolayısıyla, hele böyle tehlikeli bir buhran anında asla dolduramadığı koltuğundan uzaklaştırmayı plânladığı ise, şüphenin de ötesinde bir şeydi.

Buna rağmen, kurbağa severler önemli ve güçlü bir parti oluşturuyorlardı ve Hypsiboas onları sürekli olarak harekette tutmayı beceriyordu. Aslında bu, kazandığı zaferlerden memnun ve sahibi olduğu üstün gücü tehlikeye atmaktan kaçınmakta olan karşı taraf o kadar hareketsiz kalmasa ve olağanüstü hareketlere yol açabilecek her şeyden titizlikle kaçınmasa, defalarca patlamaya yol açabilirdi. Çünkü kurbağa düşmanları kendilerine verilen "batrachophag" (kurbağa yiyen) ismine pek aldırmamışlardı ve Latona'nın kurbağaları, toplantılarında her zaman şaka ve alay konusuydu. Fakat tam Abdera usulü, işi fazla ileri götürmeden orada bırakmışlardı ve Akademi'nin raporuna, Filozof Korax'ın alaylarına rağmen, kurbağalar her zamanki gibi rahat ve kızartılıp yenilme korkusundan uzak bir şekilde, Abdera'nın içinde ve dışında yaşamaya devam ediyorlardı.

ONUNCU BÖLÜM

Bu Trajikomik Oyunun Garip Gelişimi ve Sonu.

ERTESİ yılın yaz aylarında tesadüfen her renkte fareler ve sıçanlar bu talihsiz Cumhuriyet'in tarlalarını işgal etmese ve böylece Arkhon Onokradias'ın tamamen masum ve bir tahminden ibaret kehanetini doğru çıkarmasaydı, Latona'nın kurbağaları muhtemelen uzun süre bu güven ortamı içinde yaşayıp gideceklerdi.

Zavallı Abderalılar için hem kurbağalar, hem fareler tarafından yenmek pek fazlaydı. Mesele çok ciddîleşmişti.

Kurbağa düşmanları artık Akademi'nin önerisinin bir an önce kabul edilmesi için sıkıştırıyorlardı. Kurbağa severler ise, birkaç gün içinde Abdera tarlalarını korkunç şekilde mahveden sarı, yeşil, mavi, kırmızı ve kurşunî farelerin kurbağa düşmanlarının tanrıtanımazlığının gözle görünür cezası olduğu ve tanrıçanın korunmasına lâyık olmadığını gösteren şehri tamamen yıkmak için, doğrudan doğruya Latona tarafından gönderildiğini haykırıyorlardı.

Akademi sarı, yeşil ve kurşunî farelerin renkleri dolayısıyla öbürlerinden daha değişik özellikleri olmadığını, bütün ulusların tarihlerinde buna benzer durumların görüldüğünü, bu farelerin Abderalılara yiyecek bir şey bırakmayacakları anlaşıldığından, devletin iki büyük düşmanının yol açtığı zararı, hiç olmazsa yenebilir kısmında, yani kurbağalardan çıkarmanın gerekli olduğunu bildirdi, fakat yine kimse kulak asmadı.

Rahip Pamphagus araya girip uzlaşma sağlamak istedi, kurbağaları kurbanlık hayvan olarak kullanmayı ve

başlarıyla karın kısımlarını tanrıçaya sunduktan sonra, bacaklarını kurban eti olarak Latona'ya hürmeten yemeyi önerdi, fakat kimse bunu da kabul etmedi.

Halk felâketten şaşkına dönmüştü ve bunları gazaba gelmiş tanrıların cezaları olarak görüyordu. Sonunda kurbağa partisinin liderlerine karşı infial içinde ve öfkeden çılgına dönmüş vaziyette, yığın yığın Meclis'e koştu, şehri mahvolmaktan kurtaracak bir çareyi derhâl bulmadıkları takdirde hiçbir üyenin kemiklerini sağlam bırakmayacaklarını haykırdı.

Abdera Meclisi hiçbir zaman bu kadar çaresiz kalmamıştı. Üyeler korkudan soğuk terler döküyorlardı. Ellerini kafalarına vuruyorlar, fakat sadece boşluk sesi duyuyorlardı. Ne kadar düşünürlerse düşünsünler, bir tek çare bile gelmiyordu akıllarına. Dışarıdaki halk ise dağılmaya yanaşmıyor, çare bulmadıkları takdirde kurbağaseverlerin de, kurbağa düşmanlarının da kafalarını kopartmakla tehdit ediyordu.

Sonunda birden Arkhon Onokraidas vecde gelmiş gibi koltuğundan fırladı: "Benimle gelin!" dedi üyelere ve halka hitaben konuşma yapmak üzere hazırlanmış mermer balkona çıktı. Gözleri alışık olunmayan bir ışıkla parlıyordu, boyu sanki daha uzamış gibiydi ve bütün endamında bir Abderalıda hiçbir zaman görülmemiş bir haşmet vardı. Üyeler sessizce ve merakla peşinden gelmişlerdi.

Onokradias, kendi sesine benzemeyen bir sesle, "Dinleyin beni, Abderalı erkekler!" diye bağırdı, "Soyumun kurucusu ceddim Iason, tanrılar arasından indi ve kurtuluşumuzun yolunu gösterdi bana! Hepiniz evlerinize gidin, her şeyinizi toplayın ve yarın şafakta karılarınızla, çocuklarınızla, atlarınız ve eşeklerinizle, sığırlarınız ve koyunlarınızla, kısacası sahip olduğunuz her şeyle Iason mabedi önüne gelin! Önümüzde Altın Post olduğu hâlde, oradan yola çıkalım, tanrıların aşağıladığı bu surlara sırtımızı çevirelim ve bereketli Makedonya'nın geniş ovalarında ken-

dimize başka bir yurt arayalım. Belki günün birinde tanrıların öfkesi yatışır, bize veya çocuklarımıza daha uygun şartlarda güzel Abdera'ya dönmek kısmet olur. Uğursuz fareler yiyecek bir şey bulamayınca sonunda birbirlerini yiyeceklerdir ve kurbağalara gelince... - Latona onlara acısın! - Haydi çocuklarım, gidin ve hazırlanın! Yarın güneş doğarken bütün dertlerimiz bitmiş olacak!"

Bütün halk coşku içindeki arkhon'u sevinç çığlıkları ile alkışladı ve bir anda bütün Abderalılar tek bir birey oluverdiler. Kolayca alevlenen hayal güçleri birden coşmuştu. Gözlerinin önünde yeni manzaralar, yeni mutluluk ve sevinç sahneleri dans ediyordu. Mutlu Makedonya'nın geniş ovaları cennetler gibi önlerindeydi. İç açan havaları şimdiden ciğerlerine dolduruyor ve iğrenç şehirlerinin pis kurbağa bataklığı kokularından bir an önce kurtulmaya can atıyorlardı. Birkaç dakika önce bir kişinin bile aklında olmayan bir göç için hazırlanmak üzere herkes evine koştu.

Ertesi sabah bütün Abdera halkı göçe hazırdı. Eşyalarından yanlarına alamadıklarını en ufak bir üzüntü duymadan evlerinde bırakmışlardı. Kurbağaların ve farelerin kendilerini rahatsız edemeyeceği bir yere gitmek için son derece sabırsızdılar ve hemen yola çıktılar.

Göçlerinin dördüncü günü, karşılarına Kral Kassandros çıktı. Göç alayının gürültüsü çok uzaklardan duyuluyor ve çıkardığı toz, gün ışığını karartıyordu. Kassandros, adamlarını durdurdu ve birini gönderip göç edenlerin kim olduklarını sordurdu.

"Yüce efendim!" dedi adam döndüğünde, "Bunlar kurbağalar ve fareler yüzünden Abdera'dan ayrılıp başka bir yurt arayan Abderalılarmış."

"Mesele buysa, bunlar gerçekten Abderalılardır!" dedi Kassandros.

Bu arada Onokradias, yanında meclis üyeleri ve halktan temsilcilerle, krala dileklerini bildirmeye geldi.

Kral ve adamları meseleyi dinledikten sonra o kadar gülünç buldulardı ki, bütün nezaketlerine rağmen, Abderalıların yüzlerine karşı kahkahalarla gülmekten kendilerini alamadılar; bütün saray erkânının güldüğünü gören Abderalılar da, gülmenin şart olduğu düşüncesiyle, onlarla birlikte güldüler.

Kassandros, onları korumaya söz verdi ve vatanlarındaki kurbağalarla ve farelerle âdil bir şekilde uzlaşmalarına kadar oturmaları için Makedonya sınırlarında bir yeri kendilerine armağan etti.

O tarihten itibaren Abderalılara ne olduğu, başlarından neler geçtiği hususunda hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Ancak şu kadarı muhakkak ki, bu garip göçten birkaç yıl sonra (bunun tarihî bir gerçek olduğu da, Justinus'un özetlediği tarihçi Trogus Pompejus'un tanıklığı ile her türlü şüpheden uzak bir şekilde kesindir) Abdera'ya dönmüşlerdir. Beyinlerini şehrin içindeki ve civarındaki bütün farelerin ve kurbağaların karıştırdığından daha fazla karıştıran "kafalarının içindeki fareleri", muhtemelen Makedonya'da bırakmışlardı. Çünkü bu tarihten itibaren, tarihin onlar hakkında yazdığı şey, Makedonya krallarının ve Romalıların himayesinde asırlarca sessiz ve sakin bir hayat sürdüklerinden ibaret. Benzer diğer şehirlerin sakinlerinden ne daha akıllı, ne de daha aptal olduklarından, tarihçilere de kendileri hakkında iyi veya kötü bir şey yazma fırsatı vermemişler.

Saygıdeğer okuyucularımıza doğruluğumuzu tam olarak göstermek için şunu da eklemeyi gerekli görüyoruz: Abdera, yaşlı Plinius'a ve ona bilgi veren Varro'ya inanılacak olursa, fareler ve kurbağalar gibi şansız şöhretsiz düşmanlar tarafından sakinleri kovulmuş tek şehir değilmiş. Varro'ya bakılırsa, İspanya'da bir şehri tavşanlar, bir başkasını köstebekler, Galya'da bir şehri ise, Abdera gibi, kurbağalar işgal etmiş ve bu şehirlerin halkı da yurtlarını bırakıp gitmiş. Ancak Plinius, bu talihsizliğe uğramış şehrin

adını vermediği gibi, bu hikâyeyi bilgin Varro'nun sayısız eserleri içinde hangisinden aldığını da belirtmediği için, bu büyük adama borçlu olduğumuz saygıya rağmen, (sadakatine çoğu kere fazla güvendiği) hafızasının kendisine Trakya yerine Galya yazdırdığını ve Varro'nun bahsettiği şehrin de bizim Abdera olduğunu söylemekle hata etmediğimize inanıyoruz.

Ve böylece bir anıtın son taşını da koyalım. Bir zamanlar öylesine meşhur olan ve asırlarca unutulan bu Cumhuriyet için böyle bir anıt dikmeye, muhakkak ki, onun şöhrete kavuşması için çabalayan bir daimon (cin) bizi kışkırtmıştır.

Ümit ederiz ki bu anıt, Abderalıların gariplikleri ve neşeli çılgınlıkları gibi hafif malzemelerden yapılmış olmasına rağmen, Alman ulusunun bu hikâyenin kimseyi ilgilendirmeyeceği ve eğlendiremeyeceği, kimsenin keyfini kaçıramayacağı ve kimseyi neşelendiremeyeceği kadar mutlu olduğu, kısacası kimsenin Abderalılara benzemediği ve Abderalıların başlarından geçenlerin başka bir gezegenden hikâyeler kadar yabancı olacağı bir güne ulaşana kadar yaşar. On dokuzuncu yüzyılın ilk neslinin çocukları, on sekizinci yüzyılın son çeyreğindeki çocukların kendilerini bir önceki çeyreğin büyüklerinden akıllı saydıkları oranda akıllı olurlarsa - veya yirmi yıldır bize hediye edilen ve her gün yenileri çıkan eğitim kitapları, iyi niyetli yazarlarının ümit ettirdikleri olağanüstü etkilerinin yirmide birini gerçekleştirebilirlerse, o mutlu an pek gecikmeyecektir.

ABDERA HİKÂYESİNE ANAHTAR
(1781)

HOMEROS'un eserleri Grekler arasında tanındığında, birçok konuda basit ve sade sağduyusuyla, beylerin eğitilmiş gözlerinden daha iyi gören halk, bol miktardaki olağanüstü, acayip ve inanılmaz unsurlar bir yana bırakılırsa, bu büyük kahramanlık destanlarında, bütün Milet masallarında olduğundan çok daha fazla bilgelik ve hayat dersi bulunduğunu görmek akıllılığını göstermişti. Horatius'un Lollius'a mektubundan ve Plutarch'ın bu destanlardan nasıl yararlandığından ve nasıl faydalanılması gerektiği hususundaki sözlerinden anlıyoruz ki, Homeros'un ölümünden asırlarca sonra bile, en akıllı ve açık fikirli Grekler ve Romalılar, neyin doğru ve yararlı, neyin yanlış ve zararlı olduğunu ve bir insanın erdem ve bilgelikle neler yapabileceğinin, en kılı kırk yaran ve güzel konuşan ahlâk hocalarından çok daha iyi bir şekilde, onun eserlerinden öğrenilebileceğine inanıyorlardı. Destanların dışına, maddî bölümüne bağlanıp kalma, çocuk kafalı ihtiyarlara bırakılıyordu (çünkü gençlere daha iyisi öğretiliyordu). Akıllı insanlar, o vücutta yaşayan ruhu hissediyor ve tanıyordu ve ilham perisinin ayrılmaz bir şekilde birbirine yapıştırdığı şeyleri, "olağanüstü" kılığındaki "gerçeği" ve sırrını herkesin bilemeyeceği bir karıştırma sanatıyla "güzel" ve "hoş" olanla birleşmiş "yararlı"yı birbirinden ayırmayı düşünmüyorlardı.

İnsanlarla ilgili her şeyde olan, burada da oldu. Homeros'un destanlarında uyarıcı ve cesaretlendirici örnekleri ve insan hayatının çeşitli durumlardaki, ilişkilerdeki ve sah-

nelerdeki bir aynasını bulmakla tatmin olmayan sonraki çağların bilginleri, durmadan daha derinlere inmek ve atalarından daha fazla şeyler görmek istiyorlardı. Ve böylece her örnekte alegori, her şeyde, hatta şairane olay yerinin çıplak âletlerinde ve dekorunda bile mistik bir anlam ve sonunda her şahısta, her olayda, her tabloda, her ufak hikâyede, Allah bilir ne biçim hermetik, orphik ve majik felsefenin sırlarının bulunduğunu keşfettiler. (İnsan bir şey keşfetmeyi kafasına koyarsa, neler keşfetmez ki?) Zavallı şair bunları muhakkak ki hiçbir zaman aklına getirmemişti, tıpkı Vergilius'un da, ölümünden bin iki yüz yıl sonra mısralarının kötü ruhların çağrılmasında kullanılacağını düşünmediği gibi.

Bu arada her epik şiirden (büyük heroik ve poetik eserlere bu isim veriliyor), ilk bakışta belli olacak ahlâkî dersi ve doğal anlamı dışında, bir de gizli ve alegorik anlama sahip olması önemle beklenir oldu. En azından bu garabet İtalyanlarda ve İspanyollarda çok yaygındı. Yorumcuların, hatta bizzat şairlerin, bir Amadis ve Orlando'dan, Trissin'in "Kurtarılan İtalya"sından veya Camolen'in Lusiade'sinden, hatta Adone des Marino'dan çeşit çeşit metafizik, siyasî, ahlâkî, fizikî ve teolojik alegoriler çıkarmak için nasıl boşu boşuna zahmetlere girdiklerini görmek, gülünçten de öte bir şeydi.

Bu sırları kendi çabalarıyla çözmek, okuyucuların yapabileceği bir şey olmadığından, böylesine muhteşem hazinelerden mahrum olmamaları için, onlara bir anahtar vermek gerekiyordu; bu da alegorik ve mistik anlamın açıklanmasıydı. Aslında bir şair normalde ancak eserini tamamladıktan sonra, inceleyiciler tarafından şiirlerinde ne biçim gizli benzerlikler ve ilişkiler keşfedilebileceğini düşünüyordu.

Bazı şairlerin modaya uymak için üzerinde fazla durmadan yaptıkları şey, başka bazıları için asıl amaç ve ana eser oldu. Palingenius'un meşhur *Zodiacus vitae*'si, Barkley'in

Argenis'i, Spenser'in *Peri Kraliçesi*, Bayan Manley'in *Yeni Atlantis*'i, *Malabarili Prensesler, Fıçı Masalı, Johann Bull* hikâyesi, bilhassa 16. ve 17. yüzyılda örnekleri pek çok bir sürü bu tarz eser, özleri ve yazılış niyetleri bakımından alegorikti ve bir anahtar olmadan anlaşılamıyorlardı. Ancak bunlardan bazıları, meselâ Spenser'in *Peri Kraliçesi* ve D. Swift'in alegorik hicivleri, her zeki ve olayları bilen insanın, yabancı yardım olmadan anahtarını kendi kafasında bulabileceği tarzda eserlerdir.

Bu konuyu düşünmemiş olanlara, bir hiciv romanına benzeyen her kitapta gizli bir anlam olması gerektiğini, o hâlde böyle bir eserin muhakkak bir anahtara ihtiyacı olduğu şeklindeki bir çeşit ortak peşin hükmün ve beklentinin birçok kişide nasıl olup da yerleştiğini anlatabilmek için, bu kısa açıklama herhâlde yetecektir.

Bu yüzden elimizdeki hikâyeyi yayımlayan da, eserinin bulmak şerefine eriştiği büyük sayıda okuyucudan çoğunun, kitapta kelimelerin ilk bakışta söyler göründüğü şeylerin arkasında daha başka şeyler olması gerektiğine inandığını duyduğunda ve saygıdeğer okuyucuların kitabın tam olarak anlaşılması için zorunlu bir ihtiyaç olarak "Abdera hikâyesine bir anahtar" arzu ettiklerini öğrendiğinde hiç şaşırmadı. Aksine, bunu onlara karşı bir nezaket borcu kabul etti, isteklerini yerine getirmeye çalıştı ve bir anahtar olarak veya istenen anahtar yerine (ikisi de aynı kapıya çıkar), bütün akıllıları eğlendirmek, bütün delilere ibret dersi vermek ve onları doğru yola getirmek üzere yazılmış bu eserin daha iyi anlaşılması ve ondan daha iyi yararlanılmasına hizmet edecek her şeyi anlatmaya karar verdi.

Bu maksatla onlara her şeyden önce eserin yazılışının hikâyesini, içine hiçbir şey katmadan ve (gerçek amaçları fazla anlaşılmayan, fakat 1753'ten beri eserleri çok okunan biri olan) yazarın kendi sözleriyle anlatmayı gerekli görmektedir.

Yazar şöyle yazıyordu: "177* yılının güzel bir sonbahar akşamıydı, evimin üst katında yalnızdım ve (insanca bir şey başıma gelince bunu anlatmaktan niye utanayım?) can sıkıntısıyla pencereden dışarıyı seyrediyordum; çünkü haftalardır ilham perim beni ziyaret etmiyordu. Ne bir şey düşünebiliyor, ne bir şey okuyabiliyordum. Âdeta ruhumun bütün ateşi sönmüş, bütün heyecanım uçup gitmişti. Aptalın biriydim veya en azından kendimi aptal hissediyordum; fakat ah ne yazık ki, aptallığın mutluluklarına katılamadan ve insanın kendi kendisinden o gururlu memnuniyetinin, bazı bilinen tür insanların temin ettiği şekilde, düşündüklerinin, söylediklerinin, hayal ettiklerinin, uykuda ağızlarından kaçırdıklarının tek gerçek, bilgece, akıllıca ve mermere kazılacak değerde olduklarına sarsılmaz inancın zerresine bile sahip olmaksızın. Kısacası, durumumu hissediyordum ve bu beni çok rahatsız ediyordu; kendi kendimi sarstım boşuna. Ve (daha önce de söylediğim gibi), öyle bir hâldeydim ki, oldukça rahatsız ufak bir pencereden dünyaya bakıyor, fakat ne gördüğümü bilmiyordum ve bilmeye veya görmeye değer bir şey de görmüyordum.

Birdenbire sanki bir ses duyuyormuşum - gerçek miydi yanılma mıydı, bilemiyorum -, sanki birisi bana 'Otur ve Abderalıların hikâyesini yaz!' diyormuş gibi geldi.

Ve o anda kafamda bir şimşek çaktı. Evet, evet, diye düşündüm, Abderalılar! Bundan doğal ne olabilir? Abderalıların hikâyesini yazacağım! Nasıl oldu da böyle basit bir şeyi daha önce düşünemedim?

Derhâl oturdum, yazmaya başladım, kitaplar karıştırdım, notlar alıp birleştirdim, düzenledim ve yazmaya devam ettim. Eserin elimden âdeta kayarcasına çabucak çıkıp oluştuğunu görmek başlı başına bir zevkti.

Tam bu şekilde yazıp giderken, (diye yazarımız açık kalplilikle itiraflarını sürdürüyor) keyifli bir anda, bir kapris anında veya başka ne isim verilirse verilsin, işte öyle

bir anda, hayalimin gemlerini bırakıvermek ve işleri gidebildiğince götürmek istedi canım. 'Söz konusu olanlar nihayet sadece Abderalılar' diye düşündüm; 'Abderalılarla insan günah işleyemezdi: Bir sürü deliden başka bir şey değiller; tarihte öyle ahmakça şeyler yaptıkları anlatılıyor ki, onlarla ilgili uyduracağın en saçma şeyler bile sırıtmaz.'

Açıkça itiraf ediyorum ki - ve bu bir haksızlık idiyse Tanrı beni affetsin! - Abderalıları mümkün olabildiği kadar delice düşündürebilmek, konuşturabilmek ve hareket ettirebilmek için hayal gücümü bütün kuvvetimle zorladım. Kendi kendime, 'Onlar öleli ve gömüleli iki bin yılı geçmiş nasıl olsa!' dedim. 'Yazdıklarımın ne kendilerine, ne de torunlarına zararı olabilir, çünkü onların da kemikleri çürümüştür.'

Bütün bunlara, beni bir iyilik görüntüsüyle bağlayan başka bir düşünce eklendi.

'Onları ne kadar çılgın olarak tasvir edersem,' diye düşündüm, 'Abderalıların bir hiciv olarak alınmasından ve var olduklarını bile bilmediğim, dolayısıyla kendilerini kastetmem mümkün olmayan kişilere benzetilmesinden o kadar az korkmam gerekecek.'

Fakat bu düşüncemde yanılmıştım. Kazandığım büyük başarı açıkça gösterdi ki, hayal ürünleri çizdiğimi zannederken, masum bir şekilde bakıp benzeterek resimler yapmıştım!"

İtiraf etmem gerekir ki, kalbinde kötülük olmayan ve kimseyi kızdırmadan ve kırmadan, sadece kendisinin ve çevresindekilerin can sıkıntısını dağıtmaya çalışan bir yazarın başına gelebilecek en kötü şeylerden biriydi bu. Ancak, Abderalıların yazarı, daha eserinin ilk bölümlerinde işte bununla karşılaştı. Almanya'da ve Almanca konuşulan yerlerde (bu arada şunu da söylemek yerinde olur, Almanca başka her Avrupa dilinden daha geniş topraklarda konuşulmaktadır) Abderalıları okumayan hemen hemen kimse kalmamıştı. Kitabın okunduğu her yerde de, her

okuyucu hemen, eserdeki resimlerin asıllarını gördüğünü iddia ediyordu.

"Tek bir defa gitmediğim, (diyor yazar), kimseyi tanımadığım binlerce yerde, oraların Abderalılarını ve Abderalılıklarını nasıl o kadar iyi bildiğime şaşıyorlar; ya oralardan birileriyle gizli gizli haberleştiğimi, ya da normal yoldan asla öğrenmem mümkün olmayan haberleri nakleden ufak bir şeytanım olduğunu zannediyorlardı. Benim için ne o, ne bu kesinlikle söz konusuydu elbette. Bu durumda gün ışığı kadar açık bir şekilde anladığım şuydu: Eski Abdera halkı zannettiğim gibi tamamen yok olup gitmemişti!"

Bu büyük buluş, eserini yazdığı sırada tarihten ve belgelerden çok kendi hayal gücünü ve keyfini esas almış olan yazarın bazı araştırmalar yapmasına yol açtı. İrili ufaklı birçok eseri hiçbir sonuç alamadan karıştırdıktan sonra, nihayet ünlü Hafen Slawkenbergius'un altıncı kitabında, sayfa 864'de bu beklenmedik olayları biraz açıklamaya yardımcı olabilecek şu pasajı buldu:

"Trakya'daki Abdera şehri, eskiden büyük, kalabalık, zengin bir ticaret merkezi olan, Trakya'nın Atina'sı denilen, Protagoras'ın ve Demokritos'un doğdukları şehir, delilerin ve kurbağaların cenneti, bu güzel ve iyi Abdera şehri artık yok. Onu bugünkü Trakya'nın haritalarında ve tasvirlerinde aramak boşunadır; hatta vaktiyle nerede olmuş olduğu bile bilinmemektedir veya ancak tahmin edilebilir.

Fakat Abderalılar öyle değildir! Ana yurtları yeryüzünden silindiği hâlde, onlar yaşamaya ve bildiklerini yapmaya devam ediyorlar. Yok edilmez, ölümsüz bir halktır Abderalılar; bir yere yerleşip kalmazlar, onları her yerde bulmak mümkündür. Her ne kadar bütün halkların içinde dağınık şekilde yaşıyorlarsa da, bugüne kadar saf bir şekilde ve yerlilerle karışmadan kendilerini korumayı bilmişlerdir. Eski hâl ve tarzlarına o kadar sadıktırlar ki, nasıl Frankfurt'ta, Leipzig'de, İstanbul'da, Halep'te bir Yahudi'nin Yahudi olduğu hemen anlaşılırsa, bir Abderalıyı da, insan sadece bir

an görür görmez veya dinler dinlemez, derhâl onun ancak bir Abderalı olabileceğini görür ve anlar!

Fakat en garibi ve onları İsraillilerden, Bedevîlerden, Ermenilerden ve başka saf halklardan ayıran bir özellik şudur: Abderalılıkları en ufak bir tehlikeye girmeden bütün insanlarla iç içe yaşayabilirler ve her yerde, bulundukları ülkenin dilini konuştukları, oranın yasalarını, inançlarını ve âdetlerini kabul ettikleri ve tıpkı başkaları gibi yiyip içtikleri, gezip tozdukları, giyinip süslendikleri, saçlarını yaptırıp kokular süründükleri, kısacası insanın hayatında yaptığı her şeyi hemen hemen aynen yaptıkları hâlde, kendilerini Abderalı yapan her hususta hiç değişmeden öylesine aynı kalırlar ki - sanki eski Babil'in duvarlarından üç misli yüksek ve kalın bir elmas duvarla, yeryüzündeki bütün mantıklı yaratıklardan ayrılmış gibidirler! Bütün insan ırkları başka ırklarla karışınca değişir ve iki farklı ırkın kaynaşmasından üçüncü bir ırk doğar. Fakat Abderalılarda, nereye gitmiş, başka halklarla ne kadar karışmış olurlarsa olsunlar, en ufak bir değişiklik bile gözlenememiştir! Onlar iki bin yıl önce Abdera'da neydilerse, şimdi her yerde yine aynı kaçıklardır ve her ne kadar artık şurası Abdera'dır veya burası Abdera'dır diye bir şey söylenememekte ise de, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da ve Amerika'da, kısacası dünyanın şehirleşmiş hiçbir yerinde, bu gözle görünmez topluluğun bazı üyelerine rastlanmayacak tek bir şehir, tek bir kasaba ve köy yoktur!" Hafen Slawkenbergius'un yazdıkları bu kadar.

"Bu pasajı okuduktan sonra", diye devam ediyor yazarımız, "önce bana anlaşılmaz gibi gelen, o duyduğum şeyler için aradığım anahtarı bulduğumu anlamıştım. Nasıl Slawkenbergius'un yazdıkları Abderalılarla ilgili tecrübelerimi anlamama yardımcı olduysa, bunlar da onun satırlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini ispat ettiler. Anlaşıldığına göre, Abderalılar her ülkede açan ve çok sayıda evlât veren bir tohum miras bırakmışlardı ve her yerde eski Abderalıların karakterleri ve başlarından geçenler,

yeni Abderalıların suretleri ve hikâyeleri olarak görüldüğü için, bu halkı yukarıdaki belgede de belirtildiği üzere, bütün kara ve ada halklarından ayıran garip tek biçimlilik ve değişmezlik özelliği meydana çıkıyordu.

Her taraftan bu konuda bana gelen haberler iki sebepten teselli bulmama yaradı: Birincisi, Abderalılara belki de fazla haksızlık ettim diye kendi kendimi suçlamanın doğru olmadığını gördüm. İkincisi de, eserimin her yerde (Abderalıların kendileri tarafından da) zevkle okunduğunu, özellikle eski ve yeni Abderalılar arasındaki kesin benzerliğin hayranlıkla karşılandığını, bunun da, kökenlerinin doğruluğu konusunda en açık bir delil olarak, sonuncuları çok memnun ettiğini öğrendim. Kendilerinin çok fazla benzetildiğini ileri sürerek şikâyet edenler, memnun olanların büyük sayısı karşısında gerçekten tamamen ihmal edilebilir; hem bu az sayıdaki şikâyetçiler de meseleye başka türlü baksalar daha iyi ederler. Çünkü anlaşıldığına göre, gerçekte oldukları gibi görünmekten hoşlanmadıkları ve daha asîl başka bir hayvanın postuna büründükleri için, kulaklarını fazla oynatıp kendilerini belli etmezlerse haklarında hayırlı olur, aksi takdirde herkesin dikkati onların üzerine çevrilir ve bu da onların lehine sonuç vermez!

Öte yandan, "eski" Abderalıların hikâyesini âdeta "yeni" Abderalıların gözleri önünde yazmış olmam, başlangıçta başıboş bıraktığım hayal gücümü gemlememe, her çeşit karikatürleştirmeden kaçınmama ve anlattığım her şeyde Abderalılara karşı son derece âdil davranmama sebep oldu. Çünkü artık hâlâ büyüyüp gelişen ve atalarının sebepsiz yere ve haksız olarak bir şeyle suçlanmasını hoş karşılamayacak bir ailenin geçmişini yazan bir tarihçiydim."

Abderalıların hikâyesi böylece haklı olarak, en doğru ve güvenilir eserlerden biri ve işte bu yüzden yeni Abderalıların, suratlarına bakıp - kendilerine karşı dürüst olmak istiyorlarsa - atalarına ne kadar benzediklerini kesin olarak görebilecekleri, gerçeğe uygun bir ayna olarak görü-

lebilir. Eserin bu bakımdan Abderalılar var olduğu sürece - ve bu muhtemelen çok uzun bir süre olacaktır! - sağlayabileceği ve sağlamak zorunda olduğu yarar hakkında uzun uzun uzun konuşmak son derece lüzumsuz olacaktır. Sadece şöyle bir ek yararı olabileceğini belirtmek istiyoruz: Belki aramızdaki eski Almanların torunlarını daha dikkatli davranmaya sevk eder de, onlar Abdera soyundan geliyorlarmış veya (Abdera üslûbuna ve sanatına aşırı hayranlık ve bundan doğan taklit çabası dolayısıyla) - Abderalılara benzemeye çalışıyorlarmış şüphesi uyandıracak şeyleri yapmaktan kaçınırlar! - Çünkü bu, onlar için, çeşitli sebeplerden dolayı hiç de yararlı olmaz!

Değerli okuyucular, bu garip eser için vaat ettiğimiz anahtar işte bundan ibaret; yanına bir de şu garantiyi ekliyoruz: Eserin içinde bu anahtarla açamayacağınız en ufak gizli çekmece bile yoktur. Birisi çıkar da kitapta daha fazla şeyin saklı olduğunu fısıldarsa, emin olabilirsiniz ki, bunu söyleyen ya ne dediğini bilmiyordur, ya da iyi niyetli biri değildir.

- *Sapienta prima est stultitia caruisse* -[34*]

34 * Deli olmamak, bilgeliğin ilk basamağıdır.

YAZARA MEKTUP

(Wieland'ın "Abderalılar" romanı, eserde kendilerinden bahsedildiğini düşünen ve kendileriyle alay edildiği inancına kapılan pek çok kişinin şiddetli tepkisine yol açmış, birçok kişi de, kendi şehirleri ve eserde sözü edilen insanlar ile ilgili "gizli" bilgileri Wieland'ın nasıl olup da elde ettiğini kendisine yazarak sormuştu. Kitabın ilk bölümlerinin "Deutscher Merkur" dergisinde yayımlanmasından hemen sonra, Güneybatı Almanya'daki Schwaben bölgesinden bir kasabanın belediye başkanı, yazara şu mektubu göndermiştir:)

Weimar'da Saray Danışmanı Sayın Wieland'a!

Sayın Beyefendi!
Sizden ve sizin gibi, bizi düzeltmeye, düşündüğümüzden farklı tarzda düşünmemizi istemeye, bizi ölçülmek istediğimizden farklı ölçülerle ölçmeye, üzerimize sürdükleri lekeleri kendileri çıkarmaya çalışan kişilerden ricamız şudur: Bizi rahat bırakın! Biz, sıradanlığımızdan memnunuz ve mutluyuz: Bize zorla yüklemeye çalıştığınız düşünceleri ve duyguları istemiyoruz, çünkü kendi gerçek duygularımız ve düşüncelerimiz bize yetiyor. Biz, babalarımızdan daha akıllı olmak istemiyoruz, çünkü onlardan daha zengin değiliz; ama onlar gibi mutlu olmak istiyoruz. Biz, olduğumuzdan daha ünlü de olmak istemiyoruz, kimse bizi tanımazsa çok

daha memnun oluruz. Parlamak ve kimsenin gözünü kamaştırmak da istemiyoruz.

(İmza)
Belediye Başkanı

(Mektubun orijinali, Biberach'taki Wieland Müzesi'ndedir. Metin "Deutshes Museum"un I. cildinde (1776'da yayımlanmıştır.)

AÇIKLAMALAR

YAZARIN ÖNSÖZÜ

- **Herodotos:** Batı Anadolu (Bodrum doğumlu) tarihçi, M.Ö. 485-425. Wieland, adı geçen yazarlarla ilgili bilgileri, P. Bayle'in 4 ciltlik "Distoannaire Historique et critique" (1695-1697) ansiklopedisinden almıştır.
- **Diogenes Laertius:** M.S. 3. yy.da Yunan filozoflarının hayatları, eserleri ve onlarla ilgili anekdotlar konusunda bir eserin yazarı.
- **Athenaios:** (M.S. 3. yy. başları) Eski komedyalar ve eski Yunan edebiyatı konusunda birçok örnek içeren "Bilgiler Şöleni" (Deiphnosophisticis) adlı eserin yazarı.
- **Aelianus, Claudius:** (M.S. 170-240) Yunanca doğa bilimleri, felsefe ve tarih konularında eserleri ile tanınan yazar.
- **Plutarch:** (M.S. 46-120) Tarihî önemde Yunanlı ve Romalı kişilerin hayat hikâyelerinin yazarı.
- **Lucian:** Yunanlı yazar (M.S. 120-180). Diyalogları, mektupları ve hikâyeleri ile ünlüdür. Wieland, Lucian'ın taşlamalarını, mizahî yazılarını ve parodilerini çok beğenir ve onlardan sürekli alıntılar yapar. 1788-89'da onun eserlerini çevirip yayımlar.
- **Palaephatus:** Hakkında fazla şey bilinmeyen, Homeros'un öncüsü ve Atinalı olduğu ileri sürülen söylencesel yazar.
- **Cicero, Marcus Tullius C.:** (M.Ö. 106-43) Romalı yazar.
- **Horatius: Quintus H. Flaccus:** (M.Ö. 65-8) Romalı lirik şair.
- **Petronius: P. Arbiter:** (M.S. 1. yy.) "Saturae" adlı hiciv romanının yazarı.
- **Juvenalis: Decimus Junius J.:** (M.S. 55/60?-127/140?) Yergili şiir türünde ürün veren en büyük Romalı şair.

– **Valerius: V. Maximus:** (M.S. 1. yy.ın ilk yarısı) Derste kullanılmak üzere Yunan ve Roma edebiyatından örnekler içeren bir antoloji hazırlamıştı.
– **Gellius: Aulus G.:** (M.S. 2. yy.) Yunan ve Lâtin yazarlarının eserlerinden bir antoloji hazırlamıştı.
– **Solinus: Gaius Julius S.:** (M. 3. yy.) "Collectanea rerum memorabilium" adlı eserin yazarı.
– **Demokritos:** (M.Ö. 5. yy. ortaları) Yunanlı filozof ve doğa araştırıcısı. Çok yönlü bir yazar olduğu anlaşılıyor. Kendi eserlerinden günümüze pek bir şey kalmamıştır.
– **Lukian'ın "Gerçek Hikâyeleri",** "ciddî" konularla ilgili mizahî mucize ve yalan hikâyeleridir.
– **Amphictyonlar:** Delphi'de ünlü kutsal kehanet merkezinin bekçileri ve din görevlileri; siyasal bir kült birliği (collegium) oluşturuyorlar ve en yüksek mahkeme olarak kabul ediliyorlardı.
– **Areopagitler:** Atina'nın en yüksek hükûmet ve mahkeme kurumu Areopag'ın üyeleri.
– **Onlar Meclisi, Yüzler Meclisi, İkiyüzler Meclisi:** Roma yönetiminin yüksek kurulları.
– **"Güzel Melusine":** 1456'da yayımlanmış, özgün başlığı "Die Historie von einer Frau, genannt Melusine, die eine Meerfei und dazu eine geborene Königin gewesen" (Deniz Perisi ve Üstelik Doğuştan Kraliçe Melusine Adlı Kadının Hikâyesi) olan bir halk kitabı.
– **Dame D'Aulnoy:** Kontes d'Aulnoy (1650-1705) "Contes de Fees (Peri Hikâyeleri)"nin (1697) yazarı.

BİRİNCİ KİTAP

1. BÖLÜM

– **Diomedes:** Herakles efsanesinde, Herakles'in başarmak zorunda olduğu görevlerden biri, Kral Diomedes'in insan yiyen atlarını çalmaktı.
– **31. Olimpiyatlar:** Yaklaşık M.Ö. 652.
– **59. Olimpiyatlar:** Yaklaşık M.Ö. 540.
– **Kyros:** Eski Pers İmparatorluğu'nun kurucusu, M.Ö. 559'dan itibaren Pers Kralı II. Kyros.

– **Salmasius: Claudius** aslında Claude de Saumaise (1588-1653), Fransız filolog. Wieland'a göre Yunan dili konusunda en büyük uzman.
– **Barnes: Joshua** (1637-1712), İngiliz filolog, Cambridge Üniversitesi'nde Yunanca profesörü.
– **"Bohemya Kralı...":** Laurence Sterne'in (1713-1768) "Tristram Shandy" romanındaki bir bölüme gönderme.
– **Neleus:** Yunan mitolojisinde Herakles, Neleus'un Nestor dışındaki bütün oğullarını öldürür. Neleus'un torunları Milet şehrini kurarlar. Kodnus, Atina'nın son kralı idi.
– **Milet fabl leri:** Miletli Aristeides'in (M.Ö. 100 dolayları) yazdığı, Roma edebiyatının çok etkilediği bilinen fakat asılları bulunamamış erotik-neşeli hikâyeler.
– **Alkaios:** Şair (yak. M.Ö. 600); Sappho: Kadın şair (aynı tarihler); Anakreon: Erotik şiirleri ile ünlü şair (M.Ö. 455-410); Aspasia: Atinalı devlet adamı Perikles'in (öl.: M.Ö. 425), kültürü ve özgür yaşayış biçimi ile ünlü Miletli eşi; Apelles: Ressam (M.Ö. 4. yy.).
– **Schildbürger ve Lalleburg hikâyeleri:** Almanya'da 1597-1598 yıllarında yayımlanmış çok yaygın "halk kitapları." İçlerindeki hikâyeler, Karadenizli fıkralarını andırır.
– **Praxiteles:** Ünlü Yunanlı heykeltıraş (M.Ö. 4. yy.).
– **Iustinus: Marcus Iunianus I.:** Romalı yazar (M.S. 3. yy.).
– **Kral Kassandros:** M.Ö. 305'ten sonra Makedonya Kralı (M.Ö. 355-298).

2. BÖLÜM

– **Pindaros:** Yunan şairi (M.Ö. 520-445), Epaminondas: Devlet adamı ve komutan (M.Ö. 420-362) her ikisi de Thebai'de doğmuştur.
– **Aristoteles:** Yunanlı filozof (M.Ö. 384-322).
– **Vergilius: Publius:** V. Maro (M.Ö. 70-19) Romalı şair.
– **Albertus Magnus:** Alman Orta Çağı'nın "Doctor Universalis'i (yaklaşık: "evrensel doktoru") 1193-1280.
– **V. Sixtus:** Papa (1521-1590).
– **... en iyi krallardan biri:** Fransa Kralı IV. Henri (d. 1553-hüküm sürdüğü dönem: 1589-1610) kastediliyor.

– **Atinalı filozof Platon** M.Ö. 427-347, komedya yazarı **Menandus** M.Ö. 342-291 arasında yaşamışlardır.
– **Arkhon:** Eski Yunanistan'da çoğu şehir devletinde baş yönetici veya dokuz en yüksek görevliden biri; her yıl seçimle belirlenirdi.
– **Latona:** Yunancası Leto, titan Köus'un kızı; Zeus ile Leto'nun birleşmesinden Apollon ile Artemis doğar.
– **Iason:** Tanrıça Athene'nin yaptığı Argo adlı teknesiyle Kolchis'e (bugünkü Gürcistan'da) gider. Altın Postu alıp Yunanistan'a getirir.
– **Kral Lysimachus:** Büyük İskender'in komutanı (M.Ö. 361-281), M.Ö. 305'ten sonra Anadolu ve Makedonya Kralı.
– **Protagoras:** Yunanlı filozof (M.Ö. 5. yy.); Demokritos'tan birkaç yaş büyük ve Cicero'nun Hippias, Prodicus (her ikisi de M.Ö. 5. yy.) ve Gorgias (M.Ö. 48-376) gibi filozoflarla aynı düzeyde gördüğü bir sofist.
– **Helvetius: Claude Adrien H.:** (1715-1771) Fransız felsefeci ve yazarı.

3. BÖLÜM

– **Ulysses:** Homeros'un Adysseia'sı kastediliyor.
– **Pausanias:** (M.S. 2. yy.) Yunan coğrafyası ve tarihi hakkında bir kitabın yazarı.
– **Doktor Solander:** İsveçli botanikçi; 1769-1771 arasında İngiliz Cook'un büyük gezisine katıldı.
– **Serenler Ülkesi:** Çin; Yunanlılara göre "ipek insanları".
– **Kastor ve Pollux:** Mitolojide Leda'nın oğulları, Helena ile Klytemnaistra'nın kardeşleri. – Yemin ederken onların adları söylenirmiş.

4. BÖLÜM

– **Thetis:** Deniz perisi; Akhilleus'un annesi.
– **Aurora:** Şafak tanrıçası.
– **Leda'nın kızı:** Uğruna Troia Savaşı'nın çıktığı Helena; Menelaos'un karısı. Zeus ile Leda'nın kızı. (Efsaneye göre Zeus Leda'ya kuğu kılığına girerek yaklaşmış.)

– **Antistrepsiades:** Aristophanes'in "Bulutlar" komedyasındaki Strepsiades figürüne gönderme.
– **Parmenides:** (M.Ö. 500 dolayları); "ide"ler öğretisini ilk ortaya atan filozof olarak kabul edilir. Platon bunları sistemine alıp kendisine öylesine mal etmiştir ki, bu öğreti artık onun ismiyle anılır olmuştur.

6. BÖLÜM
– **Hogarth William:** İngiliz ressam ve gravürcü (1697-1764); toplum ve ev hayatıyla ilgili alaycı tablolarıyla ünlüdür.
– **Nestor:** Yunanlıların Troia Savaşı'ndaki yaşlı ve bilge danışmanı.

7. BÖLÜM
– **Memphis ve Pelusium:** Kuzey Mısır şehirleri.

8. BÖLÜM
– **Aiskhylos:** Yunanlı tragedya yazarı (M.Ö. 525-524-456).
– **Agathon:** Yunanlı yazar (M.Ö. 5. yy.ın 2. yarısı) -Wieland'ın Agathon'u konu alan bir romanı vardır.
– **Hekuba:** Troia Kralı Priamus'un karısı.
– **Sophokles:** Yunanlı tragedya yazarı (M.Ö. 496-406).

9. BÖLÜM
– **Kurbağa ve Fare Savaşı:** M.Ö. 5. yy.da ortaya çıkmış, yazarı bilinmeyen, Homeros taklidi "Batrachomyomachia" adlı satirik destana gönderme; "savaş", Wieland'ın eklemesidir.
– **Gryllus:** Yunanca "domuz yavrusu".

10. BÖLÜM
– **Teleklides:** Aristophanes'in çağdaşı, komedya yazarı.

12. BÖLÜM
– **Hagedorn; Friedrich von** (1708-1754), lirik şiirleri ve fabl'leri ile tanınan Alman yazar.
– **Orpheus'un başına gelenler:** Orpheus, bir Dionysos şenliğinde Bacchus'un çevresindeki kadınlar tarafından parçalanmıştı.

– **Pater Delrio, Martin Antonio:** (1551-1608) İspanyol Cizvit rahibi, Engizisyonun cadı davalarında sanıklara karşı kullanılan bir kitabın yazarı.
– **Algarbia:** Eski Portekiz'de küçük bir krallık.

İKİNCİ KİTAP

1. BÖLÜM

– **Hippokrates:** Ünlü hekim (M.Ö. 460-370), tıp biliminin ve onun etik kavramlarının kurucusu.
– **Vitrivius:** Marcus V. Pollio (M.Ö. 1. yy.); "De Architectura" adlı kitabın yazarı.
– **Hermes Trismegistus:** M.S. 2.-3. yy.da yazılan "Corpus Hermeticum", "Hermes Trismegistos"un (Üç Defa En Büyük) dinî sırlarını, astroloji, büyü, mistik vb. konulardaki yazarları belli olmayan Yunanca yazıları içerir.
– **İskenderiye Felsefe Okulu:** II. Batlamyus'un (Ptolemaeus) (M.Ö. 283-246) İskenderiye'de kurduğu büyük kütüphanelerde filozoflar ve devrin dilcileri, matematikçileri, astronomları ve hekimlerinden oluşan grup.
– **Cato: M. Porcius Consonius:** Romalı konsül (M.Ö. 234-149).
– **Swift, Jonathan:** (1667-1745) İngiltere'nin en ünlü hiciv yazarı.
– **Seneca:** Lucius Annaeus S. (M.S. 4-65) Romalı dram yazarı ve filozof.
– **Kombabus:** Lucian'ın bir hikâyesine göre Kombabus, kendisine emanet edilen Kraliçe Astarte'ye karşı erdemini koruyabilmek için erkeklik organını kesmiş; Origines ise, bir efsaneye göre Matta İncilindeki bir pasajı yanlış anlayıp kendi erkekliğini yok etmiş.
– **Tertullianus:** Quintus Septimus Florens T. (M.S. 150-230), Romalı ilk Hıristiyan yazarlardan.
– **Perikles:** Atina'nın en parlak çağındaki devlet adamı (ölümü: M.Ö. 425).
– **Anaxagoras:** Yunanlı filozof (M.Ö. 500-428).
– **Stobaeus, Johannes** (M.S. 5. yy.) Bir Yunan yazarları antolojisi yazarı.
– **Sextus:** S. Empiricus (M.S. 2. yy.); Yunanlı filozof ve hekim.
– **Censorius:** (M.S. 3. yy.) Romalı astrolog ve gramerci.

1. BÖLÜM

– **Hebrus:** Trakya'da bir nehir.

– **Alexis:** Yunanlı komedya yazarı (M.Ö. 372-270).

3. BÖLÜM

– **Şah Baham:** Wieland, bu konuyu Fransız yazarı Crèbillon'un "Le Sopha" (1745) adlı hikâyesinden almıştır.

6. BÖLÜM

– **Pylades ve Orestes:** Orestes, Yunan söylencelerinde Klytaimnestra'nın oğludur. Annesini öldürür, intikam tanrıçalarından kaçarken, sadık dostu ve çocukluk arkadaşı Pylades onu korur ve ona eşlik eder.

7. BÖLÜM

– **Hekataios:** Yunanlı yazar ve coğrafyacı (M.Ö. 500). Ancak Abderalı değil, Miletlidir.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

2. BÖLÜM

– **Scribimus ...:** Bileni bilmeyeni hepimiz manzumeler döktürüyoruz.

– **Onolaus:** Yunanca "eşek" ve "halk" kelimelerinden Wieland'ın ürettiği bir isim.

– **Blemmias:** Wieland'ın ürettiği "kafasız" anlamında bir isim. (Plinius'un söz ettiği "kafası olmayan insanlardan oluşan Blemmiya kavmi"ne dayanır.)

– **Astydamas**: Bu adı taşıyan iki Yunanlı tiyatro yazarı vardır. Oğul Astydamas'ın 240 tragedya yazdığı söylenir. Kendisine armağan olarak dikilen büst için bir şiir yazınca komedya yazarlarının alaylarına hedef olmuştur.

– **Damon:** Filozof Platon'un hocası, müzik teorisyeni. (M.S. 5. yy.ın 2. yarısı).

1. BÖLÜM

– **Hyperbolus:** Aristophanes'in "Bulutlar" komedyasında "farfaracı, palavracı".

– **Paraspasmus:** Wieland'ın ürettiği bir isim. "Çabalayıp didindiği hâlde başarısız olan."
– **Thlaps:** "Sakar, beceriksiz" (Wieland'ın ürettiği bir isim).
– **Niobe:** Mitolojide Tantalos'ın kızı. 14 çocuğunu Apollon ve Artemis öldürürler. Wieland burada "Fırtına ve Coşkunluk" dönemi şairi Friedrich (Maler) Müller'in "Niobe" isimli tragedyasını taşlıyor.
– **Menandros:** Yunanlı komedya yazarı (M.Ö. 342-290); gerçekçi yeni "burjuva" komedyasını geliştirdiği söylenir.

5. BÖLÜM
– **Eukolpis:** Yunanca "Güzel göğüslü".

6. BÖLÜM
– **Onobulus:** Yunanca "eşek" ve "tavsiye" kelimelerinden Wieland'ın ürettiği bir isim.
– **Cantores...** "Şarkıcılar içkiyi sever."

7. BÖLÜM
– **Pella:** Eski Makedonya'nın başkenti.
– **Archelaus:** M.Ö. 413'te akrabalarını öldürüp Makedonya Kralı olur. Baskıcı yönetimi yanında güzel sanatların koruyucusu olduğu söylenir.

12. BÖLÜM
– **Yorik:** Lawrence Sterne'in "Tirstam Shandy" romanındaki rahip.

II. KISIM
DÖRDÜNCÜ KİTAP

4. BÖLÜM
– **Ex consensu ...:** İnsanlar arasındaki uzlaşmaya ve sağduyuya göre.

7. BÖLÜM
– **a non posse ...:** Çünkü mantıken şu sonuç çıkar ki, var olamayacak şey var değildir.

10. BÖLÜM

– **Nestus:** Trakya'da nehir.

12. BÖLÜM

Fourmont, Michel: (1690-1746) Fransız doğu bilimci; **Sevin:** Françocis (1682-1741), Fransız filolog, Kral XV. Louis'in görevlendirmesiyle eski yazıtları incelemek ve el yazmaları satın almak üzere doğuya bir gezi yapmışlardı.

13. BÖLÜM

– **Gorgias:** (öl.: M.Ö. 380) hatip ve filozof.

BEŞİNCİ KİTAP

10. BÖLÜM

– **Varro, Marcus Terentius:** (M.Ö 116-27) Romalı tarihçi.

ANAHTAR

– **Amadis:** İspanyol şövalye romanı (1508).
– **Orlando:** İtalyan yazarı Aristo'nun komik destanı (1532).
– **Trissin, Gian Giogio:** (1478-1550) "Gotlardan Kurtarılan İtalya" 1547'de yayımlandı.
– **Camolen, Louis de:** Portekizli şair (1524-1580).
– **Adone des Marino:** Giambattista Mariao'nun (1569-1625) destanı "Adone" (1623).
– **Palingenio, Marcello (Pier-Angello Manzolli):** (1500-1543) "Zodiacus Vitae" felsefi-didaktik bir eserdir, 1534'te yayımlanmıştı.
– **Barcley, John:** İskoçyalı yazar (1582-1621); "Argenis" adlı roman Lâtince olarak 1621'de Paris'te yayımlandı.
– **Spancer, Edmund:** İngiliz şairi (1550-1599); "The Faerie Queene" (1590 vd.) tamamlanmamış bir destandır.
– **Manley, Maryde la Riviere:** (1663-1724) "Yeni Atlantis" 1709'da yayımlandı.
– **Malabarili Prensesler:** "Les Princesses Malabares" Andrinople, Thomas Franco, 1734. Yazarı belirtmeden basılmıştı.

– **Fıçı Masalı:** Jonathan Swift'in eseri "Tale of the Tub" (1704) kastediliyor.
– **1753'ten beri:** Wieland, ilk eserlerini yayımladığı yılı vurguluyor.
– **Hafen Slawkenergius:** Uydurma alıntı. Slawkenbergius, L. Sterne'in "Tristam Shandy" romanında Walter Shandy'nin en sevdiği (gerçekte var olmayan) yazardır.